

Araştırma Serisi No.26

Tarihteki İlginç Olaylar

DOSYA İÇERİĞİ

• •

• •

Araştırma Serisi No.26

Tarihteki İlginç Olaylar

• •

DOSYA İÇERİĞİ

• •

1. Bölüm:

1

Dünya Tarihinde İlginç Olaylar

2. Bölüm:

130

Türkiye Tarihinde İlginç Olaylar

• •
• •

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

1

1.BÖLÜM

DÜNYA TARİHİNDE İLGİNÇ OLAYLAR

YÜRÜYÜŞ İÇİN YANLIŞ YOL SEÇERSEN

Makedonya Kralı Philip'in MÖ 4. Yüzyılda Ölümü

Makedonya Kralı Philip hükmettiği yıllar boyunca kötü ününden ve ileri derecedeki aşağılık kompleksinden çok çekti. Krallığını, Yunan dünyasında hatırı sayılır güçlerden biri haline getirmiş olmasına rağmen, Korintliler, Atinalılar ve Spartalılar gibi güneydeki daha kültürlü komşuları kendisini ve arkadaşlarını hep vahşi, dağda yaşayan barbarlar olarak gördü. Kişisel geçmişi ve görünüşü de yüksek yerlerde saygı görmesine yetmiyordu. Öncelikle ordusunu savaş alanına kendi götüren askeri bir liderdi.

Bunun sonucu olarak da birçok yerinden yara almıştı. Aldığı kötü darbelerden biriyle bir gözünü kaybetmiş ve bir mızrak darbesiyle de baldırından yaralanmıştı. Bu yaraların ikisi de doğru düzgün iyileşmeyip sürekli irin akıtıyorlardı. Özellikle bacağından çok kötü bir koku geliyordu. Ayrıca dedikodulara göre, tahtı ele geçirebilmek için anne katili olarak affedilmez bir suç işlemişti.

Özel yaşamı da aynı derecede skandallarla doluydu. İlk karısı Dionysius rahibesi, yani bugünkü söylemle tapınak fahişesiydi. O zamanlar böyle bir iş çok kabul görüyordu ve o da küçük bir kralın kızı olduğunu iddia ediyordu. Gerçek skandal ise halkın önünde kavga etmeleriydi. Philip'e bir oğul doğurdu, efsanevi İskender'i ve sonra İskender'in babasının Philip olmadığını, tanrı Zeus'un bir yılan kılığına girerek odasına girdiğini ve çocuğun Zeus'dan olduğunu her yerde konuşmaya başladı.

Günümüzün politika ve seks skandalları Pella'nın başkentinde kraliyet sarayında dönen

olaylar karşısında hiç kalır. Karısı, Philip'i resmen boynuzladığını açıklıyordu. Kadının yılanlarla dolaştığı bilinmekteydi. Kral da, kendisiyle yatmak isteyen herkesle, erkek-kadın ayırt etmeden yatma arzusuyla tanınıyordu.

İskender'le olan ilişkisi sevgi-nefret ilişkisi olarak tanımlanabilir. Bir yandan aralarında gerçekten sevgi dolu anlar geçiyordu. Philip, zamanın en ünlü hocası Aristoteles'i İskender'e ders vermesi için getirtmiş ve burnu havada Yunanlıların çocuğa saygı göstermeleri için yanıp tutuşmuştur. İskender de katıldığı ilk büyük savaşta babasının etrafı düşman askerleriyle çevrildiğinde onu kurtarmak için ileri atılmıştır. İskender, kelimenin gerçek anlamıyla kendisini babasıyla düşman mızrakları arasına atmıştı.

2

Diğer bir yandan da aralarında bir nefret vardı. Özellikle çocuk erkek olma yaşına geldiğinde. Çocuğun annesi ve babası arasındaki kırgınlık yıllarca sürmüştü. Philip, İskender yaşlarında bir kızla ikinci evliliğini yaptığı sırada işler iyice kızıştı. Düğün şöleninde Philip'in sarhoş arkadaşlarından biri yeni evliliğin ve tahta yasal bir varis olasılığının şerefine kadehini kaldırdı. Sonuç olarak da baba-oğul yumruklaşmaya başladılar ve aynı gece İskender ve annesi şehirden kaçtı. Bu çok akıllıca bir hareketti, çünkü Philip sarhoş öfkesiyle ikisini de öldürtebilirdi. Bir süre baba ve ana-oğul arasında savaş sürdü. Sonunda bir barış anlaşması yapıldı ve ana-oğul geri döndü.

Bu arada Philip'in tüm Yunan dünyasını dize getirme rüyası gerçekleşmeye başlıyordu. İÖ 338'de geçen tarihi Chaeronea Savaşı'nda Philip, güçlerini birleştirerek kendisinden iki katı büyüklükte bir ordu oluşturan Atina-Theb güçlerini yendi. Bir sonraki yılda Korint'te

Korint Anlaşması yapıldı. Bu müttefik anlaşmasına göre bütün Yunanistan Philip'in himayesinde olacaktı.

Her ne kadar sosyal açıdan eşit görülmese de, ordusunun gücü sayesinde Yunanlıların en büyük savaşçısı olarak saygı görmesine ve Pers İmparatorluğu'na karşı Asya'ya doğru harekete geçme hazırlıklarına başlamasına neden oldu.

Ama İskender durumu bozan tek unsurdu. Makedonya Kralı tarafından elçi olarak gönderildiği Yunanistan'da törenlerle zaferler kazanmış bir kahraman gibi karşılanmıştı. Babayla oğul arasındaki fark çok açıktı. İskender, ne pis kokulu yaraları olan sinirli bir savaşçı, ne de alkolden ve aşırı seksten yorulmuş

yaşlı bir adamdı. Birçok kişi genç İskender'i dünyada vücut bulmuş bir tanrı gibi akıllı, esprili, iyi huylu, fiziki açıdan güçlü, çok yakışıklı, mükemmel bir Yunanlı olarak gördü.

İskender'in başarılı Yunanistan gezisi Philip'in

kulağına geldi ve daha fazla huzursuzluk yarattı. Orduları yöneten, savaşları kazanan yaşlı kraldı. Ama bütün şöhreti bu genç adam topluyordu. Dahası, bir zamanlar karısı Olympias'ın ağzından dökülen rahatsız edici söylentiler ortada dolaşmaya devam ediyordu; İskender'in damarlarında Philip'in değil, bir tanrının kanı dolaşıyordu.

Pers İmparatorluğu'na yapılacak sefer hazırlıkları sırasında Pella'da dini bir festival ve oyunlar düzenlendi. Philip kral olduğundan aynı zamanda baş rahipti.

Törenleri başlatmak için baş rahip olarak maiyetiyle beraber tapınağa ve sonra da arenaya gitmek onun göreviydi. Bütün Yunan devletlerinin temsilcileri de orada bulunacaktı. Çoğunun Pella'ya ilk gelişiydi. Şehir kendini hazırlıklara verdi. Ne de olsa Pella artık bir barbar şehri değildi, kendisini Yunan medeniyetinin ve kültürünün yeni merkezi olarak kanıtlamalıydı.

Festival, Philip'in yeni karısı ve yeni doğan

oğluyla daha bir coşku kazanmıştı.

Philip'in yaşlı içki arkadaşları ve yeni karısının ailesi de gayri meşru bir lekeyle kirlenmiş tahtın sonunda meşru bir varisi olduğunu uluorta konuşuyorlardı.

Ayrıca gerginliği artıran bir başka olay daha vardı.

Philip'in aynı zamanda özel koruma görevlilerinden olan eski erkek sevgililerinden biri, Philip için rakiplerinden biriyle kavga etmişti. Rakibi bir çatışmada ölmüş ve son isteği de kendisiyle yarışmaya kalkan korumanın ortalık bir yerde aşağılanması olmuştu. Ölen rakibin isteği yerine getirildi; Philip'in eski

---

aşığı bir partiye davet edilip burada elleri kolları bağlandı ve kölelerle hizmetçilerin aşağılaması için sokağa öylece atıldı.

Philip'e şikayet etmeye ve adalet dilemeye gittiğinde, Philip bu olayı çok komik bir şaka olarak buldu ve kendisini koruyamadığı için kahkahalarla gülerek sarayından çıkarttı. Bu gibi olaylar, kumpaslar artık had safhaya gelmişti.

Maalesef tam da bu sırada Philip'in aklına harika sandığı bir fikir geldi.

Görünüşü yüzünden maruz kaldığı alaylardan, tercihlerinden ve zorbaca davranıyor bulunmaktan bıkan Philip, törene Yunan usulünde katılmaya karar verdi... Yani yürürken yanında silahlı korumalarından hiçbiri bulunmayacaktı.

Yunan kent devletlerinin yöneticilerinin çoğu tiran olarak adlandırılmaktan korktuklarından,

sokaklarda rahat rahat dolaşırlar, resmi törenlere diğer vatandaşlar gibi tek başlarına, korkmadan, silahsız ve korumasız katılırlardı.

Çünkü sadece nefret edilen bir kral yanında koruma görevlisi bulundurma ihtiyacı hissedebilirdi.

Böylece Philip, festival sabahında en güzel kıyafetlerini giydi, geçit töreninin önünde yerini aldı, ağır aksak, topallayarak ilerledi ve halkın alkışlarına el sallayarak karşılık verdi. Elbette böyle asil bir hareketle yabancı konuklardan çok olumlu eleştiriler aldı... ve canından oldu. Arenaya giden tünelin içine girer girmez reddedilen eski aşığı birdenbire elinde bir hançerle ortaya çıktı ve Philip'in göğsüne hançeri sapladı. Philip arenaya doğru sendeledi ve kendi kan gölünün içine düştü.

Şanssız suikastçı da hemen o anda İskender'in arkadaşları tarafından yakalandı ve öldürüldü. Birkaç saat sonra yeni gelin de kaderiyle karşılaştı. Philip'in eski eşi Olympias onu bîr köşeye sıkıştırdı ve intihar etmenin hunharca

öldürülmekten daha iyi olduğunu söyleyerek genç kadının ve bebeğin ortadan kaldırılmasını izledi. Günün sonuna doğru artık İskender'in tahta çıkması kesinleşmişti.

Kumpas olabilir mi? Dönemin tarihçileri, Büyük İskender zamanında olayları naklederlerken onun suçsuzluğunu yazmışlar ama Olympias'la ilgili değerlendirmelerin ucunu açık bırakmayı yeğlemişlerdir. En azından Philip, hep istediği gibi sosyal açıdan takdir toplayabilmiş ve çevresinde kendisine yardım edecek korumaları olmadan gerçek bir Yunanlı gibi ölmüştü.

____

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

4

KOMUTAN OLMAK KOLAY DEĞİLDİR

Çift Konsül Sistemi ve Hannibal

Cumhuriyetin ilk günlerinde Romalılar halkla devlet arasında varolan anlaşmanın ne olduğunu hemen anladılar. Tabiatı gereği devlet, ne kadar düzenli olursa olsun, her zaman vatandaşlarının özgürlüklerini kısıtlamaya çalışır. Elbette buna da devletin hep en iyisini bildiği gerekçe gösterilir.

Toplumun güvenliğini sağlamak için bir devletin eline bazı güçlerin verilmesi, herkesin iyiliği için bazı özgürlüklerden fedakarlık edilmesi gerekmektedir.

Romalılar, elinde böyle güçler bulunduran, özellikle savaş zamanında başkumandanlık yapan yöneticilerine baktıklarında kendisini kolaylıkla diktatör olarak ilan edebileceğini görerek korkuya kapıldılar. Bu yüzden Roma'ya

özgü bir yönetim tarzı olarak, bir yıllığına görev yapan çift konsül seçim sistemini getirdiler.

Bu sistem, pratik bir çözüm gibi gözüküyordu, çünkü bir şeyin yaptırılması için toplu karara varılması gerekiyordu. Savaş zamanında da konsüllerden sadece biri "savaş konsülü" olarak tanınacaktı. Bu adam ordularla beraber savaş

alanına gidecek, birliklere doğrudan emir verecekti. Diğer konsül de Roma'da kalacak ve devleti yönetecekti. Roma'da kalan konsül, yerel muhafızlara, Roma etrafındaki birliklere doğrudan emir verme yetkisinde olacaktı. Böylece orduya hükmeden, seferdeki konsül megalomanca fikirler beslemeye başladığında bir çeşit denge sağlanabilecekti.

Tek sorun, iki konsül arasında yapılan görev dağılımının iki adam arasındaki ortak karara bağlı olması ve önceden belirlenen bir pozisyona sahip olmamalarıydı. Romalılar için bu mükemmel bir fikirdi. Senato'da karşıdevrim yapmak isteyen bir grup olsa bile, seçecekleri konsülün savaş zamanında orduya komuta

etmesini garanti edemezlerdi. Diğer konsül bunu engellerdi. Böyle bir kördüğüm yaşansa bile, kabul gören çözüm her iki konsülün de savaş alanına gitmesi ve ayrı ayrı günlerde orduyu yönetmeleriydi. Burada da düşündükleri şuydu; aklından diktatörlük geçiren bir kumandan olursa, bölünmüş bir yönetim emellerine ulaşmasına engel olacaktı.

Eğilim, sadece savaşla başkent arasındaki ayrımı koymaktan ibaretti ve böylece sistem yıllarca başarıyla sürdü. Hatta Roma, İtalyan yarımadasında en büyük güç olmuştu. İÖ 3. yüzyıl ortalarında Kartacalıların güçlü donanmasını yenmişlerdi. Kartacalılar, İÖ 241'de yenildikten sonra sarsılan itibarlarını yerine getirmek için karşılık verecekleri anı bekliyorlardı.

İÖ 219'da Hannibal'in yönetimindeki Kartaca ordusu İspanya tarafından gelerek Romalılarla savaşmaya başladı. İki yıl içerisinde Kartaca ordusu Romalıları birkaç kez yenmiş, Alpler'de bir geçit oluşturmuş, Roma kapılarından bir hafta yürüyüş uzaklığındaki Trasimene Gölü

kenarında kırk bin kişilik Roma ordusunu mağlup etmişti.

5

Halk arasında Hannibal'in yakında Roma'ya da gireceğinden korkulduğundan şehirde panik çıkmıştı. Bu olasılık, yetenekli Romalı taktisyen Quintus Fabius'un artçı saldırı tekniğiyle kısa bir süre geciktirildi. Hannibal'in erzaklarına yaptığı saldırılarla Kartacalıların erzağını oldukça azalttı, Kartacalıları etrafını arkadan çevirdi ve genel olarak düzensiz bir savaş yaptı.

Bu, hiç Romalılara özgü bir teknik değildi. Onların tercihi doğrudan saldırıdan yanaydı. Bu nedenle tarihte başarılı savaş tekniği "Fabian Taktikleri" diye adlandırılırken Fabius ise görevinden alınacaktı.

Roma, İÖ 216 yılı için Lucius Aemilieus Paul us ve Gaius Terentius Varro adlarında iki yeni konsül seçti. Yaşça büyük olan Paulus'un savaş tecrübesi vardı, temkinli oluşu ve profesyonel tarzıyla tanınıyordu. Varro ise onun tam zıddıydı; fevri, diğerlerinin yönetimine karşı sabırsız ve şöhret tutkunuydu.

Fabius'un görev yaptığı bir sene boyunca büyük çapta değişimler yapılmıştı.

Roma seksen bin kişinin üstünde yeni bir ordu yarattı ve askerleri savaş

eğitiminden geçirdi. Her ne kadar savaş deneyimleri olmasa da, yüksek rütbeler önceki savaşlara katılmış deneyimli askerlere ve daha önceki savaşlardan sağ

kalanlara verilmişti. Artık güney İtalya'da ilerleyen Hannibal'in bu ezici güç karşısında boyun eğeceği ve mahvolacağı görüşü hakimdi.

İki askeri kumandanın olması kimin alana gidip savaşacağı ve kimin oturup bekleyeceği problemini doğurdu. Her zaman işe yarayan sağduyulu davranış bu sefer işlemedi. Paulus deneyimliydi, bu yüzden de savaş alanına uygun komutan oydu. Hannibal'in yarattığı tehlikenin boyutunu anlayan da sadece oydu.

Karşılarındaki rasgele bir şansla dize getirilebilecek bir kumandan değildi.

Savaşması zor bir alanda karşı karşıya gelseler ve sayıca çok üstün olsalar bile, yine de yenmesi kolay olmayan bir düşmandı.

Varro bu öneriye şiddetle karşı çıktı. Kendisinin de en az Paulus kadar yetenekli olduğunu iddia etti, dahası Paulus'un şehirde kalmasını ve ihtiyatları kontrol etmesini önerdi. İhtiyar adamın böyle bir savaş için çok temkinli olduğunu, Romalıların tek ihtiyacının sayıca üstün ordularını kullanarak hızlı ve atak bir saldırı düzenleyebilecek birisi olduğunu söyledi. Varro, Hannibal'in kafasını Kartaca'ya geri göndereceğine ve Roma ordusunun savaşı hepten bitireceğine söz verdi.

Varro'nun Paulus'a kolay elde edilecek bir zaferi rahatça bırakmayacak olmasının yanı sıra Paulus'un da Varro'nun eline seksen bin adamın kaderini teslim etmeyeceği kesindi. Sonunda savaşa ikisi beraber gitmeye ve yönetimi bölmeye karar verdiler.

Böylece İÖ 216 yazında Roma'nın gelmiş geçmiş en büyük ordusu güneye doğru yola

çıktı. Hannibal onları bekliyordu. Düşmana yaklaştıkça Varro'nun şevki azalmaya başlamıştı. Belki Paulus'la yaptığı konuşmadan etkilenmiş, belki de bir orduyu yönetmenin, savaşta olmanın sadece hedefi gösterip ileri komutunu vermekten ibaret olmadığını aniden anlamıştı. Hannibal'in bulunduğu bölgeye yaklaştıkça Varro aslında biraz daha temkinli olmaya başladı.

Orduyu yönetme sırası kendisine geldiği günlerde, Paulus'un o gün yapılması gereken harekatlarla ilgili söylediklerini de dinlemeyi ihmal etmedi. Paulus, sayıca üstün olmanın getirdiği avantajın farkındaydı. Yapmaları gereken iş,

6

Hannibal'i çektikleri yerde sayıca üstün olan ordularının olayların akışını belirleyebilecek bir konumda olmaları, bir terslik anında geri çekilebilecek güvenli alanları bulunması ve Hannibal'in her hareketine karşılık verebilecekleri bir mevkiyi tutmalarıydı.

Ama Romalılar Hannibal'in yaptığı hareketi beklemiyorlardı; Hannibal arkalarından dolaşarak bir gece seferi başlattı. Cannae şehri yakınlarındaki bir erzak deposuna saldırdı. Depoyu ele geçirdikten sonra yakınlardaki bir nehri geçerek nehre arkalarını verdiler. Varro'nun komutasındaki güne rastlayacak bir şekilde harekatlarım ayarladılar.

Her şey çok iyi planlanmıştı. Depoyu kaybetmeleri Romalıların gururunu çok yaralamıştı. Bir kumanda hatası olarak da değerlendirilebilirdi. Paulus'un görev yaptığı gün ve gece gerçekleşen bir hataydı bu. Varro, Kartacalıların pozisyonunu fark edince

birdenbire saldırgan bir cesarete kapıldı. Hannibal tam da istediği yerdeydi, gururlu Kartacalıların bu noktada çok büyük bir hata yaptıklarını düşünüyordu. Savunması bir yıkılsa, ordusunun geri çekilecek hiçbir yeri yoktu. Ya nehre düşüp boğulacaklardı ya da kılıçtan geçirileceklerdi. Varro tüm ordunun saldırıya hazırlanmasını emretti.

Paulus bu durum karşısında dehşete düştü. Temkinli davranması için Varro'yu uyardı. Hannibal aptal bir kumandan değildi. Deponun ele geçirilmesi gururlarını incitmek için özel olarak gerçekleştirilmişti. Hannibal'in seçtiği pozisyon bile ne kadar kolay yem olabileceklerini düşündürtmek amacıyla seçilmemiş miydi? Kesinlikle bunun aksi doğru olmalıydı. Hannibal, Romalıların kendisine saldırmalarını istiyordu. Birdenbire farklı bir tuzakla karşılarına çıkacak ve savaşı kazanacaktı.

Varro, Paulus'un söylediklerinin hiçbirini dinlemedi. Paulus'u fazla ihtiyatlı davranan yaşlı bir adam diye umursamadı. Bu, saldırgan,

cesaretli bir askerin işiydi, her ağacın arkasında canavarlar gören, havadan nem kapan birinin işi değildi. Ayrıca Varro, bugün yönetme sırasının kendisinde olduğunu hatırlattı ve günün komutu 'ileri'ydi.

Belki de Paulus onu oracıkta öldürmeliydi. Ama Romalılar kanunlara saygılıydılar. O günkü konsül dahi de olsa, aptal da olsa, yasalar o anda gücü elinde tutanın yanındaydı.

Böylece Varro ordusuyla saldırıya geçti. İlk birkaç saatte her şey çok iyi gidiyor gibi gözüküyordu. Kartacalıların savunması Roma saldırısının ağırlığı altında çöküyormuş gibiydi. Romalılar onları sonunda nehre doğru çekilmek zorunda bıraktıklarında, Hannibal'in ordusu bir yay şeklini almıştı. Savaşın kontrolünü elinde tutmaya devam eden Hannibal'in ordusunun asıl gücü her iki taraftaki kanatlarıydı. Varro, tüm birliklerine saldırı emrini verdi, böylece ortalık karınca gibi kaynaşan bir kalabalıkla doldu. Sayıca üstünlüklerine güvenerek merkeze doğru yüklenmeye başladılar.

Tam o sırada Hannibal o zaman kadar pek bir şeye katılmamış olan yanlardaki birliklerine saldırı emrini verdi. Romalılar içeriye doğru dönerken Kartacalıların güçlü süvarileri Roma askerlerinin arkasına geçip bir anda çarpışmanın akışını değiştirdiler. Kısa bir süre içinde Roma ordusunun etrafı sarılmış ve her taraftan hücuma maruz kalmışlardı.

7

Panik baş gösterdi. Koskoca ordu tuzağa düşmüş, korkmuş bir kalabalığa döndü.

Binlercesi kendi arkadaşları tarafından öldürüldü, ya ayaklar altında çiğnenerek ezildiler, ya da kendi canlarını kurtarmak için ilerlemeye çalışırlarken kılıç darbeleriyle parça parça oldular.

Gün sonunda neredeyse yetmiş bin Romalı ölmüş ya da esir alınmıştı.

Kumandayı ikiye bölme fikri Roma ordusunun kötü sonu olmuştu. Ama bütün bunlara rağmen her şeyin sorumlusu kaçmayı başardı. Varro ve birkaç arkadaşı tuzaktan çıkmayı başardılar ve Roma'ya kaçtılar. Döndüklerinde hepsi yaptıkları hatadan dolayı sürgün edildiler. Paulus'a gelince... verdiği iyi fikirlerin ona sağladığı tek şey Cannae'de rahat bir mezar oldu. Savaş, on dört sene daha devam edecekti.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

8

DENGE OLUŞTURALIM DERKEN

Tirana Ölüm, Yaşasın Yeni İmparator

İÖ 10, Roma

Jul Sezar'ın yönetimi altındaki Roma savaş ganimetleriyle güçlenmiş ve zenginleşmiş bir imparatorluğun merkeziydi, yüzyıllarca önce Roma'nın soylu ailelerinin yaşadıkları ve hatta üzerinde tarım yaptıkları toprakları, şimdi zengin Romalı senatörler köle çalıştırarak işletiyorlardı. İmparatorluğun özgür vatandaşları yoksullaşıyordu. Ne çiftlikleri onların verimli topraklarıyla, ne de güçleri köle fabrikalarının üretimiyle boy ölçüşebilecek durumdaydı.

Roma şehrinde yaşayanların sayısı birkaç bin kişiden iki milyonun üstüne çıkmıştı. Bu kadar insanı beslemek şimdiden hazineye ve tüccar denizcilere zor geliyordu. Şehir halkını beslemek için gereken tahıl, Mısır'ı ve bugün Balkanlar

diye bilinen Romalıların Panoria adını verdikleri bölgeyi fethetmelerinin önemli bir nedeniydi. Her iki bölgede de tahıl bol miktarda vardı. Nüfusu artan, aç Roma kendisini yönetenlerden çok şey bekliyordu.

Bütün hükümetlerde olduğu gibi bürokrasi kendi kendine varolmaya başlamıştı.

Rüşvet yeme toplumun her kesiminde almış başını gidiyordu. Genellikle rüşvet, alınmamasını kontrol etmekle görevli zengin senatör aileleri tarafından destekleniyor ve korunuyordu. Lejyonlar az sayıda İtalyan, daha çok da yeni fethedilmiş ülkelerin vatandaşlarının egemenliğindeydi.

Ortalıkta huzursuzluk hakimdi; itfaiyecilik bile bir sorundu. Roma genellikle birkaç katlı tahta evlerden oluşan bir şehirdi. İtfaiyecilik, şehir için çok önemliydi. Ama aynı hükümet gibi, o da çürümüş bir kurum haline gelmişti.

Geniş alanlar fahiş fiyatlarla özel şirketlere ruhsatlanmıştı.

Bunlar da karşılığında, bir yangın çıktığında evlerini kurtarmak ya da korumaya çalışmak için her bir ev sahibiyle anlaşmaya başladılar. Çoğunlukla bu şirketler ev tam yanarken geliyorlar ve yangını söndürmeye çalışırken ek bir para talep ediyorlardı.

Politikacılar da intizamsız ve kuralsız ortamda siyasi katillere dönüşmüşlerdi.

Özel çeteleri, hizipler ellerinde tutuyorlardı. Hatta ordu bile bağımsız hareket ediyordu. Senato, orduyu kontrol altında tutmak için çoktan bir yasa koymuştu.

Buna göre hiçbir kumandan, senatonun izni olmadan Rubicon nehrini aşarak ordusunu başkente yaklaştıramayacaktı... ki hiçbir zaman da böyle bir izin verilmedi.

Birkaç general Roma'ya girecekleri tehdidinde bulundular; hatta bir tanesi ordusunu yasal sınır olan Rubicon nehrinin ilerisine geçirdi. Bu general, Roma'nın çoğunluğunu oluşturan pleplerin desteğini almış Jul Sezar'dı. Ama

Lepidus gibi diğer liderlerin kendi lejyonları vardı. Mesela Crassus'un emrinde imparatorluğun zenginliğinin büyük bölümünü ellerinde bulunduran bir grup adam bulunuyordu.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

9

Önde gelen liderler haricinde, politikacılara yapılan suikastlar çok artmıştı. Bir zamanlar son sözü söyleme yetkisine sahip olan Senato hızla güç kaybediyordu.

Zengin ailelerin ve önemli işlerin başında olan senatörlerin bir karar vermeleri gerekiyordu. Daha fazla demokrasi halk tarafından kontrol edilmek demekti.

Pleplerin zengin elit zararına kendi şartlarını iyileştirmek için hareket etmeleri önlenemezdi. Diğer yandan, Sezar gibi liderlerde güçlü bir temel, zenginlik ve halkı yönetmek için gerekli yetenek vardı. Bu, bütün yetkilerin bu liderlerden birine verilmesi demekti. Bu değiş tokuş sayesinde huzur gelecek, bu da zenginlerin mali ve sosyal pozisyonlarını sağlama alacaktı.

Ya da Senato, birçok üyesinin önerdiği gibi, geleneklerin yanında yer alabilir ve

imparatorluğun kontrolünü elinde tutmaya çalışabilirdi. Ama varolan durum Senato'nun halktan hiç destek almadığını ve çatışan güçler tarafından yakında bir kenara atılacağını gösteriyordu.

Böylece senatörler bir araya geldiler ve en az karşı çıkmayı getirecek olan çözümde karar kıldılar. Jul Sezar zaten birinci konsüldü, eşit konumda olanlar arasında en önde olandı. Zengin ve soylu bir aileden geliyordu, kendi ordusu vardı ve geçmişte Galya savaşlarında gücünü kanıtlamıştı. Eğer Senato imparatorluğu yönetmek için güçlü birisini seçecekse en uygunu oydu. Jul Sezar'ın başa geçmesi ve huzur ortamı yaratması her şeylerini kaybetmelerinden daha iyiydi. Jul Sezar'ın hayat boyu birinci konsül seçilmesinin, en azından kendileri için barış ve refah sağlayacağını düşünüyorlardı.

Böylece, Roma'nın soylu aileleri, bir kriz sırasında değil de, barış zamanında bir diktatörün başa geçmesi için oy verdiler. Jul Sezar bunun nasıl bir başlangıç olacağını

biliyordu. Bu nedenle üç kez, Roma sisteminin esasını oluşturan kuralları değiştirmek istemiyormuş izlenimini bırakarak kendisine yapılan teklifi reddetti. Aslında bu mevkiye gelmek için ne kadar uğraş vermişti.

Sonunda kabul etti ve Senatodaki herkes rahat bir nefes aldı. Sadece birkaç gelenekçi tüm sisteme ihanet edildiğini düşünüyordu. Bu adamlar 1776'da Amerika Birleşik Devletleri'nde Sam Adams'ın ve Kurucu Ataların yaptığı gibi bütün Romalıların haklarından ve Senatonun kutsal yönetme yetkisinden bahsettiler ve yapılacakları kendi başlarına yapmaya karar verdiler.

Tarihi kaynaklara göre Sezar'ı uyaran herhangi bir kehanet yoktu. Günlerden 15

Mart'tı, kayıtsız şartsız kabul edilmesi gereken yasa taslaklarıyla birlikte Senato Salonu'na doğru ilerledi. Kısa bir zamanda Jul Sezar Roma İmparatorluğu'nun her yerinde mutlak güce sahip olmuştu. Sonraki birkaç yıl boyunca da Pompeius ve diğer askeri tehdit oluşturan

rakiplerini tasfiye etti. Barış ve huzur kısa bir süreliğine geri geldi ama örnek oluşturan bir Senato'nun ortadan kalkmasına ve Roma İmparatorluk Sistemi'nin kurulmasına mal oldu.

Bundan sonrasında gerçekleşenler ise iyi kaydedildi ve Shakespeare'in yazdığı oyunla ölümsüzleşti. Gelenekçiler, sorumluluklarını tekrar üstlenmesi için Senato'ya gözdağı vermek ve Sezar'ın başa geçmesinin verdiği zararları telafi etmek üzere Birinci Konsülü öldürdüler.

Öyleyse yapılması gereken ve en iyi olduğu düşünülen iki karar vardı ortada; birincisi, Jul Sezar'ı hayat boyu diktatör olarak atamak, ikincisi de Konsülün

---

---

hayatına son vererek bu kararı tersine çevirmekti. Birinci kararın başarılı olabilmesi için Sezar düşmanlarını yenmeli ve gücünü pekiştirmeliydi. Bunun sonucunda lejyonlar arasında tarihte o zamana kadar görülmemiş çapta bir dizi savaş oldu. Sezar öldürüldüğünde, düzeni sağlamak için güçlerini devrettikleri diğer liderlere dönmekten başka çare kalmadı Senato açısından. Sezar'ın ölümünden sonraki birkaç yıl hemen bir iç savaş ortamı egemen oldu. Önce üçer liderden oluşan iki grup birbirleriyle savaştı.

Augustus, Anthonius ve Crassus diğerlerini yendikten sonra bu sefer birbirleriyle savaşmaya başladılar. Heba edilen insan sayısı ve maddi hasar inanılmaz boyuttaydı. Diğer üç lider de birbirleriyle savaşa başladıklarında iç savaş daha da derinleşti. Sonunda Augustus Caesar galip geldi ve sonraki bir yüzyıl boyunca barış hüküm sürdü. Tabii ki imparatorluk da bir kişinin keyfi yönetimine kaldı. Ama iç savaşların sonuna

doğru Roma artık yayılmacı politika izleyen bir imparatorluk olmaktan çıkmıştı.

Birbiri ardına elde ettikleri zaferler de geçmişte kalmıştı. Zamanla daha az yetenekli imparatorlar başa geçmeye başladı. Sonraki iki yüzyıl boyunca değişen koşullara bağlı olarak imparatorlar da değişiyordu. Yönetim sistemi içinde hiçbir denge kalmamıştı. Senato önemini kaybetti ve sadece bir paravan olmaya başladı. Kısa bir denge dönemi için imparatorluk diktatörlük yönetimine dönmüş

ve hatta Caligula gibi bir deli imparatorun eline geçmişti.

Çoğu kişi tarafından sevilmeyen Brütüs ve suikastçı grubu Senato adına yaptıkları suikastlarıyla işleri daha da içinden çıkılmaz hale getirmeyi başarmışlardı. Beş yüzyıl sonraki çöküşlerine kadar, imparatorlardan hiçbiri ne düzenli olarak Senato'ya başvurma, ne de tavsiyelerine uyma ihtiyacı hissetti.

Belki de Caligula, bir zamanların güçlü

kurumuna atını tayin ederek en iyi açıklamayı yapmış oldu.

Ama Sezar'ın seçimi, hatta öldürülüşü bile o zamanlar çok doğru bir fikir gibi gözükmüştü.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

11

KIZ KARDEŞİN GÜNAHLARININ AĞIR BEDELİ

Koskoca Bir Kıtanın Kişisel Nedenle Kaybı

İS 1001

11. yüzyıl Viking halklarının en güçlü olduğu dönemdi. Kanunları çok iyi düzenlenmiş, vahşetleriyle ünlenmişlerdi. Yöneticileri dünyanın en zengin ve en güçlülerindendi. Bizans İmparatorluğu'nun gurur duyduğu şeylerden biri, İmparator Varangian'ın muhafızlarının tamamen Rusya'dan ve İskandinavya'dan gelme Vikinglerden oluşmasıydı. Vikingler gemileriyle Dublin'den Kiev'e kadar yelken açarlardı.

Ama şaşırtıcı bir şekilde, Amerika kıtasına yerleşmediler. Hem de Avrupalılar arasında yerleşme olanağına ilk onlar sahip olmuşken... Vikinglerin toprak hırsları, neredeyse altına

duydukları kadardı. Nova Scotia kıyılarındaki yemyeşil

'Vinland' harika bir ödül olacaktı onlar için. Ayrıca Vikinglerin yerleştiği İzlanda'dan ve Grönland'dan daha iyi bir iklimi vardı. Toprağı verimsiz, havanın hep kasvetli olduğu anavatanları Norveç'ten de iyiydi. Yerlilerin karşı koyması yerleşmelerine bir engel teşkil etmedi.

Amerika'ya yerleşen Avrupalı göçmenlerin yerlilere karşı sahip oldukları tüfek gibi teknolojik üstünlükleri olmasa da zırhları ve çelik silahları yetmişti. Hem de pek uzak değildi. Grönland'dan Amerika kıyısına gitmek, Norveç'ten İzlanda'ya ya da İzlanda'dan Grönland'a gitmenin yarısı kadardı. Bugün bile Nova Scotia'da durursanız, ufukta yüksek Grönland zirvelerinin gölgesini görebilirsiniz. Öyleyse Avrupa'nın en yayılmacı, en dinamik insanlarından olan Vikingler yağmaya böylesine hazır bu kıtayı neden tercih etmediler?

Bunun yanıtı, Viking tarihinin en ünlü iki

adamının karanlık geçmişlerinde yatıyor. Birisi Kızıl Eric, ya da nam-ı diğer Kanlı Eric; diğeri de oğullarından Leif Ericson'du.

Vikingler, tecavüz ve çapulculukta kötü bir üne sahip olsalar da, Kızıl Eric onlar için bile çok vahşiydi. Norveç'te ufak bir kavga sonucunda silahsız bir komşusunu öldürdüğü için önce Norveç'ten İzlanda'ya sürgüne gönderildi. Orada oğlu Leif doğdu. İzlanda'ya yerleştikten sonra yeni bir kavgaya tutuştu ve orada uzun süredir yaşayanlardan birini öldürdü. O sıralar onu sürgüne gönderecek başka bir yer olmadığı için, Eric'e birkaç komşusunun olduğu İzlanda'nın batı kesimine yerleşmesi emredildi. Bu da bir işe yaramadı.

982 yılında Eric yeniden kavga sonucunda birisini öldürmesiyle 'Kanlı' lakabıyla anılmaya başladı. Böylece Eric İzlanda'dan da uzaklaştırıldı. Ama katil aynı zamanda insanları etkilemesini de biliyordu. Etrafına bir grup memnuniyetsiz, sıkılmış Viking'i topladı. Uzun yola dayanaklı gemiler inşa ettiler ve batıya doğru yelken açtılar.

Eric ve arkadaşları, kara görene kadar beş yüz mil yol aldılar. Eric, yeşil ülke anlamına gelen Grönland adını, buzla kaplı bölgeye yeni insan çekmek için koymuştu. Eric ve arkadaşları İzlanda'ya geri döndüler ve orada bir koloni

___

___

___

kurmak üzere birkaç yüz Vikingli aileyi ikna ettiler. Hava kötü, toprak kayalık olmasına rağmen burada yaşayan başka kimsenin olmaması her şeyi katlanılır kılıyordu. Böylece Eric'in bilfiil komutası altında belki de beş yüz kişiden oluşan bir koloni Grönland'e yerleşti.

1001 yılında, o zamanlar bütün Vikingleri çeken gezi tutkusu Eric'in oğlu Leif in de kanına girdi. Ama gitmek için kesin bir hedef belirlemişti. Çeşitli belirtilere ve söylenenlere göre daha batıda başka bir ada daha vardı. Babası hala Grönland'ın yöneticisiydi ve bu da Leif'in gemisine adam toplayarak, bu adayı keşfetmek üzere yelken açmasına olanak verdi. Şaşırtıcı bir şekilde kısa süren bir yolculuktan sonra Nova Scotia'nın kıyısına vardılar. Babası gibi, Leif de iyi bir ismin insanları çekeceğini bildiğinden buraya Vinland adını verdi.

Vinland'ın anlamının üzümle pek bir ilgisi yoktu, doğru tercümesi "bereketli" ya da

"dostane" ülke olabilir. Sonra, artık bin beş yüz kişilik kalabalık bir topluluğa sahip Grönland'a döndü. Babası gibi o da Vinland'ın keşfini duyurmak, yerleşecek insan çekmek ve babasının Grönland'da yaptıklarını yapmak istiyordu.

Ama kader buna izin vermedi. Kızıl Eric tahtını Leif'e bırakarak öldü.

Anladığımız kadarıyla Grönland'ı iyi yönetmiş ve liderliği zamanında koloni genişlemişti. Ama Leif, yönetiminin ilk birkaç yılında ülkesiyle ilgilenmekten Vinland'a hiç vakit ayıramadı. Bu yüzden Vinland'la ilgilenme görevini kız kardeşi, Freydis'e verdi.

Freydis'in araştırma gezileri sonucunda ilk kez Vikingler ve Amerika yerlileri birbirleriyle karşılaşmış oldu. Vikingler taş ev yapmaya başladıklarında kalmaya karar verdikleri anlaşılınca, yerliler çevrelerinde küçük bir kontrol halkası oluşturdular. Bir araya geldiler ve elli kadar Vikingi gemisini geri püskürttüler.

Vikingler kaybetmiş olsa da Freydis bu kaybedilen çatışmada bile bir kahraman olmuştu. Geri dönüp yerlilerin üstüne vahşi bir şekilde saldırarak, gemiler güvenle yola çıkana kadar geri çekilmelerini sağlamıştı.

Freydis, birkaç yıl sonra daha büyük bir grupla geri döndü. Bu sefer daha iyi silahlanmışlardı, sayıca daha fazlaydılar. Ama koloninin kaderi çoktan kötü çizilmiş gibiydi. Freydis'in gemisi karaya ilk çıkanlardan değildi. Freydis geldiğinde, sahiplenmeyi düşündüğü eve daha önce gelen iki erkek kardeş ve ailelerinin yerleştiğini gördü.

Babası, Kanlı Eric'in geleneğini sürdüren Freydis bunu kabullenemedi. Her iki kardeşi birden öldürdüğünde kimse araya girme gereğini duymadı. Ama karılarının ve çocuklarının da öldürülmelerini emrettiğinde kimse bunu yapmaya yanaşmadı. Öfkeden deliye dönen Freydis, eline bir savaş baltası aldı ve bu işi de kendi halletti.

O yıl sömürgeciler kışı geçirmek için Grönland'a

döndüler. İki ailenin katlinin duyulmaması için çaba harcandı ama birileri yine de konuştu. Bu, Leif'i çok zor bir duruma soktu. Kız kardeşi nedensiz yere, Leif'in korumakla sorumlu olduğu kadınları ve çocukları öldürmüştü. Kurallara göre katili öldürtmesi gerekiyordu, ama aynı zamanda kendi kız kardeşini ölüme göndermesi Viking kurallarını çiğnemesi anlamına geliyordu. Sonunda, üzüntüyle ve kendini zorlayarak Leif bir çözüm buldu, kız kardeşini sürgüne gönderdi ve Vinland'a gidilmesini yasakladı.

13

Belki de, Vinland'da hiç yerleşim olmazsa, hafızalardan bu kötü anıyı silebileceğine ve kız kardeşini geri getirebileceğine inanıyordu. Ya da bu fiyaskodan o kadar hayal kırıklığına uğramıştı ki, katliamın gerçekleştiği yerin bir daha ne adını duymak, ne de görmek istiyordu.

Böylece yıllar boyunca yasak sürüp gitti. Hatta Leif'in ölümünden sonra kötü hasatlar, zor kışlar yaşanmasına rağmen koloniyi batıya, Kuzey Amerika'ya doğru yaymamaları, bunu akıllarına bile getirmediklerini gösteriyor. Bunun yerine birçok kişi Grönland'da kalmalarının olanaksızlığını anladılar ve tekrar İzlanda'ya döndüler. Birkaçı kalmaya devam etti, ama iki yüz elli yıl sonra Grönland, tekrar kıta Avrupasından kimsenin olmadığı bir yere döndü.

Bu arada bütün bu yıllar sırasında, sadece ailede bir katil olduğu için Leif'in Vinland'a koyduğu yasak saygı gördü. Sonuç olarak, dönemin en

dinamik ırkı Kuzey Amerika'yı işgal etme şansını kaçırmış oldu. Eğer Eric'in oğlu, kız kardeşinin gözden düşürdüğü topraklara gitmeyi yasaklamasaydı, bugün dünya ne kadar farklı olurdu?

Ama o zaman, yapılacak en iyi şey gibi görünmüştü.

____

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

14

İDEALİST BİR SAVAŞTAN DAHA KÖTÜ BİR ŞEY YOKTUR

Ortadoğu'ya Yapılan Haçlı Seferleri

Kudüs, 1095

Her şey ideallerin en asiliyle, sözde barbar kafirlerin elinde olan kutsal toprakları kurtarmak arzusuyla başladı. Bununla da bin yıl süren savaşlar ve bugüne kadar artan bir şiddetle gelen ve tehdit eden, her an patlamaya hazır bir bomba ortaya çıktı. Ama bu idealizmin arkasında daha pratik ve ticari sebepler vardı.

Avrupa'dan her yıl binlerce turist bölgeyi ziyaret etmeye gidiyor ve ticareti canlandırıyorlardı. Avrupalılara ilaveten, yedinci yüzyılda Bizans İmparatorluğu'ndan Kutsal Toprakları alan Araplar da bölgeyi aynı şekilde kutsal sayıyorlar, Kudüs'ü Mekke ve Medine'den sonra üçüncü kutsal şehir kabul ediyorlardı.

11. yüzyılda daha dindar bir görüşe sahip olan Selçuklu Türkleri bölgeye geldiğinde işler biraz kızışmaya başladı. Artık, ara sıra turistlerin saldırıya uğradığı oluyor, yeni vergiler ödemek zorunda kalıyorlar, katırları kaçırılıyor ve cinayetlere kurban gidiyorlardı. Elbette, Avrupa'ya bunların haberi geliyordu.

Yapılan haksızlıklar anlatıla anlatıla abartılı boyutlara varıyordu. Ama aynı şekilde bir gemi dolusu Müslüman on birinci yüzyıl Paris'ine ya da Londra'sına gelmiş olsaydı, başlarına neler geleceğini ancak Allah bilir.

Konstantinopolis şehrinin karşı karşıya kaldığı tehlike, endişeyi daha da artırdı.

Selçukluların Kudüs'ü almasından bir sene önce, 1071'de Bizans ordusu Malazgirt Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğramıştı. Sonraki yirmi sene boyunca Türkler Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemişlerdi. Öyle ki artık Konstantinopolis bile güçlü bir saldırı karşısında teslim olacak gibiydi.

Bizans imparatorları, özellikle papaya mektup

yazarak Batı'ya acil yardım çağrılarında bulunmaya başladılar. Katolik kilisesi ve Bizans İmparatorları arasındaki ilişki yüzyıllardır gergindi. Aralarındaki en önemli anlaşmazlık imparatorun papanın üstünlüğünü kabul etmemesiydi. Yaklaşan Selçuklu tehlikesiyle imparator köşeye sıkıştı ve papayla anlaşmayı kabul etti. Ayrıca, eğer Konstantinopolis düşerse Avrupa'nın kapılarının açılacağını ve yakında Orta Avrupa'nın savaş alanına döneceğim söyleyerek ikna etti.

Sonunda, Papa II. Urban, tabii başka nedenlerin de etkisiyle 1095'de harekete geçti. Bizanslıların öne sürdüğü gibi, şehrin Avrupa savunmasında bir ön cephe olmasının ne denli önemli olduğunu anladı. Ayrıca ortalıkta boşta gezen çok fazla zırhlı şövalye vardı ve sadece şiddet kullanmayı biliyorlardı. 11. yüzyıl Avrupa'sında baş gösteren sıkıntı, bazı açılardan günümüzün kentlerinin başına bela olan silahlı çetelerin durumuna benziyor, silahsız birçok kişi arada kalıyordu.

Katliamın önüne geçemeyen papanın aklına bir

çözüm yolu geldi. Madem birbirlerini öldürmelerini engelleyemiyordu, belki de onları kafirlerin üstüne

---

---

salmak daha akıllıca bir fikirdi. Hıristiyan olmayanları Tanrı adına öldürmek günah değildi, saldırgan enerjilerini kullanabilirlerdi ve bu arada daha da önemlisi şiddet başka bir yerde olurdu. Sonunda, Kutsal Toprakları kurtarmanın çok iyi olacağına ve Tanrının zaferine hizmet edeceğine karar kıldı.

Böylece, II. Urban 1095'de yaptığı ateşli bir konuşmayla Kutsal Toprakları kurtarmak için Kutsal Savaş ilan ettiğini açıkladı ve o zamana kadar tahmin edilemeyecek büyüklükteki saldırgan bir kitleyi serbest bıraktı.

11. yüzyılda lojistik destek sağlamadaki en büyük sıkıntı insan toplamak olduğundan Urban, haçlı seferinin, profesyonel askerlerin yardımıyla iyi düzenlemiş, yirmi, otuz binden fazla olmayan küçük bir ordudan oluşacağını sanıyordu. Maalesef birkaç ay içerisinde Keşiş Peter'in yönetiminde neredeyse yüz bin kadar köylü kendi Halk Haçlı Birliği'yle yola çıktı.

Peter, kullandığı düz bir mantıkla hayli ikna ediciydi; Tanrı'nın basit insanları sevdiği için, Kutsal Toprakları kurtarma onurunu de kesinlikle onlara bahşedeceğini anlatıyordu.

Bu güruh Macaristan'a girdiği zaman bir kısmı çoktan açlıktan kırılmaya, diğer kısmı da çapulculuğa başlamıştı. Konstantinopolis'e geldiklerinde imparator, hiç bekletmeden köylüleri hemen Anadolu'ya gönderdi. Orada kendilerini beklemekte olan Türkler tarafından da hemen kılıçtan geçirildiler.

İlk haçlı seferi 1097'de Konstantinopolis'e geldiğinde çok korkmuş imparator Alexius'la karşılaştılar. Yüz bini aşan sayıları ne bir düzenlemeyi, ne de yiyecek sağlamayı mümkün kılıyordu. İmparator, kendisine sadakat yemini edecek ve esas amacı doğrultusunda, yani Anadolu'yu geri almak için savaşacak küçük, profesyonel bir birlik istemişti. Kutsal Topraklar her zaman sadece ideal bir amaç olmuş, ama bunun başarılabileceğine kimse inanmamıştı. Şimdiyse on binlerce kavgacı, disiplinsiz şövalyeyle, serflerle ve kibirli prenslerle karşı

karşıya kalmıştı. Bunların çoğu da daha birkaç sene önce Bizanslılara karşı savaşmışlardı.

Bu kalabalığın eline fırsat geçerse kendi tacını başından alacaklarından korkan imparator, şehrin kapılarını kapattırdı. Haçlılar da Bizanslılardan hiç hoşlanmıyorlar ve güçlü olmalarından nefret ediyorlardı. Bu kadar yolu, sadece bir imparatorun kişisel çıkarları uğruna savaşmak için gelmemişlerdi.

Kutsal Toprakları almak, böylece bütün günahlarını affettirmek ve bu uğurda ölüp şehit olurlarsa cennete kesin bir gidiş bileti elde etmek istiyorlardı.

Bizanslılar bu yeni orduyu beslerken sıkıntılı bir zaman geçmeye başladı. Haçlı askerleri bir şekilde çıkar sağlamanın yollarını hızlandırmayı düşünmeye başladılar. Yüksek amaçları yavaş yavaş arka planda yerini alıyordu.

Sefer sözüm ona Bizanslıların yönetiminde bir sonraki bahar başladı. Sonraki iki sene çok kanlı geçti. İklim ve bölge Fransız, Alman ve İngiliz

askerlerine tamamen yabancı olduğundan büyük sıkıntılar çekildi. Yakıcı sıcaktan ve savaşlardan adamların en azından üçte ikisi yolda öldü. Sonunda, neredeyse üç sene sonra hedeflerine, Barış Prensinin Kutsal Şehri olan Kudüs'e vardılar.

Çatışma başladı, surlarda gedikler açıldı. Böylece tarihin en kötü ve en kanlı katliamlarından biri, şehirdeki hemen hemen herkesin kılıçtan geçirilmesiyle gerçekleşti. Saldırganlar ruhlarının ebedi kurtuluşla korunduğuna

---

---

inandıklarından kentin yarısından fazlasının Yahudi ve Hıristiyan olması onları pek etkilemedi.

Böylece Birinci Haçlı Seferi sona erdi. Çarpışmaların devam etmesine rağmen seksen yıl boyunca Kutsal Topraklar Haçlı eyaletlerine bölündü. Papanın planıyla aslında Kutsal Topraklar kurtarılmıştı, ama bu uğurda yüz binlerce insan canından olmuştu.

Ama bu arada durum giderek kötüleşiyordu. Tarihçiler olayları belli gruplarda sınıflandırmayı sevdiklerinden daha sonra kitaplarda İkinci Haçlı Seferini, Üçüncü Haçlı Seferini okuruz. Halbuki hepsi birbiriyle bağlantılı bir sürecin parçasıdır. Bölgeye, iki yüzyıldan fazla bir süre Haçlı Seferleri yapıldı. Bazıları gerçek dini duygularla, bazıları da günahlarının affolunması için gidiyordu. Ama büyük bir kısmını ilgilendiren, toprak ya da elde edecekleri ganimetlerdi.

12. yüzyıl boyunca Fransa'dan, hatta Norveç'ten ve Danimarka'dan bile haçlılar geldi. İskandinavya'dan gelenlerin çoğu Kudüs'e varabilmek için Rusya büyüklüğünde yol kat ettiler. Art arda süren saldırıların en ünlüsü, efsanevi Aslan Yürekli Rişar'ın yürüttüğü Üçüncü Haçlı Seferi'ydi.

Üçüncü Haçlı Seferi, gerçekten de akla yatkın bir sebeple başladı. 1187'de, kendi Müslüman Haçlı Seferi'ni yapan Selahaddin Kudüs'ü Hıristiyanların elinden geri almıştı. Batılı güçlere yapılan bu hakaret karşısında İngiltere, Fransa ve Kutsal Roma İmparatorluğu kralları, eski anlaşmazlıklarını bir kenara bırakarak kutsal seferde bir araya geldiler.

Rişar altı yıldan fazla savaştı. Savunma o kadar kuvvetli ve akıllıcaydı ki, ancak bir kere Kudüs yakınlarına gelebildiler. Sonunda en iyi şeyi yaparak bir barış

anlaşmasında karar kıldılar. Anlaşmaya göre, Batılı turistler Kutsal Şehir'i ziyaret edebileceklerdi. Rişar ülkesine geri dönerken

yolda bir düşmanı tarafından pusuya düşürüldü. Aslında İngilizler, Rişar'ı kaçırana teşekkür bile edebilirlerdi. Çünkü efsanevi olmasının bir nedeni de tahta çıktığından beri İngiltere'ye ayak basmamasıydı. İngiltere onun için dipsiz bir para kuyusu ve asil amaçlarını gerçekleştirmek için adam yollayan bir yerdi.

Sonunda ülke iflas etti ve kendisi için istenilen fidyeyle daha büyük bir maddi sorun yarattı. İşin en garibi, John kardeşini kurtarmaya çalışırken ülkenin kötü bir durumda olmasının tüm suçu onun omuzlarına yükleniyordu. Rişar ülkesine döndüğünde, yeni bir ordu hazırlıklarına girişerek ülkeyi daha da fazla borca soktu. Sonra da eski müttefiki Fransa'ya saldırdı ve kısa bir süre içinde orada öldürüldü. John, hükümdarlığı boyunca yapılan zararı onarmakla uğraştı ve daha da kötü bir üne sahip oldu.

Haçlı Seferleri hala devam ediyordu. Bir sonraki yüzyılda bir düzineden fazla sefer düzenlendi; bunların arasında en yıkıcı olanı Dördüncü Haçlı Seferi'dir.

Fransa'dan yola çıkan ordu Venedik'te ulaşım aracı ararken yine tarihte görülmemiş bir "iyi fikir" bulundu. Diplomatik zekalarıyla ünlü Venedikliler, Fransızları Kutsal Topraklara götürmeden önce kendi çıkarları için Zara'yı (bugünkü Zadar) Macaristan'dan geri almak için ücretli asker olarak kiralamak istediler.

17

Fransızlar bu anlaşmayı kabul ettiler. Zara geri alındı ve yağma edildi. Bunun sonucunda Papa tüm orduyu aforoz etti. Ondan sonra her şey kötüye gitmeye başladı. Venedikliler, kiralık ordularına şimdi de Bizans'taki zenginlikleri anlatmaya başladılar. Bizans İmparatoru'nun tahttan indirilen bir akrabasına yardım etmek amacının arkasına sığınan Haçlılar Konstantinopolis'e girdiler.

Şehri yakıp yıktılar, yağmaladılar ve nüfusun hatırı sayılır bir bölümünü katlettiler. Sonra da tahta kukla bir imparator oturttular.

Haçlıların esas amacı olan Konstantinopolis'i Türklere karşı korumak tamamen bırakılmıştı ve bu hain saldırının Avrupa'ya da zararı çok büyük oldu. Sonunda, eski Bizans İmparatorluğu ailesi yavaş yavaş bu kadim şehrin tahtına tekrar geçti, ama artık eski güç ve pırıltının sadece gölgesi vardı. İmparatorluğun çöküşü ise baştakilerin o andan itibaren takındığı

tutum yüzünden hızlandı.

Dördüncü haçlı ordusu savaştan elde ettikleriyle geri döndü. On yıl sonra papa tekrar denedi. Bu ordu Mısır'da bir saldırı üssü oluşturmaya çalıştı. Bu, sıradışı bir plandı ve sonunda Nil deltasının salgın hastalıklarla dolu ortamında gerçekleşmesi mümkün olmadı.

Ama yine de çaba gösterildi. 1260'larda bölge Moğol istilasına uğradığında savaşçı olarak yetiştirilen kölelerden gelen bir hanedan, Memlükler Mısır'ı yönetiyordu. Kendi aralarındaki anlaşmazlıklar yüzünden haçlılarla işbirliği yapma eğilimindeydiler. İki taraf da yakında oraya ulaşması beklenen Moğollara karşı haçlılarla birleşmek istiyordu. Ancak buna gerek kalmadı çünkü Moğollar Kudüs'ü geçtikten sonra geri çekildiler.

En korkunç haçlı seferlerinden biri çocukların katıldığı haçlı seferiydi.

Avrupa'nın ortaçağdaki şehirleri yetim ve öksüz çocuklarla doluydu. Bazı insanlar, yetişkinlerin

yapamadıklarını, çocukların yapacaklarına inanıyordu.

Çünkü günahsız oldukları için, kutsal topraklara ilerlerken tanrı onları koruyacaktı. Binlerce Avrupalı çocuk yollara döküldü. Yol boyunca hayatta kalmak için de dileniyor ve hırsızlık yapıyorlardı.

Kilise çocukları vazgeçirmek için çaba gösterdiyse de masum bir şekilde kendilerini ortaya atmalarına hiçbir şey engel olamadı. İtalya kıyılarına ulaşan çocuklar toplandı ve liderler gemi sahipleriyle çocukları kutsal topraklara götürmeleri için anlaştı. Ama bu çocukların hepsi gemilere yüklenip Kuzey Afrika'ya götürüldü. Orada da köle olarak satıldı.

Haçlı seferlerinden birinde ise Fransa'nın dışına bile çıkılamadı. Fransız kralı papayla işbirliği yapıp ülkenin güneyinde yaşayan Albigenlere karşı bir kutsal savaş ilan etti. Kuzeyde yaşayan binlerce Fransız asilzadesi de bu savaşa katıldı.

Oluşturulan güç Provence bölgesine girdi ve Albigen olanları da olmayanları da öldürdü ve topraklarını ellerinden aldı.

Haçlı ruhu sonunda 14. yüzyılda, Kudüs'ün Memlûk ve Osmanlı saldırılarına karşı koyamayıp düşmesiyle son buldu, yüzyıl savaşları, İtalyan şehir devletlerinin anlaşmazlıkları ve Büyük Salgın Haçlı Seferlerini bitirdi. Sonuç korkunçtu. Bizans İmparatorluğu darmadağın oldu. Yüz binlerce insan öldü ve Müslümanlar Avrupalıları mutlaka püskürtülmesi gereken işgalciler olarak görmeyi öğrendi. Savaş ve özgürleşmenin ardındaki olumlu fikirler her zamanki

____-

____

____

gibi hırsa, idealizm çılgınlığına, dinsel bir nefrete; zalim ve uzun bir acıya dönüştü.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

19

AVRUPA ANTAKYA'DA BÖLÜNDÜ

İmparator Alexius ve Antiokya (Antakya) Kuşatması 1097, Bizans İmparatorluğu

Avrupa'da hem politik, hem de dinsel olarak bir güç bölünmesi yaşanıyordu.

Dokuz yüz yıllık tarihinde Roma İmparatorluğu'nun doğusu ve batısı arasındaki fark çok belirgindi ve ayrılması doğaldı. O zamanlar Batı'da Bizans İmparatorluğu pek önemli görülmüyordu. Asillerin ve baştakilerin günlük yaşamları ise merak ediliyordu.

İznik Konsülünün aldığı kararlar bile Hıristiyanların çıkarlarından daha az önemliydi. Hükümetler bölünmüş olsa bile Büyük Roma İmparatorluğu'ndaki yerlerini hatırlıyorlardı. Bu öyle güçlü bir imajdı ki, bin yıl sonra bile Avusturya monarşisi kıskançlığını sürdürecekti. Yunanca konuşan ve kendilerine Rhomaio,

imparatorluklarına Romania diyen vatandaşlar da vardı. Avrupa'yı bölen din değildi, Konstantinopol'de tahta çıkan imparator Alexius'du.

İslam orduları Suriye'yi ve Balkanların çoğunu fethettiğinde Bizans'ın vergi geliri de hayli düştü. Sonuç olarak imparator gelirlerini artırmanın yollarını aradı. Birçok çabasından biri de Roma'daki Papa'yı yardıma çağırmak oldu.

Uydurulan bahane de kutsal toprakları özgürleştirmekti.

Papa'nın ise bir sorunu vardı. Pek çok işsiz asker etrafta başı boş dolanıyordu.

Alexius'dan yardım isteyen bir mektup alınca, Tanrı'nın iki soruna birden bir çözüm gönderdiğine inandı. Papa Urban kutsal toprakları kurtarmak için yapılacak bir haçlı seferi için çağrıda bulunmaya başladı. İşsiz ve sabırsız askerler, topraktan yeterince kazanamayan çiftçiler ve onur kazanmak isteyen soylular ya da evlerinde sıkılanlar söz verilen

cennet mekanlarını kazanmak için orduya katıldı.

Alexius birkaç bin adam beklerken binlerce şövalye ve askerin çağrısına yanıt verip Konstantinopol'e gelmekte olduğunu öğrendi. Bu kadar çok insanı kendi şehrinde barındıramazdı Alexius. Ayrıca gelenlerin, ülkesinden arta kalanı elinden alma ihtimali de yüksekti. Gelenlerin çoğunun burnu büyük, şiddet düşkünü ve aynı zamanda cahil olması da durumu zorlaştırıyordu. Zaten bir yüzyıl sonra bu korkulan da gerçekleşecekti. Konstantinopol Osmanlı Türklerine geçtiğinde nüfus yüzde altmış azalmış olacaktı.

Bizans İmparatoru bir çözüm buldu. Haçlı ordusu ulaştığında askerler ona bağlılık yemini etmeden kimseyi içeri almayacağını açıkladı. Bu aynı zamanda fethettikleri toprakların da ona ait olması anlamına geliyordu. Bu, iyi güzeldi de, bağlılık ilan edilen lordun da sorumlulukları vardır. En önemlisi de yardım ve koruma sağlamalıydı. Batı krallıklarında bu çoğu zaman yakalanan bir şövalye için gerekli fidyeyi ödeyip

onu kurtarmak anlamına gelirdi. Bu, bütün şövalyelerin hatta düşmanların bile birbirini tanıdığı küçük Batı krallıklarında uygulanan bir yöntemdi. Ama Alexius, güçten düşmüş olsa da büyük bir imparatorluğun başındaydı. Büyük bir ihtimalle o zamanlarda Konstantinopol'de Paris'tekinden çok insan yaşıyordu.

20

Alexius yeni "kullarım" apar topar savaşa gönderdi ve birkaç ay içinde bu ordu bir Selçuklu Türk birliğini yendi, Antiokia'yı'u (Antakya) kuşattı. Kuşatma uzun sürdü, bu da Selçuklulara yeni bir ordu kurmak için zaman kazandırdı. Haçlılar Alexius'un zamanında gönderdiği erzak sayesinde kuşatmayı başarıyla sonuçlandırdı. Ama birkaç ay sonra bu kez Selçuklu ordusu Antioch'u kuşattı.

Ancak Selçuklular surları aşamadı ama bir süre sonra yeni bir ordu daha oluşturdular.

Batı'da beklendiği gibi Haçlılar bağlılık yemini ettikleri lordun gelip kendilerini kurtarmasını beklediler. Alexius'un ise sadece bir ordusu vardı. Hem Konstantinopol'ü korumak, hem de işgale karşı savaşmak gibi iki işlevi vardı ordunun. Alexius'un kullarına yardım etmesi gereken bir tanrı gibi mi, yoksa ülkesini koruması gereken bir imparator gibi mi davranacağına karar vermesi gerekiyordu.

Antioch'a ilerlerse hızlı ve kayıpsız bir zafer kazanması gerekirdi, çünkü ordusu zarar görürse Konstantinopol'ü savunacak kimse kalmayacaktı.

Oraya kadar gidip de başaramazsa geri dönüşü, telafisi yoktu. Türkler koruma sözü verdiği milyonlarca insana ulaşacaktı.

Karar Romalı stratejisine uyuyordu. Ordusu bir garanti olarak duracaktı ve haçlıları kendi imkanlarıyla bırakacaktı. Onların sadece lordu olmuştu ve imparatorluğu daha önce gelirdi. Haçlılar bunu bir ihanet olarak gördü ve çok sinirlendi. Ama öfke önemsiz bir tepkiydi. Bir ay sonra büyük bir sürpriz yaparak, haçlı ordusu Antioch'dan kaçmayı başardı. Bu kaçışın ardından moral bulan askerler başka şehirleri ele geçirdiler. Alexius'a verdikleri bağlılık sözünden Alexius'un ihaneti dolayısıyla kurtulmuşlardı. Artık kendi krallarının emirlerine uymaya karar verdiler. Bu haçlılar artık kahraman olmuştu. Batı Avrupa'ya döndüler ve Alexius'un onursuzluğundan ve iki yüzlülüğünden bahsettiler.

Alexius'un korumayı seçtiği şehir sakinlerinden biri olsaydınız doğru kararı verdiğini düşünürdünüz. Haçlılar zaten güçsüzleştiği ve onlardan umut kesildiği için askeri açıdan da doğru karar buydu. Ancak Batı dünyasının soylularını yardıma ihtiyaçları olduğunda yalnız bırakmakla iki Avrupa'yı birbirinden ayırdı ve bu ayrım hala devam ediyor. Zaten çabaları da başkenti kurtarmak için yeterli olmadı. Alexius'un aldığı bu karar yüzünden Bizans'ın düşmanları olduğu fikriyle büyüyen bir sonraki nesil, Konstantinopol'ü Hıristiyan dünyasının bir parçası olarak görmedi. Şehir 1453'te de Türklerin eline geçti.

____-

____

____

21

SAKALLARI YAKARSAN SONRASINI DA DÜŞÜNECEKSİN

Şah Alaaddin Muhammed ve Cengiz Han

13. Yüzyıl Harzem İmparatorluğu

13. yüzyılda Harzem İmparatorluğu dünyanın en zengin ülkesiydi. Bugünkü İran, Pakistan, Afganistan ve Orta Asya'nın büyük bir bölümü bu imparatorluğun sınırları içindeydi. Şah Alaaddin Muhammed bu büyüklüğün çeşitli sorunları da beraberinde getireceğini biliyordu.

İpek Yolu önemli bir gelir kaynağıydı. Çin, Hindistan, Ortadoğu, Doğu Rusya ve hatta Batı Avrupa'dan tüccarlar ticaret merkezleri olan Merv, Buhara ve Semerkand'da bir araya geliyordu. Semerkand'ın nüfusunun yarım milyondan daha fazla olduğu söyleniyordu ki, o zamanlar Paris ve Londra'nın nüfusları taş

çatlasa otuz-kırk bindi. Dünyanın bu uzak köşesinde geniş zevk bahçeleri vardı.

Egzotik meyve ağaçları, şırıl şırıl akan çeşmeler eşliğinde dünyanın dört bir yanından gelen asiller hayatın tadını çıkarıyordu.

Aynı zamanda entelektüel bir merkezdi bu imparatorluk. Her büyük şehirde üniversiteler, kütüphaneler olması Şahın imparatorluğunu İslam dünyasının sanat, şiir ve bilgi merkezi haline getirmişti. Aynı zamanda bolluk İçinde olması da buna etkendi. Bir dizi başarılı savaş sonucunda imparatorluk her yönde genişlemiş ve Fransa, Almanya, İngiltere gibi ülkeler Haçlı Seferlerine bile ancak elli bin kişilik bir ordu gönderebilirken, Harzem İmparatorluğunun tümü zırhlı ve tam donanımlı beş yüz bin askeri vardı. Hiçbir devlet Harzem İmparatorluğu'nu kızdırmaya cesaret edemiyordu.

Ancak Şah kötü haberler almıştı. Pek ciddi bir şey değildi ama can sıkıcıydı.

Sinek küçüktür ama mide bulandırır. Üç bin

kilometre kadar doğuda yeni bir güç doğuyordu. Ne oldukları belli olmayan, çadırlarda yaşayan, göçmen bir krallık.

1206 yılında bu barbarlar, adı Kralların Kralı ya da Savaşın Kusursuz İmparatoru anlamına gelen Cengiz Han'ın yönetimi altında toplandı. Cengiz Han Çin Seddi'nin ardına geçmeyi başarmış ve kuzeydeki Çin şehirlerini ele geçirmişti.

Bir Tatar hükümdarı olan Kuşluk, Harzem İmparatorluğu'na komşu olan Karakitai'de (bugünkü batı Çin) bu yeni kağana karşı isyan etme cesaretini gösterdi. Bütün büyük hükümdarların yapacağı gibi Harzem Şahı da bu isyana gizliden gizliye destek verdi. Böylece barbar devletini parçalayabileceği. Eğer bu Kuşluk denen adam fazla güçlenirse desteğini Cengiz Han'dan yana çeviriverirdi.

Ama Cengiz Han sadece yirmi bin adamdan oluşan iki tümen asker gönderdiğinde yolunda gitmeyen bir şeyler olduğuna anlamalıydı. Bu adamlar Cengiz'in en iyi komutanlarından Çepe'nin kumandasındaydı. Çepe dağlardaki

isyanı bastırmakla görevliydi ve altı yıl süren bir çarpışma sonucunda isyanı bastırdı.

Cengiz'in askerleri ilerlemiş ve imparatorluğun doğu sınırının çok küçük bir bölgesini kontrol altına almışlardı. Bu işgal için mantıklı bir rota değildi çünkü o

tarafta Pamir Dağları vardı. Bu dağların yüksekliği zaman zaman yedi bin metreye kadar çıkıyordu.

Ticaret her zamanki gibi devam etti. Dünyanın her yanından kervanlar geliyor, vergilerini ödüyorlar ve şehirlerdeki öteki tüccarlarla alışveriş yapıyorlardı. Bu yeni hükümdarın elçileri zaman zaman Şaha gelir, dostluk belirtisi olarak ufak tefek hediyeler verirdi. Karşılığında da aynı şekilde hediyeler giderdi. Ama rahatsız edici bir şeyler olmaya başlamıştı.

Barbar Moğollar da kervanlarla gelmeye başlamıştı. Kendilerine tüccar diyorlardı ancak sadece Çin'den bozulmuş artık şeyler getiriyorlardı. Şahın ajanları durumun farkındaydı ve hiç hoşlarına gitmiyordu. Bu tüccarların aslında ajanlar olduğu ve surların ne kadar güçlü olduğuyla ilgili notlar aldıkları, askerlerin nerelerde durdukları ve surların üzerinde ne kadar mancınık yer aldığı gibi

bilgileri ele geçirdikleri ortaya çıktı.

Aynı zamanda Cengiz Han'ın ordularının ne kadar güçlü olduğu dedikodusunu halk arasında yayıyorlar ve Harzem İmparatorluğu halkını korkutuyorlardı.

Tarih boyunca bu taktik hep kullanılmıştır. Rapor hazırlamaya gelen tüccarlar, rakibin savunma hattını öğrenip bilgileri hemen geri ulaştıran diplomatlar ve ailelerin resimlerini köprünün, savunma birliklerinin Önünde çeken turistler. Bu işin türlü türlü yolları vardır. Bu üçüncü sınıf barbarların gönderdikleri ajanlar yakalanıp, mallarına el kondu ve apar topar dışarı atıldı. Barbarlar için iyi bir uyarı yapılmıştı.

Aylar geçti ve Şah seçeneklerinin neler olduğuna baktı. Moğollar binlerce kilometre uzaktaydı ve Çin ile olan savaşlarına dalmıştı. Casusların gönderilmesine tepki gösterecek olsalar bile ordularını Sibirya'nın geniş

bozkırlarından geçirip ulaşmaları en az altı ay

alırdı. Harzem İmparatorluğu'nun sınırına geldiklerinde ise karşılarında beş yüz bin Harzem askerini bulacaklardı.

Öylece mide bulandıran sinek öldürülmüş, Şahın ünü dünyaya bir kez daha yayılmış olacaktı.

Cengiz Han'ın elçileri Şaha ulaştı. Dilleri ve tarzları İslam dünyasının elçilerinin dilleri kadar kibar değildi, ancak anlaşılmıştı ki durum Cengiz'in pek hoşuna gitmemişti. Cengiz, iyi niyetle Harzem İmparatorluğunun tüccarlarının kendi ülkesinde ticaret yapmasına izin verirken, kendi ülkesinin tüccarları Harzem şehirlerinde soyulup dışarı atılıyordu. Özür dilenmeli, tüccarların zararları karşılanmalı ve Moğol kervanına kötü davranan sorumlular cezalandırılmalıydı.

Bir ders vermenin tam zamanıydı ve Şah Muhammed'in bu dersi vermek için harika bir fikri vardı. Elçi olarak gelen Moğolların sakalları Şah ve yanındakilerin huzurunda yakıldı. Sakallar yanarken bayağı nahoş bir görüntünün ve aynı zamanda kokunun oluştuğu kesindir.

Bazı kaynaklara göre ise sakalı yakıldıktan sonra Moğol elçisi öyle özensiz tıraş edilmiş ki az daha kafası kopuyormuş.

Her neyse, insan, acaba Şah neden böyle yaptı, demekten alamıyor kendisini.

Casusları, Moğolların "modern" bir ordu tarafından kolaylıkla durdurulabilecek sıradan barbarlar olduğundan emin miydi acaba? Acaba kazanacağından emin olduğu bir savaş mı başlatmaya çalışıyordu? Tarihte resmi bir bildirim yapılmadan savaşa girişildiği olmuştur. Şahın uyguladığı taktik ise Cengiz'i

öfkelendirecek kadar aşağılayıcıydı. Yoksa Şah sadece eğlenmek mi istemişti?

Elçiler acı ve aşağılanma içinde çığlık atarken Şah ve beraberindekiler katıla katıla gülmüştü. Ardından da elçiler kapı dışarı edilmişlerdi.

Sonra fırtına başladı... Sen hem Moğol elçilerinin sakallarını yak, hem de bunun cezasız kalacağını düşün. Moğol geleneklerine göre taraflardan birinin öleceğinin bildirilmesiyle savaş başlar. Ölen tarafın kim olacağı ise bilinmez.

Yüz binden biraz daha fazla askerle Cengiz Han 1219'da Harzem İmparatorluğu'nun kalbine doğru büyük bir hızla ilerledi. Birkaç ay içinde şahın ordusu yenilmekle kalmadı, resmen telef edildi. Sonraki yıl, o muhteşem şehir Semerkand düştü, tüm nüfus kılıçtan geçirildi. Şaha Moğolların kendisi için bir

"av partisi" düzenlediği haberi geldi. İki tümen

uzman asker Şahı öldürüp Cengiz'e kafasını getirmek için harekete geçmişti.

Panik halindeki Şah kaçtı. Peşinde de Moğol generali Subutay yönetiminde yirmi bin asker vardı. Takip üç bin kilometre kadar sürdü. Sonunda Hazar Denizi'nde bir adaya kaçtı ve korkudan saçı sakalı beyazlamış şekilde öldüğü söylendi. Bazı tarihçiler Harzem İmparatorluğunu yıkan savaşın tarihin en ağır savaşı olduğunu söyler. Tüm nüfusun yüzde 75'i kılıçtan geçirilmiş, bütün şehirler dümdüz edilmişti. Sonuçta İslam'ın akademik kalbi artık atmayacaktı.

Cengiz, giriştiği savaşta şahın ordularının peşinden koşarken Hint Okyanusu kıyılarına kadar ulaştı. Subutay batıdaki ve kuzeydeki bilinmeyen ülkelere keşfe çıkmak için izin istedi. 1233 yılında geri çağrılana kadar Kafkasları geçecek, Rusya'nın verimli kara topraklarına ulaşacak ve en sonunda Dinyeper nehrinde duracaktı. Sahne elli yıl sonra Moğolların Rusya ve Doğu Avrupa'yı ele geçirmeye çalışmaları için uygun duruma getirilmişti.

Şah, birkaç sakal yakmanın cezasını tüm bir kıtanın yakılıp yıkılmasıyla ödedi.

24

BAŞKASINA GÜVENİRSEN YAYA KALIRSIN

Prester John ve Son Haçlı Seferi

13. Yüzyıl Avrupası

Her şey Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopol'ün patriği Nestorius'un söyledikleriyle başladı. İS 5. yüzyılda gelişen olaylarda Nestorius, İsa'nın kutsal ruh fikriyle dolu sıradan bir insan olduğunu ve bu nedenle Meryem'in de tanrıyla bir ilişkisi olmadığını söylüyordu. Patrik, Doğu Roma İmparatorluğu'nun dini lideri olduğundan fikirlerini çabucak yayması kolaydı.

Bu fikir kilisenin öteki patrikleri ve Doğu Roma hükümdarı tarafından pek de hoş karşılanmadı. Birkaç hafta içinde Nestorius görevden alındı.

Bundan yılmayan Nestorius "sapkın" fikirlerini

yaymaya devam etti. Bir mürit grubu oluşmaya başlamıştı. İnatçılığı yüzünden bu eski patrik ve müritleri sürüldü. O zamanlar sürgüne gönderilmek, Bizans'ın söz sahibi olduğu toprakların çok daha doğusuna gitmek anlamına geliyordu. Nestorius ve takipçileri Hindistan'a kadar gitti. İsa hakkındaki fikirlerini burada da ifade ediyorlardı ancak oraya ilk gelen Hıristiyanlar oldukları için bunları anlattıkları Hıristiyan olmayanlardı. Bir süre Nestorius'un müritleri dikkat çekti ancak Bizans İmparatorluğu küçüldükçe bağlantı kaybedildi. Tüm bilinen oralarda, uzaklarda doğuda bir yerlerde Nestorius'un takipçilerinin olduğuydu.

12. yüzyılın sonunda Avrupa tuhaf bir yer haline gelmişti. Dev imparatorluklar parçalanmıştı ve Kiev'den Londra'ya kadar bütün devletler küçülmüştü. Bu küçük devletler zenginleşmişti ve Kudüs ile kutsal toprakları kurtarmak dışında sınırlarının ötesinde olup bitenle ilgilenmiyordu. Bunun nedeni de Avrupa'nın ötesindeki ticaretin önünün İslam'ın yükselişi nedeniyle kesilmesiydi.

Bu, aynı zamanda Avrupalıların cehaletle geçirdiği "Karanlık Çağlar"ın sonuydu.

Bin yıl önce Roma'da Çin'den gelen ipek sayesinde bol bol ipek bulunurken ipek artık bir zenginlik ve asalet işareti olmuştu. Basit bir ipek ceket bile bir tarla işçisinin beş yıllık gelirine eşitti. Avrasya'nın üçte ikisi Marco Polo'nun keşfetmesini bekleyen bir bilinmeyendi.

13. yüzyılda Avrupa'nın yüzü 5. yüzyıldakinden oldukça farklıydı, Doğu dünyası ise tanınmayacak hale gelmişti. İslam güçlenmiş, dört kez yapılan Haçlı Seferleri geçici bir süreyle de olsa kutsal toprakları özgürlüğüne kavuşturmuştu. Savaşçı Müslümanlardan daha önemlisi ise Çin'i çoktan fethetmiş olan Moğol İmparatorluğuydu.

Moğollar yüzlerini Batı'ya dönmüştü. Avrupa ise küçük krallıkların, birkaç asilin yönetimindeki disiplinsiz ordularıyla Haçlı Seferlerine çıkıyordu. Dört sefer Yakındoğu'yu ticarete açtı ama bu, Hıristiyan dünyasının yararına olmadı.

Katolik Kilisesi hala yönetimi elinde tutuyordu ve Papa Avrupa politikasının en önemli adamıydı. Gücünün çoğu da "Kutsal Topraklar"ı kafir Müslümanlardan kurtarmak için düzenlediği Haçlı Seferlerinden geliyordu.

___

___

___

25

Ama Nestorius ve takipçilerinin başına gelenler Prester John efsanesinin oluşmasına yol açtı. 1122'de Roma'ya Hindistanlı bir rahip ulaştı. Hindistan ve Çin'de yaşayan Nesturilerin (Neşter yanlısı Hıristiyan) bir elçisi olduğunu söylüyordu. Aslında Hindistan'da birkaç bin Nesturi vardı, Çin'de ise tek kişi bile yoktu. Ama Papa'nın duymak istedikleri buydu. Moğol İmparatorluğu'nun büyümesiyle ilgili haberler ve hatta ayrıntılı raporlar Avrupa'ya ulaşıyordu.

Bunun için harekete geçmek isteyen Avrupalılar Prester John'a yardım bahanesiyle yeni bir Haçlı Seferi başlattılar. Bu Beşinci Haçlı Seferiydi.

Prester John güçlü bir askeri lider ve inançlı bir Hıristiyan gibi tanıtılıyordu.

John, İslam dünyasının yanı başında güçlü bir Hıristiyan krallığının başındaydı.

1145'de Suriye Başrahibi Papa'ya gönderdiği

mektupta doğudaki bir Hıristiyan krallığının kutsal toprakların geri alınmasında yardımcı olmak üzere bir ordu gönderdiği konusunda bilgi aldığını yazdı. 1221'de haçlı seferi için çağrı yapılmıştı.

Hıristiyan dünyası Prester John'un İspanya'dan İran'a kadar her yeri elinde tutan İslam ordularından Avrupalı Hıristiyanları kurtarmak için harekete geçtiğinden o kadar emindi ki, Moğol fetihleri bile görmezden geliniyor hatta bunlar Prester John'un yaptıkları olarak anlatılıyordu. Batı Avrupa için Prester John gerçek, Moğollar ise bir efsaneydi.

Böylece Papa haçlı seferini başlattı. Filistin'e doğru yola çıkan binlerce şövalye öldü. Sonunda Hıristiyanlar kutsal toprakları tamamen kaybetti. Ancak o vakte kadar bu, Hıristiyanlar için önemli değildi, çünkü Prester John her an ordusuyla ortaya çıkabilir ve Hıristiyanları kurtarabilirdi. Dahası John, doğudan gelecekti ve Müslüman kafirleri aralarında sıkıştırmış olacaklardı.

Bu efsanenin gücü Avrupa'nın stratejisine yarım yüzyıl boyunca yön verdi.

Sonunda ise Prester John'un gerçekten bir efsane olduğu ortaya çıktı. Ayrıca Moğolların da gerçekliğinin farkına varıldı. Batı Avrupa Haçlı Seferleri nedeniyle ikiye bölündü. Bazıları destek verirken, bazıları hata olduğunu düşünüyordu.

En büyük iki Hıristiyan krallığı Polonya ve Macaristan'dı. Ama büyük olmaları uygar oldukları anlamına gelmiyordu. Bu iki krallık, ikiye bölünmüş Fransa gibi kendi halinde gelişmeye bırakılmış olsaydı "Karanlık Çağ" bir yüzyıl daha önce biterdi. Ancak Moğollar sonunda Avrupa'ya saldırmaya hazırlandıklarında, Batı'nın askeri gücü dağılmış durumdaydı.

Macaristan Kralı IV. Bela tüm Hıristiyanlığa kendilerini ve tabii ki Macaristan'ı savunmaları için çağrı yaptığında Öyle büyük bir ordu oluşturulamadı.

Avrupa'nın her tarafındaki şövalyelerden yanıt geldi. Ama beklendiği kadar büyük bir katılım yoktu. Batı Avrupa'dan tek bir kral bile ordusunu toplayıp gelmedi.

On beş-yirmi yıl önce Filistin'de savaşanlardan çoğu ölmüştü ve mali açıdan da orduların yeni bir savaşa gücü yoktu. Moğollar, Polonya ve Macaristan'ı ezip geçti. Moğol hükümdarı ölmeseydi ve Moğol orduları kendi kendilerine geri çekilmeselerdi, Dublin'e kadar ilerleyip tüm Avrupa'yı ele geçirmekten onları alıkoyacak hiçbir güç kalmamıştı.

___

___

___

26

Prester John bir efsaneydi. Olmayan bir Hıristiyan Krallığı ile güçleri birleştirip İslam ordularını yenme fikri Papa'ya ve asillere öyle çekici gelmişti ki kimse buna karşı çıkamadı. Bu öyle bir efsaneydi ki, Moğol hükümdarı ölmeseydi, tüm Avrupa Moğol hakimiyetine girecekti.

27

BEDDUALARIN ASIL HEDEFİ

Sicilya'da Akşam Duası Katliamı

1282, Palermo, Sicilya

Romalılar Sicilya'yı işgal ettiğinden beri ve muhtemelen daha da önce, Sicilyalılar Akdeniz'in kontrolü kimin elindeyse onun paspası olmaktan bıkmıştı.

1282'de Fransız monarşisi Sicilya'yı kontrolü altına aldığında da, 1266'da Anjou'lu Charles Sicilya krallığına getirildiğinde de durum buydu.

Büyük bir ihtimalle Charles adanın bir deniz üssü olmaktan ve vergi getirmekten başka bir yararı olmadığını anlamıştı. Sicilyalılar, kendi çıkar ve ihtiyaçları gözetilmeden büyük Avrupa devletleri tarafından yapılan anlaşmalardan rahatsızdı.

Bugünkü milliyetçilik koşullarında Sicilyalıların rahatsızlığının milli nedenlerden kaynaklandığını düşünebilirsiniz. Sicilya'da Avrupa'nın geri kalanına göre bu anlamda daha ciddi bir kimliğin oluştuğundan söz etmek mümkünse de bu sorunun sadece küçük bir kısmıydı.

Sicilyalılar için en can sıkıcı durum Fransız monarşisinin paraya ihtiyacı olması ve Sicilya gibi uzak yerleri para makinesi gibi görmesiydi. Ayrıca vergi toplamak ve düzeni sağlamak için adaya Fransız yöneticileri de gelmişti. Çoğu Parisli bu Fransızlar Sicilyalıları yıkanmayan, pis köylüler olarak görüyorlardı.

Sicilyalıların yıkanmayan köylüler olduğu doğruydu ama asıl sorun Fransızların ada halkını aşağılamasıydı.

Bununla birlikte, işgalcilere karşı kendilerini savunmak için La Cosa Nostra'yı yaratmış olan bu halk oldukça sakindi. Ufak tefek bir sürü olay oluyor, anlaşmazlıklar artıyordu. Ama 30 Mart 1282'ye kadar önemli bir şey meydana gelmedi. Paskalyadan sonraki pazartesi günü

işler birden karıştı. Bir grup Sicilyalı kilisede akşam duası için toplanmıştı.

Bir gün önce bir grup Fransız askeri Santo Spiro (Kutsal Ruh) kilisesini basmış

ve vergi borcu olan bazı kaçakları yakalamıştı. Bu, açıkça ötekilere karşı gözdağı vermek için yapılmış bir ibret gösterisiydi. Kilisede otururken kelepçelenip götürülen bu adamların oluşturduğu manzara sadece mırıldanmalara yol açtı ama kimse direnmedi. Ve o pazartesi günü, akşam duası başlamadan önce şehrin yerlisi Katolikler kilisenin önünde toplanmıştı.

Yetkililer böyle büyük bir kalabalıktan rahatsız olmuştu. Bunun sadece dinsel bir kutlama olduğundan ve Sicilyalıların silahlı olmadığından emin olmak için iki yüz Fransız askeri gönderildi. Aslında bu çok anlamlıydı. Çünkü daha önce benzer toplantılar tartışmalara neden olmuştu ve bir gün önce aynı yerde kötü bir olay yaşanmıştı.

Sicilyalılar üzerlerinin aranmasına ses çıkarmadı.

Silahsızlardı. Ama Fransızların tacizci yaklaşımı Sicilyalıların gururuna dokunmuştu. Fransız askerlerinden biri "silah aramak için" yeni evli bir kadının bluzunun altına elini

---

---

sokunca kocası öfkelendi. "Fransızlara ölüm" diye bağırıp, Fransızın kılıcını belinden çekerek üzerine yürüdü. Bu hareket kalabalığı ayaklandırdı. Hiçbiri silahlı olmamasına rağmen tüm Fransız askerlerini öldürmeyi başardılar.

Kayıtlara göre Sicilyalılar da iki yüz kayıp verdiler.

Sonraki günlerde tüm ada halkı ayaklandı. Binlerce Fransız ve onlarla işbirliği yapan ya da evlenenler de öldürüldü.

Charles'ın tepkisi iki birlik daha göndermek oldu. Yeni birlikler ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırıp Sicilya'yı geri aldılar. Adada isyan ve direniş bir yaşam tarzı halini aldı. Halk adadaki yönetime alternatif olarak adı bugün 'Cosa Nostra' olarak bilinen bir kültürel doku oluşturdu.

Fransızların tutumu sadece isyana neden olmadı,

aynı zamanda Amerika'nın ilk organize suç mekanizmasının temellerini attı. Bagajlarda bulunan cesetlerin, ayağından betona gömülmüş, dizlerinden vurulmuş insanların okuduğu beddualar hep dinsel bir kutlamada sorun çıkmasını engelleme işgüzarlığında bulunan Fransız yöneticilere gitmeliydi.

29

FARELER MEYDANI BOŞ BULUNCA

Kediler İçin Kara Bir Gün

1300'lerde Avrupa

'Kara Ölüm' olarak bilinen veba salgını ilk olarak 1300'lerde Çin'de ortaya çıktı.

Kurbanların şikayetleri ağrılar, ateş ve bulantıyla başlıyordu. İnsanların dirseklerinde ve kasıklarında mor kabarıklıklar oluşuyor ve kısa sürede yumurta büyüklüğüne ulaşıp sertleşiyordu. Bu yumurtalar patladığında içinden pis kokulu siyah bir madde fışkırıyordu ancak bu rahatlama kurban için çok geç oluyordu. Çünkü hasta beş gün içinde ölüyordu.

Bunun bilinen bir tedavisi yoktu ve alınan hiçbir önlem işe yaramıyordu. Seksen yıl içinde hastalık Çin nüfusunu üçte bir oranında azaltmıştı. İyi işleyen ticaret yolları aracılığıyla

da salgın batıya doğru, Hindistan ve Ortadoğu'ya ilerliyor, her gün binlerce insanın ölümüne neden oluyordu.

Hastalığa neyin sebep olduğu bulunamıyordu. 1347'de bozkır savaşçıları bir Ceneviz şehrini kuşatıp mancınıkla hastalıktan ölmüş cesetleri şehre fırlattılar.

Böylece şehrin çoğunluğu hastalığa yakalandı. Bu cesetler toplanıp yakıldı ve ardından da gömüldü ancak hastalığın yayılması engellenemedi. Şehir mahvolduğu için Cenevizliler Sicilya'ya geri döndü ve hastalığı orada da yaydılar. Hastalık, yeni ve kendisiyle ilgili hiç bilgisi olmayan bir nüfusa yayılacaktı. Sicilya üzerinden Avrupa ve Kuzey Amerika da hastalıkla tanıştı ve milyonlarca insan öldü.

Bu salgına hastanın derisinin son aşamalarda koyu mor bir renge dönmesinden dolayı "Kara Ölüm" adı verildi. Derinin bu renge dönüşmesi, soluma sorunları yüzünden kanda oksijenin azalmasından kaynaklanıyordu. Hastalık bir kere bedene girdikten sonra o günün hiçbir tıp tekniği

tedavi edemiyordu. Kara ölüm şehirlerin tümünü darmadağın ederken Avrupa uygarlığının da paniğe kapılmasına yol açtı

Doktorlar salgını durdurmanın yollarını aradılar. Hastalar evlerinde karantina altına alındılar ancak hastalık yine de bir orman yangını hızıyla yayıldı. Birçok insan kara ölümün, Tanrının onlara günahkar yaşamları yüzünden gönderdiği bir ceza olduğuna inandı. Tanrının öfkesini yatıştırmak için insanlar günah keçileri aramaya koyuldu.

Bazı dindarlar Tanrının öfkesini kendi üzerlerine çekip insanları kurtarmak için kendilerini kırbaçladı. Özellikle Brüksel ve Strasburg'da bazıları olanları Musevilerin varlığına bağladı.

Bu panik döneminde binlerce insan öldü. Salgının cadılar yüzünden ortaya çıktığı da söylendi. Zararsız erkek ve kadınlar evlerinden alınıp hastalığın yayılmasını önleme amacıyla yakıldı. Kedilerin ise parlayan gözleri ve geceleri dışarıda çok dolaşmaları yüzünden bu "cadıların" büyülü hayvanları olduğu

düşünülüyordu. Binlerce kedi katledildi.

30

Aslında Avrupalılar kedileri öldürerek salgına karşı en birinci savunma hatlarını kaybetmiş oluyorlardı. Çünkü veba salgını, öteki adıyla Yersinia Pesüs yaygın bir fare biti tarafından taşınıyordu. Ortaçağda her yer fare doluydu.

Kanalizasyon ilkeldi. Caddeler insan dışkısı, çöp ve ölü hayvan artıklarıyla doluydu. Kara veba, hastalığı taşıyan bitlerin fareler yoluyla yayılması sonucu artmıştı.

Cenevizlileri Avrupa'ya geri getiren gemide insanlarla birlikte karaya çıkan fareler hastalığı taşımışlardı. Limanda yaşayan bir sürü kedi öldürülmemiş

olsaydı fareleri yiyeceklerdi ve hastalık yayılmayacaktı. Ancak bu kemirgenler kontrolsüz kaldı ve getirdikleri hastalığı korumasız binlerce eve yaydı.

14. yüzyılda salgın hastalık Avrupa'da beş kez

daha baş gösterdi. Salgın sona erdiğinde nüfusun üçte birinden fazlası ölmüştü. Kediler öldürülmemiş olsaydı ölüm oranı çok daha az olurdu.

____

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

31

HEDİYE BİR TOPU ASLA HOR GÖRMEYİN

Tam Bir Şehirli Yaklaşımı

1453, Konstantinopol

Bir savaşta insan sadece kendi teknolojisinin durumunu değil, rakibinin de hangi yeni teknolojileri karşısına çıkarabileceğini hesaplamalıdır.

Konstantinopol şehri yedi yüzyıldan daha uzun bir süre İslam dünyasının saldırısına uğramıştır. Önce 7. ve 9. yüzyıllar arasında Araplar, sonra da 12.

yüzyılda bölgeye gelen Türkler. Şehri kurtaran o gün için ileri teknoloji sayılabilecek Rum Ateşiydi. Neft ve ziftten oluşan bir karşımdı bu. O günün napalm bombası diyebileceğimiz formülü saklı olan bu gizli madde gemilere yükleniyor ve bronz bir toptan ateşleniyordu.

Elli metreden daha geniş bir alan içerisinde tahtadan yapılmış hiçbir gemi yaklaşamıyordu. Buna benzer alev atan mancınıklar da kale duvarlarında sabit bir biçimde duruyorlardı. Böylece yedi yüzyıl boyunca şehir saldırılara göğüs gerebilmişti. İmparatorluğun geri kalanı parça parça elden çıktıysa bile şehir Bizans'ın elindeydi.

15. yüzyıl başlarında Roma İmparatorluğu'ndan geriye kalan bu şehir ve birkaç küçük Ege adaşıydı. 1451'de daha sonra "Fatih" unvanını alan II. Mehmet tahta geçti ve yedi yüzyıllık amacı gerçekleştireceğine ant içti. Güçlü Konstantinopol şehri Osmanlı kılıcına boyun eğecekti. Mehmet, kenti alma konusunda parlak fikirlerle gelen herkesin Hıristiyan, Müslüman ya da Musevi olmasını önemsemeksizin ödüllendirileceği haberini her yere saldı.

Top yapımındaki yeniliklerin yaygınlaşması henüz birkaç nesillik bir olaydı.

Önceki toplar küçüktü, yararsızdı ve hedefi tutturamıyordu. Ancak kısa bir mesafe içinde

isabet sağlayabiliyorlardı. Barut zamansız patlayabilirdi, tehlikeliydi ve içindeki kömür, sülfür gibi maddeler nakliye sırasında ayrılıyordu.

Bunları bir arada tutmak için geliştirilen teknikler henüz piyasada değildi.

Dolayısıyla bu yeni silah sistemi çok ses çıkaran bir oyuncaktan daha fazlası gibi gözükmüyordu. Aslında Wright Kardeşlerin yaptığı ilk uçak da tehlikeli bir uçurtmaydı ancak arkasından gelen Messerschmitt ve Spitfire'lar çok şeyi değiştirdi.

Macaristan hükümdarı Urban toplara bayılırdı. Barutun zamansız patlaması ve isabet sorunlarına bir çare bulmayı başardı. Eğer topların boyutu ve güçleri artırılırsa doğru yere isabet etmesinin çok önemi kalmayacaktı. Devasa büyüklükteki top mermisi nereye düşerse düşsün büyük bir alana zarar verecekti. Hayallerindeki silah tam bir canavardı, bir tondan daha ağır ve 120

cm. çapındaki bir top mermisini atabilecek bir

top. Bu süper topu destekleyecek 90 cm. çaplı mermi atabilen küçük toplar, küçük taşlarla yüklü mancınıklar kuşatılmış bir şehirden gelebilecek her türlü saldırıya karşı bu büyük topu da koruyabilirdi.

____-

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____
____

32

Bu silahların imal edilmesinin büyük bir paraya mal olacağını söylemeye gerek yok. Süper silah beraberinde büyük bir asker gücü ve yüzlerce ton barut gerektirecekti.

Urban bu silahın zafer kazandıracağını biliyordu ve iyi bir silah tüccarı gibi bu fikri satmak için dolaşmaya başladı. Akla ilk gelen müşteri adayı tabii ki Konstantinopol'dü. II. Mehmet'in orduları Çanakkale Boğazının doğu tarafında toplanıyordu ve Osmanlı Türkleri Bizans'a karşı kutsal bir savaş ilan etmişti.

Urban'ın teklifini ilk olarak İmparator XI. Konstantin'e götürülmesinde mutlaka az da olsa din ve ırk birliğinin etkisi vardı.

Hazırladığı süper silahların planlarını göstererek buna sahip olacak herhangi bir şehrin tüm saldırıları kolayca püskürtebileceğini anlattı. Bu güçlü silahtan atılacak bir mermi, yüzlerce saldırganı öldürebilir ya da bir gemiyi

batırabilirdi.

Düşman karşılarına aynı büyüklükteki silahlarla çıksa bile onları daha kullanamadan etkisiz hale getirilebilirdi.

Ancak Urban reddedildi. Danışmanlar denenmemiş silahlara para harcamaktansa o parayla biraz daha kiralık asker tutulabileceğine karar verdi.

Herhalde Bizans, Urban'ın bir silah tüccarı olduğunu ve bir dahaki durağının Boğazın öte yakası olacağını düşünememişti. II. Mehmet teklifi hemen kabul etti ve Urban'la bu silahları hazırlaması için anlaştı.

Bir yıl sonra Mehmet'in ordusu şehri kuşattı. Kuşatmanın kaderini Urban'ın dev topları belirledi. Silahlar Bizanslıların Rum Ateşlerinin menzili dışına yerleştirildi. Ayrıca bu silahların yapılması için harcanabilecek parayla tutulan askerlerin oklarından da uzaktı.

Surlar yıkıldı, Türkler içeri girdi ve XI.

Konstantin öldürüldü. Urban'ın silahlarını reddeden danışmanların da Konstantin ile birlikte öldüğünü düşünmek isteyebilirsiniz ancak bu tür bir adalet nadiren gerçekleşir.

Urban'ın silahları Türklere satma fikri uzun vadede yanlış bir karar olabilirdi.

İstanbul artık Türklerin önünde bir engel değildi, dahası Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olmuştu. Bu da tüm Güneydoğu Avrupa'nın savaş

alanı haline gelmesi demekti. Dahası Türkler Viyana'ya kadar uzanacak ve Urban'ın kendi ülkesi bir savaş alanına dönecekti. Malını satıp para kazanma tutkusu Macaristan'ın bugün bile korkulu rüyası olan, beş yüz yıllık bir çatışmaya neden olmuştu.

33

BİR BAĞIŞLAMA ÇOK GÖRÜLÜNCE

Papa VIII. Henry'yi Bağışlamayı Reddeder

1533, Roma ve İngiltere

Papanın bağışlamaları, Tanrının kanunlarına karşı gelen insanları affetmenin bir yoludur ve sık sık gerçekleşmemesi gerekir.

Ancak Katolik Kilisesi standartlarını çok yüksek tutamamıştı. O çağda papaların metresleri, gayri meşru çocukları oluyordu. Bu şartlar altında bağışlanma kağıtları Vatikan hazinesine yapılan bağışlarla kolaylıkla elde edilebiliyordu.

1503 yılında İspanyol Ferdinand kız kardeşi Katherine'in 11 yaşındaki İngiltere Prensi Henry ile evlenmesi için Papa II. Julius'dan izin istedi. Bir bağışlama gerekiyordu çünkü Katherine zaten Henry'nin ağabeyiyle evliydi ancak kocası ölmüştü. Papa ise Hıristiyanlığın bir adamın

kardeşinin karısıyla evlenmesini yasakladığını ve bu tür birleşmelerin Tanrının onlara çocuk vermemesiyle lanetleneceğini açıkladı.

Ama Papaya müttefiklik sözü verilip büyük bir çeyiz sunulunca -bu çeyiz doğrudan Papanın sandıklarına gitmişti- Papa bağışlamayı kabul etmişti.

İngiltere'nin gelecekteki kralı Henry Tudor iki yıl sonra kendinden beş buçuk yaş

büyük Aragon'lu Katherine ile evlendi.

İspanya, İngiltere ve Roma bu evliliği pek ciddiye almadı ve elde ettikleri maddi kazanımlarla ilgilendi. Düğün ise planlanandan dört yıl sonra 11 Haziran 1509'da gerçekleşti. Henry düğünden iki ay önce İngiltere kralı olarak taç giydi.

Genç çift için her şey toz pembe görünüyordu.

Henry iyi bir kraldı. Bir sanatçı, sporcu ve bilgili bir adamdı. İhtiraslı, yaşama sevinciyle dolu,

kendinden önce gelen krallar kadar iyiydi. Katherine ise tutkulu bir şekilde onu yaptıklarında destekliyordu. Öyle ki, verimlilik simgesi olan narı kendi sembolü olarak kullanıyordu. 1518'e kadar altı kez hamile kalmış ve üç kız, üç erkek doğurmuştu. Ne yazık ki, bunlardan sadece bir kız hayatta kalmıştı. Bu kızın adı Mary idi.

Arkasından gelen bir oğlunun olmaması Henry'nin hoşuna gitmemişti. Ayrıca kendinden beş yaş büyük olan, hem de altı doğumdan sonra iyice yaşlı görünmeye başlayan bir kadınla evli olmak da onu sıkıyordu. Çirkinleşmiş ve kendini iyice dine vermişti Katherine. Genç ve tutkulu Henry'nin yüzünü bir arayış içinde genç kadınlara dönmesi kaçınılmazdı, başka bir seçeneği yoktu.

Çünkü halkına bir prens borçluydu.

Henry'nin ilgisi sarayda Anne Boleyn adıyla bilinen bir genç kadına yönelmişti.

Henry bu kadını "bir meleğin ruhuna sahip, tahta

yakışan bir genç hanım"

olarak tanımlıyordu. Ama Anne hırslı bir kadındı ve kralın metreslerinden biri olmaya hiç niyeti yoktu. Anne kraliçe olmak istiyordu, Henry de taht için erkek varisler. Bu kusursuz bir eşleşmeydi. Ancak bir sorun vardı, Henry hala Katherine ile evliydi ve Katherine'in Henry'yi bırakmaya hiç niyeti yoktu.

____-

____

____

34

Sorun değil, diye düşündü Kral.

Kralın danışmanlarından biri olan Kardinal Wolsey hernen yeni papa Clement'e bir başvuru yaptı. Henry'nin Katherine ile olan evliliği geçersiz sayılmalıydı, çünkü ilk bağışlama hatalıydı! Bu "hata"nın düzeltilmesi Katherine'in kızı Mary'nin de tahtın varisi olmadığı anlamına gelecekti. Çünkü geçersiz bir evlilikten doğan bir çocuk muamelesi görecekti.

Katherine'in ajanları ve ailesi çoktan Vatikan'la bağlantı kurup kralın bu bağışlamayı sadece kişisel zevkleri için, ona layık olmayan bir kadınla beraber olmak için istediğini açıklamıştı. Wolsey ise olaya, tahta bir erkek varisin gerekliliği, Anne Boleyn'in erdemleri ve Katherine'in hastalığı yüzünden krala karşı olan karılık görevlerini yerine getiremediğinden bahsederek yaklaşmıştı.

Konuşmalar, anlaşmalar uzadı ve tüm Avrupa'yı

politika, maliye ve sosyal çatışmalar açısından karıştıracak hale geldi. Bunlarda Anne'in reformcu inançlarının da etkisi büyüktü. Anne ile ilgili haberler İspanyol elçileri tarafından hemen Roma'ya uçuruldu. Katherine'in kraliçe olarak kalması onlar için gerekliydi.

Bir süre sonra Henry'nin sabrı taştı. Roma, İngiltere ile olduğu kadar İspanya ile de arasını iyi tutmaya çalışıyordu. Esas sorun Clement'in kendinden önceki bir papanın aldığı kararı bozmak istememesiydi.

Anne'in acele ettirmesiyle ve taht için gerekli bir erkek varis beklentisinin verdiği tutkuyla sonunda Roma ile giriştiği tüm görüşmeleri kesti ve yeni bir kilise kurdu. Anglikan Kilisesi. Hemen kendisini kilisenin başı ilan etti, Anne ile evlendi ve ilk evliliğini geçersiz ilan etti.

Henry aforoz edildi ancak bu çok umurunda değildi çünkü artık kendi kilisesi vardı ve istediğini yaptırabilirdi.

Anglikan kilisesinin ömrü Anne Boleyn ile

yaptığı evliliğin ömründen daha uzun sürdü. Anne 19 Mayıs 1536'da idam edildi ve böylece Henry serbest kaldı. Henry ile aşağı yukarı üç buçuk yıl evli kalmışlardı. Ardında sadece bir kız evlat bıraktı. Erkek varis doğuramamıştı. Papanın aforoz etmeden birkaç yıl önce

"İnancın Savunucusu" unvanını verdiği Henry'nin Anne Boleyn'le evlenme fikri tarihin büyük fiyaskolarından biri oldu.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

35

İSTİHBARAT OLMADAN SAVAŞ KAZANILMAZ

Eksiksiz Bir Donanma Kuzeye Hareket Eder

1588, İspanyol Donanması

"En koyu Katolik kral" olarak bilinen İspanya kralı II. Philip'in İngiltere'yi işgal etmek için bir donanma oluşturmasının son derece mantıklı nedenleri vardı.

İngiltere bir Protestan ülkesiydi ve Henry'ye papa tarafından "İnancın Savunucusu" unvanı verilmişti. Politik açıdan İngiltere kolonileşmede ve ticarette bilinen İspanyol üstünlüğüne karşı gelişen tehdit edici bir güç haline geliyordu.

Daha yeni İspanya, İspanyol Hollandasındaki ayaklanmaları bastırmaya çalışırken İngiltere ile uğraşmak zorunda kalmıştı. Ayrıca başta Sir Francis Drake olmak üzere İngiliz korsanlar

oldukça rahatsızlık verici bir hale gelmişlerdi. Drake, Panama'daki önemli bir İspanyol kolonisini yağmalamakla kalmamış, başka İngiliz korsanlarla birlikte İspanyol hükümetinin bütçesinin büyük bir bölümünü oluşturan altın ve platini taşıyan filodaki birkaç gemiyi ele geçirmişlerdi.

İşgal planı basitti. Medina-Sidonia Dükü bir donanma kurmak için denizci toplayıp gemiler inşa ettirdi. Kırk savaş gemisi ve çok sayıda yemek ve su taşıyan nakliye gemisi yapıldı. Savaş gemileri yüksek kuleliydi ve düzinelerce kısa mesafeli ama güçlü topla donatılmıştı. Filonun asker mevcudu ise on dokuz bindi.

Bu büyük güç İspanyol Hollandasındaki savaşta İspanyol ordularının başındaki Parma Dükü yönetimindeki daha büyük bir orduyla buluşacaktı. Donanmanın esas amacı bu orduyu gemilere alıp sonra da İngiltere'ye çıkarma yapmaktı. Eğer bu başarılırsa İngiltere'nin fethi işten bile değildi.

İspanyol piyade birlikleri Avrupa'nın en iyi

eğitilmiş ve etkili askeri gücüydü.

Kılıç ve mızrak kullanımındaki becerileriyle tüm rakiplerini alt edebiliyorlardı.

Sadece İsviçreli savaşçılar onlarla baş edebilirdi ve İngiltere ile İsviçre'nin müttefik olmaması büyük şanstı. Askerler kıyıya çıktıktan sonra İngiliz ordusunun fazla dayanamayacağı açıktı. Bu da İngiltere'nin hayatta kalabilmek için saldırıyı denizde, yani Manş Denizi'nde karşılaması gerektiği anlamına geliyordu.

İspanyol donanmasını karşılamak için İngilizler çok daha büyük bir donanma inşa ettiler. Güney Umanlarında aşağı yukarı yüz altmış gemi vardı. Ama bunlar İspanyol gemilerinden çok farklıydı. Daha küçük ve daha ince gövdeliydiler.

İngiliz gemileri hız ve manevra kabiliyeti düşünülerek yapılmıştı.

İspanyol gemilerinde ise güç ve atış önemliydi. İngiliz gemilerindeki silahlar da farklıydı. İngiliz topları uzun namlulu ve İspanyol toplarından

daha küçük kalibreliydi. Daha uzun olmaları top mermisini daha uzun mesafeye atabilmeleri anlamına geliyordu ama bu mermiler kısa menzilli İspanyol toplarının mermilerinin yarısı kadardı.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

36

Yani İngilizler, İspanyolların menzili dışından onları vurabilecek ancak mermilerinin küçüklüğü nedeniyle kalın keresteden yapılmış İspanyol gemilerine fazla zarar veremeyeceklerdi. Küçük İngiliz gemileri zarar verebilecek kadar yakına geldiklerinde ise İspanyol toplarının menzili içine girmiş olacaklardı. Bir İngiliz gemisi İspanyol toplarından çıkan bir mermiyle bile batardı. Bu nedenle İngiltere'yi bu toplarla savunmak tartışılamazdı bile.

İspanyol gemilerine Kanal'dan geçerlerken yanaşıp çıkmak da bir seçenek değildi. Çünkü herhangi bir İspanyol gemisine yaklaşacak bir İngiliz gemisi hemen öteki İspanyol gemileri tarafından alt edilirdi. İspanyol gemileri birbirine çok yakın ilerliyorlardı. İngilizler İspanyolları saatlerce devamlı ancak etkisiz bir ateş altında tuttularsa da İngilizlerin Charles Howard tarafından kumanda edilen uzun menzilli atışları İspanyol donanmasının dizilişini bozamadı.

Ayrıca büyüklükle ilgili bir sorun da vardı. İspanyol gemileri, İngiliz savaş gemilerinden daha yüksekti ve içlerinde savaşa hazır on dokuz bin asker vardı.

İngilizler İspanyol donanmasını Hollanda'ya doğru ilerleyip Parma'nın ordusuyla buluşmaktan alıkoyamadı. İspanya'nın kaybı çok küçüktü. Zaten o anda İngiliz donanmasını yenmeleri gerekmiyordu. Parma'nın ordusunu İngiltere'de karaya çıkarmak bir İspanyol zaferinin garantisi olacaktı. İşler yolunda gidiyordu ve Medina-Sidonia Dükü de bu planın başarılı olacağına inanıyordu. Ancak bu inanç donanma Hollanda'ya ulaştığında ve Parma'nın askerlerinin gemilere çıkmak için hazır olmadıklarını gördüğünde kayboldu. Zamanlama uymamıştı.

Parma'nın kumanda ettiği binlerce askerin onları bekleyen gemilere binmesi birkaç gün alacaktı.

Yaklaşan sert havadan korkan İspanyol donanması Calais limanı yakınlarında kıyıya demirledi. Donanma yaklaşmaya cesaret

edebilecek İngiliz gemilerini püskürtmeye hazır bir şekilde yerleşti. Bu gecikme İngilizlere dönemin klasik silahı olan ateş gemileri hazırlama fırsatı verdi.

Donanmanın demir atmasından bir gün sonra, 7 Ağustos 1588'de sekiz ateş

gemisi İspanyol donanmasına süzülmek üzere yola çıktı. Ateş gemileri, ateşe verilmiş sıradan gemiler değildi. Gemilerin ahşabı ve yelken bezleri ne kadar kolay yanan maddeler olsa da, o dönemde İngilizlerin kullandığı ateş gemileri baştan aşağı zift, katran ve başka yanıcı maddelerden yapılıyordu. Ayrıca içinde bu maddelerden olan variller güvertede kırılarak bırakılıyor ve ateş yakıldıktan sonra gemilerin söndürülmesi imkansız hale geliyordu. Düşmanların ateş

gemilerini çekmemeleri için de ateşler içindeki gemilere toplar yerleştiriliyordu.

Gemiciler bu ateş gemilerinin mürettebatı arasında olmaktan tabii ki hoşlanmıyorlardı.

Ateş gemisiyle yapılan saldırıda yelkenleri geminin hedefe doğru gitmesi için rüzgara göre sabitlenirdi. Sonra mürettebat gemiyi ateşe verir ve küçük teknelerle gemiyi terk ederdi. Bazen rüzgar ateşi söndürse de şans bu kez İngilizlerden yanaydı.

Sekiz ateş gemisi sıkı sıkıya kilitlenmiş İspanyol donanmasına ulaştığında panik baş gösterdi. Ateşten sadece birkaç geminin zarar görmesine rağmen İngilizleri uzak tutan o disiplinli düzen bozuluverdi. Gemiler kanala gelişi güzel yayıldı ve birkaç küçük İngiliz savaş gemisi İspanyol gemilerini tek tek sardı. Böyle bir

karışıklıkta hız ve manevra kabiliyeti yüksek İngiliz gemilerinin büyük avantajı vardı. Gece çöktüğünde bir düzineden fazla büyük savaş gemisi imha edilmiş ve İspanyol donanmasının gemileri geniş bir alana dağılmıştı.

Hala yüzden fazla İspanyol gemisi vardı ve bu gemilerin barut ve mermileri azalmış olsa da İngilizlere güçleri yeterdi. Bu arada İspanyollar bilmiyordu ama İngilizlerin barut ve mermileri kalmamıştı. Sonuç olarak İngilizler geri çekilmek zorunda kaldıklarında İspanyol donanmasının geri kalanı tekrar bir araya gelmeyi başardı.

Şimdi, bu hikayenin burada yer almasının nedenine gelelim. Medina-Sidonia Dükü bir denizci değildi ama gerçekten zorlu bir durumla karşılaşmıştı.

Donanmanın gücü yerindeydi ancak barut ve cephane azlığı İngilizlerle tekrar karşılaşmalarını

zorlaştırıyordu. O civardaki tek büyük limandan çıkarılmışlardı ve hava bozuyordu. Kayalık kıyılarıyla Manş Denizi fırtınadan saklanılacak bir yer değildi. Ayrıca artık Parma Dükünün ordusunu karaya çıkarma umudu kalmamıştı.

En iyi karar, açıkça görülüyor ki, İspanya'ya geri dönmek üzere yelken açmak olurdu. Kışın daha çok gemi inşa edebilir ve baharda tekrar deneyebilirlerdi. Ne yazık ki, İngiliz donanması hala kanalda İspanyolların biraz aşağısında bekliyordu. Onların da kaybı vardı ve Dük tüm cephanelerini bitirdiklerini bilmiyordu. Böylece yapılacak en iyi şeyin kuzeye yelken açıp İngiltere ve İrlanda'yı dolaşarak güvenli bir şekilde eve dönmek olduğuna karar verdi.

İspanyolların kararı bazı karışıklıklara yol açtı. Gemiler denizci ve asker doluydu. Kısa süre içinde yiyecek sıkıntısı başladı. Yelken açtıkları sular İspanyol kaptanlar için yabancıydı. Bilmedikleri balık sürülerine karşı kıyıdan uzak, açıkta seyretmek zorunda kalıyorlardı. Vahşi Kuzey Denizi sakin Akdeniz suları için yapılmış yüksek İspanyol gemileri için uygun bir yer

değildi.

İberya'nın ılık havasına alışkın adamlar donarak ölme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardı. Bu sorunların tümünün de Ötesinde, çıkan ve iki hafta süren fırtına İngiliz donanmasının yapamadığını başardı.

İspanyol donanmasının

gemilerinden yarısından fazlası kayalık İskoçya ve İrlanda kıyılarına sürüklendi.

Gemilere bir şey olmadıysa da yüzlerce asker ve denizci öldü.

Donanmadan geri kalanlar İspanya'ya döndüğünde Avrupa'nın en büyük gücü olan İspanya'nın çöküşünün başladığı henüz daha fark edilmemişti. İngiltere artık gemilerinin ülkeyi İspanyol donanmasına karşı koruyabileceğini bilerek daha saldırgan ve kendinden emin hale gelecekti. II. Philip ise bir donanma kurmak için Yeni Dünya'dan, Amerika'dan çaldığı paraları çarçur edecekti.

İki yüzyıl sonra İngiltere, üzerinde güneş batmayan "Büyük Britanya İmparatorluğu" olurken İspanya ise Avrupa'da önemsiz bir devlet olacaktı.

Donanma güneye doğru ilerlese ve İngilizlerin ateşsiz kalmış gemileriyle karşılaşsa İngilizler pek bir şey yapamayacaklardı ve işgal tehdidi etkili olmaya devam edecekti. Ancak İspanyol Düküne kuzeye yelken açmak iyi bir fikir gibi gelmişti. Bu fiyasko tarihin akışını değiştirdi.

38

BİR İMPARATORLUK NASIL KAYBEDİLİR

Paralı Askerler ve Amerikan Devrimi

1776, Amerika

Sadece birkaç kişi bunun bir devrim olmasını istemişti. Lexington Green'deki karşılaşma kazaydı. Doksan küsur militan yeşil hatta, bir İngiliz birliğinin Boston dışına ilerlemesini protesto etmek amacıyla bir araya gelmişti. Bazı olayların büyüklüğü çok sonra anlaşılır ve ancak bittikten sonra bir devrim olduğu görülür.

Sadece birkaç kişi savaş istiyordu ve iki taraf da geri çekildiğinde Amerikalı Koloniciler bu ilk aylar boyunca ne için savaştıkları konusunda tartışmaya başladılar. Sam Adams gibi birkaç kişi çığlık çığlığa bağımsızlık istiyordu. Ancak sıradan vatandaşlar, o ve onun gibileri gözü kara radikaller olarak görüyordu.

Ben Franklin gibi ılımlılar geçmişlerine bir İngiliz gibi bakıp farklı şeyler görüyorlardı. Sadece doksan yıllık geçmişte kansız bir ihtilal olan 1688 Devrimi yaşanmıştı ve bu da devletlerin ancak halk tarafından desteklendiğinde var olabileceği fikrini kabul ettirdi. Birçok insan parlamentoda önemli sayıda milletvekilinin sömürgecilik karşıtı olduğuna inanıyordu. Savaşı, önceki yüzyılda hüküm süren krallığa karşı siyasal özgürlük sağlama çabası gibi görüyorlardı.

Böylece Amerikan Kıta Kongresi Washington'dan bir Amerikan Kıta Ordusu kurup Boston'daki İngiliz birliklerini kuşatmasını ve İngiltere'ye üzüntülerini bildiren bir mektup göndermesini istedi. Kısacası, çoğunluk sadece eskisi gibi birer İngiliz olmak istiyordu.

Sömürgecilik yanlılarına karşı parlamentoda sesler yükseldi. Bazıları "mesele temsil edilemedikleri halde vergi veriyor olmalarıysa krizi bastırmak için onlara parlamentoda birkaç sandalye vermekte sakınca olmadığını" söyleyecek kadar ileri gitti. Ancak Breed's

Hill'de verilen binden fazla kayıp görmezden gelinemeyecek kadar yüksekti.

Bir İngiliz komutanı aptalca bir karar verip muhafazakarların iyi korunan saflarına saldırmıştı ve tabii ki ağır bir yenilgiye uğramıştı. Bu saldırıda sözü geçen adamlardan birden fazlasının oğulları ölmüştü ve bu da meselenin hasır altı olmasını engelledi.

Olayın merkezinde kral vardı. Artık iki yüzyıllık bir geçmişe sahip olan Amerikan tarihi bu adamı kanlı bir köşeye yerleştirdi. Sonuçta, özgürlük için savaşılırken ve bu on binlerce yaşama mal olurken birileri de olanlardan sorumlu tutulur. III. George da bu talihsiz adamdı işte. Aslında George o kadar da kötü bir adam değildi.

Tabii ki hataları olmuştu. Biyokimyasal dengesizlik sonucu delirmişti ama bu, daha sonra başına gelen bir şeydi. 18. yüzyıldaki Hanover krallarının çoğu gibi öyle büyük bir zeka değildi. George'un ailesinin genleri zeka konusunda

---

____

____

kaliteden uzaktı. Ama yine de kendini işini yapmaya adadı, bilim ve sanata destek verdi. Dahası, kendi çağdaşlarının tersine, iyi bir aile babasıydı.

Boston civarındaki savaşlarda verilen kayıpları öğrendiğinde şoka uğradı, üzüldü ve kızdı. George detaylara önem veren bir adamdı. Gelen raporlara uzun uzun bakar, onları okurdu. Kolonilerdeki durumu öğrenebileceği tek yol da bu raporlardı. Raporlar kraliyet yöneticilerinden, hükümetteki adamlardan ve ordudaki subaylardan geliyordu. Aslında bu, George'a bir uyarı olmalıydı, çünkü söz konusu makamların hepsi en çok parayı verene satılmıştı. Birileri krala Amerika'ya bir komite göndermesini ya da kendisinin gitmesini ve durumu yerinde incelemesini tavsiye etmiş olsaydı, bu kriz kolayca atlatılırdı.

Ortalıkta devam eden bir oyun daha vardı. George'un soyu aslında İngiliz değildi, yüzyılın

başında bir dizi karışık olaydan ve alınan karardan sonra William ve Mary ölmüş, sonra İngilizler kendilerini kralsız kalmış bir şekilde bulmuşlardı.

Kendi kraliyet ailelerinden gelen birine güvenemememiş ve Alman eyaleti Hannover'in hanedanını davet etmişlerdi. Onlardan gelip yönetime geçmeleri istendi, çünkü başka biri üzerinde karar birliğine varamamışlardı.

George'un büyük babası Hannover'li ilk İngiliz kralıydı ve İngilizce bile bilmiyordu. Böylece 18. yüzyıl boyunca Almanlar İngiliz tahtında oturmuş oldu ve sarayda kraliyet ailesine pek sıcak bakılmadı. O sıralarda Fransa'da XVI.

Louis istediği gibi at koşturuyordu, Prusya kralı Frederick ayaklanan silahlı köylülerin vurulmasını emretti. Rusya'da Katerina sürekli isyanlarla uğraşıp on binlerce kişiyi öldürtüyordu. Avusturya'nın başındaki kültür düzeyi yüksek Habsburglar bile parlamentoyla para konusunda anlaşamayacaklarını ya da asilerin lideriyle bir masada oturup karşılıklı çay

içerek anlaşmaya çalışacaklarını hayal edemezlerdi.

Bu yüzden George'a yaptıkları iyi bir fikir gibi görünmüştü. Bunlar kraliyet sömürgeleriydi ve başlarında kralın tayin ettiği adamlar vardı. Tahtı, yıllar önce ortaya çıkmış karışık bir durumla kazanılmış bir kral asla güçsüz görünmemeliydi. Krallığı sırasında en zengin sömürgelerin kaybedildiğini söyleyemezdi. Ayrıca ihanette bulunanlarla açıkça uğraşıp güçsüz de görünemezdi. Artık sorun ilk hareketi kimin yapacağına gelmişti. George bir kral gibi düşünüyordu ve ilk saldıranın sömürgeciler olmasını bekliyordu.

Kıta Kongresi tarafından anlaşma için başlatılan girişimler duymazdan gelindi.

Franklin ve öteki delegeler sarayın kapısının önünden bile geçemedi. Oysa ki Ben o sırada uluslararası üne sahip önemli bir adamdı. Saygıdeğer bir bilim insanı, yazar ve sosyal yorumcuydu. Windsor'dan gelen haber Boston'un dışında silahlı bir kalabalık beklerken

hiçbir anlaşma yapılamayacağıydı.

Önce bu kalabalık dağılacaktı, bölgede İngiliz topraklarının güvenliği sağlanacaktı. Ancak bu şartlar yerine gelirse görüşmeler başlayabilirdi. İnsan gözünde rahatlıkla canlandırabiliyor: George'un dalkavukları bu fikri dinlerken onaylayarak başlarını sallıyor ve bunun tüm dünyaya ve parlamentoya kimin daha sıkı olduğunu göstereceğini düşünüyorlar.

Ama bu fikir pek işe yaramadı. Concord Road boyunca devam eden saldırılar ve özellikle Breed's Hill'deki çatışmalar durumu daha da zorlaştırdı. Zor durumda kaldıklarında İngiliz birliklerinin gelip yardım edeceğinden şüphe duymaya

başlayan sömürge liderleri artmıştı. Görüşmelerin yapılamamasıyla her şey daha hızlı ilerlemeye başlamıştı.

Boston'daki İngiliz güçlerinin savaşı dışarı taşmıştı. Washington, Henry Cox adındaki bir kitapçıyı Ticondaroga kalesinden ağır silahları alıp Massachusetts'e götürmesi için görevlendirdi. Bu ağır silahlar Kolonicilerin İngilizleri şehir dışına sürmeleri için kullanılacaktı.

Gönderdiği sert mesajın işe yarayacağını sanan George gördüğü tepki karşısında şoka uğramıştı. Ordusuna ihtiyacı olacağını hiç düşünmemişti ve Kolonicilerin tepkisi durumunu kötüleştirdi. İç Savaş'tan bu yana hem Britanya'daki, hem de Amerika'daki İngilizlerde yersiz olmayan bir asker korkusu vardı. Yeni birliklere gerek vardı ancak İngiltere'de kalan az bir güç dışında tüm ordu deniz aşırı yerlerdeydi. Buralarda politik bir tehdit yoktu.

Koloniciler geri çekilmeyi reddettiğinde George'un askeri danışmanları isyanı durdurmak için en az elli bin asker gerekeceğini söylediler. Bu aptalca bir askeri tahmindi. İngiltere'den yola çıkacak en az on beş-yirmi birlik anlamına gelirdi.

Bu tür bir hareket zaten, ne yapılacağı konusunda görüş ayrılığında olan Parlamentonun onayını gerektirirdi. Ayrıca on binlerce genci askere almak demekti. Bir de, bu askerler vahşi topraklar denebilecek Amerika'ya gitmek isteyecekler miydi, bakalım?

İngiltere'ye bir fatura çıkartmadan nereden adam bulunabilirdi? Tabii ki Almanya! George'un Almanya'daki kuzenleriyle çok sıkı bağları vardı. Bu, Almanya'nın birleşmesinden çok önceydi ve Prusya ve Bavyera dışındaki bölgelerin büyük kısmı düzinelerce küçük krallığa bölünmüştü. Ve bu krallıkların birkaç birlikten oluşan orduları mutlaka bulunurdu. Bu küçük ordular Prusyalı Frederick'in modelini uyguluyordu. İyi eğitimli, yüksek disiplinli ancak küçük krallıklar için pahalıya mal olan

ordulardı. George'un kafasındaki çözüm basitti. Alman ordularını kiralamak.

Harika bir çözüm! İngiltere'de yeni ordular oluşturma derdi olmayacaktı, bu birlikler zaten iyi eğitimliydi ve Kolonicilere ciddi olduğunu gösterecekti. Alman prensler için de bu kusursuz bir fikirdi. Sadece ordularının masrafları karşılanmakla kalmayacak, üzerine para bile kalacaktı. Sağ kalıp geri dönenler ise savaş tecrübesine sahip yüksek deneyimli askerler olacaktı. Bu, bir nesil önceki Yedi Yıl Savaşları'ndan beri mümkün olmayan karlı bir işti.

Anlaşma yapıldı ve yirmi binden fazla Alman askeri hazırlandı. Askerleri deniz aşırı bir seyahate hazırlamak, giydirmek, gerekli lojistik desteği toparlamak aylar sürecekti. O zamana kadar yapılmış en büyük okyanus aşırı seyahat olacaktı.

1776 baharının başlarında kolonilerde bir haber duyuldu. Kral anlaşma için görüşmeleri reddetmiş ve aralarında yabancı paralı askerler

de olan büyük bir orduyu Amerika'ya gönderiyordu. Kral aile içi kavgaya yabancıları karıştırmaya nasıl cesaret edebilirdi? Koloniciler hala kendilerini İngiliz gibi görüyordu.

Aslında büyük çoğunluk sadık birer İngilizdi. Ama işe bakın ki, Kral İngilizleri bastırmak ve haksız kanunları kabul ettirmek için yabancı askerler gönderiyordu. Haziran 1775 ve Temmuz 1776 arasında alman birçok karar

---

---

olmuştu, ancak bu seferki, Krala yakın olan ve barışçı bir çözümü tercih eden ılımlıları bile çileden çıkarttı ve olaylar tam bir isyana dönüştü. Oturup olayları izleyen Amerikalılar da radikalleşip ellerine silahlarını almıştı. İlk başlarda Krala son derece sadık olanlar bile taraf değiştirmişti. Hangi kral kendi halkını öldürmek için yabancıları üzerine salardı?

Beklenen Almanlar sonraki ay New York'ta karaya çıktı. Hesseliler denilen yirmi bin askerden ilk gelenler bunlardı. Alman askerler Hesse eyaletinden geldikleri için bu adı almışlardı. 1778'de Fransa Amerikalıların tarafındaydı. Fransız ve Alman birlikleri zaman zaman çatışmıştı. Alman birlikleri için savaşmak bir işti ve sivil halkla karşılaştıklarında sıkı bir disiplin içerisinde davranıyorlardı. Ama yine de varlıkları isyancıları ateşlemeye yetiyordu.

Özgürlük Bildirgesi dikkatle okunduğunda Krala karşı sitemlerden birinin yabancı paralı askerleri

kullanması olduğu görülür. Bu askerlerin yarısından azı Almanya'ya geri dönebilecekti. Binlercesi hastalıktan, savaşta ya da hapishanelerde ölecekti. Bazıları da isyancılara katılacaktı. Sonuçta askeri açıdan hiçbir fark yoktu. Politik açıdan bakıldığında ise George'un dahiyane fikrinin Amerikan ulusunun doğuşunda ne kadar etkili olduğu görülebilir.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

42

SAVAŞ KAĞIT ÜZERİNDE KAZANILMAZ

Howe ve 1777 Saldırısı

1777, ABD

Amerikan ordusuna karşı başlatılan kampanya, birinci yılın sonunda İngiltere açısından başarılı olmuş gibi görünüyordu. İngiliz Koloniler Devleti Sekreteri Lort George Germain bir mevsim sonra her şeyin tamamen hallolacağına inanıyordu. Koloni haritalarını ve Amerika'daki kuvvetlerin kumandanı Lort William Howe'un raporlarını iyice inceliyordu.

O sıralarda New England isyan açısından bakıldığında kaynayan bir kazan gibiydi. Ama Atlantik bölgesinin ortasında, özellikle New York ve New Jersey'de Krala sadık olanlara verilen destek artıyordu. 1776 kışında Washington'daki karışıklık Ne w Jersey'e ulaştığında hiçbir destek görülmedi. Germain,

New England öteki kolonilerden ayrılır ve izole edilirse Amerikan kolonilerinin isyanı zayıflar ve biter diye düşünüyordu.

Haritalara bakarken olayın açık ve doğrudan bitirilebileceğini gördü. General Burgoyne, Saint Lawrence nehri vadisinin dışında, Kanada'nın Krala sadık olan bölümünde savaşıyordu. Yukarı New York'ta yazın başıboş bir kalabalık olan orduyu mağlup etmiş ama sonra kışla birlikte, hava şartları yüzünden kuzeye, Kanada'ya çekilmek zorunda kalmıştı. Yirmi bin adamıyla Howe kışın New York şehrinin güneyinde öylece oturuyordu. Washington'ın orduları ise New Jersey'nin batısındaki ormanda donuyordu.

Germain tüm gerekenin bir bağlantı olduğunu düşünüyordu. Burgoyne baharda karlardan kurtulduğunda, kuzeyden gelip Champlain ve George göllerinin oluşturduğu geniş alanda ilerleyecekti. George gölünün güney ucundan ise Albany sadece 128 km. uzaklıktaydı. Bir ordu bu mesafeyi yavaş yavaş gitse bir haftada alırdı. Bu şartlar Howe'un ordusu için de

geçerliydi, Howe'un kardeşi orduya eşlik eden filoyu yönetmekle görevliydi. Hudson ise Albany'ye uzanan, üzerinde gemilerin gidebildiği bir nehirdi. Gemiler kuzeye doğru bir hafta ilerledikten sonra iki ordu birleşebilirdi.

Orduyu daha da güçlendirmek için küçük bir üçüncü ordu da batıdan, Mohawk'dan onlara katılacaktı. Tabii ki biraz direniş olacaktı ama alıştırma yapmak da gerekliydi. Washington, Howe'un ilerlemesini durdurmak için saklandığı yerden çıkacak ve yetersiz bir asker olan St. Clair'in yönetiminde, kuzeyde bekleyen can sıkıcı kalabalık da Burgoyne'un önünü kesmeye çalışacaktı. İki büyük İngiliz ordusu bu direnişi ezip geçecek ve Howe'un filosu da destek verecekti. Kuzeydeki ve ortadaki koloni ordusu imha edilecek, New England'ın öteki eyaletlerle ilişkisi kesilecek ve gösteri zavallı isyancıların teslim olmalarıyla bitecekti.

Germain'in planları tam bir zafere adaydı. Şık haritalarla, çizimlerle belirlenmiş

bu plan Krala sunulmuştu ve danışmanlar

kafalarını sallayarak kabul etmişti.

43

Amerika'da hizmet veren o zamanın gözlemcileri, (daha sonra kayıt tutarak tarihçi olmuşlardır) İngiliz koloni yönetiminin en büyük hatalarından birinin Amerika'daki şartlar konusunda hemen hiç bilgilerinin bulunmaması olduğunu söyler. İş haritaya bakmakla olsaydı, haritaya bakıp İngiltere'yi alabilir, onu bir koloni haline getirebilirdiniz, bu çok kolay olurdu.

Bu adamlar haritaya bakıp bir yol gördüklerinde bunu Londra ve Portsmouth arasındaki otoyol gibi bir şey sandılar. Ama o yol sandıkları aslında çamur birikintileriydi. Ayrıca unuttukları bir şey daha vardı. Kolonicilerin askerleri hep balta taşırlardı ve geri çekilirken binlerce ağaç devirirlerdi.

Sonrası basit bir koordinasyon meselesiydi. 1777'de Amerika'da yarım düzine ordu vardı. Kanada'daki, New York eyaletindeki, New York şehrindeki güçler; güneydeki Krala sadık birlikler, New York şehrinde bir filo ve kıyılar

ve Karayipler'de dolanan filo ve askerler. Bunların hiçbiri yerel olarak yönetilmiyordu. Her emir, her malzeme, her satın alma talimatı, emir değişikliği, önemli birlik hareketleri ve takviye isteği Atlantik'in öte tarafından Lort Germain'den geliyordu. En iyi durumda bile bir emir iki ayda yerine gelebiliyordu.

Bu yüzden Germain bu üç aşamalı harekatın emrini verdi ve Albany yakınlarında Kolonicilerin ordusunun imha edildiği haberini beklemeye koyuldu.

Ve büyük bir hata yapmış oldu.

Planlar kesinleştiğinde Lort Howe kesin olmayan bir yetkiyle ve çok genel bir planla kalakaldığını fark etti. Bu harekatı Germain'den detaylı tek bir emir almadan nasıl yönetecekti? Bu sorunun nedeni, Hovve'un bir beyefendi olması ve bir beyefendiye sert emirler verilememesi ya da bir katibin emirleri ayrıntısıyla yazmamış olmasıydı. Nedeni ne olursa olsun, kurye gemisi denizde haftalarca yol kat edip Howe'a emirleri ulaştırdığında New York'daki komutan

Washington'u yenme konusunda son sözün kendine bırakıldığını öğrendi.

Bu arada kuzeyde, Burgoyne emirleri almış ve New York'un kuzeyine doğru ilerlemeye başlamıştı. İlerlemeleri çok zor oluyordu çünkü geri çekilen Koloniciler yolları kesilmiş ağaçlarla doldurmuştu. Acilen gerekli malzemeyi almak için Bennington'a giden birlik Koloniciler tarafından durdurulmuş ve imha edilmişti.

Ağustos ortasına gelindiğinde Burgoyne'un başı dertteydi. Tekrar Kanada'ya geri çekilmek için ise çok fazla ilerlemişti. Bu açmaz içinde ne yapacağını düşünürken sonunda Lort Howe'dan bir mektup ulaştı. Bu, basit bir nottu: "İyi şanslar Johnnie. Ben Philadelphia'ya doğru yola çıktım." Lort Howe güneye dönmeye karar vermişti.

Howe, Washington'ı bir çatışmaya sürüklemek istiyordu ancak İngilizler ilerledikçe Washington Batı New Jersey'nin vahşi topraklarına çekiliyordu. Howe ise Burgoyne gibi Kolonicileri ormanın içinde kovalamaya yanaşmıyordu.

Washington neden centilmenlik kurallarına göre oynamıyordu sanki? Howe, Germain'in önerdiği gibi kuzeye çıkıp Burgoyne ile birleşmeye karar verdi ancak Washington'ın karşılarına çıkacağının garantisi yoktu. Dahası Hudson nehrinin daraldığı yerlerde, West Point civarında zorlu engeller vardı. Ayrıca onlar

44

Albany'ye doğru ilerlerken Washington İngilizlerin üslendiği New York'u ele geçirebilirdi.

İsyancılar Philadelphia'yı başkent ilan ettiler. Bunun üzerine Howe, bu şehri almanın Washington'un savaşmasını sağlayacağını düşündü. Bu savaş da deneyimli İngiliz birliklerinin zaferiyle sonuçlanacaktı. Howe'un ilk hareketi ordusunun tümünü kardeşinin filosuyla Delaware nehrine çıkarmak oldu.

Kafasındaki plan güneye Chesapeake'e inip, Bay'den yukarı çıkıp, Head of Elk'de (bugünkü Elkton) karaya çıkmaktı.

Personel ve kardeşi buna karşı seslerini yükseltmişti ama Howe onları susturdu.

Burgoyne'la ilgili bir sorun olmadığını düşünüyordu. Kendi ordusuna bir şey olursa, kardeşi gemilerle geri dönüp ihtiyaç olursa

birkaç bin adam alıp gelebilirdi. Bu arada Washington, Philadelphia için savaşacak, yenilecek ve şehir teslim olacaktı. Kongre de kapanacaktı. Başkentini kaybeden Washington da vazgeçecekti.

Böylece temmuz sonunda Howe askeri gücünün tümüyle güneye ilerledi. General Clinton yönetiminde yedi bin askeri ve küçük bir filoyu New York'daki garnizonda bıraktı. Burada büyük bir sorun vardı. Germain'e bunları hiç bildirmemişti, planları konusunda "Beyefendi Johnnie" vahşi topraklara çıkamayacak şekilde girene kadar da Burgoyne'a danışmamıştı.

Howe, Chesapeake'e doğru ilerlemeyi sürdürdü ve Washington sonunda Brandywine'da 11 Eylül 1777'de çatışmaya girdi. Beklendiği gibi yenildi ancak teslim olmadı.

Brandywine'daki savaştan iki gün sonra, 320 kilometre boyunca, Burgoyne umutsuzca kuzeyde Saratoga, New York'da Hudson nehrini geçmeye çalıştı.

Niyeti Albany'ye ilerlemekti. Orada yeterli malzeme bulacağını ve yaklaşan kış

boyunca sığınabileceğini umuyordu. Doğruca koloni ordusunun içine daldı. Yollar kesilmiş ve kuzeyden yardım ulaşması imkansız hale gelmişti. Tek umudu, habercilerin gizlice koloni ordusunu aşıp Howe'a imdat mesajını ulaştırabilmesiydi. Burgoyne zor durumdaydı ve son şansını kullanıyordu.

New York'da ise garnizonun başında bırakılan General Clinton kuzeye doğru bir çıkış yapmayı denedi. Clinton, West Point'teki savunma hatlarını imha etti ve kuzeye Esopus'a (bugünkü Kingston, New York) kadar çıktı. 3 Ekîm'de şehri ateşe verdikten sonra tekrar New York'a döndü. Burgoyne'u tuzaktan kurtaracak bir iş becerdiğine emindi ama yaptıkları işe yaramamıştı. Clinton'ın baskım koloni ordusunu aşıp Burgoyne'e ulaşmıştı. Ancak köşeye sıkışmış ve çaresiz Burgoyne yaklaşan kışın da etkisiyle 17 Ekim 1777'de teslim oldu.

Başlangıcından sonuna kadar 1777 yılı kötü

işleyen iyi fikirlerin yılı oldu.

Germain'in planı, Burgoyne'un ormana ilerleyişi, Howe'un Philadelphia'yı almaya çalışması, hatta Clinton'ın tuhaf baskını o zaman harika stratejiler gibi görünmüştü. Ancak savaşın paradigmasının değiştiği gerçeğini hesaba katmadılar. Artık bu aydınlanma dönemi savaşı değildi. Prens ve prenseslerin oynadığı oyunlara benzemiyordu. Sınırlı hedefler, sömürge hırsı ve paralı askerler yoktu. Bu, artık devrim çağının savaşıydı. Yeni bir çağda, yeni bir savaş

ideolojisi ortaya çıkmıştı. Eski kurallar geçerliğini yitirmişti.

45

Burgoyne'un teslim olmasından bir ay sonra Paris'e İngilizlerin en sıkı ordularından birinin bir grup çapulcu tarafından yenilgiye uğratıldığı haberi ulaştı. Philadelphia gerçekten düşmüştü ama kolaylıkla geri alınabilecek bir şehirdi. Washington hala orada bir yerlerdeydi ve bir İngiliz ordusu yenilgiye uğratılabiliyorsa, öteki ordular da yenilebilirdi. Fransızlar bu yeni devleti tanımaya hazırlanıyorlardı. Savaşın yönü değişmişti. Germain'in planı ve Howe'un yaptıkları bir imparatorluğun kaybına yol açmıştı.

46

FRANSA BERABERLİK GOLÜNÜ ATAR

Neye Mal Olursa Olsun İntikam Almak

1780, Amerika

Savaş beklenmedik tarafların yakınlaşmasına neden oluyor. Amerikan devriminde de buna benzer bir durum yaşanmıştı. Fransa'nın savaşa girmesinin nedeni İngiltere'yle aralarında yüzyıllardır devam eden anlaşmazlıktı. Tarihin cilvesi; ABD'yi yaratan Fransa, İngiltere'den intikam almak istiyordu.

Bazı tarihçiler bizi Fransız devriminin Amerikan devrimini bir kardeş gibi görüp yardım elini uzattığına inandırmaya çalışır. Ancak Fransa'nın Amerika'daki kolonilerin devrimlerini desteklemesinin eşitlik ve özgürlük gibi ideallerle ilgisi yoktu. Yönetimdeki genç sınıf ki bunlara ünlü Lafayatte Markisi de dahildi, Voltaire hayranıydı ve radikal hareketlere sahip

çıkmak onlara uygun düşüyordu. Fransızların Amerikan devrimini desteklemelerinin en büyük nedeni İngilizlerden intikam almaktı.

Amerikan devriminin başlamasından sadece on iki yıl önce, Fransa on üç koloninin baş düşmanı olarak görülüyordu. Amerika kıtası Fransız ve Kızılderili savaşlarını görmüştü ve on binlerce insan ölmüştü. 1763 anlaşmasıyla Fransa Kuzey Amerika'dan uzaklaştırılmış olsa da acı anılar birkaç nesil daha kafaları meşgul edecekti.

Fransızlar, İngilizlere karşı kaybettiklerinde zararları kolonicilerin kaybından çok daha acı vericiydi. Koloniciler belki çiftliklerini, ailelerini kaybettiler ama Fransızlar bir imparatorluk kaybetti. İlk başta tam bir zafer mümkün gibi gözüküyordu, ama sonunda Quebec, Ohio ve Missisipi Vadisi kaybedilmişti. Artık on binlerce Kanadalı ve Fransız sadece birer mülteciydi. Savaşta donanmalar, ordular yok olmuş, bir ulusun gururu incinmişti. Bu arada nefret edilen Anglo-Sakson İmparatorluğu sınırlarının dışına yayılıp zenginleşmeye devam ediyordu.

Böylece 1775'de kolonilerde isyan çıktığı haberleri memnuniyetle karşılandı. Son savaşların bitmesi ve isyan çıkması arasında geçen zamanda İngilizler garnizon, bina inşası, yönetim birimlerinin gelirlerinin karşılanması, son savaştan kalan borçların ödenmesi için milyonlar harcamıştı. Bunun tam tersine, Fransa ise deniz aşırı tüm giderlerinden kurtulmuş ve zenginleşmişti. Denizaşırı sömürgelere para harcamadığında Fransa'nın ekonomik açıdan bu kadar gelişebileceği kimsenin aklına gelmemişti. 18. yüzyılın ortalarındaki ekonomik teori tamamen kolonilerden sağlanan hammaddenin getireceği para üzerine kurulmuştu.

İngiliz koloni!erindeki isyanın neler getirebileceğinin gerçekten de kimse farkında değildi. Saraya yakın Fransız entelektüel ve düşünürlerinde birden Amerikandaki isyana yoğun bir destek verme eğilimi baş gösterdi.

Aslında bunların hepsi tarihin en büyük politikacı, entelektüel ve propaganda uzmanlarından biri olan Benjamin Franklin'in başının altından çıkıyordu.

47

1776'da isyan hükümetinin bir temsilcisi olarak Fransız sarayına giden Benjamin Franklin hemen işe koyuldu. Fransızlar tarafından resmi olarak tanınmamış bir hükümetin temsilcisi olduğu için resmi bir şekilde sarayda takdim edilemezdi ama o zaten tam bir saray adamıydı. Davetlere sansasyon yaratacak kıyafetlerle katılır, armonikasıyla konserler verirdi. Kadınları kendisiyle birlikte çıplak "hava banyosu" yapmaya ikna ederdi. Yetmişlerinde olmasına rağmen Franklin'le bir gece geçirmek için kadınlar sırada beklemek zorundaydılar. Paris sosyetesinde Franklin'in ne kadar çekici bir adam olduğundan başka bir şey konuşulmuyordu.

Bu arada her fırsatta Amerika konusunu gündeme getiriyordu. Entelektüellerle yaptığı sohbetlerde insanlığın girdiği yeni dönemden bahsedip Voltaire, Rousseau ve Aydınlanma'dan övgüyle bahsediyordu. Ekonomistlere doğal kaynaklar açısından zengin olan yeni dünya

kolonilerinde sınırsız ve sorunsuz ticaret yapma hakkını, milliyetçilere ise intikam fikrini sunuyordu. "Artık aynı savaşın içindeyiz" diyordu. İki taraf da İngiliz emperyalizmine karşıydı. Açıkça söylenmese de Kanada'yı ve Mississippi Vadisi'nin zenginliklerini tekrar kazanma şansı da olabilirdi.

Franklin, Fransızlara düşünecek çok şey vermişti. Bu arada isyanla ilgili başka tartışmalar da başlamıştı. Sadece bir intikam şansı değil, imparatorluğun yenilenme şansı da vardı. İngiltere'den kurtulur kurtulmaz bu on üç koloninin içlerindeki anlaşmazlıklara boğulacağına inanıyorlardı. Karışıklık sırasında birkaç koloninin kontrolünü ellerine geçirmeleri çok kolay olurdu. İmkanlar sınırsızdı.

Franklin'in başarılı pazarlaması ve Fransızları bu işe sürükleyecek bol miktarda neden olması Amerikan isyanının karlı bir iş olabileceği fikrini güçlendiriyordu.

Yükselen ihtiyatlı sesler asi Amerikan ordusunun New York'un kuzeyinde bir İngiliz

ordusunu tutsak ettiği duyulduğunda sona erdi. Bu topraklarda bir nesil önce Fransızlar ve İngilizler çarpışmıştı.

Fransa, asi Amerikan hükümetiyle bir anlaşma yaptı ve parasal destek olmaya söz verdi. Amerikan devrimini kurtarabilecek bir zamanlamayla, 1778'in Şubat ayında önemli miktarlarda malzeme, üniforma ve silah İngilizlerin barikatını aşıp Forge Vadisine ulaştı. Bu destek Amerikalılara büyük bir moral verdi.

Birkaç ay sonra da Fransa ve İngiltere arasında resmi savaş ilan edildi.

1780'de sanki büyük bir Fransız keşif gücü Amerikan bölgesinde ilerliyordu.

Başlarında da Fransız subaylar vardı. Fransızların sağladığı on binlerce tüfek, süngü ve üniformayı üzerlerinde taşıyan Amerikan askerleriydi aslında. Yaşlı Fransız savaş gemileri de Amerikalılara verilmişti. Bu arada Fransız donanması da Hint Okyanusu ve Karayipler'de harekete geçmişti.

Sonuç olarak İngilizler Yorktown'da teslim olduktan sonra savaş iki yıl daha sürdü. Çatışmalar ise Kuzey Amerika'dan Karayiplere, Manş Denizi'ne, Cebelitarık'a, Güney Afrika'ya ve Hint Okyanusu'na kaydı. İspanya ve Hollanda da intikam duygularının peşinde savaşa girdi. Avrupalıların ilgisi Cebelitarık'ı İngilizlerin elinden almaya yoğunlaştığından savaşın başladığı yer olan Amerikan kolonileri önemini kaybetti.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

48

Fransa ise az kalsın amacına ulaşıyordu. Ancak savaşın son yılında her şeyi berbat ettiler. Karayipler'de ve Hint Okyanusunda Fransız filolarının yenilgiye uğraması Fransa'nın planlarını suya düşürdü. Cebelitarık'ı almak için kurulan Fransız-İspanyol ittifakı ise başarısız oldu. Fransızlara kalan büyük miktarlarda borçtu.

ABD'de on binden fazla askerin masrafları, bir o kadar Amerikan askerinin donatılması, askeri harekatlar, donanmanın girdiği savaşlar, yeni gemilerin inşası ve İngiltere'yle savaş halinde olunmasından dolayı Fransız tüccarlarının iş

yapamaması Fransa'yı mali zorluğa sokmakla kalmadı, tam bir iflasın eşiğine getirdi. Yıllardır süren çabalar sonuçta hiçbir kar getirmemişti.

Artık beladan kurtulmak isteyen Fransa, Ocak 1783'te İngilizlerle anlaşma imzaladı. Şu kabul edilmeli ki, İngilizler Fransızları Amerika'ya

ihanet etmeye zorladı, ancak Fransa ABD'nin tanınması ve İngiliz kuvvetlerinin çekilmesinde ısrar etti.

Bu durumda Fransa gerçekten de bir intikam almış oldu. Ama ödenen bedele gerçekten değer miydi? XVI. Louis bu kararla sonunu hazırlamıştı. Savaşın yarattığı borçların altından kalkmaya uğraşan Louis 1789'da vergi reformu yapmak için bir toplantı düzenlemek istedi. Ancak toplantı yerine devrim yapıldı.

Devrim hareketini Lafayette Markisi başlatmıştı. Louis yardım istediğinde ise Amerikan hükümeti, "Biz yabancı devletlerin işlerine karışmasak daha iyi olur"

dedi. Louis, Amerika'ya yardım yüzünden girilen borçlar sonucu kellesini kaybetti. Devrim ise tüm Fransa'yı bir kaosa sürükledi.

O zamanlar Fransa için ABD'ye yardım etmek karlı görünmüştü. Ancak işler yolunda gitmedi. Belki de Fransız garsonların Amerikalı turistlere kötü davranmasının nedeni Amerika'nın yardım

etmemesinin cezasıdır.

49

KÖTÜ DAVRANSAN DA SORUN, İYİ DAVRANSAN DA

Gemide İsyan

1789 Tahiti'nin Dışında

Popüler kültür William Bligh'ı mürettebatına işkence eden, gaddar ve sadist bir kaptan olarak gösterir. Komuta ettiği ikinci geminin mürettebatının da isyan etmesi, New South Wales kolonisinin başındayken de bir isyan çıkması, kaptanla ilgili bu inancı daha da güçlendirmiştir. Kaptan Cook'un keşif gezilerine olan katkıları, Bounty'yle yaptığı 3.600 millik seyahat ve Fiji adalarının keşfi gibi başarıları da göz ardı edilir.

Kaptan William Bligh, Bounty'nin İngiltere'den Tahiti'ye yaptığı yolculukla sonsuza dek hatırlanacaktır. Bu yolculuğun amacı, kolonilerdeki köle sahiplerine zenci kölelerin

yemeleri için ucuz ve besleyici ekmek yapmakta kullanılmak üzere bitki tohumları götürmekti. Sağlık koşullarının kötülüğü, ağır disiplin ve mantıksız çalışma saatleri mürettebatın Fletcher Christian liderliğinde ayaklanmasına neden olmuştur. Eğer hakkında söylenenlere inanılırsa Bligh için hak ettiğini bulmuş da denilebilir.

Gerçeklere daha yakından bakılacak olursa, bunun pek de doğru olmadığı görülecektir.

Majestelerinin gemilerinde yaşam 18. yüzyılda çocuk oyuncağı değildir. Yeterli gıda olmaması normal, hastalıklar yaygındı. Sıkı disiplin her gemide vardı ve cezaların sertliği üç aşamalıydı: Bir düzine kırbaç, elli kırbaç ve iki yüz kırbaç.

Üçüncüsü ölümcül bir cezaydı. Gemide kadın olmaması, tehlikeli sular, acemi denizciler işi zorlaştırıyordu. Bu şartlarda tabii ki sert disiplin kuralları uygulanacaktı.

Bounty'nin yolculuğu aslında sıra dışıydı, çünkü hemen hiç ciddi bir sorun görünmüyordu. Kayıtlara göre tek bir hastalık vakası bile

görülmemişti. Kabul edilmeli ki, Bligh zamanının en iyi kaptanlarından biriydi. Denizdeki koşullar ne olursa olsun, mürettebatını hayatta tutabilecek yeteneğe sahipti. Kırbaçlama olaylarına gelince, o zamanlar bu yöntem hemen hemen her gemide kullanılırdı.

Kayıtlara göre Tahiti'den ayrılana dek gemide bir sorun görülmemişti.

Bligh böyle bir yolculuğun normal yolculuklardan daha stresli olduğunu biliyordu. Kaptan Cook ile çıktığı seferlerden deneyimliydi. Bu zorlu seferde ise tayfalarının pek üzerine gitmemeye karar verdi. Ancak güvenlik ve görevin başarılmasının tehlikeye girdiği durumlarda sertleşebilirdi. Bligh bir kaptan ve mürettebatı arasındaki sosyal uzaklığı da aşmıştı. Gemi yönetiminde olmayan mürettebat da zaman zaman kaptanla yemeğe davet edilirdi. Gemi mürettebatında bir muhasebeci olmadığından kaptan bu işi de yapardı ve istediklerine fazladan para verirdi. Nihayet geminin Tahiti'de geçirdiği beş ay sona

ermişti. Beş ay bir gemi için uzun bir süreydi ancak Bligh mürettebatın sakinleşebilmesi için süreyi uzun tutmuştu.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

50

Bu faktörlerin tümü bir araya geldiğinde Bligh'in gemi yönetimi işini çok gevşek tuttuğunu söylemek bile mümkün. Kaptanın bu yumuşaklığı, her zaman sert muamele görmeye alışık ve bu beklenti içinde olan gemicilerin ona karşı saygısının azalmasına neden oldu. Böyle bir adamın kaptanlık görevlerini yerine getirip getirmeyeceğinden bile şüphe duyulmaya başlandı. Tahiti'ye kadar mürettebat çok iyi bir iş çıkarmıştı. Tahiti'de ise sanki cennetteydiler.

Yolculuğun devam eden ayağında mürettebat, kolay bir yolculuk ve uzun bir tatilden sonra fazla rahatlamıştı. Taşıdıkları yük yüzünden kendilerine kalacak yer azalmış olan gemiciler, biraz da şımarıklık nedeniyle isyan etti. Liderler, daha önce kırbaçlananlarla kaptana ve gemiye borçlanmış olanlardı.

Bligh'ın iyi bir adam olması ve adamlarını gözetmesi geri tepti ve ayaklanmaya neden oldu. Daha sonra resmi bir araştırma yapıldı ve

Bligh'ın ayaklanmada hiçbir suçu olmadığına karar verildi. Ancak adamlarını aşağılayıcı sözler ettiği kabul edildi.

Bligh adamlarını gözetmeyip alıştıkları gibi davransaydı, gemisinin kontrolünü kaybetmez ve görevi başarıyla tamamlardı.

____

51

İNGİLTERE İYİ SIYIRDI

Fulton ve Napolyon

1800, Fransa

Fransa, Amerikan devrimi sırasında Birleşik Devletlerin tek müttefikiydi.

Fransızlar kendi devrimini yaparken ise iyi niyetlerini bildirdiler. Napolyon bariz bir diktatör haline gelmeden önce, Birleşik Devletler yeni rejimi tanıyan birkaç devletten biriydi. Bu Lousiana'nın satın alınmasını getirdi ve 1812

Savaşı'na yardım etmek isteyen Amerikalıların Fransa'ya akışına yol açtı.

Napolyon artık Fransa'nın lideri olmuştu. Napolyon uyanık bir adamdı. Bugün bile hala kullandığımız birçok şeyi o yaratmıştır. Mesela teneke konserve kutuları ordunun yiyeceklerini

saklamak üzere en iyi icadın arandığı bir yarışma sonucu ortaya çıkmıştır. Ama öyle bir icat var ki, reddetmeseydi her şey farklı olabilir ve İngilizler onu yakalamadan hüküm sürebilirdi.

Robert Fulton adındaki bir Amerikalı, Fransız ve Amerikan devrimlerinin ideallerini gerçekleştirmesi için Napolyon'a yardımcı olabilecek fikirlerle doluydu. Genç mucit bir denizaltı tasarlamış ve bunu deneme fırsatı da bulmuştu. Bu makine üç kişilik mürettebatıyla suyun yaklaşık 10 metre altında gidebiliyordu. Yelkenler ve direklerle normal bir gemi gibi düşman gemisine yaklaşıp, birden kaybolan bu gemi su altından düşman gemisine bir torpido fırlatabiliyordu.

1800'de Robert Fulton, Paris'e gitti ve sonunda Napolyon'un dikkatini çekmeyi başardı. Bu zor bir işti çünkü Birinci Konsül hem orduyu, hem de Fransız hükümetini yönetiyordu. Fulton prototip bir denizaltı hazırlayacak kadar çok para harcamıştı. Napolyon'a bunu Rouen limanında gösterme şansı buldu.

General bundan pek etkilenmedi. O zamanlar Fransa'nın İngiltere kadar büyük bir filosu ve daha da fazla gemiye sahip olabilecek gücü vardı. Ulusunun paralarını yeni bir icada harcamak için mantıklı bir neden bulamıyordu. Zaten donanma da askeri güçler arasında ikinci derece öneme sahipti.

Napolyon'un icadını reddetmesi Fulton'ı sadece o an için hayal kırıklığına uğrattı. Başka bir fikri daha vardı. Robert Livingston'un maddi ve manevi desteğiyle 1802'de Seine nehrinde saatte 3 mil hızla giden buharlı bir gemi yapmayı başardı. Bu düşük bir hızdı çünkü yelkenliler iyi bir rüzgarda saatte 7-10 mil arası bir hızla gidebiliyordu. Nehir üzerinde giden herhangi bir geminin ise rüzgara karşı sürekli ilerlemesi gerekebileceğinden yavaşlaması doğaldı. Ama önemli bir ayrıntı vardı ki, Fulton'ın gemisi rüzgardan etkilenmiyor ve yönünü kaybetmeden ilerleyebiliyordu.

O sırada Napolyon, pek göremediği barış zamanlarından birinin tadını çıkarıyordu. Bu arada daha profesyonel bir ordu oluşturma İşine

yoğunlaşmıştı.

Fulton'ın Napolyon'la görüşme ricaları reddedildi. Napolyon rüzgara karşı ilerleyebilecek gemi prototipini asla göremedi. Belki de bu yüzden aklına hiç böyle bir şey gelmemişti.

____-

____

____

52

Birkaç yıl sonra Fransızların "Büyük Ordu"su, İspanyol ve Fransız filolarının gelip onları almasını beklemeye başladı. İngiliz kıyılarına çıkartma yapmaya hazırlanıyorlardı. Ancak Fransız ve İspanyol donanmaları İngilizler tarafından kıstırılmış bir şekilde limanlarda demirliydi. Belki de Fransız İmparatoru önü kesilmiş limanlara bakarken, şu Amerikalı hayalperestin su altı gemilerini hatırlayıp, Kraliyet gemilerini onlarla defedebilir miydik acaba, diye düşünmüş

olabilir.

Napolyon'un Fransız bütçesinin büyük kısmını harcadığı İngiltere işgali projesinde sorun zamanlamaydı. Askerleri taşıyacak olan gemilerin uygun rüzgara ve sakin bir denize gereksinimi vardı. Ayrıca Kraliyet donanmasını da atlatmaları gerekiyordu. Bunun için de Fransızların Manş Denizi'ni en az iki gün kontrol edebilmeleri gerekiyordu. 1815'e gelindiğinde

Fulton'ın buharlı gemileri saatte 5 milin üzerinde bir hızla Raritan, Potomac ve Missisipi nehirlerinde yüzüyordu.

Bu gemiler çok daha fazla maddi imkanlara sahip Fransa'nın elinde gelişseydi, kötü bir rüzgar nedeniyle Kraliyet donanmasının hareket edemeyeceği bir zamanda, ki bu sık sık olurdu, muhtemelen Fransızlar rüzgara karşı hareket edebilen buharlı gemileriyle Manş'ı geçebilirdi. Çıkartma yapılınca da İngiliz ordusunun karada kalmış olan kısmı iyice hırpalanabilirdi. Ancak Fransa-

İspanya ittifakının donanması başarısız oldu. Manş'ın kıyılarında bir yıldan fazla bekleyen ordu da gitti Avusturya'yı işgal etti.

Sonraki on yılda İngiltere imparatora karşı her tür direnişi parasal olarak destekleyecekti. İngilizler ve Fransızlar 1805'te, İber Yarımadasında, Mısır'da, Akdeniz adalarında ve Fransa topraklarında savaştıktan sonra, Napolyon İngiltere'ye bir ordu çıkarabilseydi Avrupa'nın hakimi olurdu diye spekülasyon

yapmak zor olmazdı. Eğer buharlı gemileri olsaydı, böyle bir çıkartmayı da yapması mümkündü. Bu yeni icada bir şans vermek Napolyon'un büyük planını uygulamaktan daha mantıklıydı. Bu plan, başarısızlığıyla tüm tarihi değiştirdi.

____-

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____
____

53

YAŞASIN DRED SCOTT!

ABD Yüksek Mahkemesi Dred Scott Davasındaki Kararını Açıklar 1857, Washington D.C.

Missouri Anlaşması, bir köle eyaleti olarak kabul edilmek üzere Missouri'nin başvurmasıyla ortaya çıkan politik fikir ayrılıklarını gidermek için Kongre'nin uğraştığı bir girişimdi. Kongre'nin önemli adamları kölelik sorununun Birleşik Devletleri en baştan ayırmasına izin vermek istemiyordu.

Bu anlaşmanın birkaç sonucu oldu; Missouri'ye istediği verildi ve başvurusu kabul edildi. Maine içişlerini istediği gibi düzenleyebilecek özgür bir eyalet olarak kabul edildi. Birleşik Devletler'de özgür eyaletler ve köle eyaletleri arasında ise dengeyi sağlayacak bir takım kurallar getirildi. Ancak Dred Scott gibi birinin ortaya çıkacağını hiç düşünmemişlerdi.

Scott, John Emerson adında bir ordu cerrahının kölesiydi. Emerson görevi dolayısıyla Missouri'deki evinden ayrılıp birkaç yıllığına Illionis ve Minnessota'da çalışmaya giderken yanında kölesi de vardı.

Emerson 1846'da öldükten sonra Scott'ın muhtemelen kölelik karşıtı olan beyaz arkadaşları ona Emerson'dan özgürlüğünü istemek için mahkemeye başvurması yolunda akıl verdi. Çünkü Emerson kölesiyle beraber özgür eyaletlerde yaşıyordu. Scott bu tavsiyeyi değerlendirdi ancak ilk başta davayı kaybetti.

Fakat 1850'de Saint Louis'deki temyiz mahkemesinde davayı kazandı. Ancak karar tekrar temyiz edildi ve 1852'de Scott köleliğe geri döndü.

Şunu belirtmekte yarar var: Artık önemli olan Scott'ın özgürlüğü değildi, çünkü John Sanford adında bir kölelik karşıtı, onu Emerson'dan satın almıştı ve Scott için başka planları vardı. Sanford bu davayı bir emsal oluşturması için kullanmak istiyordu. Kendisi özgür bir eyalet olan New

York'ta yaşıyordu ve bu tür davalar orada federal devleti ilgilendiriyordu. Yani Yüksek Mahkemeye kadar gidebilecek bir davaydı bu. Artık Scott'ın davası tüm Amerika'yı savaşın eşiğine getirecek kadar önemli politik bir olay haline gelmişti.

Kölelik karşıtlarının amacı, kölelerin özgürlüklerini kazanmayı daha kolay hale getirerek köle sahiplerini ortadan kaldırmaktı. Yüksek Mahkeme'nin köleliği anayasaya tamamen aykırı bulmasını umuyorlardı.

Köle sahipleri de planlarını yapmıştı. Bir kölenin kişinin malı olup olmadığı meselesini bir kenara bırakıp bu davanın tamamen Missouri eyaletini ilgilendirdiğini savunuyorlardı. Missouri mahkemesi zaten Scott'ın aleyhine bir karar çıkarmıştı. Bu davanın herhangi bir yerde tekrarı ise Missouri eyaletinin haklarını ihlal etmek anlamına gelecekti.

Bazı kölelik karşıtı gruplar (Ohio'dan John McLean, Massachusetts'den Benjamin R. Curtis) davanın federal mahkemede görülmesi için

baskı yaptılar.

İddiaları Scott'ın Missouri Anlaşması'na göre serbest bırakılması gerektiğiydi.

Bu anlaşmaya göre federal mahkeme eyalet mahkemelerinden üstündü. Dava,

54

kölelik karşıtlarının istediği gibi federal mahkemede görüldü ama pek hoşlarına gitmeyecek bir karar alındı.

İkiye karşı yedi oyla mahkeme Scott'ın aleyhine karar verdi.

Mahkeme ayrıca, köle ya da özgür, hiçbir zencinin Amerikan vatandaşı olmadığı yargısına vardı. Sonuç olarak davalarının federal mahkemede görülmesi mümkün değildi. Dahası, mahkeme Kongre'nin herhangi bir bölgede köleliği yasaklama yetkisine sahip olmaması gerektiğine karar verdi. Çünkü anayasa halkın özgürlüğünü, malını korumak için yapılmıştı ve köleler de tabii ki maldı.

Bu, Birleşik Devletler'in kölelikle ilgili aldığı olumlu kararların tam tersine bir tutumdu.

Kölelik karşıtları, kaş yapalım derken göz çıkartmıştı.

Köle sahipleri bu davada zafer kazanmış olsalar da uzun vadede zararlı çıktılar.

Mahkemenin kararı Demokratik Parti'yi ve köleliğe karşı oy veren Cumhuriyetçileri tam olarak ayırmıştı ve bu konudaki fikirler halkın gözünde tam olarak oturdu. Belki de bu yüzden 1860'da seçimlerde kölelik karşıtı Cumhuriyetçi Abraham Lincoln başkan olarak seçilmişti. Bu seçim birçok tarihçi tarafından İç Savaş'ın nedeni olarak kabul edilir.

Sonunda Dred Scott davası esas hedefine ulaşamadı. Kölelik karşıtları köle haklarıyla ilgili önemli bir davayı kaybetmiş oldular ve hatta giriştikleri politik savaşta bir adım gerilediler. Kölelik yanlılarının zaferi ise kısa süre sonra kaybedecekleri bir savaşa neden olabilecek sahte bir zaferdi. Bu işten tek karlı çıkan Scott'tı. Yüksek Mahkeme'nin kararından sonra Scott'ın sahibi ona söz verdiği gibi özgürlüğünü bağışladı.

Artık altmış küsur yaşına gelmiş olan Dred Scott ise sonraki yıl öldü.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

55

İÇ SAVAŞTA YERLİ MALI SİLAH TAKINTISI

Albay Ripley ve İngiliz Tüfekleri

1860, ABD

West Point'ten 1813'de mezun olan Albay James Ripley belki de dört yıl süren kanlı Amerikan iç savaşının çıkmasından sorumlu kişilerin başında geliyor.

Aslında bu anlaşmazlık birkaç ay içinde halledilebilirdi. 1861'de Birleşik Devletler ordusunun Savaş Gereçleri Bölümünün başına getirildiğinde altmış

yedi yaşında olan Ripley ordunun silahlarını güçlendirmek için teklif edilen her türlü buluşa burun kıvırıyordu.

Ripley, özellikle piyade için gerekli ateşli silahların alınmaması için her türlü bürokratik

yolu deneyen adam olarak da tarihe geçmiştir. Aralıksız atış sağlayan Spencer tüfeklerinin askerlerin çok fazla cephane harcamasına neden olacağını ve bunun da orduya pahalıya mal olacağını öne sürmüştür.

En büyük aptallığıysa yaptığı bir şey değil, yapmadığı bir şey nedeniyledir ve iki tarafın da on binlerce asker kaybetmesine yol açmıştır.

Hikayemiz 1852'de İngiltere'nin modern dünyanın ilk fuarını Kristal Saray'da düzenlemesiyle başlıyor. Fuarda, Amerikan standı açıldığında sadece mekanik parçalar olan kutular ortaya çıktı. İzleyicilerin arasından gönüllüler alındı ve birazcık yardımla birkaç dakika içinde bu parçaları bir Colt tabancaya dönüştürdüler. Bu silah kusursuz bir isabet oranına sahipti ve çok kolay bir araya getirilebiliyordu. Bu gösteri öylesine yeni bir şeydi ki, İngiliz Parlamentosu bu yeni teknolojiyi keşfetmek üzere bir komisyon oluşturup Amerika'ya gönderdi.

Komisyonun ilk durağı Springfield

cephaneliğiydi. O sırada burada 1855 model Springfield 58 tüfeklerinin seri üretimine geçilmişti. Bu yüksek isabet oranına hayran kalan İngiliz hükümeti tüm fabrikayı satın aldı. Üç yıl içinde de İngilizler kendi Springfield tüfeklerini üretmeye başladılar. 577 kalibre Enfield... Bu model Amerikalıların Springfiel'ine çok benziyordu. Sadece kabzasında ve kalibresinde ufak farklılıklar vardı.

Amerika'da düşmanlıkların artması federal hükümeti hazırlıksız yakaladı.

Ancak daha sonra ortaya atılan bazı iddialara göre Buchanan'ın emrindeki Savaş

Bakanı Jefferson Davis, hala görevdeyken alınan önemli kararları sabote etmişti.

Ordunun yirmi binden az askeri vardı. Dahası, sahip olmaları gereken modern silahlar da yoktu. 1855 model Springfield tüfekleri sadece yirmi otuz bin kadardı ve çoğu da güneydeki cephaneliklerdeydi.

Konfederasyonun Sumter Kalesine ateş açmasından üç gün sonra Lincoln yetmiş

beş bin gönüllüye çağrıda bulundu. Yaz sonunda ise yarım milyon adama daha savaş çağrısında bulunuldu. Birlik'in sorunu gönüllüler bulmak değil onlara silah verebilmekti. Aslında gönüllülerin birçoğu geri çevriliyordu. Albay Ripley'nin masasına gelen sorun buydu.

56

Öncelikle Ripley o an sahip olunan silahlarla ilgili bir sorun olmadığını söyledi.

Bu silahlar 1812'de yapılan savaşlarda güzel güzel çalışmıştı. Ancak herkes ateş

mekanizmalı silahlar konusunda ısrarlıysa aralıksız atış yapan silahlar alınabilirdi. Ancak burada bir sorun vardı; Springfield silah fabrikasının ve öteki silah üreticilerinin bu kadar silahı yapması en az bir yıl alırdı. Zaten silah alımı için özel sektöre başvurmaktan bahsedilemezdi bile.

Bu ikilem karşısında Ripley'nin emrindeki bir personel müdürü krize basit bir çözüm önerdi: İngiltere'ye gidip, gerekli silahları Enfield'dan satın almak.

İngilizler bu silahlar için maliyetine fiyat veriyordu, çünkü kendileri daha ileri bir teknolojiye geçişin hazırlıkları içindeydiler.

Sonuç olarak Birlik ordusu birkaç ay içinde silahlanabilirdi.

Albay James Ripley bu fikri duyunca çılgına döndü. Bir zamanlar İngilizlere karşı savaşmıştı şimdi silah almak için tutup onlara koşması düşünülemezdi bile. Dahası, Ripley savaşın yaz sonuna kadar biteceğinden emindi ve birkaç yüz bin silah satın almak boşa gidecek paralar demekti. Silahlar ulaştığında belki de ordular çoktan dağılıyor olacaktı. Sonunda şöyle bir fikirle geldi; bu bir Amerikan savaşıydı ve Amerikan mallarıyla yapılmalıydı. Bundan başkası hiç de vatanseverce bir davranış olmazdı.

Personel müdürü bu fikri geri çekti, bir daha düşündü ve bu yaşlı adamın kalbini kazanacağını umduğu yeni bir fikirle geri geldi. İstihbarat birimlerinden alınan bilgiye göre Konfederasyoncular çoktan İngiltere'ye gitmiş ve tüm Enfield silahlarını satın alıp daha da yenilerini imal ettirmek üzere anlaşıyorlardı.

Ripley yine çıldırdı ancak bu kez paniğe

kapılmadı. Eğer Konfederasyon İngiliz silahlarını satın almak istiyorsa bu onların bileceği işti, Ripley'yi hiç ilgilendirmezdi. Tekrar, silahlar gelene kadar savaşın biteceğini ve Amerikan askerlerinin Amerikan silahlarıyla savaşacağını yineledi. Personel müdürü ısrarla karşı çıktı ve Federal hükümetin Konfederasyonun o silahları almasına engel olması gerektiğini savundu. Eğer Ripley o silahları kullanmak istemiyorsa bile ötekilerin almaması için satın alınıp okyanusa atılabilirdi.

Personel müdürü Ripley'in huzurundan kovuldu ve bir daha bu konuyu gündeme getirmemesi istendi.

Üç ay sonra Manassas'ta otuz beş binin üzerinde Birlik askeri savaşa girdi.

Çoğunluğunda eski püskü silahlar vardı. Son saldırıyı Henry Tepesinden yaptılar ve Konfederasyon direnişini kırdılar. Bu son kahramanca atak Stonewall Jackson'ın adamlarının yepyeni Enfield tüfekleriyle açtığı yaylım ateşiyle son buldu. Bu silahlar üç yüz elli

metre öteden bir insanı vurabiliyordu. Yüz metreden daha yakından ateşlendiğinde ise mutlaka öldürücü oluyordu. Bu mesafeden Birlik askerlerinin eski tüfekleri bir işe yaramazdı.

Sonunda Ripley yönetimden gelen baskılara dayanamadı ve Enfield tüfekleri sipariş etmeye başladı. Ancak artık çok geçti. İlk stoklar Güney'e gitmişti.

Savaşın en ironik yanlarından biri İngilizlerin hem güneylilere, hem de kuzeylilere Enfield tüfeklerini satmaya devam etmiş olmasıdır. Ripley umutsuz bir şekilde yüzünü Prusyalılara döndü.

57

Prusyalılar çoktan üstten doldurmalı silah teknolojisine geçmişlerdi ve eski önden doldurmalı silahları satmak için can atıyorlardı. Onlardan başka Belçikalılardan da bir miktar silah alındı. Ancak bu tüfekler arkasında olanlar için önünde olanlardan çok daha tehlikeliydi. Birlik askerlerinin çoğu bürokrasiyi bir yana bırakıp soğuk bir mantıkla savaş alanında hayatlarının buna bağlı olduğunu düşünerek, kendi paralarıyla Sharps ve Burnside gibi daha ileri teknoloji ürünü ve Ripley'i isyan ettirecek kadar pahalı mermileri olan silahları satın aldılar.

Amerikan İç Savaşı'nın en büyük mitlerinden biri savaş boyunca Konfederasyon ordularının yetersiz bir donanımla savaşmış olduğudur. Bu, Albay Ripley sayesinde, savaşın ilk yılları için kesinlikle doğru değildi. 1862 yazına kadar Birlik askerleri, özellikle batıdaki operasyonlarda eski tüfeklerle savaşmıştı.

Konfederasyon birliklerinde ise Enfieldler vardı.

Enfieldler olmadan Güney kesimi 1861 ve 1862'deki savaşlarda yıkılabilirdi. Konfederasyon ordusu üstten doldurmalı silahlarla donanmış bir Birlik ordusuyla karşılaşsaydı ve bir de Enfieldleri olmasaydı Güney'in asla İkinci Manassas, Antietam, Gettysburg gibi zaferleri olamazdı.

Ripley'nin ordusu ilk savaşlarından çoğunu kaybetti. Kendilerinde de olabilecek silahlarla etkisiz hale getirildiler. Ripley değişime karşı savaştı ve bu yüzden aralıksız atış yapan tüfeklerin alınması gecikti. Bu karar daha erken alınsaydı iç savaş çok daha kısa sürebilirdi. Ripley, 1863'de ordudan atıldı. Daha sonra hatası için özür diledi mi, dilemedi mi bilinmiyor...

58

İMPARATOR OLACAK ADAM ALMAN OLMASINDAN BELLİDİR

Maximillian Olayı

1864, Mexico

Avusturyalı bir arşidükün, Napolyon'un yeğenlerinden biri tarafından kumanda edilen bir Fransız ordusunun desteğiyle savaşa girip sonunda da Meksika İmparatoru oluşu tarihin en tuhaf hikayelerinden biridir.

19. yüzyılın başlarında İspanya'dan bağımsızlığını ilan ettiğinden beri, Meksika halkının başından dert eksik olmamıştı. Napolyon Savaşları'ndan sonra İspanya, Meksika'da kontrolü ele geçirmek için ancak cılız bir girişimde bulundu. İç Savaş

General Santa Anna başa geçene kadar sürdü.

General isyanı bastırdı ve ülkeyi birleştirdi. Ama 1850'lerde tekrar isyan çıktı.

Juarez'in özgürlükçü cumhuriyetçi güçleri Mexico City'yi ele geçirdi ve Birleşik Devletler hükümeti tarafından da tanındı. İşte bu noktada Napolyon'un Fransız yeğeni ortaya çıktı.

Fransa'daki III. Napolyon hep ünlü atasının gölgesinde yaşamıştı.

İmparatorluğun parlak günlerine geri dönmesi ile ilgili rüyalar görüyordu. Ama karısı Eugenie de Montijo İspanyol hanedanındandı. Böylece tamamen İspanyol kanı taşıyan Meksika'nın eski aristokrat sınıfı Paris'e kaçıp aristokrat arkadaşlarına köylülerin isyanı sonucu her yerde tecavüz ve yağmalama olduğunu anlatıyordu.

Paris'teki sosyal yaşam tabii ki politik açıdan güçlü olan Eugenie'nin etrafında dönüyordu. Eugenie çok zor olsa da tüm dünyada hüküm sürmeye başlayan Anglo-Amerikan etkisine karşı Katolik gücünün yeniden diriltilmesi hayalleri kuruyordu. Meksika'dan kaçan

mültecilerin anlattığı hikayelerle Juarez ve adamlarının Katolik karşıtı olduğu hızla yayılıyordu ve zaten Juarez, Protestan Amerikalılardan yardım alıyordu.

Halk Amerika'nın Juarez'i bir kukla gibi kullanarak yönetimi ele geçireceğinden korkuyordu. Eğer durdurulmaz!arsa tüm iyi Katolikleri kılıçtan geçireceklerdi.

İmparatoriçe, Napolyon'dan Meksika'nın yardımına koşmasını istedi. Bu aynı zamanda imparator için Fransa'nın ihtişamını yeni dünyaya da göstermesi anlamına gelecekti.

Juarez devrimden sonra gelen ekonomik karışıklıktan dolayı dış borçları ödemeyi dondurduğunu söyleyince, Fransa, İspanya ve İngiltere Meksika'ya karşı birleşti ve Vera Cruz'u ele geçirdi. Amerika o sırada kendi iç savaşıyla uğraşıyordu ve hiçbir müdahalede bulunmadı. İspanya ve İngiltere kısa süre sonra çekildi. Ama Fransa 1862'nin sonlarına kadar kaldı. Otuz bin kişilik bir Fransız keşif ordusu Vera Cruz'da karaya çıktı ve sonraki yıl Mexico City'yi ele

geçirdi.

Sonra tuhaf bir şey oldu. Napolyon Amerika'ya tek başına gitmeye tırsmıştı.

Konfederasyonun savaşı kazanmakta olduğu açıktı ancak her zaman savaşın tam tersine dönme ve bitme ihtimali de vardı. Dahası, Konfederasyon ve Birlik

askerleri birleşip Mexico'ya saldırabilirlerdi. Aslında bu fikir gerçekten de hem Kuzey'de, hem de Güney'de gündeme getirilmişti.

Napolyon kendine destek olacak birilerini bulmalıydı. Eski İspanyol monarşisinin Avusturyalı Habsburglarla kan bağı vardı. Bu bağ yoluyla Napolyon büyük bir Katolik ittifakı kurdu. Bu yüzden İmparator Franz Josef'e (Birinci Dünya Savaşı'na kadar, elli yıl daha ülkesinin başında olacaktı) Mexico'yu beraber kurtarma teklifinde bulundu. Habsburgların İspanyollarla olan bağı da Meksika'nın kurtarılması için yeterince güçlü bir bahaneydi.

Napolyon Franz Josef'in kardeşi Arşidük Maximillan'ın yeni dünyada kendine ait bir ülkede kral bile olabileceğini söyleyerek fikrini daha çekici hale getirdi. Belki bir gün büyük bir müttefik güçle Orta ve Güney Amerika'nın tümünü bile ele geçirebilirlerdi. Böyle bir birliğin gücüyle Anglo-Saksonlar ve Protestan

Prusyalılar dize getirilebilirlerdi.

İmparatoriçe Eugenie, Meksika'da devam eden barbarca olaylara tanık olmuş

insanlar buldu. Zavallı kurbanlar, Fransa ve Avusturya güçleri tarafından desteklenecek Avusturyalı bir imparatorun Meksika halkı tarafından sevinç gözyaşları içinde karşılanacağını söylüyordu. Meksikalılar başlarındaki yönetimi atıp Almanca konuşan ve ilgisiz birini istiyordu. Bu plana şöyle bir bakıldığında insan "Bu adamlar ne düşünüyormuş da böyle bir şeyi istemiş?" diyor.

Ama Franz Josef ve Maximillian anlaştı. Maximillian İspanyolcasını ilerletti, Yeni Dünya'ya ulaştı ve 10 Haziran 1864'te Meksika İmparatoru ilan edildi.

Zavallı adam, gerçek bir imparator gibi iş göreceğini sanıyordu. Fakirlere yardım etmek, okullar, hastaneler inşa etmek için projeler hazırlattı. Tüm Meksika'yı tek yönetim altında birleştirecekti.

Bu arada başkent dışında, Fransa-Avusturya orduları için savaş pek de iyi gitmiyordu. Ordunun çoğunluğu piyadeydi ve dağlarda gerillalara karşı üzerlerinde ağır silahlarla ve yün üniformalarla savaşmaya çalışıyordu.

Maximillian'ın ordusu ellerinde toprak tutmaya çalışırken yüzlerce garnizonda sıkışıp kalmıştı ve bu garnizonların birbiriyle haberleşmesi çok zordu. Juarez yoğun piyade saldırısına karşı koyamıyordu ama yakayı da ele vermiyordu. Yine de imparator sadece Mexico City'yi yönetiyordu.

III. Napolyon'un Amerika üzerine kurduğu planlar Appomattox'da yapılmıştı.

Konfederasyon güçlerinin teslim olmasından sadece birkaç hafta sonra General Sherman çoğu Virginia'dan toplanmış siyahlar olan elli bin askerle Teksas kıyılarına çıktı.

Sherman Maximillian'la dalga geçti ve savaşması için kışkırtıcı sözler söyledi.

Ayrıca gizlemeye gerek duymadan Meksikalı isyancı askerleri eğitti, donanımlarını sağladı. Savaştan sonra ise bazı siyah askerler Meksika güçlerine katıldı. Onların torunları hala Meksika'da yaşıyorlar.

III. Napolyon sadece karada savaşla karşı karşıya kalmadı, Amerikan donanmasıyla da uğraşması gerekti. Sonunda havlu attı ve bunun sadece Meksika'nın savaşı olduğu yolunda bir açıklama yaptı. 1867'de tüm Fransız askerler ve Avusturyalılar geri çekildi. Savaşta ya da hastalık yüzünden verilen kayıplar bütün keşif gücünün yarısını oluşturuyordu.

60

Maximillian ise kolay kolay bırakamadı Meksika'yı. Çevresinde dönen entrikalara rağmen davasına dürüst bir şekilde inanıyordu. Ayrıca gururluydu da. Az sayıda Meksikalı onun yanında yer aldı, Maximillian da öteki aristokratlar gibi onları bırakıp gidemeyeceğini söyledi. Maximillian ailesini geri gönderdi ama kendisi son bir savunma için Meksika'da kaldı. Yenilmesi uzun sürmedi, davası hemen görüldü ve ölüme mahkum edildi.

Napolyon, Eugenie ve Franz Josef olayı öylesine protesto etti ancak onlar Prusya'nın ani yükselişi sonucu çıkmak üzere olan sorunlarla meşguldü. 19

Haziran 1867'de sadece üç yıl dokuz günlük bir hükümdarlıktan sonra Meksika'nın Avusturyalı imparatoru Maximillian, bir duvarın önünde kurşuna dizildi. Böylece komşusu Napolyon'un hiç güvenilir olmadığı anlaşılmış oldu.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

61

BİR AT İÇİN

Custer'in Kazandığı Neredeyse En Büyük Zafer

1876, Montana

George Armstrong Custer İç Savaş'ın kahramanlarından biriydi. Süvari kariyerine Birlik süvarilerinin en karanlık zamanında başladı. Savaşın yeni ve cesur liderleri arasında bile dikkati çekiyordu. Hak ettiği gibi Birlik Ordusu'nun en genç generali oldu. Hırslı bir genç adamdı.

General Custer tüm Amerika'da tanınıyordu. Muhtemelen daha sonra, Amerikalılar seçimlerde savaş kahramanlarına oy vermeyi sevdiğinden yönetimde yer alma şansı yüksekti. Savaştan hemen sonra Ulysess Grant başkan seçildi.

İç Savaş sona erdiğinde, küçülen orduda kalmak

isteyen subaylar daha küçük rütbeleri kabul etmek zorunda bırakıldı. Bu durumda bile Custer albay oldu.

Emrinde en iyi süvari birliklerinden Yedinci Süvari Alayı vardı. Ama bu genç subayın istediğinden çok daha azıydı. Savaştan sonra kazandığı askeri başarılar ufak tefek şeylerdi ve düşmanları güçsüzdü. 1874'de Siu (Sioux) kabilesine ait topraklarda altın bulunmasıyla birlikte bu durum bir dereceye kadar değişti.

Siular demiryolları inşasıyla topraklarına gelen şiddete karşı koyabilmişlerdi. Bu sefer de madenciler "Hırsız Yolu" inşa etmiş ve yüzlerce insan hükümet tarafından Siulara tahsis edilmiş araziye üşüşmüştü. Siular bir düzine kadar madenciyi öldürerek kendilerini savundu. Bir süre bir daha bir şey olmayacakmış gibi gözüktü ve sonra avcıları Siu altın rezervlerinin olduğu bölgeye gönderme kararı alındı. Birleşik Devletler hükümetinin Siu topraklarını işgali için bulduğu bahane bu olmuştu. Bir ültimatom gönderildi ancak Siular, kendilerine ait toprakta böyle bir savaş olacağına inanmadılar.

Amerikalıların ciddi olduğunu Powder nehri kıyısındaki küçük bir Kızılderili köyüne girip iki kişiyi öldürüp, birkaç kişiyi de yaraladıklarında anladılar.

İç Savaşın cephe çarpışmalarından sonra Amerikan ordusu için Kızılderililerle savaşmak biraz sıkıcıydı. Karşılıklı orduların savaşması şeklindeki bir askeri yöntem Siulara tamamen yabancıydı, Siu savaşçıları bireysel cesaretlerini göstererek savaşıyordu. Sonucu belirleyecek bir savaş yapmak olası değildi. Bu nedenle bir savaş planı yapıldı ve üç koldan Siulara saldırma kararı alındı.

Amerikan ordusu bu şekilde savaşı tamamen kazanacağını düşünüyordu.

Bu plan Custer'ın Little Bighorn nehrinde son saldırıda uyguladığı taktiğe benziyordu. Bu taktiğin nedeni Kızılderilileri savaşmaya zorlamaktı. Sonuçta bu pek de zor olmadı. Powder nehri katliamından sonra, yüzlerce Kızılderili ailesi Oturan Boğa'nın Little Bighorn kampına toplandı. Kampta yedi bin Kızılderili

vardı, bunların iki bini savaşçıydı.

Amerikan stratejisi daha şimdiden başarısız olmuştu. 17 Haziranda Oturan Boğa ve savaşçıları General Cook'un komutasındaki Amerikan askerleriyle

karşılaşarak onları Rosebud Creeks'in yukarılarına doğru sürdü. Tarih Albay Custer'ın Oturan Boğa'yı savaşa zorlamasına gerek kalmadığını gösteriyor.

Custer'a pahalıya mal olan sorun Kızılderilileri savaştırabilmek için her şeyi feda etmek zorunda kalmış olmasıydı. Albayın hatası, savaşın tüm kaderini değiştirebilecek altı silahı yanına almamak oldu. Bunlar, makineli tüfeklerin ataları sayılabilecek tüfeklerdi. Dönen şarjörleri kullanarak dakikada yüzlerce mermi atabiliyordu.

Peki Custer karşısına daha büyük bir kuvvetin çıkacağını bilse, bu silahları geride bırakır mıydı?

Bu silahlar çok ağırdı ve toplar gibi arabaların üzerinde taşınıyordu. Ayrıca Custer bu silahı pek tanımıyordu. Bu silahın nasıl kullanıldığını biliyordu ama İç Savaş sırasında sadece

donanma tarafından kullanılmıştı. Dahası, atlar tüfeklerin olduğu arabayı çekmekte zorlanıyor ve bu da Custer'ın adamlarının hızını kesiyordu.

Korumaları gereken birkaç bin kadın ve çocuk olduğu için Siular ve Çayenler (Cheyenne), ne olursa olsun savaşacaklardı. Ağır silahları almamak amacına ulaşmıştı, Kızılderililer savaşa zorlandı. Makineli tüfekleri geride bırakarak Custer sonuna neden olan kararı almış oldu. O silahlar savaşın kaderini belirleyebilirdi. İngilizlerin Afrika'da Mehdilere karşı yaptığı savaşlarda ağır silahlar sonucu belirlemişti. Ama Custer'ın verdiği karardan pişman olacak kadar bile zamanı olmamıştı.

____

____

____

63

YÜKSEK SOSYETEDEN OLMAK HER ZAMAN İŞE YARAMAYABİLİR

Oscar Wilde Kendi Açtığı Davayı Kaybeder

1895, İngiltere

Amerika'daki eşcinsellere, orduda "sorma-söyleme" politikasının uygulanmasına başlanmadan yüzyıl önce, İngiliz toplumu da benzer bir tutum geliştirmişti. Bu şekilde, özel hayatları ve hobileri, kitaplarda yazılı kurallarla çatışan toplumun erkek üyelerini topluma ve geleneklere uydurma yolunu bulmuşlardı.

1885'te "Şantaj Anlaşması" diye anılan bir kanun çıktı. Bu kanun ile erkek eşcinsel ilişkisini ciddi bir şekilde yasaklamış oldular. (Sadece erkek eşcinselliğini, zira Kraliçe kadınlarda da eşcinselliğin görülebileceğini kestirememişti, hiçbir bakan da bu konuda Kraliçeye karşı çıkmayı göze alamamıştı.) Yeni geçen

Labouchere Düzenlemesi ile "erkekler arasındaki tüm terbiyeye aykırı tavırlar" yasaklanır hale geldi. Önceden ise sadece eşcinsel ilişki yasaklanmaktaydı.

Bu yasalar Lordlar Kamarasının değişik üyeleri ve edebiyat yıldızları arasında yaşananları önlemeye yetmedi. Yasaları çıkaranlar, üst sınıfı bu yasaların getireceği yaptırımlardan korumak arzusu içindeydiler. Kadınsı davrananlar nefret odağı oldular, bu konuda İrlandalı ünlü şair ve oyuncu Oscar Wilde'dan daha çok saldırıya uğrayan olmadı.

Oxford mezunu, ödüllü bir şair ve başarılı bir hatip olan Oscar Wilde, Yunanistan'ı, Avrupa'nın hemen tamamını ve hatta Amerika'nın batısını gezdikten sonra Londra'ya yerleşti. Londra'da geleneksel dünyanın ilgi çeken bir kişiliği olmakta gecikmedi. Keskin zekası ve garip giyim tarzıyla Punch'ın yayımcılarına ilham verir oldu; Gilbert ve Sullivan, Wilde'ın karikatürlerini çizer oldular.

1884'te Constance Lloyd ile evlendi ve Cyril ile

Vivian adlarında iki çocuğu oldu.

Ailevi sorumlulukları ile şiire ve oyunlarına olan ilgisi, hiçbir zaman diğer uğraşlarının yerini almadı. Wilde kendisinden 15 yaş genç olan "Bosie" lakaplı Lord Alfred Douglas'a aşık oldu.

Wilde onu kanatları altına alırken, Bosie sayesinde aristokrasinin eşcinsel dünyasına girdi. Bu dünyada genç, iş sahibi bir erkek, bir akşam yemeği fiyatına elde edilebilmekteydi. Zamanla ayrılmaz bir ikili oldular. Bu durum daha çok Wilde'ın zararına oldu, çünkü genç sevgilisi kendisi kadar sır tutabilen biri değildi.

Wilde "yetkililerin ününe gösterecekleri saygı nedeniyle ülkeyi terk edebilmesi için gereken 24 saati kendisinden esirgemeyecekleri" inancını taşımaktaydı. Bu şekilde tutuklanmanın utancından ve hapsedilmekten korunmuş olacaktı.

Newdigate Şiir Ödülü'nü kazanan bir şair, Lady Wdermer'in Hayranı ve Dürüst Olmanın Önemi gibi popüler oyunların yazarı, ayrıca Dorian

Gray'in Portresi adlı çok satan bir romanın sahibi, ona göre kafasını böyle şeylere yormamalıydı.

Ama kısa zamanda ciddi bir sorun kapıyı çaldı.

Douglas'ın babası efsanevi Queensberry Markisi idi. 21 yaşındayken boks sporunun kurallarını bulmuştu. Bu kurallar günümüzde de onun ismiyle anılır.

Oğlunun çevresini hiçbir zaman onaylamadı ve onu Wilde ile görüşmekten men etti. Oğlu ise babasının isteklerine karşı gelerek babasını daha sert yaptırımlar uygulamaya zorlamış oldu.

Sonuçta Queensberry toplumu yönlendirmek için Wilde'a karşı bir saldırı kampanyası başlattı.

Son darbe Wilde'ın üyesi olduğu bir kulübe bırakılan kart ile geldi. Kartta

"Yumuşak Oscar Wilde'a" yazmaktaydı. Wilde saldırıya uğramıştı ve bu kampanyaya son vermek için bu adama karşı bir iftira davası açmaya karar verdi.

Wilde'ın yakın çevresi davadan vazgeçmesi için yalvardılar. Zira mahkemenin araştırmaları esnasında bazı şeylerin ortaya çıkmasından korkuyorlardı. Wilde hiçbir şeye aldırmadı, çünkü zekasından ve üstün yeteneklerinden emindi. Ne yazık ki, Wilde'ın zekası, sayıları onu aşan gencin danışıklı ifadelerini önlemeye yetmedi. Bu ifadelerle Wilde'ın ismi ile reklam yapmak istiyorlardı. Böylece Wilde'ın yasadışı davranışları kamuoyunun gözleri önüne serilmiş oldu.

Eldeki kanıtları inceleyen hakim Wilde'ın davasını sonuçlandırmakta gecikmedi.

Wilde davayı kaybetti ve birkaç saat içinde ahlaksızlık suçlamasıyla tutuklandı.

Kamuoyu önünde yalan ifadeler vermekle suçlanıyordu. Bir savunma bile hazırlayamadan iki sene için sürgüne gönderildi. Bu arada yakınları yardımına gelmeye çekinmişlerdi.

Wilde toplumdaki konumunun, onu adaletin keskin kılıcından koruyacağını düşünmüştü.

Koruyabilirdi de... Fakat yüksek sosyetenin önde gelenlerine bile özel hayatlarındaki hobileri kamuoyundan gizlemeden yaşamak konusunda hoşgörülü davranılmıyordu.

Serbest bırakıldıktan sonra Bosie ile uzlaşmayı denedi ama başaramadı. Kırk altı yaşındayken Paris'te, kalbi kırık olarak öldü.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

65

KİTABIN PÜF NOKTASINI ANLAMAZSAN

Bir Donanma Kurarsın, Savaşı Kaybedersin

1900, Alman imparatorluğu

Bazıları onun yazarlıktan önce, aslında deniz tutan bir Amerikalı gemici olduğunu söylerler. Alfred Thayer Mahan, her koşulda orduya katılmış olmalıydı.

Babası, her şeyden önce, ünlü bir askeri taktisyendi. West Point harp okulunda ders veriyordu.

Alfred Mahan isimli bu adam, savaş alanı taktikleri kitabının büyük yazarı, bir nesil harp okulunun öğretmeni, sivil savaşta ölümsüz bir şan ve şöhret sahibi idi.

Belki de küçük Mahan'ı Annapolis'e donanmada bir kariyer sahibi olmaya iten, babasının

gerçekten önde gelen bu kişiliği idi.

Küçük Alfred, Carolina sahillerinde savaş süresince görev aldı ve daha sonra deniz aşırı bir yolculuğa gönderildi. Sonra yolculuklar birbirini takip etti. Gemi nasıl giderse gitsin, iki-üç günlük bir süre için bile olsa, Alfred'i ölümcül bir şekilde deniz tutuyordu. Yine de gerçek bir deniz subayı olarak kendini hep denize attı. Birçok liman görevi için sahile çıktıysa da sonunda yeni bir olanak buldu: Deniz Harp Akademisi...

Alfred T. Akademiye geldiğinde, hiç ümit vermeyen bir göreve sahipti. Birkaç karaya sürülmüş eğitmen -ki onların da tuhaf oldukları düşünülürdü- vardı. Bu okulu dünyanın en prestijli deniz enstitülerinden birine dönüştürmeyi başardı.

19. ve 20. yüzyılların en etkileyici kitap serilerinden birini yayınlayan Alfred'di: Denizdeki Gücün Dünya Tarihine Etkisi...

Mahan'ın tezi şuydu: Milletlerin güçlenmesi ve

gerilemesinde en belirleyici faktör deniz güçleridir. Kara kuvvetleri hızlı hareket etme özelliğine sahip değildirler, hem de lojistik zorunluluklar nedeniyle hantaldırlar. Deniz kuvvetleri ise, bugün Karayipler'de yol alırken iki hafta içinde Baltık Denizine ulaşabilir. Doğası gereği donanmalar dünyanın her yerinde güçlerini gösterebilirler. Sadece donanması sayesinde, bir millet kayda değer bir güç haline gelebilir.

Günümüzde düşmanını kollama bir deniz filosunun en öncelikli görevidir. İlk yapılacak şey rakibinin deniz gücünü hesap etmek ve tüm gemilerini batırmak olmalıdır. Bu başarıldığında düşman savunmaya geçmek zorunda kalacaktır.

Ticaret gemileri teslim olacak, kaynakları engellemelerle kesilecek, sahil şehirleri bombalanma tehlikesi altında olacak, kolonileri yok edilecek ve sonuçta tüm yurt denizden yapılabilecek bir çıkartmanın tehdidi altına girecektir.

Öyle bir çıkartma ki, yer ve zamanını saldıran

taraf belirleyecek, rakip ise tüm kaynaklarını sahip olduğu bölgeleri korumak için kullanmak zorunda kalacaktır.

Kısacası, Mahan'a göre, küresel oyunda önemli bir aktör olabilmek için bir donanmaya sahip olunması öncelikli şarttı.

1815 Viyana Konferansından sonra, Avrupa'daki güçler kendilerini deniz gücü açısından İngiltere ile karşı karşıya buldular. İngilizlerin büyük deniz gücü,

Napolyon İmparatorluğu'nu blokaja almış, yavaş yavaş çöküşe sürüklemekteydi.

Savaş sonunda dost ülkeler ve hatta eski düşmanlar arasında çok hassas bir anlaşmaya gidildi. İngiltere denizdeki üstünlüğünü koruyacaktı.

Bu, İngilizlerin yaşamak için denize bağlı olmak zorunda kalmalarındandı.

Denizdeki bu İngiliz üstünlüğünün kabul edilmesine karşılık, tüm ülkeler bir donanma kurma ve denizlere açılma hakkına sahip olacaklardı. Fakat bu üstün gücün karşısında ciddi bir rakip haline gelmemek şartıyla.

Fransa 1860'lar ve 80'ler arasındaki sürede eski gücüne kavuşmayı başardı. İlk gerçek demirden gemiyi üretti: La Gloria. Bu gemilerle tüm İngiliz donanmasını bir günde kullanılmaz hale getirebilirdi. İngilizler ise uyguladıkları

yapılanma programı sayesinde, 1880'lerin sonunda çelik gemilerin üretiminde öne çıktılar.

Almanya'nın değişik bölgelerinden ithal ettikleri çelik ile her zamankinden daha çok gemi ürettiler.

Fransızlar, İngilizlerle yarışmayı bırakmak zorunda kaldı. Bunun yerine ucuz, yenilenebilen teknoloji ile yola devam etmeyi tercih ettiler. Muhrip gemilerinin üretiminde, araştırma ve geliştirmesinde lider hale geldiler. Öte yandan İngilizler karşılık olarak büyük muhripler, denizaltılar ve mayınlar üretti.

Fransızların eski düşmanları olan Almanlar, İngilizlerle Fransızlar arasındaki rekabeti hep eğlenerek izlediler. Bir Fransız gemisine yönelen her silah, kendi sınırlarına yönelecek bir silahın eksilmesi anlamını taşıyordu. Donanmaya harcanan her frank, Ren bölgesini tehdit eden bir frankın azalması demekti. Öte yandan İngilizler Almanları Fransız yayılmacılığına karşı her zaman doğal bir müttefik olarak gördüler.

Kısacası, yeni bir Avrupalı güç olma yolundaki Almanya ile denizlerin hakimi İngiltere arasında bir çatışma olması, Fransızlar dünyaya yayılmaya devam ettiği sürece anlamsızdı. Alman donanması sıradan bir sahil güvenlik sisteminin ötesine geçemiyordu. Birkaç küçük gemiden ibaretti. Öyle ki, İngilizlerden yardım istediklerinde, zengin ağabeyin fakir kardeşine yardım etmesi gibi bir tavırla karşılaşıyorlardı.

Ama daha sonraları iki önemli olay gelişti; ilki Mahan'ın yayınladığı güçle donanma arasındaki ilişkiyi anlatan kitap serişiydi. İkincisi ise II. Wilhelm'in daha büyük bir Almanya hayaliyle başa geçmesiydi. Willie çabuk olgunlaşmış, ego problemi olan bir çocuktu. Bazıları bu problemin, beceriksiz bir doktorun doğum esnasında Wilhelm'in koluna ciddi şekilde zarar vermesinden kaynaklandığını söylerler.

Maço denilebilecek bir toplumda böyle bir yara taşımak, onu ister istemez aşağılık kompleksine sokmuştu. Psikolojik durumu nasıl olursa olsun, Wilhelm dış politikada ani bir değişim süreci başlattı.

Aslında, İngiliz olan her şeye hayranlığı ironikti. Anneannesi efsanevi Victoria ölürken yanı başında durmuş, elini tutmuş ve gözyaşlarını tutamamıştı. Kuzeni Edward'a da bir sıcaklık duymuş, bekar oldukları hafta sonlarında ikisi çok güzel deniz gezileri yapmışlardı. Aslında derinlerde bir yerlerde, denizle ilgili büyüyen bir düşmanlık da vardı aralarında.

____

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

67

Mahan'ın çalışmaları ilk yayınlandığında, Amerika'da küçük bir okuyucu kitlesinin ilgisini çekti. İlk hayranlarından biri New York'ta polis komiseri olan Teddy Roosevelt idi. Deniz aşırı ülkelerde ise beklenmedik bir ün kazandı. Hiçbir yerde Almanya'da olduğu kadar popüler olmadı; Wilhelm kitaba Alman nitelikler kazandırarak yeni bir baskısını çıkarttı.

Alman federal donanmasındaki her subayın okuyabileceği hale getirdi... Ve bu subayların kitabı okumaları da beklenir oldu. Manan Avrupa turuna çıktığında Almanya'da adeta bir süper star gibi karşılandı. Alman İmparatoru Mahan'la buluşmak ve kendi kitabına Amerika'nın efsane isminin el yazısıyla bir şeyler yazmasını istedi.

Almanya kısa bir süre içinde deniz filosunu geliştirdi. Bu arada Japonya da aynı süreci yaşadı. Wilhelm uygulanan geliştirme programının, kendi deniz sahalarını koruma

amaçlı olduğunu bildiriyordu. Fakat, Mahan'ın söylediği gibi, gerçek bir dünya gücü, dünyanın her yerinde kendisine hammadde sağlayacak, telgraf istasyonlarını destekleyecek ve kömür stoklarını yenileyecek koloniler kurmaya mecburdu.

Rüzgarla yol alan gemilerden buharlı gemilere geçilmesinin en önemli dezavantajlarından biri gemilerin menzillerinin düşmesi oldu. Demir aldıktan üç ay sonra Pasifik'in ortasında olmak imkanı ortadan kalktı. Hiçbir modern gemi ortalama hızlarda hareket ederek iki-üç haftadan fazla yakıt ikmali yapmaksızın denizde kalamıyordu.

İki-üç günlük hızlı manevralar yapan gemilerin sadece yakıt stokları boşalmakla kalmıyor, aynı zamanda makineleri de tamir ister duruma geliyordu. Kömür istasyonları bu sebeplerle stratejik hedefler haline geldi. Bu istasyonlar daha çok korunur oldular. Binlerce kömür işçisi kömür ocaklarına indi.

Wilhelm için 20. yüzyılın başında bu çok parlak

bir fikirdi. İngiltere ile rakip olabilecek durumda değildi, ulusal onur tüm dünyada 'ben varım' diyebilmeye bağlıydı. Tüm dünyada 'ben varım' diyebilmek ise koloniler kurmayı gerektiriyordu. Koloniler kurmak denizde güçlü olmak anlamını taşıyordu.

Denizde güçlü olan yeni koloniler elde edebilirdi, daha çok koloni elde etmek ise ulusal güveni artırırken harcamaları da artıracaktı.

Almanlar Afrika sahilleri boyunca daha önceden ele geçirilmemiş bir takım üçüncü sınıf bölgeleri hakimiyetleri altına aldılar. İngilizler buna karşı çıkmadı.

Fransızlar ise 19. yüzyıl boyunca bu bölgede İngilizlerin en ciddi rakibi olarak ses çıkartmadı. Almanlar Pasifik'te yeni adalar ele geçirdiler, yüksek harcamalarla buralara kömür ve telgraf sistemleri getirdiler.

Bu büyüme devam etti ve 1904'e doğru İngiliz yöneticiler arasında Almanlar bir tehdit olarak görülmeye başlandı. 1904'te yeni bir deniz

mareşali, John "Bobbie"

Fisher donanmanın başına geçti. İngiliz denizciliği, demir ve buharın kullanılmaya başlanmasından beri değişik kollara ayrılmaktaydı. Fisher vizyon sahibi biri olarak geleceği gördü ve içgüdülerini kullanarak yeni silahlar tasarlama işine girişti. Bir yıl sonra en modern Dreadnought silahları ile donanmış gemiler üretilmeye başlandı. Bunlar modern savaş gemilerinin ilkleriydi.

____-

____

____

68

Fisher'in amacı Dreadnought'la Almanlara gözdağı vermekti. Almanların donanmalarım geliştirmelerine bir sorun olarak bakmıyorlardı, hatta denizdeki büyük gemilerine eşdeğer birkaç gemi üretmelerine de karışmıyorlardı, fakat tek istedikleri en ileri teknolojiye sahip olmak ve üstünlüklerini korumaktı. Bu üstünlük Almanlar tarafından kabul edildiği sürece iki ülke arasında geleceğe dair bir endişe olmayacaktı.

Wilhelm, Dreadnought'un silahlarını gördüğünde kıskançlığa kapıldı.

Amirallerine ve gemi tasarımcılarına İngilizlerin son ürettiklerine eşdeğer ve hatta daha üstün gemiler üretme emri verdi. Üst düzey Alman subayları daha büyük gemiler üretmenin ve büyük düşünmenin büyüsüne kapıldılar. Wilhelm'le bu konuda ters düşmeyi hiç düşünmediler. Daha pragmatik düşünen çevreler ise İngiltere ile silah yarışına girmenin sadece kötü bir fikir değil, aynı zamanda delilik

olduğunu düşündüler.

Stratejinin doğası gereği İngilizler denizde birinci ve en üstün kalmalıydı. Alman donanması ikincilikle yetinmeliydi. Fransa ve Rusya'nın tehdidi altındaki Almanların karadaki üstünlüklerini korumaya ihtiyaçları vardı. İnsan gücü ve kaynak yarışı içindeki Almanya'da, kara kuvvetleri deniz kuvvetlerinden çok daha üstün durumda olmalıydı. İngiltere'ye üstünlük sağlamanın imkansızlığı ortadayken neden bu çabanın içine giriliyordu ki?

Wilhelm yine de programın ilerlemesinden yana tavır aldı. Alman ulusal gururu bunu gerektiriyordu. Yeni bitirilmiş Kiel Kanalı yeni ve daha büyük gemiler için yetersiz kalacaktı. Bu kanalı genişletmek için de büyük harcamalar yapıldı.

Almanlar İngilizlerle denizde büyük bir rekabete giriştiler.

Birkaç sene içinde Alman zırhlıları denize indirilmeye başlandı. Bu gemiler yirmi beş ve

otuz santimetre çapındaki silahlarla donatılmıştı. Fransızlar garip bir tavırla bu yarışa girmekten çekindiler. Böylece bir tehdit olmadıklarını gösterip, İngilizleri Almanlarla uğraşma yoluna ittiler. Bu strateji tuttu, yüzyıllardır İngiliz savaş tatbikatları Fransızlarla çıkabilecek bir savaş üzerine kurulmuştu.

Cebelitarık'tan Süveyş'e kadar Akdeniz ticaret yolunu ve Biscay Körfezi ile Manş

Denizi'ni korumak amacını taşımışlardı.

Yüzyılın sonuna doğru, Fisher gemi manevralarını Kuzey Denizi'ne doğru kaydırdı. Almanya'ya, Baltık'ın dışına çıkarmaya yelteneceği her geminin kendilerini karşısında bulacağı mesajını vermiş oluyordu. Fisher'in saplantısı daha uzak ülkeleri de etkiledi. Japonlarla bir anlaşma yaparak Pasifik'e çıkabilecek her yabancı gemiye karşı ortak hareket etme kararı aldılar. Fisher de Mahan okuyucuları arasındaydı.

1904-1905 yıllarındaki Rus donanmasına karşı

Japonların kazandığı zaferleri ayrıntılarıyla incelemişti. Dikkat çeken nokta şuydu: İlk saldırıya geçen ve karşı donanmayı ablukaya alan taraf üstün geliyordu. Tüm bunlar göz önüne alındığında, Almanların Kuzey Denizi'ne açılmalarının önlenmesi gereği ortaya çıkıyordu. Almanların Belçika ve 'Hollanda'yı ele geçirmesi, İngiltere'den sadece iki saat uzaklıkta iki limana sahip olmaları anlamını taşıyacaktı.

Bu engelleme İngilizlerin Almanlara karşı olan politikalarının temel noktası oldu. Belçika ve Hollanda topraklarının İngiliz koruması altında olduğu açık bir

---

---

mesajla bildirildi. Bu mesaj, Almanların denizde hiçbir gücü olmasaydı, bu kadar açık ve sert olmazdı.

Alman İmparatoru cevap olarak, İngilizlere ve topraklarına karşı hiçbir düşmanlık beslemediklerini bildirdi. Almanya'nın tek istediği, güneş giren bir yer, ulusal güven kazanımı ve gücünü korumaktı. Bu sebeple yeni silah tasarımına gitti. 12 inçlik silahları 13, 13.5, 14 ve sonunda büyük 15 inçlik silahlar izledi. Paranoya yeni paranoyalar üretir oldu.

Almanlar gizlice Schlieffen Planını uygulamaya koydular. Bu planla Fransa'yı ele geçirmek ve Belçika ile Hollanda'yı alttan fethetmek amaçlanıyordu. Diğer akıllıca bir fikir olarak, Wilhelm Hollanda'nın istila edilmemesini ve böylece İngilizleri fazlaca karşılarına almamayı düşündü. Böylece Belçika geçilmiş

olacak, Hollanda istila edilmeyecek, Alman

ordusu kilit noktalardaki Belçika kalelerinde tutulacak ve doğrudan kuzeye gidip engellerle karşılaşılmamış

olacaktı.

Bu plan sonunda uygulamaya geçti. Sonraki bölümde ayrıntılarıyla açıklanacağı gibi, sömürgeler birer birer düştü ve Belçika Almanlar tarafından ele geçirildi.

İngiliz donanması Alman Çıkartmasını önleme amacıyla belli noktalara yığınak yaptı. Belçika limanlarının ele geçirilmesi ile Almanlar ve İngilizler arasındaki bir savaş kaçınılmaz hale gelmişti.

Daha sonraki dört yıl içinde Alman donanması ciddi tek bir çıkartma yaptı.

Herkesin yumurtası sepetinde durduğu için, iki taraf da ölümcül bir savaşa girmeyi yeğlemedi. Fakat 1916'da Alman donanması İngilizleri Tutland sahillerinden püskürttü. Bu, ablukayı kırma hareketinin başlangıcıydı.

Savaşın sonunda Almanlar en azından taktik bir zafer elde etmiş oldular.

Batırdıkları gemi sayısı daha fazlaydı, fakat stratejik bir hata olarak Baltık'a geri çekildiler ve saldırgan bir güç olmadılar. Öte yandan bu durum İngilizleri savaşa girmeye zorladı. Aynı zamanda donanmasına yatırım yapan diğer bir ülke olan ABD de savaşa girmeyi düşünmeye başlıyordu.

Alman İmparatoru Mahan'ın kitabındaki püf noktasını anlayamamıştı: Bir donanma kurduğunuzda sadece bir güç olarak algılanmakla kalmıyordunuz, aynı zamanda bir tehdit olarak da görülüyordunuz. Almanların 1918'de yenilmesiyle birlikte, İngilizler paranoya halinde Alman donanmasını kuşatmak ve ona el koymak niyetinde idiler. Böylece tarihinde ilk kez Almanlar donanmalarını İngiliz sularına göndermiş oldular.

Donanma İskoçya sahillerine İngiliz kontrolünde ulaştı. Büyük harcamalar, hatalı bir politika, imparatorluğun çöküşünü getirdi... Almanlar son

bir çabayla İngilizlerden gemilerini kaçırdılar. Sembolik de olsa yaptıkları tek akıllıca hareket buydu.

70

1. DÜNYA SAVAŞINA YOL AÇAN ŞOFÖR

Arşidükün Otomobili Yanlış Yola Girince

1914, Saraybosna

Yirmi yıl süren düşüşün ardından, İngiltere, Prusya, Avusturya, Rusya ve yeniden monarşiye dönen Fransa imparatorları yeni bir gücün yükselişine hiç de sıcak bakmıyorlardı. Fakat belki de 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında bu devletler arasındaki anlaşma çabaları hiç de akıllıca değildi. Habsburg veliahdının Saraybosna ziyareti göz önüne alındığında, felaketin ayak seslerini duymak hiç de zor değildi,

Napolyon savaşlarından sonra 1815'te Viyana'da toplanan büyük devletler,

"güçler dengesi" kavramını ortaya attılar. Sürekli ittifaklar önlenmeliydi. En iyi olan ise pragmatik

bir yaklaşım ile güçleri dengelemekti. Tek bir devletin süper güç olmasına karşı güç birliğine gidilmesi kararlaştırıldı. Bundan sonraki seksen yıl boyunca savaşlar oldu.

Fransa ve İngiltere'yi Rusya ile karşı karşıya getiren Kırım sorunu, Fransa ve Avusturya arasındaki 1859 sorunu, 1860'lardaki Almanya'nın birleşme ve devletleşme savaşları... Bu sorunların hiçbiri Viyana'daki kararları doğrulayıcı olarak evrensel bir soruna dönüşmedi.

Bu dengeleri ilk bozan olaylar 1870-1871 Fransa-Prusya savaşı ile başlayan Almanya'daki birleşme savaşları oldu. Napolyon savaşlarından utanç verici yenilgilerle ayrılan Prusya, kuzey Almanya'daki küçük ve ayrı devletleri birleştirip, Prusya krallığına bağlı tek bir devlet haline getirmeyi planladı. Bu plan son derece zekice yola koyuldu. Planı uygulayan, belki de Avrupa'nın 19.

yüzyıldaki en büyük devlet adamı ve modern Alman devletinin kurucusu olan Otto von

Bismarck idi.

Bu yeni devletin ortaya çıkışı Fransa'ya pahalıya mal oldu. 1870-1871

savaşlarında Alsas ve Loren'i yeni devlete kaptırdılar.

Bismarck diplomatik açıdan zor bir dönemece girmişti. Viyana Konferansında ortaya çıkan prensipleri tamamıyla benimsiyordu. Fakat hiçbir zaman Fransa ile dengeli ve eşitlikçi bir ilişki içinde olamayacağının farkındaydı. Fransa ilk fırsatta kaybettiği toprakları geri almak isteyecek ve yeni kurulan Almanya'yı Ren nehrinin doğusuna geri püskürtmeye çalışacaktı. Bunu yaparken de dünya barışı için ne denli büyük bir tehdit oluşturduğunu düşünmeyecekti bile. Bu değerlendirmeler ışığında Bismarck dış politikada üç prensip oluşturdu.

Birincisi, hiçbir zaman Rusya ile karşı karşıya gelmemekti. 1750'lerde Prusya, Rusya ve Fransa'yı karşısına aldığında, bütün ülke yerle bir olmuştu. İkinci prensip ise, her ne kadar

Germen asıllı bir ülke de olsa, Avusturya ile çok yakın ilişkiye girmemekti. Çünkü Avusturya ve Rusya Balkanlarda her zaman düşman olmuşlardı. Ayrıca Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun içinde yaşayan değişik ırktan birçok topluluk birbirine düşmek üzereydi.

____-

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

71

Son prensip ise İngiltere ile iyi geçinmekti. İngiltere ile hep ticari alanlarda ortak olmuşlardı. Aynı zamanda ortak kültüre sahiplerdi. Fransa'ya karşı duruşları da benzeşiyordu. Viyana Konferansı denizlerdeki hakimiyeti İngilizlere vermişti ama tüm ülkelere de denizlere açılma konusunda hiçbir sınırlama getirmemişti.

Bu sebeple, İngiltere ile zıtlaşmak hiç de akıllıca görünmüyordu.

Bu şekilde yirmi yıl geçti. Alman donanması küçük kalmayı sürdürdü, sadece kıyılarını koruyabilecek güçteydi. Rusya ile karşılıklı yardım anlaşmasına varıldı. Buna göre iki ülke endüstrileşmek ve dost kalmak için birbirine yardım edecekti. Avusturya ile de mesafeli bir ilişki korundu. Bu dengeler II. Wilhelm'in Prusya tahtına çıkışıyla birlikte sona erdi.

Wilhelm dış politikada prensipleri olan biriydi.

Fakat çevresindekiler genç Almanlardan oluşan yeni bir nesildi. Çevresindekilerin düşünceleri milliyetçilik ve "ırksal kıskançlık" üzerinde şekillenmekteydi. Almanya'nın "güneşe çıkması"nın zamanının artık geldiğini düşündüler. 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere, Fransa, Belçika ve Hollanda tüm Batı Avrupa'dan daha fazla toprak kazanmıştı. Almanya ulusal gururu gereği kendi payına düşeni almak istiyordu.

Rusya ve Avusturya ile ilgili tutumları değişti. Rusya bir devdi ve daha da büyümesi için bu ülkeye yardım göndermenin anlamı yoktu. Öte yanda Avusturya vardı. Ulusal kimlikler sebebiyle Avusturya'da 19. yüzyılda karışıklıklar baş göstermişti. Avusturyalılar Almanların gerçek kardeşleri idiler.

Öyle ki Fransa'ya karşı işbirliğine gitmek durumunda kalmak küçük düşürücüydü.

Wilhelm zamanın geldiğini düşündü ve tahta geçer geçmez yola koyuldu. Birkaç sene içinde yaşlı Bismarck aradan çekildi. Rusya ile olan

yardım anlaşması yürürlükten kaldırıldı. Alman donanmasının yeniden yapılanma programı başlatıldı. Afrika'daki bazı bölgelerde ve Pasifik'teki bazı adalarda kolonileşme çabalarına girişildi. Avusturya ile daha yakın bir ilişkiye geçildi. Wilhelm'in yaptıkları milliyetçi Almanlar arasında da heyecanla karşılandı ve desteklendi.

1907'de Wilhelm, Rusya'yı, Avusturya'nın Bosna'yı almasına ve Balkanlardaki ilerlemesine karşı gelmekle eleştirdi. İstanbul'u ele geçirmeye uğraştığı için de Rusları yerden yere vurdu. Tüm okyanuslarda bayrağını dalgalandırmak ve İngiltere ile başa baş hale gelmek için donanmayı güçlendirmeye devam etti.

1905'te İngiliz donanması Fransa ile olabilecek bir savaşı düşünmekten vazgeçerek Kuzey Denizi'ne yöneldi ve orada Almanya'ya karşı bir tatbikata girişti. Fakat Almanlar gidişattan ve donanmalarının güçlenmesinden son derece memnundular.

1910'da sömürgeler kurdular. Mevcut dengeleri bozmaktan hiç çekinmediler.

Fransa otuz yıl önce kaybettiği yerler yüzünden intikam hırsıyla Rusya ile gizli anlaşmalar yaptı. Rusya da Sırbistan ile pakt kurdu. Almanya gizlice Avusturya'ya "istediğin gibi hareket et ve ilerle, daima arkanda bizi bulacaksın"

mesajı gönderdi. İngilizler, Hollanda ve Belçika ile ortak hareket edeceklerini, Kuzey Denizi'nin güneyindeki sahillere inmeyi deneyecek her gücün karşılarında kendilerini bulacağını deklare ettiler.

Japonya bile sahneye çıktı, İngilizlerle ortak pakta girdi ve Pasifik'teki İngiliz çıkarlarını koruyacağını açıkladı. Bundan sonra beklenen tek şey, bir sömürgeyi düşürme girişimiydi.

Bu şekilde 1914 Saraybosna ziyaretine gelindi. Bu ziyaretin arkasındaki mantık hiçbir zaman bilinemedi. Yedi yıl öncesinde Avusturya, Bosna ve Hersek'i Osmanlı İmparatorluğundan savaşmaksızın almıştı. Bu bölgede, günümüzde de olduğu gibi, birçok etnik grup yaşamaktaydı: Sırplar, Hırvatlar, Slovenler, Arnavutlar ve Bosnalı Müslümanlar. Küçük Sırp ülkesi doğudaki komşularıydı.

Eski Osmanlı sisteminden çıkan Sırplar, bağımsızlık kazandılar ve Ortodoks-Slav dostları Prusya'dan destek istediler. Rusya zaten Avusturya'nın yayılmasına karşı Sırpları kullanmaya dünden razıydı.

Sırbistan'da da değişiklikler göze çarpıyordu.

Kendi içlerindeki radikal gruplar, ("Karakol Hareketi" gibi) Balkanları yöneten hanedanın eskiden beri Sırplardan geldiğine inanıyorlardı. Bu duruma rağmen, Avusturyalılar bu küçük Sırp ülkesini ele geçirmeye karar verdiler. Bunu kendi içlerindeki etnik farklılıklara aldırmadan gerçekleştirme yoluna gittiler. Ordularında bile birkaç değişik dil ve diyalekt konuşuluyordu ve şimdi buna yeni bir karışıklığı katma yolundaydılar.

Eski imparator, Franz Josef yarım yüzyıldan daha fazla süredir tahtını koruyordu. Artık dokunulmazlık kazanmış bile sayılabilirdi. Kıvılcımı ateşleyen ise onun varisi Arşidük Ferdinand oldu. Ferdinand, Saraybosna'yı ziyaret etmeyi planlamıştı.

Ülkenin istihbarat birimleri Bosna'daki Sırp terörist grupların bir suikast hazırlığı içinde olabileceğine dair duyumlar almışlardı. Fakat bir şekilde bu duyumlardan Ferdinand'ın hiç haberi olmadı. Bazıları Ferdinand'ın uyarılmamasının nedenini ona yapılacak bir suikast sonucu Sırplara savaş

açabilmenin mazereti olarak gösterirler.

Saraybosna'ya trenle gelen Ferdinand ve eşi, üstü açık bir arabayla şehir merkezine doğru yola çıktılar. Karakol hareketine mensup teröristler gerçekten de pusu kurmuşlardı. Arabanın izleyeceği yolun haritasını elde etmişler ve aralarında işbölümü yapmışlardı. Her grup görev yapacağı yerde konuşlanmıştı.

Konvoy şehir merkezine yaklaştığında, içlerinden biri bombanın pimini çekti ve konvoya doğru fırlattı... fakat yanlış arabaya.

Bomba patladı, konvoydakilerden bazıları ile kimi gözlemciler yaralandılar.

Ferdinand turun devam etmesi için ısrar etti. Konvoy şehir merkezine girdiğinde, teröristlerden biri, Princeps, yanlış bir yerde beklemekteydi, çünkü kendisine yanlış bilgi vermişlerdi. Boş bir caddenin köşesinde bekliyordu, bu caddeye konvoyun uğraması planlanmamıştı bile.

Ferdinand şehir meydanında konuşma yaptı, halkı selamladı ve programını tamamladı. Ferdinand'ın şoförü yolu karıştırdı ve yanlış bir sokağa girdi.

Hatasını anlayınca bir an için durdu ve geri dönmeye karar verdi. Princeps kurbanının birkaç metre ilerisinde olduğunu gördü. Silahını Ferdinand ve eşinin üzerine doğrulttu ve tüm mermileri boşalttı.

Ve böylece yirmi yıllık bekleyiş çatışmaya dönüşmüştü. Avusturya, Sırbistan'a savaş açmak için artık mazerete sahipti. Planlı olup olmadığı hiçbir zaman

____

____

____

bilinmeyecek olsa da, Ferdinand suikastın ardından ülkesine götürüldü ve üçüncü sınıf bir cenaze töreniyle gömüldü. Savaşın başlatılması için feda edilmiş

biri gibiydi.

Sırbistan, Rusya'dan Pan-Slav dayanışması adına destek istedi. Rusya işe karıştı ve Avusturya, Almanların "arkandayız" mesajını hatırlatarak yardım istedi.

Almanya işe karıştı ve Rusların geri çekilmesi için müdahale etti. Wilhelm, Ruslardan para musluklarını kesince Fransızlar derhal Ruslarla ittifak içine girmişlerdi.

Almanya, Fransa'nın Rusya ile birlikte hareket edeceğini bildiğinden Fransa'ya saldırdı. Bunun için de Belçika'dan geçmek zorundaydı, ama böylece İngilizlerin de savaşa girmesine neden oluyordu. Sağduyu sahibi tek ülke, en azından

bir süre için, İtalya'ydı. Avusturya ile ittifakı vardı ve bir yıl sonra savaşa katıldı.

Yirminci yüzyılın başında dış politikadaki yüksek ideal ve arzular, onlarca milyon insanın hayatına mal olurken, Avusturya, Rusya ve Almanya gibi devlerin çöküşüne, komünizm, faşizm, II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve nükleer silahlanma yansına zemin hazırladı.

____-

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

74

SAATLER, İSTİRİDYE VE POLİTİKA ÜZERİNE

Pollen Saati ve İngilizlerin İsabetli Atışları

I. Dünya Savaşı, İngiltere

Peri masallarından ve aşk romanlarından farklı olarak, teknoloji tarihinde, özellikle askeri teknoloji tarihinde, her zaman iyi adamın kaybettiği senaryo tekrarlanır.

19. yüzyılda donanma teknolojisi üç önemli icatla büyük bir sıçrama gerçekleştirdi. Buhar gücüyle çalışan gemiler, keresteden yapılmış gemileri kullanılmaz hale getiren ateşli silahlar, ağır kalibreli silahlara karşı demir ve çelikten yapılan zırhlar. Artık gücün yeni ölçüsü silah kalibreleri, gemi zırhlarının kalınlığı, gemiyi hareket ettirecek motorun gücü ve geminin ulaşabileceği en büyük hızdı.

İngiliz Kraliyet Donanmasına giren ve ilk seferlerini ahşap bir gemide yapan denizciler kariyerlerine son noktayı benzin ateşlemeli buhar tribünleri olan gemilerde koyuyordu. Bu tür gemiler Birleşik Devletler donanmasından yeni emekliye ayrılmış gemilere çok benziyordu. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başları donanma savaş araçları tarihi açısından en heyecan verici dönemdi.

Buhar teknolojisinin uygulanmasına sıra geldiğinde işin içindeki herkes gemi dizaynındaki teknoloji, taktik ve stratejik değişiklikleri kavramıştı. Rüzgar, artık görüş mesafesi ya da çatışmalardan çıkan dumanların ne tarafa gideceği konusu dışında anlamsızdı. Mühendislik tam bir uzmanlık alanı haline gelmişti.

Artık stratejik kaygılardan biri uzaklarda tam donanımlı üslere sahip olmaktı.

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren bu üsler Ortadoğu'daki petrol akışının kontrolü açısından daha da önemli hale geldi.

Bu yoğunlaşmanın odak noktası yeni tasarımlar ve değişikliklerdi ancak kimsenin aklına silahların hedeflerini tutturma konusunda isabetlerini artırmak için çalışma yapmak gelmiyordu. Uzun zamandan beri bu iş ilkel bir biçimde yapılıyordu. Ateş açılacak alan belirlenir, mesafeyi gözünüzle ayarlarsınız, ateş

emrinin zamanlamasını hesaplar ve ateş edersiniz.

Amerikan İç Savaşı'nda iki tarafın gemilerinde de dört-beş mil uzaklığa atış

yapabilen silahları vardı. Ancak bütün çatışmalar çeyrek mil ya da daha kısa mesafeden yapılıyordu. Silahlar kolayca dönemeyecek, uzak mesafeye ayarlanamayacak kadar hantaldı. Birkaç teorisyen oturup ABD'nin İspanyol Pasifik Filosunu yendiği 1898'deki Manila Savaşı'nın sonuçlarını gözden geçirdi.

İspanyollar çatışma boyunca limanda demirli kalmışlardı. Karşılıklı birkaç mil öteden ateş açılmıştı, binlerce atış yapıldı ancak bunların

sadece yüzde üç kadarı isabetliydi.

Bu silahların menzilleri ve güçlerine karşın isabetli olmamaları, hedefi bulmalarım güçlendirecek bir teknolojinin gereğini doğurdu. 15, 20 hatta 25

santimlik modern bir silahın 100 metre ilerideki bir hedefe isabet kaydetmesi

kolaydı. Bu şekilde 18. yüzyıldan kalma silahlar bile hedefi tuttururdu. Deniz sakinse yüz metreden hedefi vurmak da mümkündü. Çeyrek mil, yani 400 metre uzaklıktan ise hafifçe sallanan bir geminin güvertesinden açılacak ateş pek isabetli olmazdı.

Bir mil, 1600 metre uzaklıktan hedef tutturmak zor olurdu, on mile çıkıldığında ise kör atış yapmak zorunda kalırdınız. İsabet büyük bir şans eseri idi. Modern silahların, on iki hatta on beş millik bir menzile kadar çıkabildiği, ancak isabeti garantileyen bir mekanizmanın olmaması hayli can sıkıcıydı.

Teorisyenler ise şaşırtıcı bir sonuca varmıştı. Bir geminin zırhına, silahlarına, motorlarına ne kadar para harcanırsa harcansın, eğer bir rakip uzak mesafelerden isabetli atış yapmanın teknolojik sırrını çözebilirse, karşı taraf o günün şartlarında isabetli atış yapacak yakınlığa ulaşamadan imha edilmiş

olacaktı. Bu tez, Japonların Çarlık Rusya'sının donanmasını 1905'de Tsuşima'da yendiğinde doğrulanmış oldu.

Rus gemilerinin bazıları teknik açıdan Japon gemilerinden daha üstündü. Ancak ayrıntılı bir çalışmayla Japonlar basit ama etkili bir hedef tutturma sistemi geliştirmişti. Gelişmiş optik malzemelerle Rus gemilerinin uzaklıklarını ölçebiliyor ve ilkel bir atış tablosuyla silahları hangi şiddetle ateşlemeleri gerektiğini hesaplıyorlardı.

Japonlar aşağı yukarı altı millik mesafeden isabetli atışlar yapmıştı ve bu mesafe o zaman için dikkate değerdi. Ama yine de sonuçta rakiplerinin işini tamamen bitirmek için onların menzili içine girmek zorunda kaldılar. Ancak Ruslar sekiz milden isabetli atış yapacak donanıma sahip olsaydı...

Burada sahneye Arthur Hungerford Pollen çıkar. Arthur teknik konuda bir dahiydi. Linotype şirketinin yönetim kurulu başkanının kızıyla evlenmişti.

Linotype İngiltere'nin önde gelen matbaa malzemeleri üreticisiydi. 1900 yılında Arthur bir arayış içine girdi. Linotype'ın ürettiği makineler insanlığın yaptığı en karışık endüstriyel cihazdı. Binlerce parçadan oluşuyordu. Kaynayan kurşun üreten elektrikli bir ocağa bağlı yüzlerce tuşlu bir daktilo gibiydi. Kurşun, harfleri oluşturmak üzere kalıplara dökülüyordu. Mekanik olarak plakalara yerleştiriliyor, bunlar da kağıda baskı yapıyordu.

Pollen 1900 yılının Şubat ayında kısa bir tatil yapmak üzere Malta'daki amcasını ziyarete gitti. Adaya kraliyet donanmasında hizmet veren bir kuzeninin gemisiyle gidiyordu. Pollen'e kuzeninin gemisini inceleme olanağı verildi. Bu, hafif bir seyir gemisiydi. Pollen geminin hedef talimini izledi ve çok etkilendi.

Köprüde durup geminin 12-15 cm. çaplı silahlarından çıkan mermileri 1.350

metre öteye ulaşmasını izledi. Ne rastlantıdır ki, Arthur aynı gün Times gazetesinde İngiliz donanmasının 12 cm. çaplı silahları söküp Boer

saflarında 7.200 metrelik mesafelerde kullanılmak üzere Güney Afrika'ya gönderileceğini öğrendi.

Sıradan bir vatandaş olarak bu silahların nasıl olup da denizde sadece 1.350

karada ise 7.200 metrelik menzilleri olduğunu sordu. Şüphe yok ki aldığı yanıt gülümsemeler ve kafa sallamalarla söylenen, "Biliyorsunuz, denizde bazı

zorluklar vardır" olmuştu. Pollen o gün, donanması için dünyanın en iyi nişan alma sistemini geliştirmeye karar verdi.

İyi fikirlere her zaman ihtiyaç vardır ama bu seferki Arthur'un tüm yaşamını mahvetti.

İngiltere'ye döner dönmez kayınpederini hedef kontrol sistemi araştırma ve geliştirme programı başlatmanın vatanlarına karşı bir görev olduğu ve işler yolunda giderse iyi de para kazanacaklarına ikna etti. Arthur Linotype makinelerinin kusursuzluğu ve karışıklığını göz önüne alıp, bu işi becerebileceklerini düşünüyordu.

Sonra, mekanik olarak çözmeye çalışacakları bir hipotez sorusu ortaya attı. Soru, birbirine dokuz bin metre uzaklıkta, tam hızla birbirine yaklaşan ve birbirlerine bin üç yüz elli metre uzaklıktan geçecek olan iki gemi üzerine kuruluydu. Bu yaklaşma sırasında ve iki gemi birbirinin

yanından geçtikten sonra, on beş

santim çaplı bir silahla sürekli isabetli atışlar yapmak için nasıl bir hesaplama yapmak gerekliydi?

İlk atışta merminin hedefe ulaşma süresi otuz saniye olacaktı. Silah tekrar yüklenene kadar geçen sürede ise iki gemi birbirine 800 metre kadar daha yaklaşacaktı. Her atışta uzaklık değiştiği için yeni hesaplamalar gerekecekti.

Dahası gemiler birbirine sabit bir hızda yaklaşıyor olmayacaktı. Aslında iki gemi arasındaki uzaklığın değişme oranı bir değişkendi, çünkü iki gemi arasındaki açı da sabit kalmıyordu.

Rüzgarın hızından başka, nem oranı, barometrik basınç, hava basıncı, atmosferdeki yoğunluk değişimleri, silahın namlusunun ısıyla genleşme oranı, silahtan ayrılan merminin momentumu gibi bir sürü etken de bu hesaplamayı etkileyecekti. İlk başta hesaba katılmamasına rağmen dünyanın kendi etrafında dönüşü bile,

eğer hedef farklı bir boylamdaysa merminin düşeceği yeri etkileyecekti.

O zamanın teknolojik imkanlarıyla bu işin altından kalkılması mümkün değil gibi görünüyordu ki, gerçekten de öyleydi. Bir grup matematikçi geminin güvertesinde oturmuş, her biri ayrı bir değişkeni hesaplarken, hedef gemi çoktan geçip gitmiş ve vardığı limanda tayfasına gece izni bile vermiş olurdu.

Ama inatçı Arthur Pollen kolay yılacak biri değildi. Buna verilecek teknik yanıt bir hesap makinesi yapmaktı. Bu makine gözlemle girilecek görsel dataları değerlendirip sonucu vermeliydi. Sonraki aşama ateş edecek geminin pozisyonu ve yönünün, ayrıca sıcaklık gibi değişkenlerin bu verilere eklenmesi olacaktı.

Bu işleri yapacak makine, Pollen'in verdiği isimle Saat tüm çarklarıyla çalışıp silahların hedeflenmesi konusunda hızlı bir senaryo çıkarıyordu ve alet silahı otomatik olarak ateşliyordu. Gözetleyicilerden gelen verilerle ayarlamalar yapılacak, sonunda her şey hazır

olacaktı. Bir önceki atışın isabetine göre Saat yeni hesaplamalarını yapacaktı. Bu sağlandıktan sonra sistem, silahın ateş

edebileceği kadar kısa süre içinde otomatik olarak ateş edecekti.

1904'te Pollen temel bir tasarım yapmıştı. Kuzeni, Arthur'a böyle bir şeye giriştiği için çıldırmış olması gerektiğini söylemişti. Dediği gerçekleşiyordu.

Pollen bu fikri donanmaya götürüp bir gemide denenmesini istediğinde pek de

---

hoş karşılanmamıştı. Hala otuzlarında olan genç bir adamdı, denizle ilgili tüm deneyimi sadece bir günlük bir yolculuktu ve doğrudan söylenmese de bir Katolikti. Majestelerinin filosunu destekleyen zenginlerin dahil olduğu sosyal çevrenin çok dışındaydı.

Pollen amirallerin incelemesi için gemilerde kullanılan silahlardaki isabetli atış

sorununu, bu soruna bulduğu çözümü anlatan belgeler hazırladı. Ancak bunların işe yaraması ihtimali yoktu, çünkü bu belgeler amirallerin anlamayacağı kadar karışıktı. Pollen deli bir bilgin gibi görülmeye başlamıştı. Su altında giden gemiler, üzerlerinden kalkan uçaklarla öteki gemileri batırabilen savaş gemileri, radyo dalgalarıyla yönlendirilebilen roketler gibi çılgınca projeleri vardı.

Pollen sonunda donanma komutanıyla görüşmeyi başardı. Bu adam Pollen'i büyük bir

hoşgörüyle dinledi ve icadını deneyebilmesi için birkaç gemiyi kullanmasına izin verdi. İlk sonuçlardan o kadar etkilendi ki, bu icadın incelenmesi için resmi bir kurul oluşturdu. Pollen'in donanmayı dahiyane fikrini kullanmaya ikna etmesi çabası başarıya ulaşmıştı. Sonra ortaya Majestelerinin donanmasından Teğmen Frederic Dreyer çıktı.

Bunun gibi hikayelerde mutlaka bir Dreyer olur.

Dreyer, Pollen'in Saat'inin her detayını inceledi. Karışık iç parçaları bile incelemesine izin verildi. Dreyer notlar aldı, Pollen'le arkadaşlık etti, onu yemeğe çıkardı ve sistemin bir kopyasını yaptı. Ancak Dreyer'ın kopyası başarısız oldu.

Pollen'in sistemi, transistörleri bırakın, vakum tüplerinin bulunmasından bile önce yapılmıştı.

Linotype mühendisi bir nişan alma uzmanına dönüşmüştü ve mekanik cihazının kusursuz sonuçlar alabilmesi gerekiyordu. Bu kusursuzluk birazcık zarar görürse, tüm hesaplar boşa giderdi. John Harrison da yüz elli yıl önce ilk

kronometreyi icat ederken santimetrenin on binde biri kadar hassaslıkla ayarlar yapmak zorunda kalmıştı. Dreyer'ın yaptığı kopyanın başarısızlığı muhtemelen orijinalinin ince hesaplarından yoksun olmasıydı.

Dahası, Dreyer gizliden gizliye, Saat'in üretimini yapmak için bir şirket kurmuştu. Öyle belgeler hazırlamıştı ki, uzun süredir bu iş üzerinde araştırma yapıyormuş gibi görünüyordu. Sonraki yıl Dreyer, Pollen'e cihazının denenmesi için yardımcı olurken, kendi sistemini de başka bir gemiye yerleştirmiş aynı zamanda bir deneme yapıyordu.

Dreyer'ın çevirdiği oyunlar sonucu Pollen'in testi başarısız oldu. Test daha yarısına gelmeden donanmanın adamları, Pollen'in verdiği sözleri gerçekleştiremediğini ilan etti. O sıralarda testi yapılan Dreyer'ın saati ise Arthur'un cihazından daha üstün bir performans göstermişti. Ancak önemli bir ayrıntı vardı; deneme sırasında Kraliyet Donanması'ndan bir görevli olarak Dreyer'in orada bulunması gerekiyordu ve deneme gerçekten sona ermeden bitmesi için

emir veren grubun da içindeydi.

Donanma için çalışan birinin hem o denemeye rakip olması, hem de seçici kurulda bulunması etik açıdan pek sorun yaratmamıştı. Aslında günümüzün bazı politikacılarının da böyle bir durum pek umurlarında olmazdı.

Uygun raporlar sunuldu, Pollen'in projesinden vazgeçildi. Dreyer donanmayla bir anlaşma imzaladı. Araştırmalara ilk kendisinin başladığını belgelerle ispat eden Dreyer'e Saat'in patenti verildi. Gerçekler hasır altı edilmişti. İyi fikirler işte böyle devlet anlaşmalarına dönüşüyordu.

Hikayenin daha da trajik olan bir yönü var. Zavallı Arthur sessiz kalmayı reddetti. Çizim masasının başına oturdu ve Dreyer'ın modelinden çok daha üstün bir tasarımla ortaya çıkmaya karar verdi. Birkaç yıl boyunca gizliden gizliye yeni tasarımı üzerinde çalışıp Dreyer'la savaşmaya çalıştı. Ne yazık ki, Pollen kendine bir müttefik bulmuştu ve bu müttefik Amiral Charles Beresford'tu. Beresford karizmatik biriydi ve aynı zamanda donanmanın başı Bobbie Fisher'a da düşmandı. Ancak Beresford iyi bir müttefik değildi.

Nihayet 1909'un sonlarında Beresford'un yardımlarıyla Pollen'in eline ikinci bir şans geçti.

Ama artık tüm donanma Dreyer sistemlerini kullanıyordu. Pollen HMS Natal gemisine çıktı, malzemelerini yükledi ve cihazını yerleştirmeye başladı. Geminin kaptanı Frederick Ogilvy idi.

Sonunda Pollen'in karşısına dürüst ve makul bir adam çıkmıştı. Bu kaptanın tüm kaygısı, donanmasına ve ülkesine hizmet edebilmekti. Ogilvy, silahların teknik yanından çok etkilenen biri olduğundan Pollen'in makinesinin tüm detaylarını öğrendi. Amacı bu fikri çalmak değil, en iyi şekilde kullanabilmekti.

Bu iki adam hemen arkadaş oldu ve İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğü amacında birleşti.

Deneme büyük bir başarıyla gerçekleşti. Pollen'in en son geliştirdiği Saat Dreyer'ın makinesinden daha üstündü. Limana döndüklerinde Ogilvy Pollen'e kayıtsız şartsız ve hayatta olduğu sürece destek vereceğine ve donanmanın ona karşı olan tutumunu değiştirmek için elinden geleni yapacağına söz verdi. Kader sanki önlerinde bir yol açmıyor, altı şeritli bir otoyol inşa ediyordu. Pollen'in

cihazının deneme seferinden dönüldükten sonra Ogilvy, Fisher'in onu HMS

Excellent'a tayin ettiğini öğrendi.

Excellent bir gemi değil, deniz silahları araştırmaları yapılan bir kara okuluydu.

Excellent'ın başına geçen birinin deniz silahları konusunda donanmanın en yetkin kişisi olduğu düşünülürdü. Ogilvy kısa süre içinde Dreyer'ın donanmadan atılacağı ve Pollen'in alınacağı sözünü verdi. Hiçbir düşman, Pollen Saati taşıyan bir kraliyet gemisine saldırmaya cesaret edemeyecekti.

Uzun yolcuğunun mutlu sona ulaşmasından duyduğu heyecanla Pollen, Ogilvy ve subaylarına şampanya ve istiridye gönderttti ve yeni haberleri beklemek üzere evine gitti. Birkaç gün sonra Ogilvy ve adamları apar topar hastaneye kaldırıldı.

Pollen'in gönderdiği istiridyeler tifoluydu! Ogilvy bir ay içinde öldü. Pollen onu tek

destekleyen adamı öldürmeyi başarmıştı.

Sonra Beresford karşıtı (aynı zamanda Pollen karşıtı, Dreyer destekçisi) bir subay Excellent'ın yönetimine geldi. Ogilvy'nin son raporu, resmi bir rapor hazırlamaya fırsat bulamadığından sadece notlar halindeydi ve dikkate alınmadı. Dreyer'ın çağın dehası olduğunu savunan karşıtları tarafından Pollen donanmadan uzaklaştırıldı.

____

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

79

Altı yıl sonra Kraliyet Donanması Jutland'de bir savaş yaptı. Savaş dokuz mil uzaklıktan başladı. Gemiler on dört mil uzaklıktan bile ateş edebiliyordu.

İngilizler sürekli isabetsiz atışlar yapıyordu. Ama The Queen Mary adındaki gemide Pollen sistemleri bulunuyordu ve isabetli atışlar yapıyordu.

Donanma bu gemiyi savaştan önce dışarıdan satın almıştı. Açılış atışlarında üç ya da dört isabetli atış yapmıştı. Dreyer sistemleri taşıyan gemilerin ise en iyi skoru ikiydi. Ama ne yazık ki, bu olaydan sonra donanmadan hiçbir hareket gelmedi. Queen Mary isabet aldı ve battı. Savaşın karışıklığında Almanlar çekildi. İngilizlerin kaybı daha büyüktü. Savaş iki yıl daha sürecekti.

1925'de yıllar süren mahkeme savaşlarından sonra yaşlı ve yorgun Pollen sonunda Dreyer'in

şirketinden patent hakları ihlali nedeniyle 30 bin sterlin aldı.

Dreyer uzun ve verimli bir meslek yaşamından sonra ikinci amiral unvanıyla ödüllendirildi ve emekliye ayrıldı.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

80

MAKİNELİ TÜFEĞİN CESARETLE SAVAŞI

Son Savaş, Belki de Sondan Bir Önceki

1914 İngiliz Keşif Gücü

Hızlı ateşlemeli silahlar on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru gelişmeye başlamıştı. Fransızlar 1870'de mitralyözle ve Birleşik Devletlerde Gatling kendi adıyla anılan tabancasıyla ortaya çıktı. Silahlar İngiliz ordusunun hemen dikkatini çekti ama bu silahlardan edinmede başarılı olamadılar. Bu başarısızlık I. Dünya Savaşı'nda binlerce yaşama neden oldu.

1871'de İngiliz Savaş Dairesi tarafından yeni hızlı ateşlemeli silahların değerini belirlemek üzere bir komite oluşturuldu. Sonuçlar net ve kesindi; tarihte ilk kez insan gücünün yerine silahların ateş gücü konabilecekti. Bu vakte kadar silah sayısıyla asker sayısı eşitti. Savaş alanında kullanılabilen ve askerleri toplu olarak

öldürebilen tek silah büyükçe toplardı. Önden doldurmalı toplar için bile bir düzine adam ve birçok at gerekiyordu. Mesaj tanı zamanında gelmişti ve ne kadar önemli olduğu çok açıktı. Birkaç savaşta ne kadar işe yaradıkları ortaya çıkmıştı. Ama tabii ki tamamen görmezden gelinmişti.

Makineli silahların kullanılmasına karşı çıkılmasının nedeni çok ikna ediciydi.

Savaş Dairesinin bu konuda öne sürdüğü neden çok fazla mermi gidecek olmasıydı. Dahası, makineli silahların hareketli bir savaş için fazla ağır geldiği sonucuna ulaşılmıştı. (Custer'ı hatırlayın.)

Fazla pahalı ve fazla karışık. En lanet neden ise makineli tüfeğin fazla savunmaya yönelik olduğuydu. Askerlerdeki "saldırgan asker ruhu"nu öldüreceğinden korkuluyordu. Tüm generaller bir askerin sahip olduğu erdemler arasında en üste bunu koyuyorlardı. Silah dairesi sorumlusu John Adye bu makineli tüfeklerin çok sınırlı bir kullanım alanı olduğunu savunuyordu

ve ona göre pek yaygınlaşmayacaktı. Bu durumda ordu savaşta yanında götürebildiği sınırlı taşıma olanaklarını daha mantıklı şekilde değerlendirebilirdi.

Boer Savaşı gösterdi ki, iyi yerleştirilmiş askerler makineli tüfekleri olmadan da bir orduyu yenebilirdi. Makineli tüfeklerin savaşın kaderini nasıl değiştirebileceği sorusuyla uğraşmaktansa, o zaman kullanılan ateş gücünün makineli tüfekler kadar zarar verebileceği ve makineli tüfeklere gerek olmadığı sonucuna varıldı.

Sonra Rus-Japon savaşı başladı ve Japonlar Arthur limanı çevresinde mevzilenmiş Ruslara saldırdı. Rus tarafında çok miktarda makineli tüfek vardı.

Bu da Savaş Dairesinin, makineli tüfeklerin savunmada bile savaşların kaderini belirlemediği fikrini pekiştirdi. Avrupalı güçlerin burada gözden kaçırdığı nokta Japonların verdiği büyük kayıptı. Japonlar bu savaşta kendini feda ederek saldırma yöntemi olan süngü savaşına bile sıcak bakmaya başlamışlardı.

Makineli tüfeklerin değerini anlayan subaylar da vardı. Ufku geniş yüzbaşı J. F.

C. Fuller "Süzülme Taktikleri" adlı makalesinde 1914 Alman saldırı tekniklerini

inanılmaz derecede doğru tahmin etmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda saf cesaret ve süngü savaşı makineli tüfeklerin üstesinden gelmişti.

Loos'daki çatışmada İngiliz orduları dört koldan makineli tüfeklerle açılan yaylım ateşine doğru ilerlemiş ve askerlerin yüzde 80'i ölmüştü. Alman tarafı ise hiç kayıp vermemişti. Bu durum her şeyi açıkça ortaya koyuyordu. Ama İngilizler anlamamıştı. Bir yıl kadar sonra Sir Douglas Haig Savaş Dairesi'ne bir mektup yazıp "Makineli tüfekler abartılmış silahlardır. Her mangaya iki silah yeterlidir" dedi. Ancak eğitimlerde askerler süngülü makineli tüfek alımları için bastırdılar. Cesaretin ateş gücüne üstün gelebileceği fikri bir milyon askerin kaybından sonra giderek zayıflamaya başladı.

Cesaret bir asker için önemlidir ancak bunu mantık kurallarının üzerine çıkarmak ve eski tip tüfeklerle askerleri savaşa sokmak sadece ve sadece Birinci Dünya Savaşı'nda ateş hattının

çok daha gerisinde durup emirler veren kumandanlara makul geliyordu.

82

TAHTINDAN FERAGAT EDİNCE CANINDAN DA OLDU

Çara Karşı Bolşevik Devrimi

1917, Moskova

"Yüzlerin ve hatta hükümet sisteminin bir bütün olarak değişmesi zorunludur...

Ekselansları, sonuçlarım göremeyeceğimiz olayların arifesindeyiz... Her şey öyle gösteriyor ki, en tehlikeli yolu seçtiniz: Duma'yı dağıtmak... Şuna eminim ki, üç haftadan daha kısa bir süre içinde bir devrim gerçekleşecek ve her şey yerle bir olacak. Siz de yönetimi kaybedeceksiniz."

Rusya'da devrim zamanı geldiğinde ülke savaş ve ekonomik zorluklar yüzünden oldukça umutsuzdu. Çar II. Nikola'nın danışmanlarına göre yönetimi Duma'ya bırakmalıydı. Eğer

"Diktatör Çar" (Bolşevikler böyle görüyordu) yönetimden alınırsa, halk meclisi Duma yönetimi ele alıp Bolşeviklerin isyan için öne sürdükleri nedenleri ortadan kaldırabilecekti.

Ancak Nikola kendini hiç de demir yumruklu bir diktatör gibi görmüyordu.

1905'de Batı'dan gelen liberal seslere kulak verdi ve halkın seçtiği bir parlamento olan Duma'yı kurdu. Böylece kendi yetkileri azalmıştı. Muhalif politik partiler ve sendikaların kurulması da yasallaştı. Böylece Rusya'nın bu dönemi rahat atlatacağını düşünmüştü.

1917 Şubatına gelindiğinde ekmek kıtlığı, grevler, lokavtlar ve gösteriler herkesin Rusya'nın anarşi uçurumunun kenarında olduğunu düşünmesine yol açıyordu. Ordunun başındakiler iki seçenekleri olduğunu gördü; ya halkın üzerine asker gönderilecek ve ayaklananlar bastırılacaktı ya da Duma ile işbirliği içinde politik bir çözüm bulunacaktı. İkinci alternatifi kullandılar ve Duma da kendine göre bir çözüm önerdi.

Çarın tahttan inmesini ve tüm yetkinin Duma'ya verilmesini teklif ettiler.

Bunun isyanı engelleyeceğini söylüyorlardı.

Teklif Nikola'ya ulaştırıldı. Nikola önce buna karşı çıkıp, Duma'yı dağıtmakla tehdit ettiyse de, olayı onların açısından görmesi sağlandı. Kendinde ve oğlunda olan yönetim hakkından feragat ettiğini açıkladı. Böylece Rusya'da Romanov hanedanı son bulmuş oluyordu.

Nikola tüm aile üyeleriyle buluştu ve ev hapsine alındı. Duma yönetimi Çarın güvenliği konusunda garanti vermişti. Rusya artık bir monarşi değildi, ayrıca Duma dağılmış ve yerine, orduyla işbirliği içinde bir ihtilal planı hazırlamış eski Duma üyelerinden oluşan bir meclis gelmişti. Karşılarına çıkacak kimse kalmamıştı... Bolşeviklerden başka. Ancak onlar da lidersiz ve Örgütsüzdü.

Duma birkaç kritik hata yaptı. Kısa bir süre sonra da bu hatalarının cezasını çekmeye başladılar.

İlk olarak, kendi güdümlerindeki basının yazdıklarına gerçekten de inanmaya başladılar. Kendilerinin halkın meclisi olduğuna inandılar, dahası halkın da böyle düşündüğünü sandılar.

İkinci olarak, gerçekten de Rusya'nın öteki Avrupa devletleri gibi bir anayasa devleti olması gerektiğine inanıyorlardı. Gerçekte Çarın yönetimindeki Rusya acı çekiyordu. I. Nikola ve Büyük Petro gibi geçmişteki Çarlar büyük adamlardı ancak Çarın yönetiminde köylülerin şikayetleri büyüktü. Başka seçenekleri olmadığından katlanıyorlardı. Yıllarca süren monarşi döneminde insanların toplumsal statüleri olduğu gibi kalmıştı. Çar olmadan her şey havada kalacak gibiydi. İnsanlar boyun eğecek bir otoriteye alışmıştı.

Üçüncüsü ve en önemlisi ise, Duma üyelerinin belirli bir planı olmamasıydı.

İktidara sahiptiler ama bununla ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Sonuç olarak Bolşevikler de bu durumdan yararlanmaya hazırdı. Aynı yılın Nisan ayında Lenin Rusya'ya döndü, Ekim ayında da içeride hükümetin toplantı yapmakta olduğu Kışlık Saray'ın etrafı sarılarak yönetim

Bolşeviklere devredildi. Duma'nın bulduğu çözüm geçici olarak iyi bir çözümdü, ancak altı aydan kısa bir süre içinde, bu fikrin uzun vadede ölümcül sonuçları ortaya çıktı.

II. Nikola yetkilerini bırakmış, Rusya'daki Romanov hanedanı son bulmuş, kendilerine güvenliklerinin sağlanacağı sözü verilmişti. Ancak Rusya, sosyalist bir devlet olacak Sovyetler Birliği haline gelme yolunda ilerliyordu. Tahtı bırakarak engellemeye çalıştığı ihtilal tüm gücüyle geliyordu ve daha önce verilen hiçbir garanti de işe yaramayacaktı.

Nikola ve ailesi önce Sibirya'ya sonra da Ural dağları bölgesine gönderildi.

Sürekli ev hapsinde tutuluyorlardı. Tahtı bırakmasından sonra Çar hep baskı altındaydı.

Ailesinin güvenliği de tehlikedeydi. 1918 Temmuzunda bir emir geldi ve Nikola ailesi ile birlikte idam edildi.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

84

NEYE NİYET NEYE KISMET

Sınırsız Denizaltı Savaşı

1917, Almanya

Almanların verimliliği meşhurdur. İş, organizasyona geldiğinde insan kaynaklarının kullanımı konusundaki yaratıcılıklarında kusursuz ve rakipsizdirler. Ama başlangıçta çok mantıklı gözüken kararları nedense sonuçta felakete yol açar. 1917'de sınırsız denizaltı savaşına girme kararında da aynı şey olmuştu.

Almanya için 1914'te iki cepheli bir savaş yaratan yanlış dış politikalar tam bir beceriksizlik örneğidir. Almanlar ancak 1916'da, Birinci Dünya Savaşı'nın üçüncü yılında yenileceklerini fark ettiler.

O yıllarda Hindenburg ve Ludendroff adlı generaller askeri bir diktatörlük yaratmışlar,

Kayzer sadece bir süs olarak savaşlarda yer almıştı. Almanya pratik nedenlerden dolayı askeri bir ihtilal yaşamak zorunda kalmıştı.

Ne yazık ki, Almanların Fransızları yok etme planı 1916'da Verdun'da iki tarafın da neredeyse tamamen yok olmasıyla sonuçlandı. Somme'daki İngiliz saldırıları ise karşılıklı bir ölüm anlaşmasına dönüşmüş ve yılın başından beri Alman ordusu bir milyondan fazla kayıp vermişti. Tek iyi haber doğudaki Çar ordularının yenilmek üzere olduğuydu.

Bunun ötesinde, doğal kaynaklar da büyük bir sorun yaratıyordu. Bütün genç erkekler ordudaydı ve tarımsal üretim doğal olarak düşmüştü. Petrol ürünleri ve plastik gibi kritik savaş malzemeleri İngilizler yüzünden orduya ulaşamıyordu.

Tek belirsiz değişken Amerika'ydı. Endüstriyel kapasitesi savaş için belirleyici bir etkendi. Fransa ve İngiltere, Amerika'nın da savaşa gireceğini hesaba katmalıydı. Bu matematik denkleminin anahtarı Amerika'ydı. 1914'de

Amerikan ordusu çok küçüktü ve savaşa hazırlanmasının en az bir yıl alacağı düşünülüyordu. Bu ordunun Avrupa'da bir güç olması ise bir yıl daha alırdı.

H&L takımı Amerikan güçlerinin iki yıldan önce etkili bir ordu haline gelemeyeceğini hesaplamıştı. Eğer hesap tutsaydı, 1918 kışında ABD savaşa girdiğinde savaş çoktan bitmiş olacaktı ve Amerikalılar evlerine dönmek zorunda kalacaktı.

Hesap böyleydi. İngiltere'nin zor durumda kalması denizaltı saldırılarının başlamasından sonra birkaç ay içinde gerçekleşecekti. 1918'e kadar da durum böyle sürecekti. Kara saldırısı da İngilizleri yıkacaktı. Fransa, İngiliz desteğini kaybedince teslim olacaktı. Amerikalılar gelmeden zafer kazanılmış olacaktı.

Sonra da Almanya tüm. ilgisini çarlık Rusyasına yöneltip birkaç hafta içinde orayı da halledecekti.

Böylece 31 Ocak 1917'de plan uygulanmaya

başladı. Almanya, İngiltere çevresinde sınırsız denizaltı savaşını ilan etti. Birkaç hafta içinde Amerikan

---

---

bandıralı birkaç gemi vuruldu. Bazıları aslen İngiliz gemisiydi ama Amerikan şirketlerine satılmıştı.

6 Nisan 1917'de ABD, Almanya'ya savaş ilan etti. Aynı ay içinde İngiliz tüccarlarının 900 bin tonluk malzeme ve gıda kaybetmesiyle plan işliyor gibi göründü. Toplam kayıp hesap edilen miktara ulaştı. Almanya Batı cephesinde İngilizlere karşı başarılı olmayı garantilediğini düşünüyordu. 1917 baharı ve yazında İngiliz gemileri, yerlerine yenileri konamayacak kadar hızlı bir şekilde batıyordu. İngiltere'nin toplam yiyecek rezervi tüm ulusa ancak otuz gün daha yetecek kadar azalmıştı.

On altı ay sonra ise Almanya çok kötü bir noktaya gelmişti. Ülkedeki herkes açlıktan ölme tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve salgın hastalık başlamıştı.

Ordu geri çekiliyordu. Peki ne oldu da böyle

oldu?

Bu krize karşın Hindenburg ve Ludendroff bilimsel bir zafer planı yapıyordu.

Almanya 1918'e kadar savaşı kazandıracak bir strateji bulamazsa askerler açlıktan ölecekti. 1916'da yapılan planlar başarısız olmuştu. Fransızlar saldırılara canla başla karşı koyuyordu.

Jutland'de İngiliz donanmasını yenme çabası ise Alman donanması için bir taktik zaferi olmuştu ancak stratejik olarak İngiliz barikatı aşılmamıştı. Rus cephesinden umut vardı ama Alman askerleri Rusya'nın uçsuz bucaksız topraklarında kaybolup gidebilirdi. Raporlara göre Rusya'da halkın rahatsızlığı artıyordu ve bir patlama yaşanabilirdi. Ancak H&L takımı bu uyarıyı pek dikkate almadı.

Hepsinden önemlisi Almanların ana yurdunu sıkıştıran İngiliz ablukasıydı.

Generaller buna bir çözüm düşündüklerinde ise

karşı abluka en iyi çözüm gibi göründü. 1915'te kısa bir süre için Almanya sınırsız denizaltı savaşına girişti.

Ancak Luisitania olayı ve Amerikan müdahalesi tehdidi buna son verdi.

Bir plan düşündüler ama her planın içinde imparatorluk donanması vardı. Ve sonuçta şu önerildi:

X sayısında Alman denizaltı İngiliz kıyılarına ulaşırsa Y sayısı kadar İngiliz ticaret gemisi batırılabilirdi. Buradaki hayati sayı bu gemilerin tonajıydı. Belli bir miktarın üzerinde gıda ve savaş malzemesi batırılabilirse İngiliz savaş

endüstrisi çöker ve İngilizler kıtlığa girerdi. Bu bir grafik üzerinde de gösterilebilirdi.

Bütün sorun Almanların, o kadar çok gemiyi, İngilizlerin yerine yenilerini koymalarına fırsat vermeyecek kadar kısa sürede batırabilmesindeydi.

İngilizlerin belli bir rezervlerinin olabileceği ancak bunun da bir süre sonra biteceği hesaplanıyordu. Açlıktan ölme tehlikesiyle karşılaşan İngilizler de barış

için yalvaracaktı. Bu fikrin ağırlığını artırmak için Almanlar 1917'deki yerel operasyonlardan başka saldırıda bulunmayacak ve bu arada kendi rezervlerini artırıp, orduyu açlık çekecek İngilizlere karşı saldırmak üzere güçlendireceklerdi.

İlk başta akıllıca gibi görünen stratejik plan başarılı olamamıştı. Hesaplamadaki belirsiz değişken işleri bozmuştu. Müttefiklerin tarafında hiçbir teknolojik ya da taktiksel değişiklik olmayacağı varsayılmıştı. Büyük kayıplar, sonunda konvoy sisteminin ortaya çıkmasına neden oldu. Yük gemileri ağır savaş gemileriyle

korunmaya başladı. Müttefiklerin kayıp oranı azalırken Almanlarınki arttı.

Başka bir etken de Amerikalıların endüstriyel tepkisiydi.

1942'yle karşılaştırıldığında başarısız bir düzen içinde olsalar da Amerikan endüstrisi güçlüydü ve 1917'de savaşa girdiklerinde sahip olduğu gemiler Almanlara ağır kayıplar verdirtti. 1918'de ise Amerikalılar gemilerin batırılmasından daha hızlı bir şekilde yenilerini yapabiliyordu. Bu gelişmeler konvoy sistemiyle birleşince Almanların durumu güçleşti.

Üçüncü ve hayati etken de Amerikalıların mobilize olmalarıydı. 1918 Martında Almanya Batıdaki ilk saldırısını gerçekleştirdi ve büyük bir başarıyla sonuçlandırdı. İngiliz ordusu 1916-17 yıllarındaki çatışmalardan sonra bu saldırıyla dağılmıştı.

1918'de kısa bir süreliğine Batı cephesindeki savaş hızlandı. Alman askerleri Paris'e yaklaştı. Fransız ordusunun da işi bitiyor gibiydi. Sonra Chateau-Thierry'de Alman ordusu Amerikan birliklerine rastladı. Önce binlerce, sonra on binlerce ve 1918'e gelindiğinde yüz binlerce Amerikan askeri vardı. Deneyimsiz olsalar da hayli hevesliydiler ve bu savaşın başından beri pek görülmemiş bir şeydi.

Bu sırada başka bir yerlerde Rusya çöküyordu.

Sınırsız deniz savaşının başlamasından sadece dört hafta sonra Çarlık karşıtı bir grup Rusya'da ihtilal gerçekleştirmiş, Çar II. Nikola görevden alınmıştı.

Hindenburg ve Ludendorff'un bazı danışmanları yapılan planın gözden geçirilmesi için yalvardı. Hala sınırsız savaşı bitirmek için zaman vardı ve gerekirse Amerikalılarla anlaşma yapılıp, savaş dışı bırakılabilirlerdi.

Almanya tüm dikkatini Rusya'ya vermeliydi. Rusya devrim yüzünden bir kaos içindeydi. O

tarafa bastırmalıyız diye ısrar etti danışmanlar. Rusya işi halledilirse elde edilecek geniş bozkır toprakları Müttefiklerin çıkaracakları sorunlara karşı çok işe yarayabilirdi. Sonra da ordu Rusya'dan çekilir, doğudaki bu zaferle moral bulmuş askerler Batı'da da zafer kazanabilirdi.

Bu plan işe yarayabilirdi. Ama Hindenburg ve Ludendorff Rusya'yı pek önemsemiyor, Alman askerlerini Rusya'ya göndermek gibi bir plan yapmıyorlardı. Öte yandan Lenin üzerine bir karar veriyorlardı ki, o tamamen ayrı bir yazı konusu. En tuhaf olan da şu: Denizaltı savaş planı uygulandı ve Rusya çöktü. Bu aslında Almanya için pek hayırlı olmadı, çünkü Brest-Litowsk anlaşmasıyla kendisine verilen Ukrayna ve öteki bölgelere asker göndermek zorunda kalınca stratejik bölgelerden askerlerini çekti.

1918 Eylülünde Argonne Ormanında bir milyonun üstünde Amerikan askeri bir savaşa girdi ve tüm tahminlerin aksine galip çıktı. Alman ordusu artık geri çekilmeye başlamıştı.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

87

BİR ŞEYİ ÇOK FAZLA İSTEME, ELDE EDERSEN KÖTÜ OLABİLİR

Almanya Lenin'i Gizlice Rusya'ya Gönderir

1917, Avrupa

Vladimir İlyiç Lenin, Almanya, Avusturya ve Osmanlı tutuklu kamplarında çürüyen diğer Rus askerleri gibi, İsviçre'de üç yıl bir savaş tutuklusu gibi yaşadı.

Lenin 20. yüzyıl başlarında Rusya'dan sürülmüştü. İsviçre'de Bolşevik Partisini gizliden gizliye örgütlemeye devam etti.

Ancak Rusya'yla olan bağlantısı onun için bir sorundu. Fransız ve İtalyan hükümetleri Lenin'i hala düşman olarak görüyor ve yakalamak istiyordu. Sınırı geçmek istemesi halinde hemen tutuklanacaktı. Yakalanır yakalanmaz da Almanya ya da Avusturya İmparatorluğu'na

gönderilecekti. Olduğu yerde kısılmıştı Lenin.

1917 Martında nefret edilen Çar hükümeti devrildi ve başında Alexander Kerensky'nin olduğu bir hükümet göreve başladı, Lenin yaşamakta olduğu İsviçre'de kendini boğulmuş gibi hissediyordu, devrim için yirmi yıldır yaptığı planı gerçekleştirmek açısından çok uygun bir fırsat çıkmıştı ve o bunu gerçekleştiremiyordu. Rusya'da sosyalist bir devlet kurmanın tam zamanıydı.

Kılık değiştirip sahte belgelerle Fransa'ya geçmeyi ve oradan da gemiyle Rusya'ya ulaşmayı deneyecekti. Aslında bu saçma bir plandı, çünkü Müttefiklerin ajanlarının sürekli onu izlediği biliniyordu.

Sonunda gerçekleşmesi mümkün bir plan yaptı. Almanlardan yardım isteyecekti.

Lenin Almanya'dan bir bakanla Bern'de buluştu ve teklifini sundu. Almanlardan onu Finlandiya'ya sokmalarını istiyordu. Oradan da Rusya'ya geçecekti. İhtilali başlatıp, yönetimi ele

geçirmek ve Rusya'yı savaştan çekmek niyetindeydi.

Böylece Almanya da güçlerinin tümünü Batı'ya kaydırabilirdi.

Bern'deki Alman bakan ve yanındaki ajan danışmanları bu çılgınca plana gülmemek için kendilerini zor tutmuş olsalar gerek. Tüm Rusya'daki Bolşevik sayısının 50 bini geçmediği tahmin ediliyordu. Lenin, Kerensky hükümeti için sorunlar çıkarsa bile tüm Rusya'nın Bolşevik bir hükümetin yönetimi altına girmesi imkansızdı. Dahası Lenin, yakında Almanya'nın da sosyalizmle yönetileceğini söylüyordu.

Sonuçta Almanya bu planı ciddiye alarak desteklemeye karar verdi. En azından Rusya'nın savaştan çekilip Alman ordusunun tüm gücüyle Batı'ya yüklenmesinden korkan Müttefikler için korkulacak bir neden daha olurdu.

Böylece Lenin ve beraberindeki 18 kişi bir trenle gizlice Almanya'dan geçirildi ve Finlandiya'ya ulaştırıldı.

Bern'deki Alman bakan ve projeyi onaylayan askeri danışmanlar Lenin'den bir daha haber alınamayacağını düşünüyordu. Rusya'da bir karışıklık çıkarsa bile bir ay içinde ölür deniyordu. Bu da pek fena olmazdı hani. En azından Almanya savaşı kazandıktan sonra ortalıkta olmazdı. Ancak daha sonra Churchill'in

____-

____

____

dediği gibi: "Almanya, Rusya'ya en etkili silahı sundu. Lenin'i 'mühürlü' bir tren içinde İsviçre'den Rusya'ya yolladı."

"Bir şeyi çok fazla isteme, elde edersen kötü olabilir" diye bir laf vardır. Bir buçuk yıl sonra Doğu Cephesindeki bir Alman subayı ve Moskova'daki bir temsilci aynen bunları hissediyordu. Lenin büyük sorunlar yarattı. Almanya, Rusya'daki başarılı devrimden sonra Ukrayna'yı da içine alan bölgeleri isteyince Lenin buna yanaşmadı. Alman hükümeti isteklerini gerçekleştirebilmek için Doğu Cephesine batıdan takviye yapmak zorunda kaldı. Yüz binlerce asker doğuya gitti ve Hazar Denizi'ne kadar anlamsız bir şekilde ilerledi.

1918 yazının başlarında Alman hükümeti kendi yarattığı canavar konusunda endişelenmeye başladı. Doğu Cephesinde barış vardı ancak Sovyetler dünya çapında bir devrimden söz etmeye başlamıştı ve dahası sonraki hedefleri

Almanya'ydı. Alman birlikleri de gizliden Lenin karşıtı beyaz birlikleri destekliyordu. Bu garip bir durumdu, çünkü Batı'daki Müttefikler de Beyaz orduyu destekliyordu.

Kızıl Ordu'nun başındaki Troçki Doğu Avrupa'nın geri kalanının da özgürlüğe kavuşturulmasından bahsediyordu. Almanya'da ise komünistler Rus desteği peşindeydi. Bir son dakika planı olarak Almanya, Çarı komünistlerin elinden kaçırıp tekrar iktidara getirme planları yapmaya başlamıştı. Operasyon başlamadan önce Kayzer Wilhelm'in talihsiz kuzeni ve ailesi, öldürüldü. Kısa bir süre sonra da Almanlar Batı'da savaşı kaybedip bir ateşkes imzaladı. Bu ateşkes, çok ağır şartlar taşıyan Versailles antlaşmasına dönüşerek imzalanacaktı.

Almanlar için en büyük korku Batı'daki Müttefik güçler değil Rusya'dan gelen komünizm tehdidiydi. Ateşkesle birlikte Ukrayna, Baltık ülkeleri ve Polonya'yı alma girişimleri de başarısız oldu. 1920'ler boyunca Alman hükümetleri Lenin'in yarattığı korku içinde yaşadılar. Birçok insan demir yumruğa sahip biri

tarafından taşınan güçlü bir kalkanın tek çıkar yol olduğunu düşünmeye başladı.

Küskün bir eski onbaşı Bolşevik korkusunun kendi politik grubuna yandaş

kazandıracağını gördü. Nazizmin tohumları atılıyordu.

Almanya'nın kazancı sıfırdı ve yüzyılın geri kalanında dünyanın çoğu büyük bedeller ödedi. Lenin'i Rusya'ya gönderen Bern'deki Alman bakan ve onun danışmanlarına gelince, onlar kendileri açısından en iyi kararı aldıklarım düşünüyorlardı.

89

NEREDEN ÇIKTI BU BOLŞEVİK DEVRİMİ

Herkes Şaşırmıştı

1917-22, Rusya

Rusya'daki Bolşevik devrimi herkesi şaşırtmıştı. Fransa, İngiltere ve ABD, Lenin ve Bolşeviklerin Rus hükümetinin başına dert olacağını tahmin ediyorlardı. Mart ayında Çarı tahttan indiren Kerensky hükümetini devamlı uyarıyorlar, Lenin'in bulunup öldürülmesinin en iyisi olacağını tekrarlıyorlardı. Ama asla Lenin'in devrim yapıp Petrograd ve Moskova'yı ele geçireceğini düşünmüyorlardı.

Müttefiklere gelince, bu tam bir felaketti. Rusya, dört yıl boyunca milyonlarca Alman, Avusturyalı ve Türk askeri yutan bir cephe oldu. Çarı desteklemek için Murmansk üzerinden, Pasifik yoluyla Sibirya'nın doğu kıyılarına gemiler ulaştı.

Çar düştükten sonra Kerensky'ye savaşta kalması için daha fazla destek vaat edildi ve 1917 yazında üç büyük Müttefik devlet silah ve cephaneyle beraber asker de gönderdi. Lenin başa geçtiğinde tüm Müttefik güçlerin derhal Rus topraklarından çıkmalarını istedi. Böylece yeni bir savaş başladı.

Batı ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkinin 1917-22 yılları arsında nasıl olduğu pek az bilinir. Aslında bu, Müttefiklerin kaybettiği bir savaştır.

İngiltere ve Fransa batıda çok daha büyük bir savaşın için deyken Rusya'yla bir savaşa girişmeleri çelişkili bir durumdur. En basit açıklama ise, Rusya'ya zaten yüzlerce milyon dolarlık askeri malzeme ve asker gönderilmişken bunların değerlendirilmek istenmesi olabilir. Aslında hazır Rusya savaştan çekilmişken o malzeme Batı cephesine gönderilmeliydi. Bazı Çar yanlıları, Kerensky yanlıları, savaş uzmanları ve milliyetçi gruplar Lenin'e karşı çıktılar, hepsi de tasfiye edildiler.

Churchill'e göre, eğer önlem alınmazsa Bolşevikler tüm dünyaya yayılabilirdi.

Böylece Batılı Müttefikler harekete geçti. Harekete geçmek iyi bir fikir gibi görünüyordu ama plansız bir şekilde ve sorumluluk alma konusunda pek heves duyulmadan işe girişilmişti. Ancak Lenin'in işini bitirme girişimi başarısız oldu.

On binlerce İngiliz, Fransız ve Amerikan askeri Ortadoğu ve Pasifik yoluyla Murmansk'a geldi. Ancak hiçbirinin malzemeye göz kulak olmak dışında belli bir görevi yoktu. Bu arada Kızıl Ordu'nun başındaki Troçki cepheden cepheye koşuyor, başarılı savaşlar çıkarıyordu. Bir yandan Moskova'yı almaya çalışırken bir yandan da Urallar'da operasyonlar yapıyordu. Ukrayna'daki Alman güçlerine ve Batı İttifakına karşı isyanlar örgütlüyordu.

1918 Kasımında ateşkes imzalanmasından sonra Rusya'da asker tutmak anlamsız bir hale gelmişti. Almanya kaybetmiş ve antlaşmaya göre askerlerini sınırlarının gerisine çekmek

zorunda kalmıştı. Bu, Ukrayna'dan da çekilmesi anlamına geliyordu. Churchill o sırada artık İngiltere yönetiminde değildi ve batıda savaşın sona ermesi üzerine Baltık Denizi ve Karadeniz üzerinden Rusya'ya asker gönderilmesi konuşuluyordu.

90

Belli bir plan olmaksızın Rusya'yı Kızıl ve Beyaz hükümet olarak bölmeye çalışmak pek işe yaramadı. Dahası Lenin'e kuşaklar boyu etkisini gösterecek Batı karşıtı bir propaganda yapmak için malzeme verdi.

91

REILLY "GÜVEN"İ BOŞA ÇIKARIR

Sahte Karşı-Devrimciler Açığa Çıkıyor

1926, Moskova

1917'deki başarılı Bolşevik devriminden sonra yeni Sovyet yönetimleri rejimlerini yıkmak isteyen Batılı güçlere karşı uyanık olmak zorundaydı.

Felix Dzerhinsky, adı Rusya Olağanüstü Devrim ve Sabotaj Karşıtı Savaşım Komisyonu olan ve amacı adından açıkça anlaşılan kurumun başına getirildi.

Kurumun adı kısaca "Çeka" diye okunuyordu ve KGB'nin öncüsüydü.

Dzerhinsky Rus devleti için düşmanları izlemenin en iyi yolunun aralarına ajan sokmak olduğunu düşünüyordu. İstihbaratla ilgili

çalışmalarını bir adım daha ileriye götürdü ve hedefi Sovyet rejimini yıkmak olan sahte bir grup organize etti. Böyle bir grup Rusya içinde ya da dışında rejime karşı mücadele edenlerin ilgisini çekecekti ve böylece Çeka onları tanımış olacaktı. Bu grubun adı

"Güven"di.

"Güven", komünistleri düşürüp Beyaz Rusları başa getirmek isteyen Sovyet göçmenlerinden oluşuyordu. Üyelerinin çoğu Romanoflar zamanını özleyen ve Sovyetler Birliği içinde çalışan gruplara para yardımı yapmak isteyen, ancak bu işten hiç anlamayan zenginlerdi. Ayrıca "Güven" grubunun önemli bir gelir kaynağı da Amerikan ve İngiliz hükümetleriydi.

Bu paravan kurumu kullanarak Dzerzhinsky, Sovyetler Birliğine karşı dışarıda yapılan propagandayı kontrol edebiliyor ve kimin dost, kimin düşman olduğunu öğreniyordu.

"Güven" Sovyet istihbarat servisinin bir başyapıtıydı. Ancak Stalin'in verdiği emirlerle

yapılanlar bu grubun gerçekte kimlerin elinde olduğunu ortaya çıkardı.

Sidney Reilly, Çeka kurulmadan önce bile komünist Rusya için bir diken olmuştu. İrlandalı bir kaptan ve bir Rus annenin oğlu olan Reilly İngiltere'nin ilk serbest çalışan ajanlarındandı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki birçok hizmetine ek olarak Rus Devrimi sırasında Letonya ve Litvanya olaylarında önemli bir rol oynamıştır.

İngiltere'ye dönerken Reilly, İngiltere ve ABD'yi Bolşevik rejiminin ne kadar uyanık olduğu konusunda uyarmıştı. Beyaz Ruslardan da büyük bir şüphe duyuyordu. Ona göre Beyaz Ruslar davaya zarar veriyordu ve yararsızdı.

"Güven", Çeka tarafından yönetilirken Reilly'ye Finlandiya üzerinden ülkeye girme konusunda yardımcı olmak üzere yaklaşmış ancak Reilly şüphelenmişti.

İngiliz destekçilerine, eğer başına bir şey gelirse bunun sorumlusunun "Güven"

olacağına ve bu grubun güvenilmez olduğu yolunda haber göndermişti.

Reilly, Rusya'ya Finlandiya üzerinden girdi ve anında Çeka tarafından yakalandı. Dzerzhinsky geç de olsa düştüğü tuzağı fark etti ve Reilly'nin "Güven"

ajanları tarafından kurtarılıp İngiltere'ye gönderildiği bir gösteri planlamıştı.

____

____

____

Ancak Stalin bu plana karşı çıktı, çünkü bir düşmanın ellerinden kaçıp gittiğini görmek onu rahatsız ediyordu. Stalin aynı zamanda Dzerzhinsky'nin de güçlendiğini ve gelecekte tehdit oluşturabileceğini görmüştü. Bu yüzden onun da Önünü kesmek gerekliydi.

Reilly'nin kaderinin ne olduğu bugüne kadar açıklık kazanmadı, ancak yakalanmasından birkaç gün sonra idam edildiği sanılıyor. İngiliz Gizli Servisi bu görevle ilgisi olduğunu tabii ki inkar etti. Ancak "Güven" grubunun güvenilirliğinin olmadığı söylentisini de yine gizli servis yaydı.

Dzerzhinsky'nin başyapıtı Sovyetler Birliği'nin varlığına en büyük tehditlerden biri olan bu adamın yakalanmasını sağladı ancak aynı zamanda da bu, örgütün sonu oldu. 1926'da öldüğünde Çeka 15 bin çalışandan iki yüz elli bin kişiye çıkmıştı. Personelin bir kısmı Rusya içiyle ilgilenirken büyük bir kısmının görevi

İngiltere ile ilgiliydi. Hala Reilly gibi ajanlardan korkuyorlardı.

____-

____

____

93

DÜŞMAN NASIL EĞİTİLİR

Rusya ve Almanya'nın Anlaşması

1930'lar, Rusya

Almanya'nın askeri gelişimi klasik bir geri tepen tüfek vakasıdır. Metotlu çalışmaları bir anlamda ellerinde patlamıştır.

Birçok insan silah geliştirme konusunda en büyük adımları Almanların attığını düşünür oysa bu düşüncenin aslı yoktur. Gerçekte bu işin erbabı İngilizlerdir.

1915'de Winston Churchill'in cesaretlendirdiği küçük bir grup İngiliz "tank"

fikrini savunuyordu. Tank ismi bu silahın geliştirilme aşamasındaki kod adıyken, öyle kalmıştır.

Bu adamlar batı cephesindeki savaşın tanklarla kazanılabileceğini savunuyordu.

Birkaç modelin üretimine başlandı. Yalnız bir hata yapıldı. En gelişmiş model sürpriz bir şekilde ortaya çıkarılıp savaşa sürülebilecekken, her yeni model üretildiğinde savaşa sokuldu. Bu araçlar ilkel ve kısıtlı hareket olanağına sahip olmalarına rağmen çok şey vaat ediyordu.

1918'in başlarında J. F. C. Fuller adında genç bir İngiliz subayının yönetiminde bir çalışma grubu organize edildi. Görevleri 1919 yılına kadar savaşı kazanmalarını sağlayacak bir saldırı planlamaktı. Fuller'ın 1919 planında bazı ileri teknoloji gerektiren silahlar vardı. Büyük saldırı uzun menzilli bombaların atılmasıyla başlayacak, bu bombalar ön safların ötesindeki noktaları vuracak, ulaşım, iletişim ve kumanda merkezlerini yerle bir edecekti. Böyle bir saldın uçaklardan paraşütlerle indirme yapan askerlerle devam edecekti.

Bu arada ana cephede tanklardan, zırhlı araçlardan, cephane kıyıcılarından oluşan çift

sütunlu konvoy ilerleyecekti. İki sıra ırasında seksen kilometre olacaktı. Doğrudan düşmanın içine alacak iki dizi konvoy ve konvoylarla birlikte ilerleyen, sürek1i tepede dönüp duran savaş uçaklarıyla iletişim halinde olan radyo operatörleri de onları yönlendirecekti. İlerleyen iki ayrı sini en sonunda, birleşecek ve Alman saflarında seksen kilometrelik bir gedik açılmış olacaktı.

Bu size tamdık mı geldi? Fuller bu büyük planı deneme şansını hiç bulamadı.

Almanlar bu planın uygulanmasından altı ay önce çöktü ve ateşkes imzalandı.

Fuller'ın planları bir kenara bırakıldı çünkü nihai zafer büyük bir ateş gücüyle kazanılmıştı.

Almanlar için ise Fuller'ın planı, çabuk, etkileyici, hesaplı ve makul geldi. Ayrıca çok az insan gücüne ihtiyaç vardı. Gelecekte bir savaşta kullanılabilirdi. Ancak 1919'da yaptıkları Versailles Antlaşması ağır silahlar yapmalarına izin vermiyordu.

Sorun bu yeni silahları nasıl deneyebilecekleriydi. Gizli bir şekilde maket testleri yapıldı ancak açık alanda yapılacak testler yüzlerce kilometre kare büyüklüğünde alan ve binlerce asker gerektiriyordu. Müttefiklerin haberi olmadan böyle bir şeyi yapmak imkansızdı. Weimar Cumhuriyeti ordusunun başı

bir öneriyle geldi. Er ya da geç Versailles şartları ortadan kalkacaktı ve o gün geldiğinde Almanya rakip ülkelerin çok gerisinde kalmış olacaktı.

Sonunda tuhaf bir işe girişildi. Avrupa'nın öteki tarafı Sovyetler Birliği'ydi.

Sovyetler de silahlarla uğraşıyordu, onlarla çalışmamak için bir neden var mıydı?

Rusya'nın geniş bozkırlarında oynayacak o kadar geniş bir alan vardı ki. Hem de Batılıların gözlerinden uzak. Kızıl Ordu'nun askerleriyle silahlar test edilebilirdi.

Bu, zekice bir fikirdi.

Alınan uzmanlığı karşılığında Rus kaynakları, adil bir anlaşma olurdu. Birkaç tutucu adam buna karşı çıktı. Kızıllarla iş yapılmazdı. Daha birkaç yıl öne Polonya'yı neredeyse alıyorlardı. Onlara neden yeni bir savaş teknolojisi

sunuluyordu ki? Buna verilen yanıt Rus teknolojisiniz hala 19. yüzyıl seviyesinde olduğu ve Almanlardan öğrendikleriyle silah yapamayacaklarıydı.

Böylece Kızıl Ordu ve Weimar Ordusu arasında Rusya'da silah denemeleri yapmak üzere gizli bir anlaşma yapıldı. Birkaç ay içinde Alman savaş ve silah uzmanları Rusya'daydı. Kızıl Ordu'nun Özel birimleri rakip askerler rolünü oynuyordu. Tank yerine kamyonetler kullanılıyordu. Kızıl Ordu'nun sahip olduğu birkaç uçak da tepede dönüyordu.

Birkaç yaz savaş oyunları devam etti. Her oyun bir öncekinin devamıydı. İlk saldırı için teknikler geliştirildi, motorlu araç kumandası, kontrol merkezleri, son teknoloji radyo araçları kullanıldı. Böylece bir kumandan tüm birlikleriyle ve uçaklarla iletişim halinde olabiliyordu. Böylece tanklar doğru zamanda doğru yere saldırabilecekti. Bu tür saldırılara nasıl karşı konulacağı da iyice çalışıldı.

Savunmanın derinliği, tank saldırılarına karşı

savunma ve motorlu birliklerin imhası.

Böylece 1920'lerin sonları ve 30'ların başında Alman ve Rus orduları fikir alışverişinde bulundular, ortak testler yaptılar, hatta arkadaşlıklar bile kurdular.

Nazilerin güçlenmesi, Alman ırkının bütünlüğünü savunmaları ve komünizm karşıtı olmaları gibi nedenlerden bu program sona erdi. 1936'ya gelindiğinde zaten ihtiyaç da kalmamıştı. Versailles Antlaşması feshedildi, artık Almanya kendi topraklarında tatbikat yapabilirdi. Rusya'da yapılan çalışmalardan elde edilen yüklü bilgiler Alman endüstrisinin yararına kullanıldı. Ayrıca silah yapımına da hız verildi. Son teknoloji ürünü müthiş silahlar imal ediliyordu.

Hızlı tanklar, ağır tanklar, 88 mm. toplar gibi silahlarla ve Stuka savaş

uçaklarıyla donanmış bir ordu vardı.

Bu ordu iki haftadan daha kısa süre içinde

Polonya'yı teslim aldı. Sonraki baharda Fransız ordularını altı haftalık bir saldırıyla imha etti. Böylece Fransa'dan da intikam alındı.

Sonra iş Rusya'nın işgaline geldi. Hitler'in danışmanları Rusya'yla girişilecek savaşın altı hafta süreceğini hesapladılar. Sovyet askerlerinin açık dizilimi ve yetersiz silahlanmaları sonucu savaşı Almanlar kazanacak ve Kızıl Ordu imha edildikten sonra Leningrad, Moskova ve Ukrayna'nın endüstriyel merkezi düşecekti. Kış geldiğinde güneyde Astrakhan'dan kuzeyde Murmansk'a kadar olan bölge Alman işgali altına girmiş olacaktı.

95

İlk birkaç ay planlandığı gibi gitti. Sovyet birlikleri birbiri ardına listeden siliniyordu. Ağustos başlarında en azından kağıt üzerinde Kızıl Ordu tükeniyordu. Ancak savaş alanında ise pek öyle değildi. Sürekli yeni birlikler Alman ordusunun karşısına çıkıyordu. Ama asıl şok silahlarla ilgiliydi. Üçüncü sınıf uyduruk silahlarla karşılaşmayı bekleyen Almanların karşısında orta ağırlıkta modern tanklar vardı. Bugün efsane haline gelmiş T-34'ler Almanların sahip olduğu her silahtan üstündü. Ayrıca Rusya'daki şartlara göre hazırlanmış

olduğundan karda kışta, dağda bayırda rahatlıkla ilerliyordu.

Aralık ayında bu tanklardan binlercesi Alman saflarında ilerliyor ve Alman tanklarını ezip geçiyordu. Alınanlarda panik başlamıştı. Bu tankları nereden bulmuştu bunlar?

1920 ve 30'larda oynanan savaş oyunları

Rusya'nın da yararına olmuştu. Ama bir fark vardı, Almanlar silahlarıyla her yerde gösteriş yaparken Ruslar kendi silahlanma programlarını gizlediler. Fabrikalardan, eğitim alanlarından ve Rus bozkırlarından çıkarmadılar. Yeni kuşak tank uzmanlarını Almanlar yetiştirmişti. Yüksek teknolojiye sahip bir iletişim sistemleri olmamasına rağmen Ruslar bu işi becermişti. Sadece tanklar üzerinde yoğunlaşmış ve T-34

adındaki bu güçlü tankları üretmişlerdi. Almanların öğrettiklerini iyi uyguluyorlardı. Almanlar yenilmek üzereydi. Kendi düşmanlarını kendileri eğitmişlerdi...

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

96

MÜTTEFİKLERİNİ SEÇERKEN DİKKATLİ OL

Bazen En İyi Dostun En Büyük Kötülüğü Yapar

1939, Almanya ve İtalya

Başlangıçtaki ilişkileri bir öğretmen-öğrenci ilişkisiydi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki ilk faşist yönetim, İtalya'da Benito Mussolini liderliğindeki Siyah Gömlekliler darbesiyle geldi. Mussolini eski bir gazeteciydi.

Roma'da 1922'de ona parlamento tarafından bir diktatörün sahip olabileceği tüm yetkiler verildi. Bundan kısa bir süre sonra Münih'te birileri Mussolini'yi örnek alıp bir darbe girişiminde bulundu ancak hemen hapse atıldı.

On yıl sonra aynı kişi Almanya'nın başına geçti ve Mussolini'yle arkadaş olup ona bazı konularda danıştı. Politik açıdan İtalya ile pek anlaşamayan Avusturya ve Almanya için bu

ilginç bir adımdı. İlk savaşta İtalya önce Almanya ve Avusturya'nın yanındayken sonra yan çizmiş ve Müttefiklere katılmıştı. Ancak faşist dayanışma bağlamında geçmiş unutulmuştu. Hemen bir ittifak kuruldu ve Axis Paktı imzalandı. Mussolini bu paktla Roma ve Berlin'in kaderinin birbirine bağlandığını duyurdu.

Mussolini gibi bir müttefike sahip olmak, çenesi düşük şişman bir üvey kardeşe sahip olmak gibi bir şeydi. Sürekli hapse düşen ve para sorunları yaşayan bir kardeş. 1920'ler ve 30'lar boyunca Mussolini Roma'nın ihtişamını geri getirmek üzerine politika yaptı.

Akdeniz yine eskisi gibi bir İtalyan gölü olacaktı. Libya'daki isyanı bastırdıktan sonra Mussolini gözlerini Etiyopya'ya çevirdi. Etiyopya tüm Afrika'da Avrupa emperyalizmine karşı başarıyla direnen tek ülkeydi. Mussolini tam bir katildi.

Tek atışlık tüfeklere sahip küçük bir orduya karşı hava gücü ve zehirli gazla savaştı.

Hitler, İtalyan müttefikinin kahramanlığını alkışlasa da derinden derine sıkıntı duymaya başlamıştı. Neden ilk önce Etiyopya gibi bir yeri istemişti ki Mussolini?

Mussolini'nin hareketleri bir uyarı gibiydi.

Hitler kendi saldırılarıyla ilgilenmeye başladı ve roller değişti. Güçlü olan Hitler, önemsiz bir yan roldeki kişi ise artık Mussolini'ydi.

Mussolini 1939'da Arnavutluk'a girince bir krize daha neden oldu. Böylece dertli bir ulusa karşı büyük bir sorumluluk almış oldu. Arnavutluk'un ilhak edilmesi İngiltere ve Yunanistan arasındaki ilişkiyi sağlamlaştırdı ve Balkanlardaki gerginliği artırdı. Romanya ve Bulgaristan da faşist yörüngeye girse de Yugoslavya hala şanslıydı.

1939'da Fransa ve Almanya savaşa başladığında Hitler en yakın müttefikine dönüp, İtalya'nın da savaşa girmesinin akıllıca olduğunu söyledi. Böylece Akdeniz'de Fransız ve İngilizlere ait bazı kritik noktaları alabilirlerdi.

Mussolini'nin dengesizliği kendini gösterdi ve bu teklifi reddetti. Aslında kendi açısından zekice bir karardı.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

97

İtalya için İngiliz ve Fransızlarla savaşmak pek akıllıca olmazdı. Mussolini savaşın ilk dokuz ayında, Almanya Fransa'yı yenme noktasına gelene kadar oturdu izledi. Kendisi için de pastadan bir dilim alabileceğini fark ettiğinde savaşa girdi. Savaşa son dakikada girmesi Hitler dahil, tüm dünyadan eleştiri aldı.

İtalya artık Libya için hazırdı. Akdeniz'i bir İtalyan gölü haline getirmek hayaline start verilmişti. 1940 Eylülünde İtalyan ordusu Mısır'daki İngiliz ordusuna savaş açtı. Amaç Süveyş Kanalı'nı ele geçirmekti. Almanların stratejik planına göre Süveyş Kanalı'nın alınması yararlı olabilirdi ancak o noktada İngiltere'nin daha uzun bir süre savaş dışı kalması umuluyordu. Almanlar için İtalya sadece denizdeki bazı askerleri durdurmaya yarayacaktı. Ancak İtalyanlar ise çok daha büyük şeyler peşindeydi.

İngiliz ordusu parlak bir saldırıyla İtalyan

ordusunu dağıttı ve kendinden dört kat büyük bir gücü imha etti. Aynı zamanda başka bir İngiliz gücü ters yönde ilerliyor ve İtalyan sömürgeleri Etiyopya ve Somali'yi ele geçiriyordu. Bu ülkeler İkinci Dünya Savaşı sırasında özgürlüğünü kazanan ilk sömürgeler olurken İtalya'nın prestiji de yerle bir olmuştu.

Sırada başka bir İtalyan saldırısı vardı; İtalyanlar Arnavutluk'tan sonra Yunanistan'a da saldırdılar. Oysa Hitler, Mussolini'ye bunu yapmamasını söylemişti. Balkanların geri kalanı için uzun vadeli bir plan yapmıştı ve şu anda bu planı bozmamak gerekliydi. Yunanistan'ın işgali sadece İngiltere'nin Balkanlara inmesine neden olurdu. Ama Mussolini burnunun dikine gitti. Ancak sonraki bahar İngiliz ve Yunan askerleri tarafından geldiği yere, Arnavutluk'a geri sürüldü.

Daha kötü bir zamanlama olamazdı. Kış boyunca Hitler düşünmüş ve baharda havalar iyice ısınınca Rusya'yı işgal etmeye karar vermişti. Saldın 1941

Mayısının ortası için planlandı. Hitler, Napolyon'un Rusya'ya doğru Haziranda yola çıkıp, Eylülde Moskova'ya ulaştığını hatırlamıştı. Ancak kışın soğuğu ve karı yüzünden amacına ulaşamamıştı. Hitler daha erken davranıyordu.

Balkanlardaki durum ise bu zamanlama hesaplarını tehdit ediyordu. İtalya Arnavutluk'tan atılırsa Yugoslavya İngiltere tarafında yer alabilirdi.

Yunanistan'daki İngiliz askerleri Romanya ve Bulgaristan'ı tehdit edebilir ve Nazi savaş araçları için yakıt kaynağı olan Ploesti petrolü bile tehlikeye girebilirdi.

Hitler'in sadece birkaç seçeneği kalmıştı. Önce Libya'daki durumu kurtarmak için oraya asker göndermek zorunda kaldı.

Arnavutluk ve Yunanistan meselesinde ise tek seçenek vardı. Rusya'nın işgalini ertelemek. Hitler 6 Nisan 1941'de Yugoslavya'ya büyük bir ordu gönderdi.

Saldırıda Almanların üstün silahları gösteri yaptı. Bin askerden daha az bir kayıpla, Yugoslavya'ya yüz bin kayıp verdirildi. Başka bir Alman ordusu da Yunanistan'a daldı. İki aydan daha kısa bir süre içinde on binden daha az bir kayıpla Almanlar, İtalya için imkansız olan bir şeyi başardılar ve Yunanistan'ı aldılar. Bölgedeki İngiliz askerleri imha edildi.

98

Bu arada Libya'ya İtalyanlara yardım etmek için giden Almanlar olmayı planlamadıkları bir yerde yayılmıştı: Kuzey Afrika. 1942'de Almanya'nın bu bölgede yüz binden fazla askeri vardı. Bu yüz bin asker Stalingrad'da olsaydı farklı gelişmeler yaşanabilirdi.

Barbarossa Harekatı (Rusya'ya saldırının kod adı) sonunda planlanandan altı hafta geç başladı. Hitler'in orduları altı ay sonra Kremlin'e ulaştı. Sonra da Aralık ayının ilk haftasında geri çekildi. 1943'e gelindiğinde yaklaşık 300 bin Alman, Kuzey Afrika'da savaşıyordu ve hemen hemen hepsi öldü. Kuzey Afrika'daki bu yenilgi daha sonraki yenilgilerin habercisiydi.

Belki de en kanlısı Yugoslavya'da yaşanandı. Bölgede ilk kez başarılı olunmuştu ancak sonra İtalyanların kontrolüne bırakılınca Mussolini'ni her şeyi eline yüzüne bulaştırdı. 1942'de başta Tito'nun komünist partizanları olmak üzere, çeşitli direniş grupları örgütlenip saldırmaya

başladılar.

1943'de Yugoslavya kanayan bir yara ve kaynayan bir kazandı. Komünist partizanlar, kralcılar, milliyetçiler, İtalyanlar ve Almanlar arasında sert çatışmalar oluyordu. Yugoslavya'nın geniş bir bölümü özgürlüğüne kavuşmuştu.

Almanya sonunda bölgeye büyük bir ordu gönderdi ve Napolyon Savaşları'nda Fransa'nın İspanya'da karşılaştığı gibi Almanlar Yugoslav gerilla savaşıyla karşılaştılar. Bu, Almanlar için alışılmadık bir savaştı. Hitler'in dahiyane planı II. Dünya Savaşı'nın nedenlerinden biriydi.

Mussolini ile müttefik olmasına gelince, Mussolini Hitler'e borcunu Rusya'ya iki yüz bin asker göndererek ödemeye çalıştı. İtalyanlar bu savaşta tüm II. Dünya Savaşı'nda kaybettiklerinden daha fazla adam kaybettiler. İtalyanlar, Stalingrad'daki Alman Altıncı Ordusuna yardıma gidiyordu. Ancak Rus saldırıları karşısında İtalyanlar da dayanamadı ve Altıncı Ordu'nun sonu hazırlandı.

Yine de Hitler arkadaşına sonuna kadar sadık kaldı. Müttefikler 1943'de İtalya'yı işgal ettiğinde, o güne kadar ortada görünmeyen, adı duyulmayan İtalya kralı parlamentoyla bir olup Mussolini'yi makamından indirdi. Şaşırtıcı bir şekilde Mussolini hır çıkarmadan yönetimden ayrıldı. Tutuklandı ve İtalya savaştan çekildiğini açıkladı. Hitler bir komando birliği gönderip Mussolini'yi kaçırdı ve ülkesinin kuzeyine gönderdi. Ve ona kukla bir hükümet ayarladı.

1945'de her şey bittiğinde Mussolini ülkeden kaçmaya çalıştı. Ancak İtalyan partizanlar tarafından yakalandı ve sokaklarda sürüklendi. Sonra da bir benzin istasyonunun levhasına asıldı. Mussolini ölümüyle bile Hitler'e ilham verdi.

Hitler Ruslar tarafından sarıldığında çevresindekiler kaçmak için bir yol bulabileceği konusunda onu ikna etmeye çalışırken Mussolini'nin asılmış bir resmi Hitler'e ulaştı. Hitler asla o duruma düşmek istemediğine karar verdi ve kafasına bir kurşun sıktı.

Müttefikler bayağı şanslıydılar; Mussolini onların yanında değil Hitler'in yanında yer almayı tercih etmişti.

99

BİR KALE İNŞA EDİN AMA KAPISINI DA AÇIK BIRAKIN

Maginot Hattı

1939, Fransa

Şu Kamerun Savaşı'nı bir hatırlasanıza. Hani Fransızların 1860'da Meksika'yı işgalinde 60 Fransız lejyoneri 3 bin Meksikalının tuzağına düşmüştü.

Kamerun'da o gün hala törenlerle kutlanır. Maginot Hattında da buna benzer bir olay meydana gelmişti. Fransız askeri uzmanları Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini en aza indirgemek için harika bir yol bulduklarına inanıyordu.

Ancak bu plan, hem Alınanlardan, hem de Fransa'nın işe yaramayan müttefikleri Belçika ve İngiltere'nin üzerlerine düşeni yapmamasından

dolayı başarısız olmuştu. Fransızlar bu kusursuz planın işe yaramadığına çok şaşırdılar.

1914'den 1916'ya Fransız ordusunu coşturan felsefenin kökleri Napolyon'a dayanıyordu: Teknolojik üstünlükleri ne olursa olsun, fanatik derecede inançlı bir ordu her türlü düşmanı yenen Bunun Fransa'ya maliyeti 1916'ya kadar makineli tüfeklere karşı göğsünü siper eden toplam bir milyon asker oldu.

Neredeyse yansı da Verdun'da kaybedildi. O yılın sonunda da Fransız ordusu zaten isyan etti. Fransız komutanlar orduya ağır saldırılardan kaçınılacağı sözü vererek kontrolü ele almaya çalıştı.

1918'de Fransa ihtiyatlı bir şekilde tekrar saldırılara başladı. Ancak büyük kayıplardan sonra artık tamamen savunmaya dayalı bir savaş politikası izliyordu. Önceki üç yüzyılda 14. Louis'nin emrinde çalışan Vauban adlı mühendisin zamanından beri Fransa askeri mühendisliğin üstadı kabul ediliyordu.

Verdun'un etrafındaki surlar hayli eskiden kalma ve yeterince korumalı olmasa da o bölgedeki en ağır Alman saldırısını püskürtmeyi başarmıştı. Almanya, Rusya, ABD ve İngiliz strateji sileri hendekleri aşmak için saldırı sistemleri bulmaya çalışırken Fransızlar bu programı yürürlüğe koyan Maginot'nun adıyla anılan Maginot Haiti'ni oluşturdu.

Hattın inşası 1920'lerin sonlarında başladı ve küresel bir ekonomik kriz yaşanmasına karşın 30'ların başında inşaat hızla ilerledi. Dünya tarihindeki surlarla ilgili en büyük girişimdi. (Biri hariç, onu başka bir makalede tartışmak lazım.) İsviçre sınırından Fransa, Lüksemburg ve Belçika sınırlarının birleştiği Arden'a kadar olan hatta binlerce ton beton döküldü.

Bu set gerçekten de önemli bir mühendislik örneğiydi. Genelde 25 metreden daha derindi, üzerinde barakalar, tiyatrolar, hastaneler ve dar da olsa bir demiryolu vardı. Bir dahaki savaşta kimyasal gazların kullanılacağı düşünülerek hava filtresi sistemleri ve hava kilitleri de mevcuttu. Son savaşın etkilerini taşıyan bir

orduya moral vermek için her şey düşünülmüştü. Bolca sağlanan en iyi şaraplar, aşçılar, resimler bu yapıda sıradan şeylerdi.

Setin üstü silahla doluydu. Ağır toplar tamamen yer altına saklanmıştı. Savaş

anında kamuflajın altından çıkıp ateş ettikten sonra da yerin içinde kaybolacak şekilde ayarlanmıştı. Duvarlarda ise daha hafif silahlar serpiştirilmişti. Yer altında tamamen korunmalı bir şekilde duran askerlerin periskoplarla kullanabileceği makineli tüfekler, her açıyı görüp vurabilecek silahlar yerleştirilmişti. Savaş

ya da bir kriz sırasında savaşan askerler içeriden desteklenebilecekti. Sur hattı kapatılıp savunmaya geçmek de mümkündü.

Almanlar bir akılsızlık yapıp da saldırmaya kalkarsa her şey hazırdı.

Sadece tek bir sorun vardı. Fransızlar arka kapıyı açık bırakmıştı. Yani arkaları tamamen açıktı.

Bunun esas nedeni diplomatikti. Maginot Hattı ilk tasarlandığında İsviçre sınırından Manş Denizi'ne kadar 640 km. olması planlanmıştı ancak sonra Belçika sorunu çıkmıştı. Belçika, Birinci Dünya Savaşı'nda sadık bir müttefikti ama sonradan kendini tarafsız ilan etmişti. Bu nedenle de bu seti Belçikalılar bir tehdit olarak görüyordu.

Setin inşası Fransa'nın Belçika'nın tarafsızlığını dikkate almadığını ve Belçika'nın da Almanya'yla sorun çıkması halinde kendi başının çaresine bakmak zorunda kalacağını ima ediyordu. Fransa, Lüksemburg ve Belçika'ya birlikte bir savunma hattı oluşturmayı teklif etti.

Ama olumlu yanıt alması olanaksızdı. Belçika bunun tarafsızlığına gölge düşüreceğini ve Almanya'yı da kızdıracağını düşünmüştü.

Belçika açısından dar kafalılığından kaynaklanan aptalca bir karardı. Ancak Fransızların sonraki adımları da pek akıllıca değildi. Fransızlar, Ardennes'nin kuzeyine doğru devam eden set inşasını durdurup beklemeye koyuldu. Kuzeye doğru önemli stratejik noktalarda bile inşaata devam etmeyi düşünmediler.

Meuse geçidi, önemli demir yolları, Amiens kavşağı gibi yerleri güven altına almadılar.

İnşaat, bir nehrin yarısına kadar giden bir baraj yapıp, suyun durmasını beklemeye benzemişti. Bu politikanın bir nedeni de aslında parasaldı. İşe girişirken fazladan para ayırmış olmalarına rağmen Fransa'nın kaynakları tükenmişti. Zaten son iki bin yıldır Fransa'ya gelen saldırılar hep kuzeyden olmuştu. Bir fikir de güneye böyle bir set çekerek tüm adamlarını kuzeye kaydırma şansına sahip olmalarıydı, ama set inşa etmek bir

savunma şekliyken bu fikir de tuhaf geliyor...

Sonunda 1939'da kriz patlak verip de Fransa ve İngiltere Almanya'ya Polonya'nın işgali yüzünden savaş ilan ettiğinde komedi başladı. Belçika da hemen harekete geçerek Fransız ve İngiliz askerlerinin topraklarına ayak basamayacağını açıkladı. Ne de olsa tarafsızdı.

Birkaç kişi Belçikalıları boş verip ilerleyelim dediyse de buna karşı çıkıldı.

Sonraki dokuz ay içinde Fransız ve İngiliz askerleri Belçika sınırına yığılıp, Almanlar saldırsa da biz de Belçika'ya girsek diye beklemeye başladı. Maginot Hattında ise bir miktar asker bırakılmıştı, ancak Almanlar nasıl olsa buradan saldırmaz diye askerlerin çoğu kuzeye takviye gücü olarak kaydırılmıştı.

101

Nihayet 10 Mayıs 1940'da Almanlar Belçika'ya girdiler ve Belçika da müttefiklerin yardım için topraklarına girmesine mecburen izin verdi. (Aslında böyle komşuya ne derdin varsa kendin çöz, başının çaresine bak demek lazımdı ama neyse...) Almanların, Belçika'ya yapılan bir saldırıda müttefiklerin harekete geçeceği varsayımına dayalı planı zekiceydi.

Müttefikler Belçika'ya girdi. Almanlar birkaç gün daha bekledi. Sonra Ardenne'nin kuzeyinden Fransa'ya daldı. Belçika'daki savaşta müttefikler yüz binlerce asker kaybetti.

Bu zaferden sonra Almanlar güneye ilerleyip 10 Haziran'da Paris'i aldılar. Bir hafta sonra da Fransa ateşkes imzaladı ve savaştan çekildi.

Maginot Hattı mı? Kimsenin çarpmak istemeyeceği bir duvar olarak hayatını

sürdürmeye devam etti. O kadar mükemmeldi ki, kimse ona saldırmaya cesaret edemezdi. Ancak o kadar pahalıya mal olmuştu ki, Fransızlar, Almanlar saldırsa da şu duvar işe yarasa diye bakıp durdular.

Almanların ise hiç öyle bir niyeti yoktu. Fransa'da bayağı bir sallandıktan sonra Almanlar hatla yüz yüze gelmişlerdi ama yanlış taraftan. Silahlar yanlış tarafa dönüktü!

Almanlar, Fransızları çatışmaya girmeden teslim almaya çalışıyorlardı.

Fransızlar da uğraştırmadan teslim oluyordu. Fransızların intihar sayılabilecek bir onurla Almanlara "kolaysa siz gelin alın" vakalarına çok az rastlandı. Bu ender vakalarda da Almanlar trajik tepkiler veriyordu. Beraberlerinde getirdikleri ağır inşaat makineleriyle, "gelin alın" diyenlerin evlerini başlarına yıkıyorlardı.

Sonuçta Maginot Hattı büyük bir mezar oldu. Birkaç yıl sonra Fransızlar duvarın bir kısmını

otoyol yapmak için yıktılar. Otoyol inşaatı sırasında yedi yıl boyunca duvarların altındaki sığınaklarda yaşayan yarım düzine adam buldular.

Adamların arkadaşlarının çoğu delirmiş ya da intihar etmişti. Hayatta kalanlar konserve, peynir ve büyük miktarlardaki şarapla beslenmişti. Yasal olarak ölü ilan edildiklerinden eve dönüşleri tuhaf olmuştu. Çünkü karıları evlenmişti!

Bu milyonlarca dolarlık yatırım bugün ilk amaçlarından birini hala gerçekleştiriyor: Harika bir şarap mahzeni görevi görüyor. Bölgenin çiftçileri de dahiyane bir fikirle hattın bazı kısımlarını gübreyle kaplamış paşa paşa mantar yetiştiriyorlar.

____
____

BUŞİDO POLİTİKASI

Kazanamayacaklarını Bildikleri Halde Savaşa Girdiler 1941, Japonya

Bazen propaganda o kadar iyi yapılır ki, propagandayı yapan bile söylediklerine inanır. 1941'de Japonların ABD ile savaşa girme karan almaları böyle bir aldanmaya örnektir.

Japonların samuraylara kadar giden ihtişamlı askeri geleneği pek meşhurdur.

Japonya hızla gelişen Batı dünyasına ayak uydurmak için canla başla çabaladı ve 1904-1905 Rus-Japon savaşında Rusya gibi bir Batı devini yenerek dünyayı şaşırttı. Birkaç yıl sonra Japonya, İngiltere ile Pasifik'te bir ittifak anlaşması yaptı ve Birinci Dünya Savaşı boyunca Batı'ya sadık kaldı. Ancak savaş

sonrası pastanın bölüşülmesi sırasında Müttefikler Japonya'yı unutmakla büyük bir hata yaptılar.

Japon elçilerinin Versailles'da anlaşma yapılırken takdimi çok komikti, çünkü geleneksel Japon kıyafetleriyle gelmişlerdi. Truk ve Gilbert adaları gibi uyduruk, eski Alman kolonileri verilip yollanmıştı Japonlar, Bu arada görüşmeler ve anlaşmalar da esas oğlanlar arasında devam ediyordu.

1920'lerin anlaşmaları Japonlar için bir hakaret gibiydi, çünkü bir ada devleti olan Japonya'nın donanmasına sınır getiriliyordu. Batı dünyası Japonya'nın Pasifik'in dışına çıkmasını istemiyordu. Ayrıca bir büyük hakaret daha yapıldı.

Mançurya'da askerleri olan Japonya'ya karşı ABD, Çin'in kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğunu ve kimsenin Mançurya'ya göz koymaması gerektiğini bildiren bir açıklama yaptı.

Japonya için bu dayanılmaz bir iki yüzlülüktü. Daha bir kuşak önce İngiltere, Fransa, Almanya ve minik Belçika bile tüm dünyada acımasızca bir sürü sömürge ele geçirmişti. ABD ise İspanyollarla bir savaşı körüklemekten çekinmemiş ve Pasifik'te kalan son İspanyol sömürgelerini almıştı. Japonlar ilk başta şaşırdı.

1930'da Sovyet birlikleri Mançurya'ya uydurma bir nedenden dolayı girdi ve sonra çekildi. 1931'de ise Japonya, Mançurya'da bir darbe yaptı ve birkaç ay içinde kendi kontrolünde kukla bir hükümet kurdurdu. Rus yayılmacılığına karşı önlem aldığını söylüyordu ancak bu gerekçe Batı'yı memnun etmedi.

Çin'in sırası birkaç yıl sonra geldi. Japonya eski bir tekniği kullanarak Çin'e gönderdiği askerlerin buradaki anarşiyi engelleme amacında olduğunu açıkladı.

Milliyetçi Çin, Komünist Çin ve Japonya arasında üçlü bir savaş başladı. Ama dışarıdan bakıldığında, özellikle ABD'de en büyük düşman Japonya gibi gözüküyordu.

Japonya 1937'de Nanking'e saldırarak ABD'nin Çin'i korumasını zora soktu. 250

binden fazla sivil öldü. Amerikan misyonerleri olaylara şahit oldu ve kameralarla görüntüledi. Bunun üzerine ABD, Japonya'ya karşı sertleşti.

ABD'nin uyguladığı baskıyla Japonya Çin'in tamamım fethetmekten vazgeçti ve daha az saldırgan bir politika izlemeye karar verdi. Ancak ABD, Japonya'dan nefret etmeye başlarken bir şey oldu; Panay Olayı!

12 Aralık 1937'de Japonlar Nanking

yakınlarında demirlemiş Amerikan savaş

gemisi Panay'e saldırdı. Amerikan askerlerinden ölenler oldu. (Aya ilk ayak basan adam Neil Armstrong'un babası da bu gemiden kurtulanlar arasındaydı.) Japonya daha sonra özür diledi ve tazminat ödedi. Ama iki taraf da bunun bilinçli bir saldırı olduğunu biliyordu.

Japonların olaya bakışı sertleşiyordu. Öteki büyük güçler sömürgelerini almışlardı ve Japonların da böyle bir hakkı olmalıydı. Japon ordusunda iki farklı görüş belirdi: "Kuzey Ekolü" ve "Güney Ekolü". Kuzey Ekolü, Çin'e daha sert çıkılmasını ve Rusya'ya karşı savaş açılmasını savunuyordu. Sibirya'nın geniş

toprakları ve Orta Asya'nın petrol kaynakları Japonları bekliyordu. Ancak 1938

ve 1939'da Rusya'yla girişilen çatışmalarda Japon ordusu dağıldı.

Bu durumda Güney Ekolü ağırlık kazandı. Bu ekolün esas amacı sömürge kazanmaktı.

Hollanda ve Fransa'nın sahip olduğu sömürgelerde zaten petrol vardı. Ve Avrupa'da savaş patlak verince buralar daha da çekici hale geldi. Bu sömürgelerdeki petrolün ele geçirilmesi Japon donanması için sınırsız yakıt anlamına gelecekti ve belki de İngiltere tahtının mücevheri Hindistan Japonların olacaktı.

Karar anı gelmişti. Onlara engel olabilecek tek bir güç kalmıştı: ABD. Ama bu arada da ortaya ilginç bir durum çıkıyordu, çünkü 20, yüzyılın başından beri birçok Japon genci üniversite eğitimi için Amerika'ya gidiyordu. Japon donanmasının stratejisti, ünlü amiral Yamamato bile eğitimini Amerika'da almıştı. ABD'nin yetiştirdikleri şimdi ABD'ye karşı savaşacaklardı.

Hitler, ırkların karışması, Hollywood ve caz müziği gibi şeyler yüzünden ABD'nin gücünü kaybettiğini iddia ediyordu. Kendi ırkçı teorileri ve üstün savaşçılıklarıyla kafayı bozmuş olan Japonlar da Amerikalıların savaş

meydanında kendilerinden korkacağını

düşünüyorlardı. Buşido geleneğinden Amerikalıların haberi yoktu. Buşido göğüs göğüse çarpışma demekti. Böyle bir çatışmada doğal olarak Amerikalılar kaçacak ve zafer Japonların olacaktı.

Güney ekolü üstün geldi ve Pasifik bölgesindeki sömürgelere ilerlemek için planlar geliştirildi. Fransız hükümetinin düşüşünden hemen sonra 1940'da Japonlar Fransa'ya ait Hindi Çin kıyılarına gösterişli bir birlik gönderdi. 1940

Eylülünde ise Fransızlara ait bölgede hava üsleri kurmaya başlayınca ABD de Japonya'ya çelik ambargosu koydu. Ayrıca Japonya Hindi Çin'in tümünü ele geçirmeye kalkarsa Japonya'nın petrolünü de keseceğini duyurdu.

1941 baharının sonlarında Japonya harekete geçti. Hindi Çin'in geri kalanını kontrol altına aldı ve ABD daha önce söylediği gibi Japonya'nın petrolünü su keser gibi kesiverdi. Japonya çizgiyi geçmişti ve iki taraf da buna hazırdı.

Japonya büyük miktarlarda petrol stoku yapmıştı. Ancak savaş şartlarında Doğu Endonezya'daki stoklar ele geçirilmezse bir yıldan daha kısa bir sürede bu stok tükenirdi. Güney Ekolü Japonya'yı ABD ile kafa kafaya bir savaşa girmeye zorladı.

Doğru olan bu gibi görünmüştü. Bu stratejiyi planlayan adamların hemen hemen hepsi 1904-1905'teki Rus-Japon Savaşı'ndan geliyordu. Bu savaş, Arthur limanı civarındaki Rus donanmasına yapılan sürpriz bir saldırıyla başlamıştı. Rus donanması Tsuşima Savaşı'nda yok edilmiş ve Ruslar barış istemek zorunda

kalmıştı.

Bu savaş modeli şimdi ABD'ye karşı da uygulanacaktı. Açılıştaki sürpriz saldırı ABD'nin Pasifik Filosunun Pearl Harbour'da imha edilmesi olacaktı. Saldırı güçleri Hollanda'ya ait Doğu Endonezya'yı ele geçirirken, kalan birlikler de Pasifik'teki Amerikan üslerini ele geçirip Filipinler'deki Amerikan güçlerini imha edecekti. Amerikan filosundan geri kalanlar -buna Atlantik gemileri de dahildi-Manila'ya yardıma gelmeye zorlanacak ve son bir savaşla Japonya zaferi kazanacaktı. Batı Pasifik'teki güçlü düşmanlarıyla karşılaşınca ABD kendi ülkesine çekilecek ve sesini kesmek zorunda kalacaktı.

Tüm bu plan en azından kağıt üzerinde iyi bir fikir gibi görünmüştü. Japonlar da buna inanmıştı. Yamamoto, Amerikan donanmasını tanıdığından birtakım şüpheler içindeydi. Şöyle bir nokta vardı: Bu bir sürpriz saldırıydı, ama saldırıdan birkaç saat önce Amerikan hükümetine bildirilmek zorundaydı.

Yamamoto Amerikalıları iyi tanıyordu. Savaş ilan edip birkaç saat sonra da saldırıldığında Amerikan halkı o kadar öfkelenmeyecek ve bir an önce barış

yapmak isteyecekti.

Bu konuda yoğun bir tartışma başladı. Sonuçta savaş savaştı ve Doğu ekolü sürpriz saldırının geleneksel bir savaş yöntemi olduğunu düşünüyordu. Hatta olması gereken buydu. Burada bir Doğu-Batı çelişkisi yaşanması kaçınılmazdı.

Ordudaki batı eğitimli subaylar uyarıda bulunuyorlardı.

Yapılan propaganda Amerikalıların yerinde bir tepki veremeyeceğine ikna etti Japonları. Zaten savaşçının sahip olması gereken Buşido disiplininden haberleri de yoktu.

Ve saldırı başladı. Tarihin en parlak saldırılarından biriydi. Dünyanın neredeyse altıda birini kaplayan geniş bir alanda uçaklar ve

gemiler koordinasyon içinde düşman hedeflerini sürpriz saldırılarla vurdular. O hız ve güvenle de kendilerine karşı çıkan herkese savaş açtılar. Ama bu da savaşı kaybetmelerine neden olacaktı. Askeri planları harikaydı ama diplomasileri çok zayıftı Japonların.

Diplomatik ilişkileri kestiklerini üçüncü sınıf bir haberleşme sistemiyle bildirdikleri için bu bilgi saldırıdan saatler sonra Amerika'ya ulaşmıştı. Bu gafı duyan Yamamoto "Korkarım tüm yaptığımız uyuyan bir devi uyandırmak oldu"

demişti.

Savaş ilanı saldırıdan Önce ulaşmış olsa bile işe yaramayacaktı, çünkü ABD

apar topar Filipinler'deki birliklerine yardıma koşmadı. Filipinler'deki orduyu feda edip daha sonra daha güçlü bir orduyla ortaya çıkabileceğini düşündü.

Japonların Amerikalıları savaşa girmeye zorlamasının ardından Midway'deki deniz

savaşında kesin zaferi elde edeceklerini düşünüyorlardı. Ancak hiç de öyle olmadı, Japonlar düşmanlarını fazlaca küçümsemişlerdi. Amerikan pilotlarının bombalarıyla denizin dibini boylayan gemilerini gördükçe Japon donanmasının komutanı Nagumo yanındakileri dönüp "Vay anasını bu Amerikalıların da Bushido'su varmış" dedi.

Japonların saldırısının Roosevelt'i savaşa girmek zorunda bıraktığına dikkat çeken birçok tarihçi Japonların bu saldırı ve tahrikleri olmasa ABD'nin savaşa fiilen girmeyebileceğim ileri sürerler. Japonya'da Kuzey Ekolu ipleri eline

geçirseydi ABD'ye saldırmayacak ve muhtemelen savaşın gidişatı ve tabii bugünkü dünya çok farklı olacaktı.

____

____

____

106

SİNGAPUR SANMIŞTIK

Amerikalılar Japon Planlarını Hafife Alınca

1941, Pearl Harbor

1941 Aralık ayına gelindiğinde Japonya ve ABD arasındaki gerilim onuncu yılına girmişti. Delano Roosevelt, Japon yayılmacılığına karşı hep tetikte olmuştu ve Japonya'nın Çin üzerindeki

hevesleri rahatsızlık vericiydi. O sırada Japonya bütün demir, çelik ve petrolünü ABD'den alıyordu ve bu malzemeleri stoklamadan ABD'yle aralarını bozmak istemiyordu.

Japonların İtalya ve Almanya ile üçlü ittifaka girdiği 1940 Eylülünden beri sinirler gergindi. Japonya Hindi Çin'in tümüne el koyunca ABD Japonya'ya petrol, demir ve çelik ambargosu uygulamaya başladı. Arkasından da Panama kanalını Japon gemilerine kapadı. 1941 Ekiminde Japonya'nın savaş yanlısı partisinin başkanı General Hideki Tojo başa geçti. İki taraf da savaşın kaçınılmaz olduğunu biliyordu, ancak yine de Washington'da anlaşma arayışları devam ediyordu.

25 Kasım 1941'de ABD ile görüşmeler devam ettiği halde Tojo uçak gemilerini Hawai'ye doğru yönlendirdi ve askerlerini Malezya sınırına yığdı. 6 Aralık'ta Roosevelt, Japon imparatoruna barış için son bir çağrıda bulundu ama işe yaramadı. Amerikalılar ise Japonların ilk Singapur'a saldıracağını ve ABD'nin İngiltere'ye yardım edip etmeme konusunda kararsız

kalacağını hesaplayacaklarını düşünüyordu. ABD'ye karşı doğrudan bir saldırı olacağını düşünmüyorlardı. Uzmanlar o kadar emindi ki, Japonya'nın Singapur'a saldırması sabırla bekleniyordu.

Ohau'da üslenmiş iki Amerikan radar operatörü 2 Aralık'ta bir Japon saldırı gücünün yaklaştığını bildirdiğinde yanlış yaptıkları düşünülmüştü. Pearl Harbor yönetimi de alarma geçmeye gerek olmadığını düşünmüştü. Pearl Harbor'un hedef olabileceğini gösteren hiçbir delil yoktu. Honolulu'daki bir Japon ajanından Pasifik filosu hakkında bir rapor istendiği bilinmesine rağmen bunun bir öneminin olacağı düşünülmemişti. Sonuçta Washington Japonya'nın önce Singapur'a saldıracağından emindi.

En sonunda 7 Aralık 1941 sabahı Pearl Harbor'da sıradan bir gün gibi başladı.

Subaylar ve gemi personeli kıyıdaydı. Uçaklar yerlerinde duruyordu ve cephaneler başka yerde saklanıyordu. Filosunun attığı demiri koruyacak torpido ağları bile yoktu. Çünkü Pearl Harbor

güvenli bir yerdi.

Düşünülmeyen, hiç beklenmeyen saldırı iki dalga halinde gerçekleşti.

İlk dalga Pearl Harbor'u 7 Aralık 1941'de sabah 7:55'de vurdu. Japonlar altı uçak gemisi ve 432 uçak göndermişti. 9:45'de görev sona ermişti ve uçaklar gemilere döndü. Oahu'daki Amerikan uçakları, sekiz savaş gemisi, üç destroyer, üç keşif gemisi imha edilmişti. İki binden fazla kişi de ölmüştü.

Japonlar ise sadece 29 uçak kaybetti.

Amerikan Pasifik Donanması Komutanı Amiral Kimmel ve Hawai Askeri Bölge Komutanı General Short, Pearl Harbor'da Japonlara savunmasız yakalandıkları için görevden alındılar. Amerikalılar şans eseri daha büyük kayıp vermekten kurtulmuştu. Pasifik filosunun bir parçası olan üç büyük uçak gemisi ve dev petrol tankerleri saldırı sırasında Pearl Harbor'da değildi.

Böylece Amerikan donanması ciddi ölçüde zarar gördü, ancak Roosevelt'in

"daima utanç içinde hatırlanacak bir gün" diye nitelendirdiği saldın gününün hemen ertesi günü yeni gemilerin inşasına başlandı.

Son bir not: Japonya Pearl Harbor'dan bir gün sonra Singapur'a saldırdı ve 15

Şubat 1942'de ele geçirdi.

———————————————————————————-

DOST DEDİĞİN YANLIŞINI TEKRARLAR

Hitler ABD'ye Savaş İlan Ediyor

1941, Almanya

1941 Aralık ayının ilk haftasıydı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikalıların belki de ülkelerine en sadık haftasıydı. Birçok Amerikalı Pearl Harbor olayına orduya yazılarak yanıt vermişti. Sonra da Japonya'ya savaş ilan edildi. Ancak Almanya ile ilgili bir karar çıkmadı. İşte bu yüzden Alman Führeri Adolf Hitler bazı yanlış kararlar aldı.

Ne oldu da Almanya Amerikalıları karşısına aldı? Almanya hızla Avrupa'da ilerlemiş ve Önce Polonya, sonra Norveç, Danimarka,

Fransa, Yunanistan, Balkan ülkeleri derken, Batı Rusya da ele geçmek üzereydi. Bu noktada iki pürüz çıktı. Biri başarısız İngiltere saldırısı, öteki de Almanların Kuzey Afrika'daki küçük gücü Rommel'in İskenderiye'den gelen İngiliz kuvvetleri tarafından sıkıştırılmasıydı.

Rusya'daki saldırı ilerliyordu. Sovyetlerin kalbi olan Ukrayna düşmüştü.

Leningrad kuşatılmış ve insanlar açlıktan ölmek üzereydi, Alman ordusu Kremlin'e yaklaşıyordu. Ancak Moskova yolundaki ordu Hitler'in emriyle kuzey Ukrayna'ya çağrıldı ve oradaki Rus ordusunun etrafı çevrildi. Sonuçta askeri tarihin en büyük toplu katliamlarından biriyle Sovyetler Birliği 700 bin asker kaybetti. Ardından Moskova'nın da düşüşüyle direniş kırılacak ve Stalin kaybedecekti.

Bunun hevesiyle Almanlar o son saldırıya geçti. Ancak Rusya'da son elli yılın en soğuk kışı başlamıştı. Alman ordusunun bu şartlar için donanımı yetersizdi. 5

Aralık'a gelindiğinde Almanlar Mançurya ve Sibirya sınırındaki Rus güçlerinin 10 bin km. uzakta olduğunu düşünüyordu. Ama güçlü ve iyi eğitimli Sibirya ordusu Moskova'yı kurtarmak üzere gelmişti.

Japon uçaklarının Pearl Harbor'u bombaladığı gün Sibirya ordusunun birlikleri de Moskova'da Almanları durduruyordu.

Şimdi İkinci Dünya Savaşı'nın kaderini değiştiren başarısız planlara bir bakalım. Savaştan önce Almanya ve Japonya görüşme yapmıştı ve Japonya Pasifik'teki Fransız-İngiliz birliğine karşı bir müttefik arıyordu. Hitler de Japonları yanında savaşa sokup Rusya'ya Sibirya'dan saldırtmak istiyordu.

Japon ordusundan da bu fikre sıcak bakanlar vardı. Ancak Stalin bu planları öğrenmişti. O yüzden Almanlar saldırır saldırmaz Sibirya birliklerini harekete geçirmişti.

Rusya'ya karşı saldırı başlatılır başlatılmaz Alman Dışişleri Bakanı Japonlara Sibirya'nın

alınmak için onları beklediğini bildirdi ama Japon tarafında sessizlikle karşılandı. Japonlar Pearl Harbor planıyla meşguldü. Hemen hemen tüm Alman Genelkurmayı, Japonya'nın ABD ve İngiltere'ye saldırdığını duyunca şaşırdılar. En azından İngiltere'ye saldırmaları ilginç bir haberdi. Bu,

---

İngiltere'nin kaynaklarını bir savaş için daha parçalayacağı anlamına geliyordu.

ABD'ye gelince, Alman subayları nefeslerini tuttu.

ABD hala olaylardan uzak kalma duygusu

içindeydi ve savaşın dışındaydı.

Amerikalılar İngiltere'ye ve Sovyetler'e yapılan anlaşmalar çerçevesinde bazı desteklerde bulunuyordu. Bir ay önce Amerikan birlikleri İzlanda'ya çıkmış, Almanlar ve Amerikalılar karşılaşmış ancak ABD hala işin içine pek girmemişti.

Hitler'in danışmanlarının Japon saldırısına tepkisi farklı farklıydı. Japonların Rusya'ya saldırmamasından duyulan bir rahatsızlık vardı. (Aslında sonraki on yılda Japonlar Ruslarla diplomatik ilişkileri geliştirmişti.) Almanlar Pearl Harbor saldırısını Amerikalıların Almanya'ya da savaş açmak için bahane olarak kullanmasından korkuyorlardı.

Ardından 11 Aralık'ta Hitler ABD'ye savaş ilan etti.

Bu sefer Hitler'in danışmanları şaşkınlık içindeydi. Neden ABD'ye savaş ilan etmişlerdi ki? Rusların işinin hala bitmemiş olduğu ortadaydı, İngiltere'nin hala bir çobana ihtiyacı

vardı ve Japonların da güvenilmez bir müttefik olduğu belli olmuştu. Japonlar Rusya'ya saldırmayı reddediyorlardı. Bu da Sibirya ordusunu serbest bırakmak demekti.

Anlaşmaları bir zamanlar yırtıp atan Hitler, Almanya ve Japonya arasında bir dostluk anlaşması olduğunu ve Almanya'nın Japonya'yı ABD'ye karşı desteklediğini açıkladı. Japonların San Francisco'da yapılacak bir anlaşmayla istediklerini yaptıracakları kehanetinde de bulundu.

Hitler'e Amerikalıların Birinci Dünya Savaşı'ndaki rolü, özellikle Fransızlara ve İngilizlere yaptıkları sınırsız yardım hatırlatıldı. Ayrıca Almanya'nın ABD'ye saldıracak yeterli donanımı yoktu. ABD yıllardır oturup güçlü bir donanma yarattıysa onunla başa çıkmak zor olacaktı.

Danışmanları Amerikan propagandasının etkisinde kalınca Hitler öfkeyle karşı çıktı. Japonlar ABD'nin zayıf yönünün farkına varmış ve bunu kullanıyordu.

ABD de Museviler yüzünden "bozulmuş"tu. Artık Amerikan halkını yola getirmenin zamanı gelmişti.

Ancak Hitler'e Moskova'daki durumun kötüye gittiği anlatıldı. Hitler bunun geçici bir durum olduğunu söyledi ve orduyu geri çekip baharda daha güçlü bir şekilde saldırma fikriyle dalga geçti.

Sert, kesin ve tartışmasız bir şekilde Sibirya ordusuna karşı savaşılmasını emretti.

Sonraki bahar Almanya gerçekten de yeni birliklerle saldırdı ancak 1941'deki ordu kadar güçlü eğildi. Wehrmacht kışın bir milyondan fazla kayıp vermişti.

Leningrad'ı kuşatıp Moskova'yı alacak güçleri kalmamıştı. Ukrayna'nın kontrolü de elde tutulamıyordu. Bu arada Kuzey Afrika'da da Alman askerleri vardı.

Rusya'da savaşa devam edip ABD'ye savaş ilan etmek o zaman için iyi bir fikir gibi görünmüş

olabilir, ancak bir fiyaskoyla sonuçlanmıştı.

HAYIRLI BİR FİYASKO!

Almanya ve Berlin Duvarı

1944, Almanya

Fransızların Maginot Hattının kuzeyinde Ardenne'leri geçişlerinden bir hafta sonra Alman orduları Manş Denizi kıyılarındaydı. Modern savaş tarihinin en büyük başarılarından birini gerçekleştirmişler ve üç haftadan kısa bir sürede Fransa'yı teslim almışlardı. İngiltere yalnız kaldı.

O yaz ve 1940 sonbaharında asla gerçekleşmeyecek bir Alman işgalini beklemeye koyuldu.

İki yıl sonra durum tamamen değişti. İngiltere'nin yakında çökecek önemsiz bir ülke olduğunu düşündüğünden Hitler yüzünü Rusya'ya döndü. Şimdi 1942'lerin sonuydu ve Stalingrad'da tükenmek üzere olan bir Alman ordusu vardı. Başka bir ordu da El Alamein'de İngilizlere yeniliyordu. Kuzey Afrika'daki birlikler ise Amerikan kuvvetleri tarafından paralanıyordu. Er yada geç, belki bir yıldan daha kısa bir sürede, İttifak devletleri Manş Denizi'ni kontrol altına alıp Fransa'yı işgalden kurtarmak için saldırabilirlerdi.

Maginot Hattı bir başarısız savunma anıtı gibiydi ve Fransa için kötü bir ündü.

Ancak Almanlar da kendi Maginot hatlarını yaptılar. Teknik açıdan Fransızlarınkinden çok daha üstündü ama seçilen yer felaketti. Ancak Stepnen Ambrose gibi bazı tarihçiler yaptıklarının o zaman için makul göründüğünü

iddia eder. Belki de bu büyük aptallığın nedeni Erwin Rommel'in sorumluluğunda inşa edilmiş olmasıydı.

Rommel adı Nazi tarihinin en büyük taktik ve operasyon ustasına aittir. Politik olarak güçlü bir askerdi ve 1944'de Hitler'e düzenlenen darbenin içinde yer almıştı. Eğer başarılı olsaydı Almanya'nın başına da geçebilirdi. Ancak Gestapo'nun eline düşmesinden sonra intihar etmeye zorlandı.

1942-43 kışında Kuzey Afrika'da Almanların savaşı kaybedişinden sonra Rommel geri çağrıldı. Sözde bir burun rahatsızlığı vardı ama esas amaç savaşı kaybetmiş olmasıydı. Hastalığından kurtulur kurtulmaz Führer'le görüşmüş ve Hitler Müttefik kuvvetlerin Fransa üzerinden gelişebilecek bir saldırısına karşı savunma hazırlamasını Rommel'den istemişti.

Batı Duvarı, bir Nazi propagandasıydı ve her yerde çok güçlü olduğu anlatılıyordu. Rommel de işin başına geçecekti. Rommel kabul etti ancak böyle bir görev için emir komuta zinciri

çok karışık ve yetkileri çok sınırlıydı.

Aslında çok salakça olan bu plan nasıl oldu da devam ettirildi? Rommel aslen Batı Duvarı fikrini benimsemişti ve savaşın kaderinin "su kıyısında"

belirleneceği lafını da etmişti.

Bu işe isteyerek girip silahlardan sorumlu Albert Speer ile ortak çalıştı. Beton gibi maddelerin sağlanmasında ona öncelik tanınmasını ayarladı. Ancak Rommel, Batı Duvarının durumunun pek parlak olmadığını kısa bir keşif sonucunda anladı.

Sonraki yıl Rommel yüz binlerce askeri harekete geçirdi. Askerler ya çok genç ya da Rus savaşlarından kalma eski askerlerdi. Deniz kıyısında surlar yapmak için büyük kaynaklar kullanıldı. Uzunluğu 3000 kilometreyi geçen tüm sahil şeridi çıkartmaya karşı çelik bir setle korunacaktı. Rommel çok fazla kaynak tüketir olmuş ve daha da fazla istiyordu. Maginot Hattından daha güçlü bir setti bu.

Milyarlarca dolar harcandı ama aslında sonuç koskoca bir hataydı. Yaptıran Büyük Rommel olunca tarihsel açıdan bazıları için kabul edilebilir duruma geliyordu.

Bu setin yapılmasının somut sonuçları oldu. Pas de Calais bölgesinde savunma hayli güçlüydü dolayısıyla buradan bir çıkartma yapılamazdı. Bu durumda dikkatler ikinci uygun yer olan Normandiya'ya çevrildi.

Rommel, İttifak devletlerinin deniz yükseldiğinde saldırmasını bekliyordu.

Ancak deniz çekildiğinde bir kumsaldan kıyıya çıkacakları kimsenin aklına gelmedi. On binlerce ton çelik ziyan olmuştu.

Surlara gelince, en önemli sorun şu; eğer sur yapacaksanız her yeri çevirmek zorundasınız. O zaman düşman zayıf bir yer arar, bulur. Ama siz de oradan gelecek saldırıya yoğunlaşırsınız.

Yüz kilometrelik sahil şeridinde Müttefiklerin karaya çıkabilecekleri tek yer Omaha'daydı. Omaha ise bir delik gibiydi. Bir sabah Müttefikler saldırdı ve tüm askerler buradan sızdı. Sonucunda ise Almanya Fransa'yı kaybetti.

Alman Batı Duvarı tarihin en devasa fiyaskolarından biridir. Fransızların Maginot Hattı her şeye rağmen bir işe yaramıştı çünkü hiç olmazsa Almanlar bu hatta saldırmayı göze alamamış, kuzeyden, hattın olmadığı noktadan Fransa'ya girmişlerdi. Ama Almanların hattı böylesi bir işe de yaramadı. Omaha ve diğer dört noktada karaya çıkan Müttefikler önünde Alman ordusu bir gün bile duramadı.

Bununla birlikte birçok tarihçi, çıkartma sabahı Rommel cephede işinin başında olsa ve istediği yetkiler de verilmiş olsa Müttefikleri gerisin geriye denize dökebileceği görüşündedir.

Fransa'ya yapılan saldırının komutanlarından ve Maginot Hattını kuzeyden ilerleyerek etkisiz kılmayı önerenlerden biri de Rommel'di ama daha sonra kendisi yine bir işe yaramayacak benzer bir hattı kurmaya kalkışmıştı. Gerçi işin şöyle bir yana daha var; eğer Rommel'in duvarı işe yarasa ve Müttefikler Normandiya çıkarmasında başarısız olsaydı, altı ay sonra dünyanın ilk atom bombası Hiroşima'ya değil muhtemelen Berlin'e atılacaktı. Onun için belki de bu fiyasko sonuçta Almanya'nın hayrına olmuştur.

112

KARŞILIK BEKLEMEDEN

Roosevelt Dükkanı Bağışlar

1945, Yalta

Winston Churchill, Joseph Stalin ve Franklin Roosevelt Yalta'da buluştuklarında II. Dünya Savaşı'nın birkaç ay içinde bitmesini beklemiyorlardı. Almanya hala savaştaydı. Bulge Savaşı biteli iki ay olmuş ve herkes kendi derdindeydi. Stalin, Alman ordusunun yenilgisini izliyordu. Yirmi milyona yakın insan kaybeden Rusya'nın kaybı oransal olarak Fransa'dan daha fazlaydı. Churchill ise Avrupa, komünizm ve Yakındoğu ile ilgileniyordu. Roosevelt'in sorunu ise en büyüğüydü.

Japonlar kendi adalarına çekilmeye zorlanırken sergiledikleri fanatik direnişte azalma görülmemişti. Kamikazeler hala iş başındaydı.

Japonlara karşı verilen savaşın bir sonraki aşaması artık Japon adalarının işgaliydi. ABD'nin Japonların ele geçirdiği adalarda yaptıkları savaşlarda verdiği kayıp beş yüz bin kadardı. Çoğu da kamikaze saldırıları yüzündendi. Aynı şeyler tekrarlanmak üzere bekliyordu.

Manhattan Projesi olarak bilinen atom bombası ise ABD'yi umutlandırdı ancak kimse bombanın işe yarayıp yaramayacağından emin değildi. Bu arada Stalin Avrupa'da ne var, ne yok diye bakarken, Churchill de Stalin'e bakıp şu savaşı nasıl bir an önce bitirsek diye düşünüyordu. Roosevelt ise Japonların yenilgisi için Rus yardımının şart olduğunu görüyordu.

Ama öte yandan Rus yardımına duyulan ihtiyaç Rusların da bu adalara çıkacağı anlamına geliyordu. Bu anlaşma Almanya için de üç bölgeyi kapsıyordu (Fransızlar daha sonra Potsdam'da katıldı.) Almanların teslim olma süreci hızlanıyordu. Ancak Roosevelt Rusya ile ilgili olarak rahatsızdı. Anlaşma Rusya'ya Polonya'yı doğrudan yönetme hakkı veriyordu.

Rusya'nın hakim olduğu yerlerde nasıl bir hükümetin seçileceğini Churchill ve Roosevelt tabii ki biliyordu. Rusya ise bun karşılık Japonya'ya savaş ilan edecekti. (Ama etmedi.) Roosevelt istediğini aldı ve Müttefiklerden bir ordusu oldu. Rusya ise Avrupa'nın yarısını onlara verdikleri için teşekkür etti.

Japonya'nın işgali asla gerçekleşmedi. Hiroşima ve Nagasaki'ye atom bombası atıldı ve Missouri savaş gemisinde imzalanan anlaşmayla II. Dünya Savaşı'nın Pasifik ayağı sona erdi. Rusya'nın Japonya'ya asker göndermesine gerek kalmadı. Komünist partiler yüz milyon Avrupalıyı yönetmeye başladı. Yalta Bildirisi en çok Stalin'in işine yaradı. Başkan Roosevelt Doğu Avrupa'nın komünist rejim altına girmesinin o zaman için en uygun karar olduğunu düşünmüştü.

____

____

113

ŞECAAT ARZ EDERKEN SİRKATİNİ SÖYLER

Nürmberg Davalarında Sunulan Nazi Belgeleri

1945-46, Almanya

1918'de gaz yüzünden bir süre gözleri görmeyen Hitler eğer gözleri iyileşirse mimar olma planlarını bırakıp politikacı olmaya kendi kendine söz verdi. Görme yetisini tekrar kazandığında Almanya'yı bulunduğu umutsuz durumdan kurtarıp ait olduğu yere yükseltmek için ant içti. Ama daha sonra planda bir değişiklik yaptı.

Tarihin önceki delilerden daha da deliydi ve 20. yüzyılın en büyük demogoguydu.

Yaptığı işlerin kaydını çok sıkı tutturuyordu.

Gelecek nesillerin bunlardan faydalanmasını istiyordu.

Hitler ve propaganda bakanı Joseph Goebbels ise kayıtlardan fazlasıyla ilgileniyordu. Almanya o sırada film yapımında uluslararası bir merkezdi.

Babelsburg'daki stüdyolarda bugün klasik olan yönetmenler çalışırdı; Fritz Lang (Metropolis, M), F.W. Murnau (Nosferatu) ve Robert Wiene (Dr. Caligarının Dolabı) bunlardan bazıları. Dahası yetenekli kadın belgeselci Leni Riefenstahl Olmpia ve Azmin Gücü adlı destansı filmleriyle Nazi propagandasına destek olmuştu. Hitler ve bakanlarına bu da yetmedi ve "#m Yıl Boyunca Reich" filmini çektirdiler.

Film ve resim karelerine savaşla ilgili her tür sahne kaydedildi. Fabrikalar, eğitim kampları, göreve gönderilen askerler, Berlin'in tekrar inşası, sanat ve politika. Etnik temizlik de tüm planın bir parçası olduğundan toplama kampları da filmde yer alıyordu. Naziler tam anlamıyla "şecaat arz ederken sirkatini söylüyordu." Ne

kadar kahraman olduklarını anlatmak için gerçekleştirdikleri etnik temizliği kanıt olarak gösteriyorlardı.

Almanya savaşı kaybedip Hitler intihar ettiğinde Nazi savaş suçlularını yargılamak üzere uluslararası bir mahkeme kuruldu. Mahkeme 20 Kasım 1945'de Almanya'nın Nürmberg şehrinde başladı. ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nden gelen hakimlerin oluşturduğu bir kurul mahkemeyi yönetiyordu.

Nazi savaş suçluları, görgü tanıklarının ve işkence kurbanlarının ifadeleri alınarak yargılandı. Yargıçlar delillerin sadece konuşulanlardan ibaret olacağından korkuyordu. Dahası olayların boyutlarının ne olduğu sürekli sorgulanıyordu. Ölüm ve acı savaşın normal bir parçası kabul ediliyordu.

Nazilerin çizgiyi geçtiğini ispat eden herhangi bir delil var mıydı?

O sıralarda CIA'nin başında olan ve "vahşi" lakabıyla anılan Bili Donovan sayesinde farklı

arşivlerden belgeler mahkemeye akmaya başladı. Bunların arasında Nazilerin yönetim birimlerinin yazışmaları da vardı. Bu belgelere dayanarak da yargılananlar mahkum edildi.

____

____

____

114

Hitler ve Goebbels'in sinemaya ilgileri sayesinde, Nazilerin yaptıkları ve toplama kampları filmlerinde delil olabilecek birçok unsur ortaya çıktı. Nazilerin ne kadar korkunç olduklarını hayal gücüne bırakmayan belgelerdi bunlar.

Hitler çok iyi biliyordu ki bir resim bin söze bedeldi.

Duruşmaların sonunda yirmi bir Nazi subayı çeşitli savaş suçlarından hüküm giydi. On ikisi ölüme mahkum edildi, gerisi hapse gönderildi. Daha ah düzeydeki askerler ve gardiyanların davalarından da 24 idam 128 hapis kararı çıktı.

Bu dava için daha sonra özür dileyenler oldu. İçinde bulundukları koşullardan dolayı kişilerin suç olarak görmedikleri eylemleri yaptıkları için cezalandırılamayacağı söylendi. Ancak ABD Yüksek Mahkemesi Başkanı Robert Jackson bireyin bilinci dahilinde yaptığı her davranıştan sorumlu olduğunu savunan fikirleri kabul gördü.

Savaş suçları konusunda fazla anlaşmazlık yoktu. İşlenen suçlar gelecek kuşaklara ibret olması için kayıtlara geçti.

115

ESKİ DOST DÜŞMAN OLMAZ DEME, OLUR!

Hindi Çin'de 30 Yıl Süren Savaşın Başları

1945, Fransa ve ABD Hindi Çin'de

Dünyanın iki büyük devletini berbat bir yenilgiye sürükleyen, hükümetlerinin düşmesine yol açan ve gereksiz ve trajik bir biçimde bir milyonun üzerinde insanın ölümüne yol açan politik kararlara bir göz atmadan bu "fiyaskolar"

koleksiyonu tamamlanmış sayılmaz... Bu kararlar Hindi Çin savaşının orijinal temelleridir...

1945'de Pasifik'teki politik paradigma bugün birçok kişinin kavradığından çok daha acayip ve karmaşıktı ve tuhaflığın odak noktası da Hindi Çin'di.

Olayın başlangıcı 1940 yıllarının Fransa'sına, Almanların yıldırım saldırısından önce Fransızların yürüttüğü o feci altı hafta kampanyasından sonra uğradıkları acı yenilgiye kadar gidiyor. Bununla birlikte tüm Fransa Alman işgali altına girmemişti aslında savaş sırasında Fransa saf değiştirmişti de denebilir. Kuzey Fransa ve Paris'le birlikte kıyı bölgeleri doğrudan işgal edilmişti ama Fransa'nın geri kalanı işbirlikçi bir hükümet tarafından yönetilmeye başlanmıştı.

1940-44 yılları arasında dünyanın her tarafındaki Fransız birlikleri faşistlerin saflarında savaşmak durumunda kalmışlardı. Bu utanç verici çöküşten sonra Fransız sömürgelerindeki yöneticiler bir seçim yapmak zorunda kaldılar ve hemen her durumda faşistlerin tarafını seçtiler, en azından ufukta bir Müttefik donanması görünmediği sürece.

Böylece 1940 sonlarında Japonlar Çin'e karşı yürütmekte oldukları savaşı güçlendirmek için Fransa'nın sömürgesi olan Hindi Çin'de deniz ve hava üssü kolaylıklarından yararlanmayı "rica

ettiklerinde" işbirlikçi Fransız Vichy hükümeti bu isteği kabul ederken neredeyse bir zil takıp oynamadığı kaldı.

1941 ortalarında Japonlar açıkça Hindi Çin'i işgal ettiler ve en ufak bir direnişle karşılaşmadılar. Ve bundan sonra da hikayenin gerçekten ender rastlanan bölümü geliyor... bundan sonraki dört yıl boyunca Fransız yöneticiler, bürokratlar, askeri personel ve polis güçleri Japonlarla tam bir işbirliği içinde oldular. Gerçekte Pasifik bölgesinde Japonların yanında yer almışlardı.

Ama 1944'e gelindiğinde Pasifik'teki durum değişmeye başlamıştı. İlginç ve pek görülmeyecek bir operasyon sonucunda Amerikan deniz piyadeleri Ho Si Minh liderliğindeki Vietnam ulusal güçleriyle ilişkiye geçerek lojistik ve eğitim desteğinde bulunmayı önerdiler. 1945'de artık bu güçler kuzey Hindi Çin'de Japon kuvvetlerine karşı müthiş bir savaş yürütüyorlardı. Denizde de İngiliz donanması Japonların üslerini ve limanlarım bombalıyordu. Bu sıralarda Fransızların sesi soluğu çıkmıyordu.

Belki de dönüm noktası Roosevelt'in ölümüydü, çünkü ABD Başkanı Japonlarla yaptıkları işbirliğinin karşılığında Fransızların ödeyeceği bedelin Hindi Çin

yarımadasındaki sömürgelerini kaybetmek olacağını açıklamıştı. Amerikalılar savaştan sonra özgür ve bağımsız bir Hindi Çin görmek istediklerini söylüyordu.

Amerikalılar savaşın bitmesinden sonraki bir yıl içinde Filipinler'in de bağımsızlığına kavuşacağına söz vermişlerdi ve böylece bölge politikasına da uygun düşüyordu. Bu kritik vaatler Batı emperyalizmine karşı Doğu'nun

özgürlüğü için savaştığını söyleyen Japon propagandasına karşı devreye sokulan etkili silahlardı.

Japonya'nın teslim olmasıyla birlikte Çin, Burma ve Endonezya'da önemli sayıda Japon birliği mahsur kaldı. Aynı durum Hindi Çin için de geçerliydi. Ho Si Minh'in yönetimindeki ulusal güçler, Amerikan deniz piyadelerinin de tam desteğiyle, Hanoi'ye girdi ve burada özgür ve bağımsız bir cumhuriyet kurulduğunu ilan etti.

Vietnam tarihinin bu dönemi ve ABD ile olan ilişkileri bugün bir hayli karışık yorumlara ve yanlış değerlendirmelere konu olmaktadır. Gerçekte Ho Si Minh'in daha o zamanlar Stalin ve Mao ile ittifak içinde Hindi Çin'e komünizmi getirmeye kararlı olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu konudaki gerçeği belki de hiçbir zaman bilemeyeceğiz ama daha sonraki haftalar evdeki hesabın çarşıya uymadığını gösteren iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Bir süre sonra, bazı yönetsel sorumlulukları üstlenmek, on binlerce Japon esirini teslim

almak ve kamplara yerleştirmek üzere İngiliz birlikleri karaya çıktılar.

Ho birçok kez Amerikan Anayasasından ve Abraham Lincoln'un konuşmalarından alıntılar yaparak kendi ülkesi için istediği modeli ortaya koydu ve savaştan sonra da Hindi Çin'in bu doğrultuda kalkınmasını sağlamak için Amerikalılardan yardım talebinde bulundu.

Amerikalı danışmanlar sosyalist olmasına rağmen Ho Si Minh ile birlikte çalışabileceğini ama Hindi Çin'deki Fransız sömürge yöneticilerinin yozlaşmış

bulunduğunu ve bir an önce onlardan gayri resmi bir şekilde kurtulmak gerektiğini bildirdiler.

Ve ardından da Fransızlar geldiler.

Yabancı lejyon birliklerini de içeren Fransız kuvvetleri ağır bir Alman aksanıyla konuşan yeni askere alınmış tecrübesiz birliklerden oluşuyordu. Böylece onlar da Hindi Çin'deki

kalabalık askeri nüfusa karıştılar. Amerikalıların desteğinden İngilizlerin kontrolüne ve ardından Fransızların ortaya çıkmasına uzanan bu karmaşık geçiş döneminde gerçekten çok tuhaf ve dikkat çekici bir olay meydana geldi.

Esir kamplarındaki Japon askerleri serbest bırakıldı, silahları da geri verildi ve sokaklara salınarak güvenliği sağlamaları istendi. Batılıların özgürlük ideallerini paylaşan bir halka küçültücü bir şey söylenecekse eğer, işte burası tam yeriydi. Özgürlük için savaşan insanların güvenliğini sağlamak için acımasız bir düşman ortalığa salınmıştı.

Fransızlar Hindi Çin Cumhuriyetini kabullenmeden önce biraz ileri-geri laf ettiler ama İngilizlere benzer bir şekilde bir Fransız Milletler Topluluğu'nun parçası olacağına ilişkin söz verilince seslerini kestiler. Çok ilginç bir şekilde ve savaş alanındaki yüksek rütbeli askerlerin her birinin itirazına ve Vietnam

halkının kendi kaderini tayin etmeye kararlı olmasına rağmen Truman Fransızların bölgeyi yeniden işgal etmesini destekledi.

Truman, savaş sonrasında Fransa ile ilişkiler açısından DeGaulle'ün bunu önemli bir sorun haline getirdiğini belirtiyor ve düşmanla işbirliği yapsın veya yapmasın Fransız ulusal gururunun bütün sömürgelerin geri verilmesini gerektirdiğini söylüyordu. DeGaulle'ün gösterdiği duyarlılığın yanı sıra Ho Si Minh de savaş sonrası dönemde güçlenmekte olan Mao'nun komünistlerini ülkeye davet etmeye hazırlandığına göre Truman'ın gösterdiği yol akla uygun görünüyordu.

Böylece gelişmeler bu yolda ilerledi. Amerikan ve İngiliz desteği ve danışmanları Hindi Çin'den

ayrıldı, Fransa da bölgedeki işgal kuvvetlerini yeniden oluşturup durumunu güçlendirmesinin ardından Ho Si Minh ve hükümetini sıkıştırmaya başladı. (Bu arada ABD ve İngiltere'nin şiddetli protestolarının sonucunda Japon askerleri de sokaklardan geri çekmişti.) 1946'nın sonunda Ho Si Minh Fransızlarla işbirliği yapmanın her türlü bahanesini bir kenara koyarak Hanoi'den kaçtı ve gerilla savaşı kaldığı yerden yeniden başladı.

Artık en azından Fransızların komünist tehdide karşı dile getirdiği görüşler dikkate alındığında ABD açık bir şekilde Fransa'nın yanındaydı. Truman Doktrinini oluşturmaya çalışan ABD için Fransa'nın Ho'yu bastırma çabalarına askeri destek vermesi mümkün değildi. Buna karşılık Ho da bir süre sonra silah ve cephane sağlayabileceği tek kaynağa Çin'deki komünistlere ve Stalin'e yöneldi. Oysa Çin Vietnam'ın tarihsel bir düşmanıydı.

Bu ateşin sönmesi için otuz yıl süren bir savaşın geride kalması gerekecekti.

Aslında her şey şu paradokstan ortaya çıkmıştı: II. Dünya Savaşı'nda ABD'nin yanında yer alan bir halkın yok edilmesi için aynı savaş sırasında ABD'ye karşı savaşan Fransız yönetimine destek verilmişti...

118

GERİYE ÇEKİLİN ÇOCUKLAR, BAŞKANA BİRAZ YER AÇIN!

Gizli Servis ve Başkanın Korunması

1963, Dallas, Texas

Son zamanlarda gazetelerin başlıkları Gizli

Servis ajanları üzerinde odaklaşmıştı; yakın koruma görevi yapan, aynı tornadan çıkmış gibi görünen, düzgün giyimli bu görevlilerin işi her zaman Başkan'ın hemen yanında olmaktı.

Gerçi bazen bu zorunluluk onları sorumluluklarının gereği olan istek ve dilekleriyle çatışma içine sürükleyebiliyordu.

Ama aslında Gizli Servis işe böyle başlamamıştı.

Ne ilginçtir ki, Gizli Servis'in kuruluşu 1865'de suikasta kurban giden ilk ABD

Başkanı Abraham Lincoln döneminde oldu ve başlangıçtaki görevleri kalpazanları yakalamak, uyuşturucu kaçakçılarını engellemek, haraç ve mafya örgütlenmesini izlemek ve buna benzer diğer işlerdi.

1800'lerin sonlarında ve 1900'lerin başlarında ABD devlet başkanları Gizli Servis ajanlarını savaş zamanında istihbarat çalışması yapmakla ve aynı zamanda arazi sahtekarlıklarıyla ve kamu kuruluşlarındaki yozlaşmayı izlemekle de

görevlendirdiler. Zaman içinde ajanların bazıları FBI'ı oluşturmak ve daha önce Gizil Servisin sırtına yıkılmış kimi işleri üstlenmek üzere Adalet Bakanlığı'na aktarıldılar.

1901'de Gizli Servis elemanları başkanları korumakla resmen sorumlu oldular ama Kongre 1906'ya kadar bu görev için bütçeden pay ayırmadı ve bu arada üç ABD Başkanı, Lincoln, Garfield ve McKinley suikasta kurban gitmesine rağmen 1951'e kadar da bu görevlendirmeyi kalıcı bir atamaya dönüştürmemekte direndi. Bu durumda devlet başkanları askeri ve özel korumalardan oluşan karma bir grup tarafından korunmuştu. Her iki grup koruma da en yüksek düzeydeki devlet görevlisinin emirlerini yerine getirmek konusunda her zaman çok duyarlıydılar.

Politik hayvanlar olan başkanlar genellikle seçmenleriyle yakın ve bire bir ilişki kurarak kampanya yürütmek istiyorlardı; özellikle de radyo ve televizyon öncesinde bu tür bir kampanya çok sayıda yüz yüze ilişkiler, el sıkışmalar, bebeklerin öpülmesi falan gibi şeyler

gerektiriyordu.

Aynı şekilde başkanlar bazı temaslarında ve danışmanlarıyla görüşmelerinde belirli ölçüde gizlilik de istiyorlardı. Her iki durum da başkanların korumalarına sık sık geri çekilmesini emretmesine yol açıyordu; ya seçmenleriyle başkanın arasına girmemeleri ya da sadece belirli kulakların duyması gereken konuşmaları duymamaları gerekiyordu.

Başkan William McKinley tam da böyle bir durumda öldürülmüştü; korumalarına fazlaca geri çekilmelerini söylediği bir sırada anarşist Leon Czolgosz'un saldırısına uğramıştı ve adamları müdahale edemeyecek kadar uzaktaydılar.

____

Giderek sadece başkanı ve ailesini korumakla görevlendirilen Gizli Servis bir eylem planı hazırlamayı başardı ve zamanla tecrübe ve araştırmayla ABD'nin en üst düzey görevlisinin güvenliğini iyice sağlama alacak önlemler geliştirdi.

İlk önlem Gizli Servisin günün 24 saati görevli olmasıydı. Başkan Wilson Mrs.

Edith Bolling Galt ile flört ederken Gizli Servis elamanları da artık onlarla birlikteydi. Aynı şekilde Başkan Coolidge ölüm döşeğindeki oğlunun başında üzüntüden kahrolurken, İkinci Dünya Savaşı sırasında Franklin Delano Roosevelt dünyayı dolaşırken ya da Truman gece geç saatlerde poker partileri düzenlerken Gizli Servis ajanları da hep yanlarındaydılar.

Ajanlar başkanın çocuklarıyla birlikte okula gidiyor, arkadaşlarıyla buluştuklarında, hatta

flörtlerinde onlara eşik ediyor, evlendikten sonra halaylarına bile birlikte çıkıyorlar, onlara yapılan kurları bile yakından izlemek durumunda oluyorlardı,

İşte böyle yaklaşık 60 yıl boyunca Gizli Servis görevini en iyi şekilde yerine getirdi. Ve sonunda Dallas'daki o meşum gün geldi: 22 Kasım 1963.

ABD'nin 35. Başkanı John Fitzgeral Kennedy Beyaz Saray'a ulaşıncaya kadar önüne çıkan sayısız engeli aşmıştı. Gençliği (43 yaşındaydı ve o zamana kadar seçilen en genç başkandı) ve dinsel mezhebi (Katolikti) Amerikalıların başkanı olabilmesi için üstesinden gelinemeyecek engeller olarak değerlendirilmişti. Bu özellikleriyle kendisini "halkın tercihi" olarak düşünmesi mümkün değildi.

Bu gibi sorunları aşmak için Kennedy televizyonu kullandı; Beyaz Saray'a turlar düzenleyerek, Barış Birlikleri gibi programlar hazırlatarak televizyonda yayımlattı. Sıradan

insanlara hitap eden bu gibi programlar sayesinde kitleler kendilerini yönetimin bir parçası olarak hissetmeye başladılar.

Bu tarz düşünme Kennedy'yi başkanla halkı birbirinden ayıran bazı geleneksel engelleri de ortadan kaldırmaya sevk etti. Böylece Dallas'daki o meşum günde otomobilinin etrafından Gizli Servis ajanlarının uzaklaşmasını isteyen Kennedy kendi ölümünü de kolaylaştırmış oldu. Ajanlar yakın koruma görevinde olsaydılar nişancının görüş alanını engelleyebilirler ya da başkanın vurulmasının hemen ardından hızla gelişen ölümcül sonuçları engelleyecek önlemleri alabilirlerdi.

Başkanın halka daha açık olma ve kendisiyle kitleler arasındaki engelleri ortadan kaldırma isteği ve Gizli Servisin de buna boyun eğmesi herhalde ölümüne yol açan nedenler olmuştu.

HEM İNGİLTERE'NİN, HEM SSCB'NİN EN İYİ ADAMI: PHILBY

İngiliz Gizli Servisinin 2 Numarası Sovyet Köstebeği 1963, Moskova

Stewart Menzies İngiliz Gizli İstihbarat Servisini (SIS) yönetecek ideal adam gibi görünüyordu. Yüksek sosyetenin içindeydi, bazılarına göre İngiltere Kralı VII.

Edward'ın gayri meşru çocuğuydu, etrafındaki çok sayıda dostuyla gösterişli bir yaşamı ve hayatını rahatça sürdürmesine olanak sağlayan bir zenginliği vardı.

Adamlarının işlerini iyi bir şekilde yapacağına inanıyor ve yollarının üzerine çıkarak onları

engellemiyordu, böylece servis esas olarak kendi kendini yönetiyordu. Günün birinde kendisine bir halef seçmesinin zamanı geldiğinde etrafına daha dikkatli bir şekilde baktı, atayacağı kişinin son yıllarda neler yaptığını bir kez daha gözden geçirdi.

Sonuçta Menzies'in yerine seçtiği halef Kim Philby adında sıcakkanlı birisi oldu.

Cambridge Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Philby, İkinci Dünya Savaşı sırasında Menzies'in yönetimi altında yürüttüğü çalışmalarıyla profesyonel istihbaratın en iyi ve parlak adamlarından biri olarak değerlendiriliyordu ve daha üst görevlere getirilmesine kimsenin bir itirazı olamazdı.

Biraz saha tecrübe kazanması için Philby önce 1947-1949 yılları arasında Türkiye'ye gönderildi. Buradan da oldukça kıyak bir mevkiye aktarıldı; Washington'a gönderilerek SİS ile CIA ve FBI arasındaki irtibat sorumlusu yapıldı.

Amerikalılar kollarını açarak Philby'i kucakladılar; savaş zamanındaki başarılarının hikayelerini anlatarak pohpohladılar ve SİS'in anti-Sovyet bölümünü kurduğu sırada edinmiş olduğu bilgi ve tecrübeden kendilerine bir şeyler aktarmasını sağlamak için ellerinden geleni yaptılar. En üstteki yöneticiler de dahil olmak üzere Philby istediği herkese ulaşabiliyor, her yere girip çıkabiliyordu.

Kendisine bütün kapılar sonuna kadar açılmıştı. Philby'nin görevi iki Amerikan gizli servisiyle, CIA ve FBI ile iki İngiliz gizli servisinin SİS ve M16 arasındaki bilgi akışını sağlamaktı. Nitekim Philby de tam anlamıyla kendisini işe kaptırdı ve iki tarafın da toparladığı istihbarat bilgilerini denetimi altına aldı.

Menzies himayesine aldığı bu genç yeteneğin ABD'deki çalışmalarıyla ilgili olarak parlak raporlar alıyor ve ne kadar doğru bir halef seçtiğine ilişkin kendisini kutlamadan duramıyordu.

Ama bu arada küçük bir sorun vardı. Philby

gerçekte diğer tarafa çalışıyordu, hayır canım ABD'ye değil Sovyetler Birliği hesabına çalışıyordu; yani kendisine karşı çalışmada uzman olduğu varsayılan yabancı güç hesabına faaliyet yürütüyordu.

1933 yılına dönerek devam edecek olursak; bu tarihte henüz Cambridge Üniversitesi'nde olan Philby Sovyet Gizli Servisi OGPU ajanlarının dikkatini

çekmiş (muhtemelen onlarla işbirliği içindeki bir üniversite hocasının uyarısıyla) ve Sovyet davasına sempati gösteren genç ve ayrıcalıklı İngiliz entelektüellerinden biri olarak

değerlendirilmiş, kendisine yakınlaşılmıştı.

Kurulan ilişki çerçevesinde politik ve teorik görüşlerini ifade edince belirli konuların ele alındığı felsefi araştırmalarda kendisinden yardım isteyerek işi ilerlettiler. Ancak kendisini OGPU'da işe alanlar hiçbir zaman niyetlerini açıkça söylemediler, maksatlarını tam olarak ortaya koymadılar.

Philby'nin kendi sözleriyle de durum şöyleydi: "Haziran 1933'de işe başladım ve İngiliz entelijansiyası arasına sızmakla görevlendirildim. Ancak bu görevin ne kadar uzun süreceğinin bir önemi olmadığı söylendi."

Washington'da Philby İngiliz ve Amerikan istihbaratıyla ilgili bilgileri değerlendirmek üzere derhal bir mekanizma oluşturdu; kendisini kontrol etmekte olan Sovyet ajanlarına birçok yararlı bilgiyi aktarıyordu tabu ama daha sonra dönüp kendisini tuzağa düşürecek herhangi kritik bir bilgiyi vermiyordu.

Böylece asıl bağlı olduğu tarafın eline de

kendisini deşifre etmekle tehdit edebilecekleri bir bilgi geçmemiş oluyordu.

Philby'nin Sovyetler Birliği'ne aktardığı sırlar hayli önemli olmakla birlikte asıl tahrip edici etki, herhangi bir operasyonu çökertmesi falan değil, İngiliz ve Amerikan istihbarat servisleri arasına kolay aşılmayacak bir güvensizlik duygusunu yerleştirmiş olmasıydı. İki ülke arasındaki özel güven ilişkileri bundan sonra hep bir kuşkunun gölgesi altında kalacak ve gizli servis ajanları bir daha en yakın yoldaşlarına bile bütünüyle güvenemeyeceklerdi.

Bununla birlikte Philby Menzies'in yerine SIS'in başına geçmeyi hiçbir zaman başaramadı. Menzies emekliye ayrılarak Philby'i yerine atayacak olsa bile, bu konuda onayı olması gereken Dışişleri Bakanlığı çaktırmadan Philby'i izlemeye karar vermişti. Nitekim bir süre sonra bu adamın hilekar olduğunu, zaman geçtikçe daha tedirgin ve gergin hale gelmeye başladığını gözlediler. Bu arada çift taraflı bu çalışmanın verdiği ağır yüke dayanmak için Philby de fazla

içmeye başlamıştı. Dışişleri Bakanlığı Philby'i düşünülen görev için uygun bulmuyordu ama Menzies de zamanı geldiğinde himayesi altındaki adamın yükseleceğinden emindi ve bunda da ısrarlıydı.

Bununla birlikte Philby böylesi bir atamadan önce kendi kusurlarını ortaya dökünce Menzies de böylesine yüz kızartıcı bir işten kurtulmuş oldu. İngiliz Gizli Servisi içindeki Sovyet köstebekleri olan Donald MacLean ve Guy Burgess CIA tarafından açığa çıkarılırken Philby de bu operasyona yardım ederek böylece kendisini kurtarmaya çalışıyordu ama yine de tehlikeli ve nazik bir durumla yüz yüze olduğunu anlamıştı. Ve sonunda Moskova'ya kaçmayı başardığında gerçekten de kuşkulu hareketleriyle ilgili olarak bir süreden beri izlemeye alınmıştı.

Moskova'ya kaçarak kendisini açığa çıkarmasının bir nedeni de yerine bıraktığı dördüncü casusu, Sir Anthony Blunt'ı kurtarabilmekti. Nitekim Blunt, yıllar sonra İngiliz casus avcıları tarafından yakalandığında

çoktan Kraliçe tarafından

"Sir" unvanıyla ödüllendirilmişti bile.

Böylece vaktiyle SIS'in başına getirilmesi düşünülen en iyi casus, gerçekten de o zamana kadar İngiliz Gizli Servisinin bulduğu en iyi casustu.

____

____

123

ÜÇ-BEŞ KURUŞ TASARRUF EDELİM DERKEN

Nihayetinde BBC de Bir Bürokrasidir

1967, İngiltere

Bir yayın kuruluşu olarak İngiliz BBC'nin kaliteli yayıncısı oldukça azdı. 70 yılı aşan bir süre BBC konserler, belgeseller, komediler, çocuk programlan, eğitim programlan, drama dizileri, çağdaş ve klasik oyunlar üretti ve yayımladı; radyo ve televizyon haberleri tüm dünyada en güvenilir ve saygın haberler olarak kabul ediliyordu.

1922 yılında İngiliz Posta Teşkilatı tarafından İngiliz Yayım Şirketi (British Broadcasting Company-BBC) olarak kaydı yaptırılıp, ruhsatı alınırken Posta Genel Müdürlüğü'nün, yani

patronunun uygun bulduğu hizmeti sağlamak amacını taşıyordu. Niyetler mükemmeldi. Şirket radyoda İngiliz ürünlerinin tanıtımını yapıyordu. Halk üzerinde kötü veya olumsuz bir etkilemeye yol açmadıktan sonra yayınların özgürdü. Mali olarak ise doğrudan izleyicilerinin ödemeleriyle ayakta duracaktı.

BBC yayınlarını dinlemek ve daha sonra televizyonları izlemek isteyenler Posta Teşkilatına belirli bir ruhsat ücreti ödemek zorundaydılar. Başlangıçta yılda 10

şilin olan ücret daha sonraları 70 paunda kadar çıktı. Hükümetin desteğindeki bir tekel olarak BBC on yıllar boyunca yayın alanını istediği gibi elinde tuttu.

Bağımsız radyo ve televizyon kuruluşlarına izin verilmesine ve BBC'nin işgalindeki yayın dalgalarından yararlanmalarına kadar uzun zaman geçti.

Bundan sonra bile satılan her televizyon, alıcısı BBC'yi izlese de izlemese de, bir ruhsat parası

ödemek zorundaydı. Bu ödemeler ve programların telif ücretleri BBC'nin mali kaynaklarını oluşturuyordu.

Bir kamu kurumu ve bürokratik bir aygıt olmasına rağmen ne yayımlayacağı konusunda hayli geniş bir özerkliğin tadını çıkarıyordu. Tam gün TV yayını 1980'lerin ortalarına kadar onaylanmadı. Ticari kaygılar taşımamanın sağladığı rahatlıkla BBC yayınları düzeyli, tarafsız ve kaliteli olma olanağına kavuşuyordu.

Bu özgürlük ve avantajlardan yararlanan BBC tümüyle ticari bir TV kanalında yer alması çok zor çocuk programları, konserler ve diğer eğitici yayınlar yapabiliyordu. Radyoda da dünyaca ünlü orkestraların yanı sıra İngiliz ve Amerikan pop müziğinin yıldızları, Beatles, Rolling Stones, Jimi Hendrix, Chuck Berry konserleri dinlenebiliyordu. En ünlü programlarından biri 1963'ten 1989'a kadar devam eden bilimkurgu dizisi Doctor Who (Doktor Kim) idi.

Ama bu arada, maalesef BBC de, herhangi bir kamu kuruluşunda görülebilecek bazı dertlerden

mustaripti. Gelirleri sabit olan herhangi bir şirket bazı harcamalarını kısmak ve bütçesinde belli kısıtlamalar yapmak zorundaydı. Buna BBC de dahildi.

____

____
____

İlk BBC programları Film Merkezinden sağlanan uzun süreli film ve oyunlardan oluşuyordu. Ticari kayıtların devreye girmesiyle birlikte BBC arşivlerine de standart bir ölçü getirildi. Personele bütün programların film kopyalarını saklama emri verilmişti ama video ve ses kayıtları için aynı emir tekrarlanmamıştı.

1978'e kadar BBC Mühendislik Bölümünün

denetiminde olan video kasetler ancak bu tarihten sonra film merkezine aktarıldı. Kasetler nispeten daha küçük bir arşivde saklanıyor ve zaman zaman dış ülkelere satış olanağı olup olmadığını anlamak için yeniden izleniyordu. Pek çok görsel ve sesli programlar ve diziler, filmler, belgeseller başka ülkelere satılıyordu. 1970'ler ve 1980'lerde dünyada en çok izlenen bilimkurgu dizisi Doctor Who da bunlardan biriydi.

Sonra arşivlerdeki yerlerin yeterli olmadığı ve pahalıya mal olduğu günler geldi.

Böylece 1967 yılında adı bilinmeyen bir bürokrat, günlerden bir gün depolarda bulunan ses ve video kasetlerini silip temizleyerek yeniden kullanılabileceğini akıl etti ve harekete geçti. Gerek Film Merkezi, gerekse Mühendislik Bölümü tüm programların tarihsel kopyalarının tutulmasından diğerinin sorumlu olduğunu düşünüyordu.

Ve 1978'e gelindiğinde birçok program bir güzel yok edilmiş ve elde hiçbir kopyası kalmamıştı.

BBC bir arşiv sorumlusu tayin ederek nelerin yok edildiğini saptamak ve dünyanın her tarafından, yabancı yayın kurumlarından ve koleksiyonculardan kendi orijinal programlarının kopyalarını bulmak için uğraşmaya başladı. Kaybedilen hazinelerin ancak çok azının kopyası bulunabildi.

Bu arada büyük bir şans eseri olarak dünyaca ünlü Doctor Who'nun eksik bölümleri de toparlanabilmişti. Yakın zamanlarda iki müzik prodüktörü ortaya çıktı ve vaktiyle verilen silme emrine uymadıklarını ve Rolling Stones'un ilk kayıtları da dahil olmak üzere bazı eşi olmayan programların kayıtlarını sakladıklarını açıkladılar. Şimdi bu "kayıp kasetler" BBC'ye küçük bir servet kazandırabilir ama geri gelmeyenler dikkate alındığında elde olanlar pek bir şey değildir.

Üç-beş kuruş tasarruf edelim derken müzik ve yayın tarihinin paha biçilmez eserleri kaybolmuştu. Boş kasetlerin fiyatı 2 ile 9 pound arasında değişiyordu.

Oysa bunların üzerinde orijinal olarak kaydedilmiş programlardan BBC

milyonlarca pound kazanabilirdi. Kaybolanlar arasında Beatles'ın ilk konserleri, önemli dramalar, belgeseller ve tarihsel spor programları yer alıyordu.

Bugünkü değerleri milyarları bulurdu. Ama depoda bir parça yer kazanmak ve birkaç bin pound tasarruf etmek için akıl almaz bir iş yapılmıştı. Zamanında üzerinde doğru dürüst düşünmeden bulunulan bir çözüm uygun gibi görünmüştü ama eşine az rastlanır bir rezalet ortaya çıkmıştı.

TİPİNİN YAPTIĞI EN İYİ İŞ

Seçilmemeyi Nasıl Başarabilirsiniz?

1978, Chicago

Chicago "Çalışkan Kent" diye ün yapmıştır; özellikle belediyede hemen her türlü iş zamanında yapılır, çöpler düzenli toplanır, caddeler iyi temizlenir ve diğer belediye işleri savsaklanmaz. Şubat 1978'de Chicago şiddetli bir kar fırtınasına yakalandı. Kentin kar sorumlusu işlerin altından kalkamadı diye eleştirildi.

Efsanevi Belediye Başkanı Richard J. Daley'in ölümünden sonra yerine geçen Michael A. Bilandic hava koşullarının ani değişimiyle kentin bir daha böyle kötü bir sürprize yakalanmamasını sağlamak konusunda kararlıydı.

Nisan 1978'de Bilandic bir komisyon kurarak

benzer bir durumda kar fırtınasıyla nasıl mücadele edileceğinin bir planının çıkarılmasını istedi.

Komisyonun başkanlığına getirilen avukat Kenneth Sain deneyimli bir yerel yöneticiydi ve 1977'deki istifasına kadar Daley ve Bilandic'le birlikte çalışmıştı.

Bir dizi araştırmadan sonra Sain kentin karla mücadelesini yapacak yeni firmasının seçildiğini ilan etti; uzun yıllardır bu işi yapan Barton-Aschmann Asociates yerine başka bir firma ile anlaşma yapılmıştı.

Aralık ayının ilk günü Chicago'ya yağan kar yaklaşık 30 santimetreyi bulmuştu.

Sonra kar yağışı daha da arttı ve kar kalınlığı bazı bölgelerde 45 santimi geçti.

Tam o sıralarda, 23 Aralıkta da komisyon 23 sayfalık son raporunu yayımladı ve belediye firmaya 90 bin dolar ödeme yaptı. Rapor güya bazı önlemler ve malzeme alımını içeriyor ve

karla mücadele açısından izlenecek yeni politikalar öngörüyordu. Caddeler ve meydanlar hızla temizlendi ve karla nasıl başa çıktık diye herkes sevinçle birbirini kutladı.

Yılbaşı gecesi yine kar yağdı ve kalınlığı 30 santimi bulunca kentin sorunları da yine baş gösterdi. Temizlik ve Sağlık Müdürü Emmit Garrity yönetimindeki çalışmalar ciddi eleştirilere maruz kaldı, çünkü karla mücadele programının öngörüleri çerçevesinde yollardaki araçların çekilerek karın temizlenmesi bir haftayı bulmuştu. Çalışmalar en sonunda tamamlanmıştı ama bu arada 12 Ocak günü de kentin tarihindeki en büyük kar fırtınası kapıya dayanmıştı.

14 Ocak 1978 tarihli Chicago Tribüne gazetesinin manşeti "TİPİ..." idi. Son üç gün içinde kente yağan karın kalınlığı 70 santime yaklaşmıştı. Şiddetli kar yağışı, soğuk ve hızı saatte 80 kilometreyi aşan rüzgar kentteki yaşamı felç etmişti. Uluslararası O'Hare Havaalanı kapandı ve kent içi trafik durdu.

Olağanüstü durum ilan eden Belediye Başkanı Bilandic arabaların yollardan çekilmesi çağrısı yaptı. Arabaların okulların bahçelerine ve park alanlarına çekilmesini isteyen Blandic karların temizlenmesi için yolların boşaltılması gerektiğini belirtiyordu. Belediye başkanının istekleri polis tarafından zorla uygulanacak ve yollarda bırakılan arabalara ceza kesilecekti.

Ancak Bilandic'in park alanı olarak kullanılmasını önerdiği 103 yerden çok azı karlardan temizlenmiş ve halkın kullanımına uygun durumdaydı. Arabalar kar tepelerinin altında kalmış ve kar temizleme makineleri

caddelerden geçemediği için yan sokaklar iyice kardan geçilmez duruma gelmişti. Park alanlarıyla ilgili kendisine yanlış bilgi veren görevlileri cezalandıran Bilandic halktan özür diledi.

Ayrıca yollardaki karla başa çakacak miktarda araç da yoktu. Çevredeki kentlerden araç ve personel yardımı istendi. Yardım çağrısına Quebec'ten bile yanıt geldi ama Chicago'daki görevliler kendilerinin kullanılmadığını iddia ettiler. Hiçbir şey yapmadan saatte 57 dolar para alıyorlardı. İşlerine arabalarıyla gidemeyen halk toplu taşım araçlarına yöneldi. Otobüs sistemi de özel arabalardan daha iyi durumda değildi. Caddelerin birçoğunda ancak bir şeritten trafik işleyebiliyordu.

Otobüs tarifeleri bir kenara bırakıldı, üç saate kadar gecikmeler meydana geliyordu. Trenler düzensiz de olsa çalışıyor ama sık sık sorun çıkıyordu.

Kentteki raylı sistem de felç olmuş, onlara elektrik sağlayan sistem de göçmüştü.

Gerekli bakım yapılmadığı ve ihtiyaç duyulan malzemeler daha önce sağlanmadığı için zaten iki hat daha önceden iptal edilmişti. En sonunda tek bir hattın kardan temizlenmesi becerilerek kısmen hizmete sokulması başarıldığında kar fırtınası da hafiflemişti. Ama bu arada kentteki kar kalınlığı da iki metreyi geçmişti. Yaşlılar evlerinde hapis kaldılar.

Karda yürümeye çalışan birçoğu kayarak düşmüş ve sakatlanmıştı. Çöp toplanması durmuştu. Ayın son günü geldiğinde kentin merkezi ve çevresi hala kardan temizlenemememişti. Belediye Başkanı Bitandic karla mücadelede yardıma ihtiyacı olanlar için bir telefon hattı kurmak istedi ama 5.5 milyon nüfus için elinde sadece bir numara vardı. Belediye Başkanının kurduğu komisyon o kadar laf üretmişti ama kent tipiyle başa çıkacak gibi görünmüyordu.

Tüm bunlar olurken Bilandic çeşitli radyo ve televizyon programlarına çıkarak halkı sakinleştirmeye ve yapılabilecek her şeyin yapılmakta olduğuna ikna etmeye uğraşıyordu.

Editörlere gönderilen ilk mektuplar kara yenik düşen kentte belediye başkanının istifasını istiyordu. 19 Ocakta halk Sain komisyonunun hazırladığı planı görmek istedi.

İstemeden de olsa belediye planı basına verdiğinde kıyamet koptu; 23 sayfalık raporda genel hatlarıyla bir şeyler söyleniyor ve ardından da çalışanlar işverenlerinin emirlerine uygun davranmalı, karla mücadele sorumlularıyla ilişki kurulmalı gibi çok basit öneriler ve bazı formların nasıl doldurulacağını gösteren örnekler yer alıyordu.

Karları eritmek için tuz atılacak ve temizlenecek güzergahları gösteren 184

harita vardı ama belediye bu haritaların komisyon tarafından yapılmadığını zaten daha önce belediyedeki uzmanlar tarafından yapılmış olduğunu açıkladı.

Rapor ne belediyenin park alanlarını belirtiyordu, ne de alınması gereken yeni makinelerden söz ediyordu.

En ciddi suçlama ise Anthony Mazza adında bir kar işçisinden geldi; Mazza komisyon raporunun kendisinin 1973'te hazırladığı master tezinin bir kopyası olduğunu iddia ediyordu. Tüm rapor tam bir rezaletti ve Belediye Meclisi Kenneth Sain'e ödemeyi durdurmaya karar verdi. Ancak bu noktada Sain ile

Belediye Başkam Bilandic arasındaki işbirliğinin ve anlaşmanın sadece bundan ibaret olmadığı açığa çıktı.

Emniyet örgütünün bomba ve kundakçılıkla uğraşan bölümünün de yeniden düzenlenmesi için hazırlatılan bir rapor daha vardı. Bir üçüncü

rapor da polis ve itfaiye arasındaki işbirliğinin nasıl olması gerektiğini ele alıyordu. Sonuçta toplam olarak Sain belediye için 9 rapor hazırlamış ve karşılığında 242 bin dolar almıştı. Tabii skandal Bilandic'i güç durumda bıraktı ve itibarı zedelendi.

Şubatta yapılan aday belirleme toplantısında Demokrat Parti içindeki rakibi Jane Byrne karşısında kaybetmesi için iki hafta önce yaşanan felaketin ve rezaletin hatırlatılmasına bile gerek kalmadı.

Böylece 1978 kışında Sain ve şirketinin karla ilgili olarak Chicago'da yaptığı en etkili iş Belediye Başkanı Michael Bilandic'i karın içine gömmek olmuştu.

128

BİR SAAT ÇOK MU KISA

100 Saat Savaşı

1990, İran Körfezi

Yakında meydana gelmiş bir hata üzerine ikinci kez düşünmek tehlikelidir.

Tarih, bugün üzerine olan perspektifinizi de değiştirir. Adolf Hitler'i Almanya Şansölyesi yapan seçimlerin ulusal ruhunu ve görünürdeki istikrarım birçok Amerikalı pek beğenmişti. Başkaları da Joseph McCarthy'nin ülkeyi kurtardığını sanıyordu ama aslında Anayasayı çiğnemekten başka bir iş yapmıyordu.

Körfez Savaşı üzerinden henüz fazla bir zaman geçmemiş olmasına rağmen bugün anlaşılıyor ki, dönemin Başkanı Bush'un aldığı bir asken karar diğerleriyle çelişki içindeydi. Bush "un en

iyi kararlarından biri savaşın yönetimini generallere bırakması ve onların da işlerinin gereğini yapmalarına olanak bulmalarıydı.

Örneğin eski Başkan Lyndon Johnson Vietnam Savaşı sırasında uçakların bombardımanlarını günlük emirlerle doğrudan yönetmeye hevesliydi. Bush bunu yapmaya yeltenmedi. Bush'un bir diğer başarısı Irak'ın çevresindeki Arap ülkelerinin askerleri de dahil olmak üzere tüm askeri kadro için ortak bir hareket zemini oluşturmasıydı. Ama bu durum Bush'u kötü bir karar vermeye de sevk etti ve bugün hala Amerikalılar bedelini ağır bir şekilde ödemeye devam ediyor.

Çoğunluğu Amerikan askerlerinden oluşan ve yine Amerikan komutası altında olan Birleşmiş Milletler kuvvetleri Irak ve Kuveyt sınırlarında aylarca oturduktan sonra birden Irak'ı işgale başladılar. Irak'ı aylarca havadan dövdükten sonra birçoğu silah altına yeni alınmış askerlerden oluşan Irak ordusu çok kısa sürede dağıtıldı veya teslim alındı. Her şey iyi görünüyordu.

Ama ABD'nin Arap müttefikleri Saddam Hüseyin'in artık kendileri için bir tehdit oluşturmayacağını garantilemek istediklerinde yeni bir sorun ortaya çıktı.

Reel politikayı kavradıklarından ve tarihten gelen tecrübeleriyle Birleşmiş

Milletlerin (Amerikalılar diye de okuyabilirsiniz) önde gelen Arap ülkelerinden herhangi birini işgal etmeyeceğini biliyorlardı.

Amerikalıların onlarca yıldır İsrail'e gösterdiği dostluktan ve Sırpların Avrupa'nın ortasında yürüttükleri Müslüman kasaplığına Avrupa devletlerinin yanı sıra ABD'nin gösterdiği soğukkanlılıktan sonra birçok Arap liderinin ABD'nin tutumuna güven duymaması çok doğaldı.

Savaşın üçüncü gününde Irak'ın kaybettiği anlaşılmıştı. Irak'ın en modern silahlı gücü olan Cumhuriyet Muhafızları Saddam Hüseyin'in "bütün savaşların anası"

diye nitelendirdiği savaşta hemen tümüyle yok edildi. Kuveyt bütünüyle yeniden ele geçirilirken Bağdat civarındaki hava savunma tesisleri de aylarca etkisiz kalacaktı.

Bağdat sokakları geri çekilen askerler ve sivil halkın kalabalığından yürünmüyordu. ABD silahlı kuvvetleri ile Bağdat arasında Irak'ın tek bir silahlı birliği, Amerikalıların Bağdat'a girişini engelleyebilecek hiçbir güç yoktu.

İlk günlerin çarpışmalarından sonra elde edilen başarı sonucunda dünyanın diğer ülkelerinin ve özellikle Rusya Federasyonunun tutumunu

değiştirmesi de önemliydi. Bu ülkeler Birleşmiş Milletler'i arkasına alan ABD'nin Kuveyt'i kurtardığı kanısındaydılar.

BM kararları Irak hükümetinin ne olacağıyla veya Saddam'a ne yapılacağıyla ilgilenmiyordu. Gerçi Saddam'ı ikinci bir Hitler ilan eden Bush her ne pahasına olursa olsun onu durdurmak için çağrılar yaptı ama Amerikan kuvvetleri de geri çekilmekte olan Irak askerilerini takip ederek Bağdat'a doğru ilerlemeye kalkışmadı.

Ancak tüm uluslararası değerlendirmelerin ötesinde bir şey daha vardı; geride kalan uzun yıllar göstermişti ki, başka bazı ülkelerde olduğu gibi Arap kültüründe de bulunan bir şeyler fanatiklerin doğmasına yol açıyordu. Bu durum İslam'ın ilk günlerinde de vardı, bugün de hala var.

ABD bu gerçeği dikkate alacak olsa Irak'ı işgal etmekten başka seçeneği olmuyordu. Saddam Hüseyin kendisi dışında ülkesindeki bütün politik odakları tasfiye etmişti, Saddam'ın yerine geçebilecek herhangi bir güçten söz edilemezdi.

Irak ordusunun İran'la uzun süren savaşında gösterdiği performans aslında halkın kararlılığını yansıtan bir şeydi. Dolayısıyla bir işgal durumunda Irak halkının göstereceği tepki ABD açısından önemliydi.

Bunun da ötesinde, zaten ABD de Vietnam deneyiminden üçüncü dünya ülkelerinin kontrolünün ne kadar zor olduğunu biliyordu. Yüksek teknolojiye sahip silahlarla yarım milyonluk Irak ordusu çökertilebilir, savaş gücü etkisizleştirilebilirdi ama olası bir işgale tepki gösterecek ve direnişe geçecek bir halkın bastırılması ve denetlenmesi o kadar kolay değildi. Bu halk neler yapabileceğini yakın geçmişte yer alan İran'la savaşta da göstermişti. Diğer Arap ülkelerinde olanlar da yine yeterli bir fikir veriyordu.

Herhalde tüm bunlardan dolayı Başkan Bush Saddam Hüseyin'i parçalanmış

ülkesinin başında bırakmış olmalı. Amerikalılar Irak'ı işgal etse bile Saddam'ı hemen kontrol altına alamazlardı. Sovyetler bunu komşuları

Afganistan'da denemişler ve başaramamışlardı. Belki de uluslararası baskıdan dolayı bu sonuç ortaya çıkmıştı.

Bu arada ABD'nin Arap müttefikleri de ABD'ye düşman bir yönetimin nasıl devrildiğinin bir örneğini görmek istiyorlardı ama belki de Bush yönetiminin kararı basitçe fazla kayıp vermeme ve planlandığı gibi savaşı 100 saat içinde bitirme arzusuna dayanıyordu. Evet, hangi nedenle olursa olsun, Bush savaşı sona erdiren ve Saddam'ı da Irak'ın başında bırakan kararı verdi.

O tarihten bu yana bölgede çeşitli anlaşmazlıklar ve krizler oldu, Irak biyolojik ve nükleer silahlara sahip olmak için yatırımlarına devam etti ve ABD de uzay programları için harcadığı paradan on misli daha fazla parayı Körfez'de tutmakta olduğu askerleri için harcamaya devam etti. Gelecek on veya yirmi yıl içinde tarih bu kararın doğru olup olmadığını gösterecektir...

2.BÖLÜM

TÜRKİYE TARİHİNDE İLGİNÇ OLAYLAR

TÜRKLER ERGENEKON'DAN NASIL ÇIKMIŞ?

Tünel Açmak Demir Dağı Eritmekten Zormuş

MÖ 800, Ergenekon- MS 2000, Bolu civarı

Orta Asya'daki eski Türklerin dilinde "sarp dağ yamacı" anlamına gelen Ergenekon'la ilgili destanı bilmeyen yoktur. Türklerin yeniden doğuşunu ve çoğalarak Orta Asya'ya egemen oluşlarını anlatan bu efsanenin adı aynı zamanda Soğuk Savaş döneminde NATO ülkelerinde kurulan gizli anti-komünist örgütün, kontr-

gerillanın Türkiye'deki kolunun adı olarak da gündeme gelmiştir, ama şu anda konumuz bu değil.

Ele alacağımız konu, günümüzden yaklaşık üç bin yıl önce demirden bir dağı eriterek yurt edindikleri Ergenekon'dan çıktığı söylenen Türklerin daha sonra yurt edindikleri Anadolu'da bir dağ ile bir türlü başa çıkamamaları...

Ergenekon Destanı'nın değişik biçimleri var ama en yaygın olan anlatıma göre, Aral Gölü civarında olduğu varsayılan demir dağın eritilme efsanesi şöyle gelişiyor:

Hunların büyük imparatoru Oğuz Han'ın ölümünden sonra Türklere sırasıyla Gök Han, Ay Han, Yıldız Han, Deniz Han ve İl Han başbuğ olur. İl Han'ın döneminde tüm Türk bölgeleri egemenliğine girince, bunu kıskanan yabancı kavimler, özellikle Tatarlar birleşip İl Han'a saldırırlar ve çarpışma sonunda Türkleri kılıçtan geçirirler.

İl Han'ın oğlu Kayı ve yeğeni Dokuz Oğuz eşleri

ve çocuklarıyla birlikte esir edilir. Daha sonra Tatarların elinden kurtularak eski yurtlarına geri dönerler.

Burada dağınık ve ürkmüş bir halde birçok at ve besi hayvanı bulurlar. Bunları da yanlarına alıp kendilerine güvenli bir yurt ararlar. Bir kurdun ayak izlerinin peşinden giderek çıkış yolu görünmeyen sarp dağların arasında yemyeşil, çok güzel bir yer bulurlar ve Ergenekon adını vererek buraya yerleşirler. Bu iki ailenin çocukları birbirleriyle evlenerek çoğalırlar.

Mutlu-mesut yaşadıkları yılların ardından çoğalarak artık Ergenekon'a sığamaz olurlar. Sonunda 400 yıl kaldıkları bu yurttan çıkmaya karar verirler ama çıkış

yolunu bulamazlar. Nasıl onları oraya bir kurt getirmişse yine bir kurdun sayesinde çıkış yolunu bulacaklardır. Nitekim koyunlara saldıran bir kurdun izlerini takip ederek bir mağaraya ulaşırlar. Mağaranın dibinde küçük bir delik vardır ve kurt oradan çıkmıştır. Bu deliği büyütmek isterler ama mağaranın bulunduğu

dağ demirdendir. Bir demirci ancak dağın ateşe verilmesiyle yolun açılabileceğini söyler. Bunun üzerine Kurultay toplanır ve dağın eritilmesine

karar verir. Dağın çevresine odun ve kömür yığarak yetmiş büyük körükle dağın tutuşmasını sağlarlar. Böylece dağ erir ve Türkler de Ergenekon'dan çıkarlar.

Daha sonra aradan yüzlerce yıl geçer ve Türkler Orta Asya'dan yola çıkarak Anadolu'ya gelirler, yeni yurtları artık burasıdır. Gel zaman, git zaman bu topraklar üzerinde çeşitli devletler kurarlar, kurduklarını yıkar, sonra yenisini kurarlar ve derken en sonunda Türkiye

Cumhuriyeti'ni kurarlar.

Artık bunun Türklerin son devleti olduğu ve sonsuza kadar varolacağı söylenirken, bir yandan da Anadolu toprakları üzerinde çağdaş uygarlık seviyesini yakalamak için bir uğraş verilmektedir. Çağdaş uygarlığın egemen olduğu ülkelerde yük ve yolcu taşımacılığında ağırlık demiryolundadır ve denizin olduğu ülkelerde ise tabii ki denizyolu da önem taşır.

Nitekim Anadolu da dört yanı denizlerle çevrili bir yarımadadır ama Cumhuriyeti kurduklarında artık bin yıldır bu topraklarda yaşayan Türkler arkalarını denize dönerek yaşamayı tercih ederler. Demiryolları ise cumhuriyetin ilk yıllarında biraz gelişir, hatta marşlarda "Demir ağlarla ördük anayurdu dört baştan" falan derler ama gerçek hiç de öyle değildir. Montaj otomotiv sanayii devreye girince, yerli ve yabancı tekellerin çıkarları doğrultusunda demiryolları bir kenara bırakılır ve yurdun dört bir yanı karayollarıyla örülmeye başlanır.

Çünkü yirminci yüzyılın sonlarına doğru

başbakan ve cumhurbaşkanı da olmuş

bir "Büyük Türk Büyüğü" Turgut Özal demiştir ki; "Demiryolu komünistlere özgü, özgürlük imkanı tanımayan bir ulaşım ve nakliye sistemidir. İstediğiniz yerde inip, binemezsiniz. Ama karayolu özgürlük demektir, nerede isterseniz iner, binersiniz."

İşte böylece akıp giden yılların ardından yirminci yüzyılın sonlarında karayolları yolcu taşımada yüzde 95, yük taşımada da yüzde 93 oranına ulaşmıştır. Bir yandan da cumhuriyetin ilk yıllarındaki "demirağ heyecanı" gibi memleketi

"otoyol heyecanı" sarmış ve yeni anayurdun dört bir yanı otoyollarla döşenmeye başlanmıştır. Başlanmıştır başlanmasına ama işte bu noktada Türklerin karşısına bir dağ çıkmıştır; Bolu Dağı.

Bir zamanlar halk kahramanı eşkıyalara yataklık eden Bolu Dağı cumhuriyetin iki büyük kentinin, İstanbul ve Ankara'nın ortalarında tüm heybetiyle yükselir.

Başta bu iki kent olmak üzere, İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan karayolunda seyreden araçlara etmediğini bırakmaz. Üç bin yıl önce atalarının Ergenekon'dan çıkmak için demirden dağı eritmeleriyle övünen Türkler Bolu Dağı karşısında yıllarca çaresiz kalırlar. En sonunda yapımına başlanan Anadolu Otoyolu ile bir tünel açarak bu dağın hakkından gelmeye karar verirler. Edirne'den başlayan Anadolu Otoyolu Bolu Dağı'nın eteklerine kadar gelir ama 6 kilometrelik iki viyadük ve 7 kilometrelik iki tünel bir türlü bitirilemez.

Yıllarca süren çalışmalar ve trilyonlarca harcamadan sonra "Bitti, bitecek"

derken 12 Kasım 1999'da Düzce'de 7.2 büyüklüğünde bir deprem meydana gelince Türkler arasında yeniden bir tartışma başlar; bu tüneli yapalım mı, yapmayalım mı? Vazgeçecek olursak şimdiye kadar harcadığımız 400 milyon dolar ne olacak? Yapacaksak tam da fay hattının üzerine kondurmuşuz, böyle hiç güvenli değil...

2000 yılında bir gazetede çıkan haberde şöyle yazmaktadır: "Trilyonlar tünelde kaldı. Uyarılara karşın fay üzerine inşa edilen Bolu Dağı geçidinin güzergahı değiştiriliyor. Düzce depreminin ardından yapılan 'hasar yok' açıklamalarından yaklaşık 6 ay sonra Bolu Dağı Tüneli inşaatının durdurulması gündeme geldi.

Bugüne kadar 433 milyon dolar harcanan Bolu Tüneli'nin şimdiki güzergahın 2

kilometre sağma kaydırılması planlanıyor.

Karayolları Genel Müdürü, yeni bir tünel girişi oluşturmak istediklerini, bu projenin de 107 milyon dolara mal olacağını söyledi. Geçmişte

harcanan miktarla birlikte Bolu Dağı geçidinin maliyeti en az 490 milyon dolara yükselecek. Yeni tüneli yine Astaldi-Bayındır ortaklığı yapacak. Bolu Tüneli'nin hiçbir zaman dikiş tutmayacağını belirten uzmanlar 'Tünel yıkıldıkça firmalar para alıyor'

diyorlar."

Başka bir gazetede Karayolları Genel Müdürü'ne yanıt veren Türk Müteahhitler Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Kadir Sever ise Bolu Dağı Tüneli'ni bir mühendis olarak kendisinin yapmayacağını belirterek, "Tünelin içinde binlerce insan hayatını yitirdiğinde bunun sorumlusu kim olacak" diyor ve şöyle devam ediyor: "Bana sorsalardı, ben Bolu Dağı'nda tünel yapmazdım. Bolu Dağı Geçidi'nde pek çok heyelan olurdu. Bolu Dağı'nda trafiğin en az olduğunda bile heyelan nedeni ile yol zaman zaman tıkanırdı. Heyelan hala var.

Bolu Dağı'na tünel yapılmaması gerektiğini yetkililere pek çok kez söyledik.

Ancak bir teki bile bizi dinlemeye cesaret edemedi. Çünkü yatırımlar yapılmış, şimdiye kadar 400 milyon doların üzerinde para harcanmış. Çalışmalar durdurulduğu zaman bu işi yapanlara neden yanlış karar verdiniz diye sorarlar.

Bolu Tüneli en son teknoloji ile yapılması durumunda dahi risklidir. Tünelin içinde 300-400 araba varken bir zelzele olması durumunda binlerce insan hayatını yitirdiğinde bunun sorumlusu kim olacak merak ediyorum."

İşte böyle, Ergenekon efsanesini hatırladıkça utanç içinde yüzleri kızaran Türkler neredeyse çeyrek yüzyıldır başa çıkamadıkları bu dağla ne yapacaklarını kara kara düşünüyorlar. Üstelik de 2000 yılında tünelin yapımıyla ilgili Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nda Ergenekon Destanı'nı parti programlarından bile daha fazla ciddiye alan bir parti var!

Ya bu destanda bir tuhaflık var, ya da Anadolu'ya göç ettikten sonra Türklere bir şeyler oldu!

133

PADİŞAH DA OLSAN OKUMA YAZMA BİLMEK TEHLİKELİDİR!

Yıldırım Bayezid'dan Timur'a Mektuplar

1402, Ankara

Okuma yazma bilmek her zaman işe yaramayabilir, hatta padişah bile olsa bazen insanın başını derde sokup, hayatına bile mal olabilir! Nitekim okuma yazma bilen ilk Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid'ın Timur'a yazdığı hakaret mektupları nedeniyle canından olduğu tarihsel rivayetlerden biridir.

Yıldırım Bayezid ilklerin adamıdır; ilk okuma yazma bilen padişah olmasının yanı sıra kardeş kanı döken, savaşta esir düşerek can veren ve İstanbul'u kuşatan ilk Osmanlı padişahıdır.

Babası I. Murad, Kosova'da Haçlılara karşı kazandığı zaferden sonra savaş

meydanında hançerlenerek öldürülünce Sadrazam Çandarlı Ali Paşa'nın yardımıyla kardeşi Yakub Çelebi'yi boğduran Yıldırım 28 Ağustos 1389'da padişahlığını ilan etti. Gerçekten de kısa sürede Rumeli'deki Osmanlı topraklarını Macaristan'a kadar genişletti, Anadolu'daki beyliklerin de bir çoğuna son vererek egemenliğini Fırat'a kadar ulaştırdı. Böylece babasından devraldığı toprakları üç misline çıkartırken Osmanlı'yı üçte ikisi Anadolu'da, üçte biri de Rumeli'de büyük bir devlet haline getirdi.

1391'de İstanbul'u ilk kez kuşatan Yıldırım yedi ay süren kuşatmadan sonra Bizans İmparatoru II. Manuel'le bir anlaşma imzalayarak onu haraca bağladı.

Ayrıca İstanbul'da bir Müslüman mahallesi kurulmasını, bu mahalledeki bir kilisenin camiye çevrilmesini ve kadı bulunmasını da kabul ettirdi.

Gerek Bizans'la yaptığı bu anlaşma, gerekse Rumeli'deki genişlemesi sırasında yürüttüğü incelikli politikalar ve gerekse de 1394'de Kahire'deki Abbasi halifesinden "Kayzer-i Rum" unvanını almayı düşünmesi Yıldırım'ın diplomasinin dilinden oldukça iyi anladığını göstermektedir. Ama yine de Timur'a karşı dilini yeterince tutamamasının kurbanı oldu.

Başında bulunduğu devletin toprakları arasına sıkışmış bir kent devleti durumundaki İstanbul'u 1395'de ikinci kez kuşatan Yıldırım, bir Haçlı ordusu Bizans'a yardıma gelmek üzere yola çıkınca kuşatmayı kaldırarak Rumeli'ye geçti ve 25 Eylül 1396'da Niğbolu'da büyük bir zafer kazandı. Zaferinin tadım çıkarmak ve yenilene eziyet etmek için Yıldırım korkunç bir yol bulmuştu; kellesi vurulmak üzere belirlenen şövalyelerin içinden sadece ikisini kurtarma hakkı tanıdığı düşman ordusunun komutanının

önünden binlerce esire resmi geçit yaptıracaktı.

Ve seçilen iki kişi dışında diğerlerinin hepsinin başları gövdelerinden ayrılacaktı.

Yendiği ordunun komutanına böylesine korkunç bir davranışı uygun görürken bir gün kendisinin de yenilebileceği, savaşta esir düşebileceği herhalde aklına gelmemişti. Oysa en az kendisi kadar zalim olan başkaları da vardı...

Ardından tekrar Anadolu'ya geçen Yıldırım doğuda Erzincan ve Malatya'ya kadar ilerleyince batıya doğru sefer yapmakta olan Timur'la karşı karşıya gelmek zorunda kaldı.

Bu arada Yıldırım'ın topraklarını elinden aldığı Anadolu beyleri Timur'a sığınırken, Timur'un gazabına uğramış Karakoyunlu Yusuf Bey ve Celayir Sultanı Ahmed de Yıldırım'a sığınmıştı.

Sivas'a kadar gelip ardından güneye inerek Suriye ve Bağdat'ı fetheden Timur Anadolu beyleri tarafından Osmanlılara karşı kışkırtılıyordu. Aynı zamanda kendisini İlhanlıların varisi saydığı için Anadolu üzerinde hak iddia ediyordu.

Osmanlıların kendisine bağlanmasını ve ayrıca Yıldırım'a sığınan Kara Yusuf ve Ahmed'in

kendisine teslim edilmesini isteyen Timur'a Yıldırım hiç aldırmayarak, bu taleplerin hepsini reddetti.

Rumeli ve Anadolu'da kazandığı zaferlerle başı dönen kibirli Osmanlı padişahı tam tersine Timur'a hakaret dolu mektuplar gönderip, onu küçümsemekten de geri kalmadı. Kendi adını yaldızlı ve büyük harflerle yazıp, egemen olduğu toprakları uzun uzun sıralarken Timur'un ismini küçücük yazarak ona sıradan bir hükümdar muamelesi yaptı. Bu arada, rivayete göre, bir gözü kör olan Yıldırım, bir ayağı topal olan Timur'a "Bu dünya bir körle bir aksağa kaldıysa vay bu dünyanın haline" diyerek ve meydan okumuştu.

Böylece kaçınılmaz savaş en sonunda geldi çattı; büyük bir orduyla Anadolu'ya giren Timur Sivas'ı yerle bir etti. Fethettiği şehirlerin ahalisini öldürerek binlerce kelleden piramitler yapmak adetiydi, Sivas'ta da aynısını yaptı.

Ardından Ankara'ya yöneldi ve kaleyi kuşattı. Bu sırada Yıldırım da Tokat üzerinden

Ankara'ya doğru ilerliyordu. Kuşatmayı kaldıran Timur Çubuk ovasında Osmanlı ordusunu karşıladı.

28 Temmuz 1402'de meydana gelen Ankara Savaşı tarihin gördüğü en kanlı meydan savaşlarından biri oldu. Bütün gün boyunca, tam 14 saat süren çarpışmaların başlangıcında Osmanlı ordusu daha üstün görünüyordu.

Karatatarlar ve daha önce Timur'a sığınmış olan beylerin askerleri de Osmanlı ordusunu terk ederek karşı tarafa geçince savaşın kaderi de belli oldu.

Osmanlılar ağır bir yenilgiye uğradı.

Yıldırım'ın oğulları ve Sadrazam Çandarlı Ali Paşa kuşatmayı yararak kaçmayı ve canlarını kurtarmayı başardılar. Padişah ise hava kararıncaya kadar savaşı sürdürerek karanlıktan yararlanıp kaçmayı denedi ama Timur'un komutanlarından Çağatay Han tarafından yakalanarak esir edildi.

Yine rivayete göre savaşçılığı dolayısıyla Yıldırım'a saygılı davranan Timur yenik Osmanlı padişahından aynı şekilde karşılık görmedi. Tam tersine hakaretlerine devam eden ve diline egemen olamayan Yıldırım'ı en sonunda ayakta duramayacak kadar küçük bir kafesin içine kapatan Timur Anadolu'da gittiği her yere onu da götürdü. Ayrıca onu daha da aşağılamak için savaş meydanında Yıldırım'la birlikte yakalanan karısı Despina'yı da kendi sofrasında hizmetçi olarak kullandı.

Mağrur Yıldırım tüm bu hakaretlere ancak yedi ay dayanabildi ve sonunda kurtuluş için hiçbir umut kalmayınca kapatıldığı kafesin demirlerine kafasını vura vura 9 Mart 1403'de Akşehir'de intihar etti.

135

İSTANBUL'U FETHETTİ AMA OĞULLARINA SÖZ GEÇİREMEDİ

Fatih Sultan Mehmed'in Oğullarının Taht Kavgası 1481-1494, Anadolu, Mısır, Rodos, Fransa, İtalya II. Mehmed, İstanbul'u alarak Bizans İmparatorluğuna son vermiş ve tarihe

"Fatih" unvanıyla geçerken Osmanlı devletini "imparatorluk" haline getiren padişah olmuştu. Ayrıca büyük dedesi Yıldırım Bayezid'ın Timur'a yenilmesinden sonra Osmanlı devletinin karşı karşıya kaldığı dağılma tehlikesi ve on yıldan fazla süren "Fetret Devri" sırasında şehzadeler arasında çıkan taht kavgalarının bir daha tekrarlanmaması için "kardeş katline" olanak tanıyan bir

"kanunname" de yapmıştı.

Nitekim daha sonra bu kanunnameye uygun

olarak çok kan dökülecek, saraydan bir gün içinde 17 şehzadenin cesedinin çıktığına bile tanık olunacağı zamanlar gelecekti. Ama Fatih kendi oğullarına söz geçiremeyecek ve Osmanlı tarihindeki en ciddi, en uzun süreli ve uluslararası boyutlar kazanan taht kavgası da Fatih'in oğulları arasında meydana gelecekti. Cem Sultan ile II. Bayezid arasındaki mücadele tam 13 yıl sürecekti.

Aralık 1459'da Edirne'de doğan Cem Sultan ağabeyi Bayezid'dan on iki yaş

küçüktü ama ondan daha yetenekli ve daha iyi yetişmişti. Bir Türk beyinin, Dulkadiroğlu'nun kızından doğan Bayezid, babası Fatih henüz şehzade iken dünyaya gelmişti. Bir Hıristiyan prensesi, Macaristan Kralı Matyas'ın kuzeni Sofya'dan olan Cem ise II. Mehmed "Fatih" unvanını aldıktan ve imparator olduktan sonra doğmuştu. Dinini değiştirmemesine rağmen Çiçek Hatun adını alan Sofya, II. Mehmed'in hareminde yönetimi ele almış ve padişahın en sevdiği karısı olmuştu.

Fatih, Sofya'ya o kadar düşkündü ve öylesine değer veriyordu ki, Hıristiyan olarak kalmasına ve dini inancının gereklerini Topkapı Sarayı'nda sürdürmesine izin vermişti. Kendisinin de yine bir Hıristiyan prensesinin -Sırp Kralı Brankoviç'in kızı Mara Despina'nın- oğlu olması Fatih'in Cem'i daha çok sevmesinde rol oynamış olabilir. 3 Mayıs 1481'de Gebze'de son nefesini vermeden önce Fatih'in "Benden sonra tahta geçecek olan Cem'dir" dediği söylenir.

Yunanca ve Farsça'yı çok iyi bilen Cem Fransızca ve İtalyanca'yı da oldukça iyi konuşuyordu. Farsça'dan çeviriler yapıyor, müzik, edebiyat ve felsefeyle ilgileniyordu. Önce Kastamonu'ya daha sonra da ağabeyi Mustafa'nın ölümü üzerine de Konya'ya vali olarak atanan Cem'in ağabeyi Bayezid'a göre yeniçeriler ve halk tarafından daha çok sevildiği söyleniyordu.

Babaları öldüğü sırada Bayezid Amasya'da, Cem ise Konya'da bulunuyordu ve tahta Cem'in geçmesini isteyen Sadrazam Mehmed Karamani Paşa hemen Cem'e üç ulak, Bayezid'a de iki ulak

göndererek durumu bildirdi. Konya İstanbul'a daha yakındı ama Topkapı Sarayı'nda Bayezid daha örgütlüydü. Zaten ölümünden önce Fatih'le oğlu Bayezid arasında dolaylı bir iktidar mücadelesi başlamıştı ve hatta Fatih'in Üsküdar'dan hareket ettiği orduyla Bayezid'ın üstüne yürüyeceği söyleniyordu. Daha önce bilinen bir sağlık sorunu olmayan padişahın birdenbire rahatsızlanarak ölmesi üzerine zehirlendiği ve üstelik

Bayezid'ın adamları tarafından zehirlendiği de ileri sürülecekti. Bayezid'ın damadı ve Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa ulakların Cem'e üç gün geç gitmesini sağladı ve böylece daha erken

haberi alan Bayezid Amasya'dan hemen yola çıkarak Cem'den önce İstanbul'a gelip padişahlığını ilan etme fırsatını buldu.

Ama kendisini tahtın asıl sahibi gören Cem bu durumu kabullenmeyerek toparladığı bir orduyla Konya'dan yola çıktı. 28 Mayıs'ta Bursa önlerinde ağabeyinin gönderdiği orduyu yenerek Bursa'da hükümdarlığını ilan etti. Kendi adına para bastırıp, camilerde hutbe okutarak Osmanlı'da ikili bir iktidarın varlığını herkese kanıtlamış oluyordu.

Bu arada İstanbul'da kontrolü ele alan Bayezid iktidarını pekiştirmek için önemli adımlar attı. Cem'in destekçisi olarak bilinen Sadrazam Mehmed Karamani Paşa'ya karşı yeniçerileri kışkırttı ve onların bazı haklarının elinden alınmasının sorumlusu olarak gösterdi. Yeniçerilerin sadrazamı katletmesi üzerine hem Cem'in önemli bir destekçisinden kurtulmuş, hem de Yeniçerileri kendi yanına kazanmış oluyordu.

Bayezid, ulema ve vakıf sahibi güçlü aileleri de

yanına alacak tarzda davrandı.

Zaten Fatih'in ölümüne giden olayların nedenleri arasında gösterilen vakıf arazilerine ve mallarına el konulmasından vazgeçileceğini ve bunların eski sahiplerine verileceğini ilan ederek kardeşiyle arasındaki iktidar savaşının sonucunu tayin edecek bir adım da atmış oldu.

Böylece konumunu güçlendiren Bayezid büyük bir orduyla Bursa'daki Cem'in üzerine yürüdü. Kardeş kanı dökülmesini istemediğini söyleyen Cem, Bayezid'la anlaşmanın yollarını arayarak Anadolu topraklarının Bayezid'a, Rumeli topraklarının ise kendisine bırakılacağı ikili bir yönetim önerdi ama kabul edilmedi. 20 Haziran 1481'de Bursa önlerinde yapılan savaşı Cem kaybetti ve böylece fiilen ikili iktidar durumuna da son verilmiş oldu. Cem'in Osmanlıların ilk başkentindeki saltanatı ancak 20 gün sürebilmişti.

Cem savaşı kaybetti ama taht üzerindeki iddiasını, Fatih'in meşru varisinin kendisi olduğu yolundaki inancını kaybetmedi. Savaş alanında

ele geçirilemeyen Cem annesinin ve ailesinin bulunduğu Konya'ya gizlice ulaştı ve buradan da hemen yola çıkarak Kahire'ye Memluklara sığınmayı başardı. Eylül ayı sonlarında ulaştığı Mısır'da Memluk Sultanı Kayıtbay tarafından törenle karşılanan Cem Sultan için artık uzun yıllar sürecek bir sürgün hayatı başlamıştı.

Oysa Cem'in tek düşüncesi yeniden Anadolu'ya dönüp bir ordu toparlayarak İstanbul'a yürümek ve gasp edildiğine inandığı tahtını ele geçirmekti. Bunun için Kayıtbay'ın mali desteğine ihtiyacı vardı ve Osmanlılarla ihtilafı olan Memluk Sultanının da Cem'e ihtiyacı vardı. Bu taht kavgasında Osmanlıların yıpranacağını hesaplıyor, Cem'in kazanması durumunda ise kendisine dost olan bir sultanın İstanbul'da olması tabii ki işine geliyordu.

Kayıtbay destek sözü verdi ama önce yaklaşan Hac zamanını değerlendirmesini ve Mekke'ye giderek hacı olmasını önerdi. Böylece bütün Müslümanlar gözünde itibar kazanacaktı. Nitekim Cem de bu öneriyi akıllıca buldu ve binlerce taraftarından oluşan görkemli bir

kafileyle Mekke'ye giderek Osmanlı

hanedanından İslamın kutsal topraklarına giderek hacı olan ilk kişi oldu.

Gerçekten de bu durum İslam dünyasında Cem'in itibarını ve desteğini artırdı.

Kahire'ye döndükten sonra ailesini Kayıtbay'ın yanında bırakarak yeniden Anadolu'ya doğru yola çıkan Cem Suriye üzerinden Adana'ya geldi ve 14 Mayıs 1482'de Karaman beyi Kasım'la buluştu. Karamanlıların yanı sıra Bayezid'a karşı olan güçlerden bir ordu meydana getiren Cem Ankara'ya doğru yürüdü ve kaleyi kuşattı.

Ancak Bayezid'in büyük bir orduyla üzerine gelmesi üzerine kuşatmayı kaldırdı ve Alaşehir'e doğru çekildi. Kuvvetleri dağılmıştı ve artık canını kurtarmaktan başka yapabileceği bir şey yoktu.

Çareyi Rodos şövalyelerine sığınmakta buldu. Şövalyelerin lideri Pierre d'Aubusson'la yapılan anlaşmaya göre adada özgür olacak ve istediği zaman adadan ayrılabilecekti. Güneyden Anadolu'dan ülkeye girerek şansını deneyen ancak kaybeden Cem bu kez Batı'ya giderek, kendisine destek olacağını söyleyen dayısı Macar Kralı Matyas'la buluşmayı ve Rumeli'den ilerleyerek tekrar şansını zorlamayı düşünüyordu.

20 Temmuz 1482'de geldiği Rodos'ta uzun süre kalmaya niyeti yoktu. Saint-Jean şövalyeleri ise Cem'i mümkün olduğunca uzun süre ellerinde tutmak ve böylece hem Osmanlı hükümdarının adaya saldırmasını engellemek ve ondan para sızdırmak, hem de Hıristiyan dünyası üzerinde etkili olmak istiyordu.

Avrupa'daki her kral Osmanlı hükümdarının korkulu rüyası olan böylesi bir tutsağa sahip olmak için her şeyi yapabilirdi. Balkanları ele geçirip Orta Avrupa'ya doğru yayılmakta olan Osmanlıları ve İslam'ı durdurmak için Cem Sultan çok iyi bir araç olarak görülüyordu. Bunu başaran kral ise hiç kuşkusuz Avrupa'nın hakimi olurdu.

Gerçekten de 1 Eylül'de Rodos adasından gemiyle yola çıkan Cem Sultan ve kendisini terk etmeyen bir avuç adamı Ekim ayında Fransa kıyılarına, Nice şehrine ulaştılar. Cem'in bundan sonraki yedi yılı bazen kısmen özgür, bazen de iyice ağırlaşan tutsaklık koşulları içinde Rodos şövalyelerinin yönetiminde bulunan Fransa'nın Akdeniz kıyılarındaki şatolarda geçecekti.

Bu arada bir Fransız asilzadesinin Philippine adlı bir kızıyla kısa süreli bir aşk yaşadığı ve daha sonra ondan bir oğlu olduğu da söylenir. Ellerindeki değerli tutsağı kimseye kaptırmamaya çalışan Saint-Jean şövalyeleri Bourganeuf'da onun için özel bir kule bile yaptırdılar. Batılılar Cem Sultana "Zizimi"

dedikleri için hala "Zizimi Kulesi" diye bilinen bu özel hapishanede Fatih'in oğlu iki yıldan fazla kaldı.

Bu arada İstanbul'daki ağabeyi Bayezid tabii ki hiç de huzurlu değildi ve yaşadığı sürece tahtı için bir tehlike olacak Cem'i ortadan kaldırmak veya en azından serbest bırakılmamasını sağlamak için elinden gelen her şeyi yapıyordu.

Cem'i elinde tutanlara yıllar boyunca her ay 40 bin düka altın rüşvet verirken bir yandan da onu öldürtmek için her yolu deniyordu. Cem gerçekten de Hıristiyan dünyası karşısında elini kolunu bağlıyordu.

Cem'i destekleyenleri kendi yanına çekmeye çalışıyor, siyasi ödünler veriyor, anlaşmalar yapıyor, hükümdarları satın almaya uğraşıyordu. Fransa Kralı XI.

Louis'nin çok dindar olduğunu öğrenince Cem'i kendisine teslim etmesi için Topkapı Sarayı'nda bulunan Hıristiyanlık için kutsal emanetlerden "Vaftizci

Yahya'nın elini" ve "İsa'yı öldüren mızrağın parçasını" krala vermeyi teklif etti.

Ancak hasta ve yakında öleceğini düşünen kral bir kafirden bunları kabul etmeye yanaşmadı.

Hıristiyan dünyasının ruhani lideri Papa VIII. Innocentius da Cem'i elde etmeye çalışıyordu. Osmanlılara karşı bir haçlı seferi düzenlemeyi düşünen Papa, Cem'i de ikna ederse Türkleri Avrupa'dan atacağına inanıyordu. Nitekim uzun uğraşlardan sonra Saint-Jean şövalyelerinin lideri Pierre d'Aubusson'u kardinal yaparak Cem'in Roma'ya verilmesini sağlayacaktı.

Mayıs 1489'da Roma'ya gelen Cem, burada daha özgür olacağını ve Macaristan'a geçme olanağını bulacağını umuyordu. Ancak Papanın Hıristiyan olma davetine şiddetle karşı çıkınca yaşamı yine Rodos şövalyelerinin elindeki gibi sürüp gitti.

Bu arada 6 Nisan 1490'da dayısı Macar Kralı Matyas da ölünce artık Cem'in Rumeli üzerinden İstanbul'a yürüme hayalleri de sönüp gidecekti.

Siyasi emelleri için Cem'le yakından ilgilenen son hükümdar Fransa Kralı VIII.

Charles oldu. Kudüs üzerine bir sefer yapmak niyetindeki Charles, VIII.

Innocentius'un ölümü üzerine 27 Eylül 1492'de yeni Papa olarak seçilen VI.

Alexandre'ın Cem'i ağabeyi Bayezid'a teslim etmek için pazarlık yaptığını duyunca 31 Aralık 1493'de Roma'ya girdi ve Cem'i kendi himayesine aldı. Fransa Kralı ile birlikte İtalya'dan yola çıkan Cem yolda hastalandı ve

24 Şubat 1494'de Napoli'de öldü.

Henüz 35 yaşında hayata veda eden bu talihsiz şehzadenin ani ölümü zehirlenmiş olduğunu gösteriyordu. Ama bu konudaki esrar perdesi tam olarak aydınlanamadı. Bayezid'ın görevlendirdiği casuslardan birinin berber kılığında Cem'in yanına kadar gittiğini ve bir tıraş sırasında usturasıyla kanına zehir karıştırdığı söylentisi en çok üzerinde durulan olasılıklardan biridir.

Daha sonra ilaçlanarak bozulmadan saklanan cesedi bile yıllar boyu süren pazarlıklara konu olan Cem Sultan en sonunda ölümünden 5 yıl sonra Bursa'ya getirilerek toprağa verildi.

On yedi yıl önce Anadolu kıyılarından Avrupa'ya doğru yelken açmak zorunda kalan Fatih Sultan Mehmed'in en sevdiği oğlu taht kavgasında bir türlü başarılı olamamış ve Anadolu'ya ancak cesedi dönebilmişti. Kurduğu imparatorluğun taht kavgalarına sürüklenmesini önlemek için "kardeş katline" bile olanak tanıyan ve kendisinden sonra Cem'in gelmesini

vasiyet eden Fatih ise ne oğullarının kavgasını önleyebilmiş, ne de kendisinden sonra Cem'in imparatorluğun başına geçmesini sağlayabilmişti.

Büyük bir imparator olabilirdi, ama "iyi bir baba" olduğunu kimse söyleyemeyecekti!

BİR ELÇİYE ASLA KÖTÜ DAVRANMAYIN

Macarlar Kanuni Sultan Süleyman'ı 'Kuzu' Sandılar 1520'ler, Orta Avrupa

1512'den 1520'ye kadar sekiz yıl süren saltanatı

sırasında Batı'ya, Avrupa'ya hiç sefer yapmamış olan Yavuz Sultan Selim Osmanlı'nın doğu ve güney sınırlarıyla uğraşmış, İran ve Mısır seferlerine çıkmıştı. Öldüğünde tam da Macaristan'a doğru bir sefere çıkmak üzereydi ve padişahın tuğları ilk kez Edirne kapısına konmuştu, yani ordu Avrupa'ya doğru yola çıkıyordu.

Osmanlılarla büyük bir savaş olmadan geçen bu dönemde rahat bir nefes alan Avrupalılar uzaktan korkuyla seyrettikleri ve "aslan" gibi diye nitelendirdikleri Yavuz Sultan Selim ölüp de yerine oğlu Süleyman geçince "Osmanlı tahtına bir kuzu geçti", "Vahşi bir aslanın yerine tatlı bir kuzu geldi" diye raporlar yazdılar, sevindiler. Ancak bu "kuzu"nun dişlerini görmek için fazla beklemeyeceklerdi.

Doğrusu Süleyman da başlangıçta Avrupalıların "kuzu" benzetmesine uygun tutumlar sergiledi. Önce babasının dize getirdiği doğu ülkeleriyle sorunlarını çözdü; İran mallarına konan boykotu kaldırırken İran'a çeşitli ödünler verdi.

Selim'in halifelik unvanıyla birlikte Kahire'den İstanbul'a zorla getirttiği İslam alimlerinin memleketlerine dönmelerine izin verdi.

O sıralarda Avrupa'nın en güçlü devleti olduğuna inanan kibirli Macaristan'a da elçi göndererek kendince sorunu barışçı yollardan çözmeyi denedi. Macarlar Osmanlılara vergi, yani haraç verirlerse Osmanlı saldırıları duracaktı. Ancak Macarlar Süleyman'ın gönderdiği elçinin burnunu ve kulaklarını keserek geri göndermek gafletinde bulundular. Nasıl olsa Osmanlı tahtında bir kuzu vardı!

Bu davranışın bir savaşa yol açacağını elbette Macarlar da biliyordu ve bir yandan da Osmanlı saldırısına karşı Hıristiyan dünyasının desteğini almak için harekete geçtiler. Kutsal Roma İmparatorluğunun prensleri Worms'da toplanıyorlardı ve Hıristiyan Avrupa'yı tehdit eden İslam'a karşı güçlü bir ittifak oluşturmak için bu toplantı iyi bir fırsattı. Ancak Avrupa Hıristiyanlığı kendi içindeki sorunlarla meşguldü.

V. Charles, reformcu din adamı Luther'i günahkar olmakla suçlamış ve prensler birbirine girmişti. Macarların İslam'a karşı hep birlikte mücadele etme çağrısına kulak verecek durumda değildiler. Bu durumda Macaristan Batı Avrupa ile Osmanlı arasında bir tampon devlet konumuna sürüklendi ve gerçekten de bir tampon gibi ezilmekten kurtulamadı.

Böylece yalnız kalan Macarlar Süleyman'ın elçisinin burnu ve kulaklarına karşılık olarak önce Belgrat'tan oldular. Süleyman bir aylık bir kuşatmadan sonra Ağustos 1521'de güçlü Belgrat kalesini fethetti. Belgrat'ın düşmesi Macaristan'ın güney savunma hattının da çökmesi anlamına geliyordu. Ama bu daha başlangıçtı ve asıl savaş beş yıl sonra Mohaç'ta olacaktı.

İran hükümdarı I. Tahmasp Macar Kralı II. Lajos ve Kutsal Roma İmparatoru V.

Charles'a elçiler göndererek Osmanlılara karşı ittifak önerisinde bulundu.

Doğudan ve Batıdan birlikte Osmanlıları sıkıştırırlarsa başarılı olabilirlerdi. Bu

arada Macarlar da boş durmuyor Eflak ve Boğdan'da Osmanlılar aleyhinde bir takım tertipler düzenliyorlardı.

Öncelikle Macaristan'ın üzerine yürümeye karar veren Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı İbrahim Paşa öncü birliklerle yola çıkarak bazı kaleleri ele geçirirken asıl ordu ise gelip Mohaç ovasında konakladı. Yaklaşık 100 bin kişiden oluşan Osmanlı ordusunun karşısına toparlayabildiği 20 bin kişilik bir kuvvetle çıkan Kral II. Lagos 130 yıl önce, 1396'da Niğbolu'da

atalarının yaptığı savaş hatalarının hepsini tekrarlamak başarısını gösterdi!

Bataklıkla nehir arasında ordugah kurarak hareket olanaklarını sınırladı.

Osmanlı ordusunun sayıca çok üstün oluşunu dikkate alıp savaş arabalarını kullanarak bir savunma savaşına yönelmedi, ya da geri çekilip zaman kazanarak Bohemyalıların yetişmesini beklemedi. Sonunda Osmanlı ordusunun çok bilinen

"Türk kıskacı"na düştü. İlk saldırıda geri çekilen hafif süvariler Macar ordusunu asıl kuvvetin içine çektiler ve üç yandan kuşatılan 20 bin kişilik ordu hemen tümüyle kılıçtan geçirildi veya arka taraftaki bataklıklarda boğuldu.

Meydan savaşı iki saat kadar sürmüştü ve Kral II. Lagos da savaş alanında can verenlerin arasındaydı. Ayrıca iki başpiskopos ve beş piskopos da hayatını kaybetmişti. Savaşın ardından ilerleyerek Budin'i de alan Süleyman tüm Macaristan'ı yağmaladı ve 100 bin kadar

esirle İstanbul'a döndü.

Daha sonra 1541'de Macaristan'a büyük bir sefer daha yapan Süleyman orta ve güney Macaristan'ı Budin eyaleti haline getirerek tümüyle Osmanlılara bağlayacaktı.

Kibir ve ileriyi düşünmeden yapılan budalalıklar Macaristan'a çok pahalıya mal olurken, Avrupalıların "kuzusu" Osmanlı İmparatorluğuna en görkemli dönemini yaşatacak ve yarım yüzyıla yaklaşan saltanatı sırasında ordunun başında 13

büyük sefere çıkıp bunların hepsinden zaferle dönecekti. Ama birisi hariç; Malta adasını almak için 1556'da büyük bir donanma ile sefere çıkan "Muhteşem Süleyman" bu kez başarılı olamayacak ve utancından gemilerini Haliç'e gece vakti sokmak zorunda kalacaktı.

Ve bunca zaferin sahibi, Macaristan'ı fethettikten sonra dönemin en güçlü devleti Avusturya'yı bile haraca bağlayan mağrur hükümdar, halkın Malta seferi ve kendisi hakkında ne

konuştuğunu kulaklarıyla duymak için İstanbul'da tebdili kıyafetle dolaşacaktı...

____

____

____

ALTIN YUMURTLAYAN TAVUĞU KESERSEN

Tımar Sisteminin Tasfiyesi

16. Yüzyıl Sonları, Anadolu

16. Yüzyıl, yani Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemi, Osmanlı İmparatorluğunun en parlak devri olarak kabul edilir. Ama her çıkışın bir inişi vardır ve zirve

aynı zamanda inişin de başladığı en yüksek noktadır.

Nitekim 'Muhteşem Süleyman'ın son zamanları ve ardından gelenlerle birlikte Osmanlı da inişe geçmeye başlayacaktır. Bu durumun ise çeşitli ve dış nedenleri vardır. İnişe geçiş, hem uluslararası, hem de yerel koşullara bağlı olarak ortaya çıkan gelişmelerin ürünü olan nesnel bir süreçtir.

Her şeyden önce Osmanlı İmparatorluğunu çağdaşları karşısında üstün kılan iki özelliği vardır; birincisi, Yeniçeri Ocağı olarak bilinen düzenli, profesyonel bir orduya sahip olmasıdır. 16. Yüzyıla kadar Avrupa'daki hiçbir devlet böylesi büyük, eğitimli ve iyi örgütlenmiş bir orduya sahip değildir. İkincisi ise tımara dayanan topraktaki mülkiyet sistemi hem toplumsal üretimin geliştirilmesinde ve paylaşılmasında, hem de iç güvenliğin sağlanmasının yanı sıra toplumun bütün kaynaklarının askeri örgütlenmeye sevk edilmesinde çok işlevseldir.

Toprakta özel mülkiyetin olmadığı bu sistem askeri yararlılığı kışkırtan ve ülkenin en ücra kesimlerine kadar ulaşan bir asker besleme/toplama mekanizması olarak son derece dinamiktir. Tımarlı sipahi adını taşıyan bu ordunun Anadolu'da 100 bin civarında, Rumeli'de ise 75 bine yakın asker çıkardığı bilinmektedir.

16. Yüzyılın ikinci yarısında bu iki kurumsal yapıda da sorunlar ortaya çıkmaya başlayacaktır.

Üç kıtada 24 milyon kilometre kareye yayılırken doğal genişlemesinin de sınırlarına varan imparatorluk Doğu'ya doğru İran engeliyle karşı karşıyadır.

İran'ı fethederek Hindistan'a doğru ilerlemesi mümkün değildir. Güneyde gerek Arabistan, gerekse de Kuzey Afrika'daki sınırlar çöllerle kesilmektedir. Batıda, Avrupa'da ise güçlü Avusturya İmparatorluğu ile yüz yüzedir.

Viyana alınarak Orta Avrupa'dan Batıya doğru ilerlemeye teşebbüs edilmiş

ancak başarılamamıştır. Zaten artık Batı Avrupa'da gelişmekte olan ticari kapitalizm karşısında, "basit yeniden üretim"e dayalı Osmanlı sisteminin

"genişletilmiş yeniden üretim" sürecine girmekte olan Avrupa karşısında üstünlük sağlaması mümkün değildir. Dolayısıyla bu koşullar önemli ölçüde "dış

haraca", fetihlere dayanan Osmanlı sistemini zora sokmaktadır.

Öte yandan Amerika'nın keşfi ile birlikte bu kıtadan Avrupa'ya aktarılmakta olan altın ve gümüş bir "fiyat devrimi"ne yol açmış ve Avrupa'da ciddi bir enflasyon ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalara göre 1521 ile 1660 yılları arasında Amerika'dan İspanya'ya 18 bin ton gümüş ve 200 ton altın geldiği sanılmaktadır. Avrupa'da dolaşıma giren bu altın ve gümüş madeni paranın değerini düşürmüş, fiyatların o zamana kadar görülmedik ölçüde artmasında önemli bir etken olmuştur.

Örneğin İngiltere'de daha önceki 150 yılda fiyatlar ancak yüzde 2 civarında artarken 1500-1600 arasında tam beş kat artmıştır. Hammadde ihtiyacı içinde olan Avrupa Osmanlı ülkesinden yüksek fiyatla hammadde talep etmekte, kaçakçılık çok yaygınlaşmakta ve sonuçta iç tüketime sunulan ürün miktarı azalmakta, fiyatları artmaktadır.

Denizlerde yapılan keşifler ve uzun yola dayanıklı sağlam gemilerin yapımı da uluslararası ticaret yollarını değiştirmiş, bu alandaki Osmanlı egemenliğini sınırlandırırken gelir kaynaklarını da daraltmıştır.

İşte tüm bunların sonucunda iç ve dış haraca, başka ülkelerde üretilen zenginliklere fetihler yoluyla el konulmasına ve ülke içindeki sosyal artığın yönetici egemenler tarafından gasp edilmesine dayanan imparatorluk çatırdamaya başlayacaktır. Ülke içinde "Celali Ayaklanmaları" adı verilen isyanlar patlak vermeye başlarken fethedilen uzak bölgeler ise artık bir gelir kaynağı olmaktan çok gider kaynağı haline gelecektir.

Çünkü sömürgeci bir anlayışa sahip olmayan Osmanlı eliti sadece merkezi imar ve inşa etmekle yetinmemiştir. Fethedilen yerleri sadece silah gücüyle değil, aynı zamanda bir tür toplumsal rızayı veya gönüllü boyun eğmeyi üreten ekonomik ve toplumsal yatırımlar aracılığıyla da elde tutmaya yönelik bir yönetim modeli geliştirmiştir.

Devletin yıllık gelirlerinin neredeyse üçte bire indiğini gören Osmanlı egemenleri çare aramaya başlayacak ve sonunda bulacaklardır da; altın yumurtlayan tavuğu kesmeye karar vereceklerdir. Yani devletin ve toplumsal

sistemin temelini oluşturan tımar sistemi kısa vadede daha fazla gelir getirmek amacıyla tasfiye edilecektir. Dış haracın artırılmasının yolu yeni fetihlerdir ama gelinen noktada birçok nedenden dolayı bu da olanaksız olduğu için çözüm iç haracın artırılmasında görülecek ve tımar sistemi bir nevi "özelleştirilerek" gelirler artırılmaya çalışılacaktır. Ancak bu yönelim aslında Osmanlı'nın bindiği dalı kesmesinden başka bir şey değildir.

Tımar sisteminin özelleştirilerek adım adım tasfiyesi mültezimler aracılığıyla olacaktır. Devletin kamu gelirlerinin ya da topladığı verginin özel kişilere kiraya verilmesi denebilecek bu sistem için önce ifraz uygulaması devreye sokulacaktır.

Örneğin bir tımarın defterde kayıtlı görünen yıllık geliri 50 bin akçe ise ve tımar sahibi bu miktar üzerinden devlete vergisini ödüyorsa İstanbul'dan yollanan görevliler yerinde inceleme yaparak tımarın yıllık gelirinin 50 bin akçeden daha fazla olduğunu, örneğin 75 bin akçe olduğunu belirliyor ve böylece aradaki fark

sipahiden tahsil ediliyordu. Bu arada tımar da parçalanarak, üçte biri sipahinin elinden alınıyor ve iltizama, yani bir nevi kiraya veriliyordu.

Mültezim adı verilen kişi tımarın yıllık geliri üzerinden vergisini devlete peşin olarak ödüyor daha sonra bunu köylülerden topluyordu, tabii mümkün olduğunca çok daha fazlasını almaya çalışıyor ve köylüleri soyuyordu.

Başlangıçta belli sınırlarda uygulanmaya başlayan bu iltizam sistemi giderek yaygınlaştı. Zamanla vakıf gelirleri, gümrükler, madenler, cizye gelirleri de iltizam konusu oldu. Devlet, tımar sahipleri ve onların köylülerle olan sorunlarıyla uğraşmaz olmuş, peşin olarak topladığı geliri kullanırken köylüyü insafsız mültezimlerin eline terk etmişti.

____

____

143

Topraktaki vergi gelirinin memurdan, askerden alınıp zenginlere satılması Osmanlı toplumsal düzenini çökertirken tımarlı sipahinin askeri örgütlenmesini de tasfiye eden bu uygulama kısa vadede iyi bir fikir gibi görünüyordu, ama uzun vadede Osmanlı kendi ipini çekmiş oluyordu!

____

____

____

144

AZ TAMAH ÇOK ZARAR GETİRİR

Viyana'yı Kurtaran Kibir ve Açgözlülük

1683, Viyana Önleri

16. ve 17. Yüzyıllarda Avrupa'nın kaderi iki hanedanın elindeydi; Habsburglar ve Osmanlılar. Habsburgların başkenti Viyana aynı zamanda Avrupa'da Osmanlı askerinin görülebildiği son nokta idi. Viyana'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesi sadece en önemli rakip hanedanının tasfiyesini getirmekle kalmayacak Orta Avrupa'dan Batı Avrupa'ya doğru Türklere yeni bir yayılma alanı da açılacaktı. Ve böyle bir durumda hiç kuşkusuz Avrupa'nın tarihi çok farklı şekillenecekti.

Viyana'nın fethine ilk kalkışan Kanuni Sultan Süleyman oldu. 1529'da 75 bin kişilik o zamana göre büyük bir orduyla Viyana önlerine gelerek kenti kuşatmıştı. Ama Mayıs'ta İstanbul'dan yola çıkan ordu görülmemiş yağmurların etkisiyle çok ağır ilerleyebilmişti. Bu arada kuşatmada etkili olacak büyük toplarını geride bırakmak zorunda kalmış ve ancak Eylül sonlarında Viyana önlerine gelebilmişti. Üç hafta kadar

kenti kuşatan Sultan Süleyman, Avusturya İmparatoru Ferdinand'ın kenti terk etmiş olduğu gerekçesiyle -aslında artık kış

bastırdığı için- kuşatmayı kaldırmış ve geri çekilmişti. Kenti alamamış duruma düşmektense kendi kararıyla vazgeçmiş olmayı tercih etmişti.

Ama Viyana'nın fethi Osmanlıların zihninden çıkıp gitmedi. Nitekim 150 yıl sonra Temmuz 1683'de Osmanlı ordusu bir kez daha Viyana önlerinde göründü.

Bu kez Sadrazam Kara Mustafa Paşa komutasındaki 200 bin kişilik dev bir ordunun elinden Viyana'nın kurtulması bir mucize olurdu! Ama tarihte kazananlar açısından "mucize" kaybedenler açısından ise "fiyasko" olarak nitelendirilecek olaylara da yer var.

Nitekim "Cihan Padişahı"nın Sadrazamının olağanüstü kibri, şehrin yağma edilmeden eline geçmesi için gösterdiği açgözlülüğü ve 11 yıl önce 1672'de Dinyester Nehri kıyılarında yenilgiye uğrattığı Polonya Kralı Jan Sobieski'yi

küçümsemesi hem Viyana'yı kurtaracak, hem de bu ihtiraslı sadrazamın kellesine mal olacaktı.

17. Yüzyılda Osmanlı maliyesinde ve ordusunda çeşitli reformlar yaparak imparatorluğu güçlendiren Köprülü Mehmet Paşa'nın evlatlığı olarak yetişen Kara Mustafa Paşa, Köprülü'nün oğlu Fazıl Ahmet Paşa'dan sonra sadrazam oluncaya kadar bazı önemli askeri başarılara imza atmıştı. Özellikle 1672'deki Kameniçe seferi askeri kariyerinde bir dönüm noktası oldu.

Fazıl Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Kaptan-ı Deryalığa getirilen ve Sadaret Kaymakamlığı da yapan Kara Mustafa Paşa, Köprülü ailesinin bir mensubu gibiydi. Bu ailenin hizmetlerinden memnun olan IV. Mehmet tarafından 1676'da sadrazamlığa getirildikten sonra 1678 ve 1680'de Ruslara karşı savaşlarda başarılı olan Kara Mustafa Paşa en sonunda Kanuni Sultan Süleyman'ın başaramadığını başarmak azmiyle Viyana üzerine sefer için hazırlıklara başladı.

Nisan 1683'de Avusturya'ya açılan savaşta ordu yola çıktığında Sultan IV.

Mehmet Belgrat'a kadar ordunun başında geldi. Ancak daha ileri gitmeyi uygun görmeyerek ordunun komutasını sadrazama bıraktı ve Edirne Sarayına ve av partilerine geri döndü. Bu gibi büyük önemi olan askeri seferler sırasında padişahlar ordunun komutasını verdikleri vezirlerine İslam Peygamberi Muhammed'in bayrağı olduğu kabul edilen Sancak-ı Şerif'i de teslim ederler, böylece sefere yüklenilen anlam farklı bir dinsel boyut da kazanırdı. IV. Mehmet de böyle yaptı. Daha önce Mühr-ü hümayununu ve Kabe'nin anahtarlarını emanet ettiği sadrazamına Belgrat'ta peygamberin sancağını

da teslim ederek Viyana'ya doğru uğurladı.

Hızla Viyana'ya doğru yürüyüşe geçen Osmanlı ordusu önüne çıkan her şeyi yakıp, yıkıp, yağmalayarak Viyana surlarının önüne geldiğinde Temmuz ayının ortası olmuştu. Yani bu kez birinci kuşatmada olduğu gibi bir gecikme ve savaş

mevsiminin sonu gelmiş değildi. Dönemin gözlemcilerinin aktardığına göre Viyana'nın karşısına kurulan ordugah neredeyse Viyana kentinden daha büyük ve daha gösterişliydi.

Viyana'yı ele geçireceğinden hiç kuşkusu olmayan Kara Mustafa Paşa rivayete göre 1500 cariyenin bulunduğu haremini bile yanında getirmişti. En büyük kaygısı da Habsburgların bu zengin başkentini yağmaya uğramadan ele geçirmekti. Osmanlı ordusunun geleneklerine göre zorla fethedilen bir kent bir süre için onu ele geçiren askerin yağmasına bırakıldığından buna meydan vermemek için kentin teslim olmasını sağlamak gerekliydi. Sadrazam da bunun için elinden geleni yapmaya kararlıydı.

Askerin yağma hırsının ve hevesinin azalması için yol boyunca ele geçirilen kasaba ve köylerin yerle bir edilmesine varan bir yağmaya göz yummuş, böylece Viyana'nın fazla hasar görmeden kendi ganimeti olabilmesi için önlem almıştı.

Hatta kentin zarar görmesini istemediği için Osmanlı ordusunun en büyük toplarını yanında getirmemeyi bile düşünmüş, daha küçük çaplı toplarla yetinmişti.

Osmanlı ordusunun Viyana'ya gelinceye kadar yol boyunca saçtığı dehşet ve sergilediği güç karşısında Avusturya İmparatoru I. Leopold ve ailesi kenti terk etmiş ve geride Starhemberg komutasında yaklaşık 20 bin kişilik bir savunma kuvveti bırakarak Linz'e doğru çekilmişti. Bunu öğrenen Viyanalıların iyice morali bozulurken kenti kuşatan Osmanlı ordusunun ise kendisine olan güveni ve zafere olan inancı pekişmişti.

Kara Mustafa Paşa 14 Temmuzdan itibaren bir yandan kenti kuşatır ve bunun için gerekli askeri önlemleri alırken, bir yandan da kentin

kendiliğinden teslim olmasını sağlayacak moral bozucu önlemlere ağırlık veriyor, hatta gösteriler düzenliyordu. Viyana'yı savunanların savaşma gücünün kırılması için gereken her şey yapılıyor, adeta bir tür "psikolojik savaş" yürütülüyordu.

Öncelikle ordunun neredeyse Viyana'dan daha büyük, düzenli ve gösterişli bir kent gibi surların karşısına yerleşmesi dikkat çekiyordu. Sadrazamın çadırı gerçekten de bir saray gibi inşa edilmiş, etrafını çeviren diğer paşaların çadırları da konaklar gibi yayılmıştı. Hatta Sadaret çadırının çevresine çiçekler dikilerek küçük bir park yapılması bile ihmal edilmemişti.

____

____

____

Kuşatma için kurulan metris ve tabyalarda da bir tür pervasızlık sergileniyor, birliklerin ve komutanların hareketlerinin de kalenin içindekileri önemsemeyen, ciddiye almayan bir havada cereyan etmesine özen gösteriliyordu. Öyle ki, Osmanlı ordusu istediği anda kenti ele geçirebilecekmiş, kenti savunanların elinden bir şey gelemezmiş gibi davranıyordu. Birlikleri teftiş ederken Kara Mustafa Paşa bile tüfek menziline girmekten çekinmiyor, maiyetiyle birlikte adeta resmi geçit yapmaktan zevk alıyordu.

Örneğin Tuna nehri üzerindeki adada yer alan bir bahçeyi ziyarete gidiyor, gidişte ırmağı atıyla geçerken birkaç saat sonraki dönüşü için hemen adayla kara arasına bir köprü inşa ediliveriyordu. Kuşatma bölgesinin çeşitli noktalarına sevk edilen birlikler Viyana surlarının dibinde mehteran bölüğünün çaldığı askeri marşların eşliğinde ve gerçek bir resmi geçit yaparak yola çıkıyorlardı.

Bu arada ele geçirilen esirlere de hiçbir şekilde merhamet gösterilmiyor, böylece estirilen terörün yaratacağı korkudan da yararlanılmaya çalışılıyordu. Kuşatma boyunca infazların yapıldığı "Leylek Çadırı" sürekli faaliyetteydi ve binlerce kelle kesilmişti. Daha önceki savaşlardan esir düşmüş Avusturyalı bir hizmetkar sahibini öldürünce o sırada orduda bulunan Avusturya uyruklu 150 hizmetkarın hepsi kılıçtan geçirilmişti. Viyana yakınlarında kuşatılan ve teslim olan bir kasabadaki binlerce kişi de yine kılıçtan geçirilmekten kurtulamamıştı.

Bir yandan da Viyana surlarına çok şiddetli olmayan saldırılar sürüyordu.

Zaman zaman yapılan hücumları Avusturya askerleri püskürtmekte zorlanmıyordu. Ama artık haftaları geride bırakan kuşatma kentin 50 bin kişi civarında olduğu tahmin edilen nüfusunun yaşamını doğal olarak zorlaştırmaya başlamıştı. Ele geçirilen esirlerin verdiği bilgiler de Kara Mustafa Paşa'nın kentin teslim olacağına ilişkin umutlarını güçlendiriyordu.

Bu arada kuşatmanın kaderini tayin edecek birkaç önemli olay meydana geldi; birincisi, İstanbul'dan getirilen Avusturya elçisi serbest bırakılarak İmparatorunun yanına gitmesine izin verildi. Böylece Osmanlı'nın baş edilmez gücüne tanık olan elçinin aktaracağı bilgilerle kentin teslim edilmesinden başka çare olmadığını imparator anlamış olacaktı. Oysa elçinin ordunun zaaflarına ilişkin gözlemleri ve bilgileri de vardı ve bunların Osmanlıların aleyhine kullanılacağı hiç de dikkate alınmıyordu.

İkincisi, daha kuşatma başlarken Budin Beylerbeyi Koca İbrahim Paşa Viyana'nın arkasına düşen bazı önemli kalelerin fethedilmesinin doğru olacağını söylemiş ve böylece Viyana'ya gelebilecek yardım kuvvetlerinin bu noktalarda engellenebileceğini belirtmişti. Ancak Kara Mustafa Paşa bu öneriyi fazla ciddiye almadı ve düşmanın gücünü abartmak olarak değerlendirdi. Oysa bu yapılmış

olsa, gerçekten de kuşatmanın sonlarına doğru gelen yardım ordusu engellenebilir, bir ölçüde yıpratılabilir ve Viyana önlerindeki meydana

savaşına o kadar diri bir şekilde çıkamayabilirdi.

Üçüncüsü, Avusturya İmparatorunun Viyana'ya yardım çağrısının da Avrupa'da pek karşılığı olmayacağı varsayılmıştı. Dolayısıyla uzayan kuşatmanın aynı zamanda imparatora büyük bir askeri kuvvet toparlamak için de fırsat ve zaman kazandırdığı dikkate alınmadan kentin ele geçirilmesini sağlayacak tayin edici saldırılara girişmekten uzak duruldu. 14 Temmuzda başlayan kuşatma artık iki

aya yaklaşıp da Eylülün ilk haftasına gelindiğinde Leopold'un ve Jan Sobieski'nin büyük bir orduyla Viyana'ya yardıma gelmekte

olduğu öğrenilmesine rağmen Sadrazam bu duruma pek aldırmadı. Kendisini uyarmaya çalışanları da korkaklıkla suçlayarak susturdu.

Böylece uzayan ve artık iki ayı bulan kuşatma Osmanlı ordusu içinde sıkıntılara ve moral bozukluklarına yol açmaya başlamıştı. Yiyecek kıtlığı başlamış ve fiyatlar çok yükselmiş, hayvanların beslenmesi için gereken otun bulunması için artık iki günlük yola gidilir olmuştu. Viyana önlerine gelinceye kadar yapılan yağmalardan elde edilen ganimetlerle İstanbul'a dönmek asker için önemli bir kaygı haline geliyordu. Ya sıkı bir saldırıyla kent ele geçirilmeli, ya da İstanbul'a dönüş için yola çıkılmalıydı ve bunlar artık ordu içinde açıkça konuşulmaya başlanmıştı.

Öte yandan Hıristiyan dünyası da Avrupa'nın bu en büyük kentini kuşatan İslam ordusuna karşı harekete geçecek ve Viyana'nın kurtarılması için büyük bir ordunun toparlanmasını sağlayacaktı. Bu girişimlerden ve hazırlıklardan bilgisi olan Viyana'daki savunma kuvveti tüm zorluklara göğüs geriyor ve teslim olmayı düşünmüyordu.

Nitekim Eylül'ün başında yaklaşık 100 bin kişilik büyük bir ordu Viyana'nın yardımına gelmek üzere yola çıkmıştı.

Durumu haber alan Kara Mustafa Paşa hala düşmanını küçümsemeye devam etti. Üstüne gelen kuvvet hiç de küçük olmamasına rağmen kuşatmada görev alan askerlerin sayısını iyice azaltarak veya kuşatmayı tümden kaldırarak bu orduyla meydan savaşına girmeyi düşünmedi. Bazı birlikleri kaydırarak ve yeniden bir düzenleme yaparak Avusturya İmparatoru ve Polonya Kralı'nın 100

bin kişilik ordusunun karşısına 30 bin kişilik bir kuvvetle çıkmayı yeterli gördü.

Bu savaşı kazandığında Viyana'nın da eline olmuş bir meyve gibi düşeceğini umuyordu. Ama hiç de öyle olmayacaktı.

12 Eylül 1683'de meydana gelen savaşta Osmanlı ordusu ağır bir yenilgiye uğrarken bütün ağırlıklarını Viyana önlerinde bırakarak hızla Belgrat'a doğru çekilmek zorunda kaldı.

Avrupa topraklarında Osmanlılar ilk kez bu kadar ağır bir bozguna uğruyordu. Viyana önlerindeki bu savaşı kazanan Avusturya ve Polonya ordusu çekilmekte olan Osmanlı ordusunu takip etse sonuç daha da vahim olabilirdi ama buna kalkışmadılar. Bunun üzerine Osmanlı ordusu az çok toparlanarak Belgrat'a çekilmeyi başardı.

Uğradığı bozgun karşısına şaşkına dönen ve hem kendi sorumluluğunu azaltmak, hem de öfkesini çıkartmak için maiyetindeki birçok komutanın kellesini vurduran Kara Mustafa Paşa bu arada İstanbul'daki padişahın gazabından da kurtulamayacağını herhalde biliyordu. Viyana'nın arkasındaki kaleleri almadan kuşatmaya başlamaması konusunda kendisini uyaran Budin Beylerbeyi Koca İbrahim Paşa'yı da Viyana önlerindeki meydan savaşında ilk önce bozulan tarafa komuta ettiği ve kendisinden önce çekilmeye başladığı için idam ettirmesi de bir işe yaramayacaktı.

25 Aralık 1683'de İstanbul'dan gelen Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa ve Çavuşbaşı Mehmed

Ağa Belgrat'ta Sadrazamın huzuruna kabul edildiler. IV.

Mehmet'in bu görevlilerinin neden geldiğini herkes gibi Kara Mustafa Paşa da biliyordu. Yine Osmanlı geleneklerine uygun bir şekilde son anma kadar

Sadrazama saygıda hiçbir kusur etmediler. Padişahın emanet ettiği Mühr-ü Hümayunu, Sancak-ı Şerifi ve Kabe'nin anahtarlarını teslim aldılar. Kara Mustafa Paşa seccadesini serip namazını kıldı ve ardından boğularak idam edildi. Kellesi kesilerek verilen görevin yerine getirildiğinin kanıtı olarak Topkapı Sarayına

gönderildi.

17. Yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu artık eski gücünde değildi. Batı Avrupa karşısındaki üstünlüğünü kaybedeli epey olmuştu. Ama yine de Viyana'nın belki bir süre için Osmanlıların eline geçmesini engelleyen şey Kara Mustafa Paşa'nın olağanüstü kibiri ve açgözlülüğü olmuştu.

Boşuna dememişler; "Az tamah, çok zarar getirir!"

____

____

____

PAÇAVRALAR İÇİNDEKİ ASİ

Patrona Halil Ayaklanması

28 Eylül 1730, İstanbul

18. Yüzyılın başlarında III. Ahmed'in saltanatı dönemindeki 'Lale Devri' Osmanlı tarihi içinde genellikle küçümsenerek ve İstanbul'daki yönetici elitin kendini kaptırdığı zevk ve eğlenceler öne çıkarılarak değerlendirilir.

Saray ve çevresinin sefahate dalması bir gerçekse de bu durum ilk kez böyle olmuyordu. Saray her dönemde benzer bir yaşam sürüyor ancak bunu duvarların arkasında yapıyordu, ahalinin gözü önünde değil. Tabii böylesi bir yaşam tarzının sarayın ve hanedanın dışına doğru genişleyen bir çevreye yayılması kolay değildi.

'Lale Devri' diye adlandırılan dönemde sefahat konusunda biraz daha ipin ucunun kaçtığı, biraz daha halkın gözü önünde cereyan ettiği ve nihayet biraz daha saray ve hanedanın dışına doğru yayıldığından söz edilebilir. Bir Batılı, dönemin İstanbul'daki Fransız elçisi, Sadrazam

Nevşehirli İbrahim Paşa'nın konağında verilen bir gece davetini şöyle anlatır:

"Laleler açtığı ve sadrazam onları padişaha göstermek istediği zaman, lalelerin açmadığı boşluklar başka bahçelerden alınan ve şişeler içine konan lalelerle doldurulurdu. Her dört çiçekte bir, çiçekle aynı seviyede bir mum yanar ve bahçe yollarına her türlü kuşla dolu kafesler asılırdı. Kameriyeler muazzam miktarda ve şişelere konmuş her türden çiçekle süslenir ve sonsuz sayıda çeşitli renkli cam lambalarla aydınlatılırdı. Bu lambalar aynı zamanda davet için özel olarak ağaçlıklardan getirilen ve kameriyelerin arkasına yerleştirilen çalılıkların yeşil dallarına asılırdı. Bütün bu çeşitli renklerin ve sayısız ayna ile yansıtılan ışıkların etkisi şahanedir. Işıklandırma ve Türk müziğinin gürültülü konseri tüm bunlara eşlik eder ve laleler açtığı sürece her gece bu eğlenceler devam eder. Bu süre zarfında Sultan ve maiyeti sadrazam tarafından yedirilir ve yatırılır."

Evet, yönetici elitin yaşamına ilişkin tablo budur ve hiç kuşkusuz bu kadarının ahalinin isyan

duygularını kışkırtması anlaşılır bir şeydir.

Ama bu dönem sadece yönetici elitin zevk ve sefasıyla anılacak bir dönem değildir. Aynı zamanda İstanbul'da önemli mimari düzenlemeler yapılmış, eski yangın mahalleleri yeniden imara açılmış ve İstanbul'da dönemine göre bir kent yaşamı ortaya çıkmıştır. İtfaiye bu dönemde kurulmuş ve en önemlisi de ilk matbaa 1729'da faaliyete geçmiştir.

1670'de Macar asıllı bir Hıristiyan olarak doğan İbrahim Müteferrika 1693'de Müslümanlığı kabul ederek Osmanlı'nın hizmetine girdikten sonra Osmanlı devletinde Müslümanlar adına ilk matbaayı kuran kişi olmuştur. Daha öncesinde Ermenilere verilen bir matbaa izni vardır ama Müslümanlar adına ilk izni alan da yine eski bir Hıristiyan olacaktır.

Başta Haliç civarı olmak üzere İstanbul'un park ve bahçelerinin lalelerle bezendiği bu yıllarda devletin maliyesinde ve ordusunda da bazı düzenlemeler yapılmıştır ama genellikle olduğu gibi bunların yoksul halka pek bir yararı

olmayacaktır. Geniş toplulukların gözü önünde yaşanan sefahat ve gelişmekte olan kent yaşamının nimetlerinden yararlanılamaması öfke birikimine yol açacaktır. Ve bir an gelip bu öfkenin isyana dönüşmesi için bir kıvılcım yeterli olacaktır. Bu arada gayrimüslimlere tanınan yeni bazı ayrıcalıklar ise İslam adına ahaliyi kışkırtmak için çok uygun bir malzeme oluşturacaktır.

İran'la süren savaşta uğranılan başarısızlıklar üzerine padişah III. Ahmed'in ordunun başına geçerek sefere çıkması talebi öylesine yoğunlaşır ki sarayın buna daha fazla direnmesi olanaksız

hale gelir. Bunun üzerine Üsküdar'da ordugah kurulur ve askerler İran üzerine sefere çıkmak için hazırlıklara başlarlar.

Padişah ve vezirler de Üsküdar'a geçerek orduyla birlikte yola çıkmaya hazırlanırlar. Ancak aslında padişah III. Ahmed'in İstanbul'daki tatlı yaşamı bırakarak savaşa gitmeye hiç niyeti yoktur. Ordu bir türlü yola çıkmamaktadır.

Sonuçta İran'ın temsilcileri Üsküdar'a gelirler ve onlarla yapılan görüşmelerde savaşı devreden çıkaran kötü bir anlaşma yapılarak padişah ve çevresi Boğazın Anadolu yakasından Avrupa yakasına dönerler. Ama bu da beklenen kıvılcım olacak ve bu devire son verecek ayaklanma patlayacaktır.

Eskicilikle uğraşan bir yeniçeri olan Patrona Halil ve Muslu Beşe önderliğinde patlayan isyan 28 Eylül 1730'da başladı ve dört gün boyunca İstanbul sokaklarını ele geçiren topluluklar 2 Ekim'e kadar evlerine girmediler. Bir bölüm ulemanın da desteğini alan asiler ilk gün kentte

duruma egemen olarak Topkapı Sarayı'nı kuşattılar ve padişahla pazarlığa başladılar. Ertesi gün aralarında Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ile yakınlarının da bulunduğu 37

kişinin kellesini istediler. III. Ahmed çok sevdiği sadrazamına hemen kıyamadı ama direndiğinde kendi kellesinin de gidebileceğini görünce üçüncü gün İbrahim Paşa ve damatları boğdurularak cesetleri asilere teslim edildi.

Ancak isyanın bununla yatışması mümkün değildi, elebaşılar padişahın da tahttan çekilmesini istediler ve istediklerini de yaptırdılar. III. Ahmed l Ekim'de yeğeni Mahmud lehine tahttan feragat ettiğini ilan etti. Ertesi gün I. Mahmud tahta geçecekti.

I. Mahmud padişah oldu ama saray "ayak takımı"nın denetimindeydi. Eskici Patrona Halil Rumeli Beylerbeyi olmuş, Muslu Beşe de Kul Kethüdası olarak sarayın yönetimini ele almıştı. Rivayete göre Patrona Halil eski püskü paçavralar içinde dolaşıyordu ve hiç kuşkusuz

bu durum eski şatafata öfke dolu ahalinin sempatisini canlı tutmak için etkili bir yoldu. İsyan, meşruiyetini sefahate son vermekten aldığı için isyanın önderi de giyimiyle bunu temsil ediyor ve ahalinin desteğinin sürmesini sağlamaya çalışıyordu. Bu arada Lale Devri sırasında İstanbul'da yapılan zarif mimarı yapılar yıkılıyor, halkın öfkesini tatmin eden kitlesel ayinler gibi yıkım ve yağmalar düzenleniyordu.

'Ayak takımı' iki ay boyunca Topkapı Sarayı'na egemen olup devleti yönetirken isyanın silahlı gücü Yeniçerileri tabii ki ihmal etmediler. Devlet yeniçerilerden ebediyen kurtulmanın yollarını ararken isyandan önce 40 bin olan yeniçeri sayısı iki ay içinde 70 bine çıkmıştı. Ayrıca devletin çeşitli yüksek görevlerine de 'ayak takımı' arasından atamalar yapılıyor, örneğin bir kasap Eflak voyvodalığına atanıyordu.

____

____

151

Yaklaşık iki ay bu duruma tahammül eden yeni padişah ve çevresi kendilerini rezil ettiklerine inandıkları bu paçavralar içindeki asilerin hakkından gelmek için fırsat kolluyorlardı. Nihayet gereken örgütlenmeyi tamamladılar ve asileri ortadan kaldırmak için uygun ortamı hazırladılar. İran'a savaş açılması konusunu görüşmek üzere divan toplantısına çağrılan Patrona Halil ve 14

elebaşı 25 Kasım 1730'da sarayda pusu kuran askerlerce öldürüldü. Bunları destekleyen ulema da sürgüne gönderilirken, geri kalan asilerin 28 Ocak 1731'de ikinci bir kez ayaklanma girişimleri bastırılarak yakalananlar idam edildi.

Daha önce başına hiç böyle bir şey gelmemiş olan dehşet içindeki Topkapı Sarayı'nda iki ay süren kabus böylece bitti. Ayak takımından ve paçavralar içinde dolaşan beylerbeyinden

kurtulan saray eski asaletine ve zarafetine tekrar kavuştu!

Yerini şaşırıp "baş" olmaya kalkışan "ayaklar" da yine yerlerine döndüler ve yeni bir deneme için uygun koşulların gelmesini sabırla beklemeye devam ettiler...

SİLAHLI DİPLOMASI FOS ÇIKTI

İngiliz Elçisinin Yanlış Hesabı Büyükada'dan Döndü Şubat 1807, İstanbul Açıkları

Türkiye'nin Ekim 1998'de Suriye'ye uyguladığı

ve Abdullah Öcalan'ın ülkeden çıkarılmasını sağlayarak istediği sonucu da aldığı "silahlı diplomasi" tarihte büyük devletler tarafından zaman zaman uygulanan bir yöntemdi. Silahlı kuvvetlerin açıkça harekete geçirilip savaş tehdidi ile üzerine yürünülen ülke daha zayıf veya o anda savaşa hazır değilse ödün vermek, geri adım atmak zorunda kalırdı.

Türkiye 20. yüzyılın sonunda bunu ilk kez uyguladı -ve böylece "büyük devlet"

olduğuna belki kendisi de inandı- ama başka büyük devletler bu yönteme daha önce çok başvurmuşlardı. Ancak her zaman istedikleri sonucu aldıkları söylenemez. Nitekim İngiltere 19. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğuna karşı aynı yöntemi denedi ancak amacına ulaşamadı. Büyükada önlerine kadar gelen İngiliz savaş gemileri elleri boş dönmek zorunda kaldı.

Nisan 1789'da tahta çıkışının hemen ardından meydana gelen Fransız Devrimi'nin estirdiği rüzgarların da etkisiyle III. Selim Osmanlı

İmparatorluğuna yeni bir düzen "Nizam-ı Cedid" getirmeye çalışıyordu. Fransız Devrimi'nden etkilenmişti ama 1798'de Mısır ve Suriye'yi işgal eden General Napolyon'dan doğal olarak hoşlanmıyordu. Hatta bu sırada III. Selim İngiltere ve Rusya'ya yanaşacak ve onlarla ittifak yapacaktı.

Daha sonra kendisini "Fransa İmparatoru" ilan eden Napolyon'u III. Selim başlangıçta yine tanımadı ve doğrusu pek ciddiye almadı ama Napolyon'un komutasındaki Fransız orduları Avrupa'yı bir baştan diğer başa hallaç pamuğu gibi atmaya başladığında Osmanlı padişahı da ülkesinin eski dostu Fransa'ya ve Napolyon'a yakınlaşmak gereğini duyacaktı. Napolyon'un Avrupa'yı kasıp kavurması ve Osmanlıların geleneksel düşmanı Rusların üzerine yürümesi III.

Selim'in işine geliyordu.

Böylece III. Selim'in tavrı hızla değişecek ve Fransa ile ittifaka yönelirken İngiltere ve Rusya'yı karşısına alacaktı. Napolyon'un da

istediği bu idi.

Osmanlıların ve İran'ın güneyden Rusları sıkıştırmasını isteyen Fransız imparatoru en güvendiği adamlarından birini, General Sebastiani'yi İstanbul'a elçi olarak gönderdi.

Fransız general gerçekten de İstanbul'da çok iyi karşılandı ve özel bir yakınlık gördü. O kadar ki, Hıristiyan elçilerinin Osmanlı hükümdarının huzuruna kılıçlarıyla kabul edilmemesi yerleşmiş bir kural, bir gelenek olmasına rağmen Sebastiani kılıcıyla sultanın yanına girebilen ilk Avrupalı elçi oluyordu. Askeri başarılarına hayranlık duyduğu Fransa ve Napolyon'un desteğiyle III. Selim ordusunu modernleştirip, güçlendireceğini umuyordu.

Böylece süreç hızla Rusya ve İngiltere aleyhine gelişmeye başlayınca İngiltere

"silahlı bir diplomasi" uygulayarak III. Selim'i bu politikadan uzaklaştırmaya ve yeniden kendilerinden yana dönmesini sağlamaya karar verdi. Elbette İngiltere

büyük bir güçtü ve bunu ilk kez denemeyecekti. Son olarak Nisan 1801'de Danimarka'ya yönelik olarak bunu denemişler ve Kopenhag önüne gönderdikleri Kraliyet Donanması'nın topları ateşlenince istedikleri sonucu almışlardı.

Aynı şey İstanbul için de uygulanabilirdi; Çanakkale'den girerek Marmara'yı geçen gemiler Sarayburnu'na gelerek toplarını Topkapı Sarayı'na çevirdiklerinde III. Selim'in dize geleceğine inanıyorlardı. İki yıldır İstanbul'da İngiliz elçisi olan Charles Arbuthnot Osmanlı yöneticilerini ve III. Selim'i iyi tanıdığına inanıyordu ve Londra'ya yolladığı raporlarda

Osmanlı padişahının Sarayburnu'nda İngiliz savaş gemilerini gördüğünde yelkenleri suya indireceğinden kuşku duymadığını yazıyordu. Sultan, Boğaziçi'nde bir savaşa girişmektense Bosna'da Fransızlarla bir savaşa girmeyi tercih ederdi.

İngiltere bu doğrultuda hazırlıklara girişerek Plymouth'dan yola çıkan savaş

gemilerine Doğu Akdeniz rotası verirken İstanbul'daki İngiliz elçisi Arbuthnot da Osmanlı yönetimine bir ültimatom vererek Fransız elçisi Sebastiani'nin ülkesine geri gönderilmesini talep etti. Çünkü Fransız elçisinin Osmanlı başkentindeki faaliyetleri Fransa ile İngiltere arasındaki savaşta tarafsız olduğunu söyleyen Osmanlı devletinin bu konumuna uygun düşmüyordu. Ancak Osmanlılar hiç de oralı olmadılar ve İngiliz elçisinin taleplerine olumlu bir yanıt vermediler. Hatta tam tersine Charles Arbuthnot'un bu tutumu öfkeye yol açtı ve İstanbul'da istenmeyen adam haline gelmeye başladı.

Bu arada İngilizlerin bu girişimleri karşısında Boğazlar'dan bir saldırı olasılığına karşı Çanakkale Boğazı'ndaki savunma mevzileri, eski kaleler de Fransızların desteğiyle teknolojik olarak güçlendirilmeye başlandı. Öte yandan İngiliz elçisi ve İstanbul'daki İngiliz vatandaşlarına da tehdit yağmaya başlamıştı. Bu durum karşısında daha önce gelip Galata önlerinde demirlemiş olan bir İngiliz firkateynine binen elçi ve bazı önde gelen İngiliz vatandaşları gerilimin doruk noktasına ulaştığı 1807 yılının Ocak ayı sonlarında Marmara'ya doğru açılmak ihtiyacını hissettiler.

Aslında İngiliz elçisi gerilimi tırmandırma politikasını erken başlatmış ve henüz İngiliz savaş gemileri Boğazlarda görünmeden doruk noktasına ulaşan krizi yönetebilecek tarzda bir silahlı gücü arkasına alamamıştı. İstanbul'daki İngilizleri Çanakkale'ye doğru götüren savaş gemisini boğaz çıkışında ancak üç gemi daha bekliyordu ve bunlar "silahlı diplomasi" için yeterli bir güç değildi.

Malta'ya haber gönderilerek on gemi daha ve

çıkarma birlikleri istendi.

Bir yandan Gelibolu'ya çıkarma yapılacak, bir yandan da İstanbul'a kadar gidilecekti. Ancak Amiral Duckworth'un komutasında yedi geminin daha Çanakkale Boğazı açıklarına gelmesi için on gün geçecekti. On bir gemiye ulaşan İngiliz filosu bundan sonra bir on gün daha rüzgarın uygun hale gelmesini beklemek zorunda kalacak ve ancak 19 Şubat 1807'de Kraliyet Donanmasının gemileri tarihlerinde ilk kez Çanakkale Boğazı'na girip ilerlemeye başlayacaklardı. Boğazın savunma mevkileri İngiliz gemilerine ateş açtılar ama gemilere bir zarar veremediler. Bazı eski Osmanlı gemileri de düşman filosuna ateş açacak ancak etkili olamayacaklar ve karşı ateşle bazıları batırılacaklardı.

Böylece Amiral Duckworth'un küçük filosu Marmara'yı geçti ama Topkapı Sarayı'nı tehdit edecek kadar Boğaziçi'ne sokulamadı. Çünkü Karadeniz'den esen

---

güçlü rüzgar ve şiddetli akıntı İngilizlerin gemilerini istediği yerde demirlemesine olanak tanımıyordu. Zorunlu olarak ancak Büyükada önlerinde demirleyebildiler. Ama İstanbul'a on kilometreden uzak olan bu mesafeden topların bir tehdit unsuru olması pek mümkün değildi. İki gün boyunca İngiliz gemileri adalar civarında dururken bu gücü arkasına alan İngiltere elçisi Arbuthnot da İstanbul'a gelmiş kendince çeşitli temaslar yapıyor, sonuç almaya çalışıyordu.

İngiliz gemilerinin adalara kadar gelmesi tabii ki Topkapı Sarayı'nı endişelendirmişti. Ama daha sonra kıyıya pek sokulamadıkları fark edildi ve kentte savunma önlemleri alındı. Sadece bir firkateyn Galata önlerine gelebilmişti. İngiliz

elçisinin tehditlerine pek aldırmayan Osmanlı yöneticileri tam tersine Arbuthnot'u tehdit ettiler. Halkın galeyan halinde olduğunu ve her an kentteki yabancılara saldırıların başlayabileceğini söyleyerek bir an önce çekip gitmelerinin en iyi yol olacağını bildirdiler.

Amiral Duckworth 22 Şubat sabahı gemilere İstanbul'u bombalamaları emrini verdi ama hemen geri aldı. Çünkü kente fazla sokulamadan yapılacak bir bombalama pek bir işe yaramayacağı gibi çıkarma birlikleri de olmadığı için etkili bir sonuç vermesi de beklenemezdi. Kentin bir kısmında hasara meydan verebilecek bombalar uzun vadede İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında çok daha büyük ve kalıcı bir düşmanlığın doğmasına yol açmaktan başka siyasi bir sonuç üretemeyecekti.

Sonuçta İngilizler Şubatın son günü tası tarağı toplayıp Marmara'ya doğru açıldılar. Bu iç denizde kalmayı güvenli görmeyen Amiral Duckworth gemilerini Çanakkale Boğazından geçirerek Ege'ye çıkaracak, bu arada bu kez boğazdan geçerken Osmanlı topları daha isabetli

atışlar yapınca bazı gemileri de yara alacaktı. Ege'de bir Rus filosu ile buluşan İngilizler geri dönüp birlikte İstanbul'u bombalamayı tartıştılar ama bunun bir yararı yoktu.

Bunun üzerine her iki filo da Akdeniz'e doğru yola çıkarken İngiltere'nin "silahlı diplomasi" denemesi tam bir fiyaskoyla sonuçlanıyor, İstanbul'da ise kutlama gösterileri düzenleniyordu.

____-

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

155

OSMANLI MAGNA CARTASI

Bu Topraklarda 'Sivil Sözleşme' Dediğin Böyle

Olur!

Ekim 1808, İstanbul

Tahtta III. Selim'le 19. yüzyıla giren Osmanlı İmparatorluğu 1789'da gerçekleşen Fransız Devrimi'nin tüm Avrupa'ya yaydığı rüzgarlardan etkileniyordu. Zaten oldukça uzun bir zamandır sürmekte olan "yenileşme" ve "modernleşme" çabaları III. Selim'le birlikte yeni boyutlar kazanıyordu. Uzun zamandır askeri bir örgütlenme olarak etkinliğini yitirmiş olan Yeniçeri Ocağı yerine kurulan Nizam-

ı Cedid, yani "Yeni Düzen" adını taşıyan ordu sadece askeri açıdan değil bütün bir toplumsal düzen açısından da bir mesajı içeriyordu.

Yeniçeriler bu "Yeni Düzen" işinden memnun değildiler ve sonuçta ayaklandılar.

Kabakçı Mustafa İsyanıyla III. Selim'i devirdiler ve 29 Mayıs 1807'de yerine IV.

Mustafa'yı tahta çıkardılar. Nizam-ı Cedid

yanlıları kılıçtan geçirilirken önde gelen bazıları kaçarak Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'ya sığındılar.

Rusları Silistre'de durdurmakla ünlü Alemdar Mustafa Paşa okuma yazma bilmeyen bir askerdi, ancak III. Selim'e bağlı ve onun yapmak istediği düzenlemeleri destekliyordu. Kendisine sığınanlar Alemdar Mustafa Paşa'yı ordusuyla İstanbul'a yürümeye ve III. Selim'i yeniden tahta çıkartmaya ikna ettiler. Nitekim 1808 yazında Rumeli askeriyle İstanbul'a yürüyen Alemdar Mustafa Paşa, daha önce Kabakçı Mustafa'yı öldürttüğü için hızla duruma egemen oldu ve sarayın kapısına dayandı.

Ancak IV. Mustafa III. Selim'in ve şehzade Mahmud'un öldürülmelerini emretmişti. Saraya girdiğinde III. Selim'in cesediyle karşılaşan Alemdar Mustafa Paşa haremdeki kadınların kendisini saklamaları sayesinde kurtulan II.

Mahmud'u 28 Temmuz 1808'de tahta çıkaracaktı.

Yeni padişah tarafından sadrazamlığa getirilen Alemdar Mustafa Paşa III.

Selim'in başlattığı reformların sürdürülebilmesi için merkezi otorite (padişah ve İstanbul) ile yerel otoriteler (ayan ve taşra) arasında bir uzlaşmanın yapılmasının ve ilişkilerin yeniden düzenlenmesinin zorunlu olduğunu düşünüyordu. Kendisi de bir ayan, yani bir tür yerel derebeyi olduğu için bu zümreyi iyi tanıyordu.

Merkezi otorite zayıfladıkça doğal olarak yerel otoriteler güçlenip çoğalıyor, bunlar arasında karşılıklı olarak belirlenmiş ve kabullenilmiş bir ilişki olmayınca da ortaya bir kaos çıkıyordu. En ünlüleri Anadolu'da Çapanoğulları, Cabbarzadeler, Karaosmanoğulları, Trabzon'da Tuzcuoğulları, Musul'da Kotalhalilzadeler, Arnavutluk'ta İşkodralı Mustafa Paşa, Yunanistan'da Tepedelenli Ali Paşa olmak üzere Bulgaristan, Lübnan ve Arabistan da zaten yerel derebeylerin yönetimindeydi.

İstanbul'daki merkezi yönetimin yeni güçlü

adamı Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa tüm ayanları İstanbul'da bir toplantıya, "Meşveret-i Amme"ye davet etti.

Her biri kendi ordusuyla İstanbul'a çağrılan ayanların bu toplantıya fazla rağbet ettikleri söylenemez. Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve Bulgaristan ayanları başta

olmak üzere önemlice bir bölümü toplantıya katılmadı. Ama yine de ayanlardan bazıları kendisi geldiği gibi, bazıları da temsilci gönderdiler.

İstanbul'un çevresi bu ayanların askerlerinin

rengarenk giysilerinden ve çadırlarından oluşan ordugahlarla ilginç bir görüntüye bürünürken Kağıthane'deki Çağlayan Köşkü'nde gerçekleştirilen toplantı sonucunda 7 Ekim 1808'de yerel otoritelerle merkezi otorite arasında bir tür konsensüs anlamına gelen yazılı bir sözleşme ortaya çıktı. Aslında yine çok fazla ayan tarafından onaylanmayan ve 'Sened-i İttifak' adı verilen bu belgeye göre, padişahın ve onun temsilcisi olan sadrazamın otoritesi yeniden sağlamlaştırılarak buyruklarına uyulacağına söz veriliyor, ama buna karşılık ayanların da meşruiyeti tanınmış

oluyordu.

Padişaha karşı bir ayaklanma durumunda ayanların emir beklemeden İstanbul'a askeri yardıma gelmeleri de kabul edilen belgede, ayrıca vergi sisteminin her yerde aynı şekilde uygulanacağı ve padişahın gelirlerine el konmayacağı, ayanların bölgelerinde adil bir yönetim sağlayacağı ve birbirlerinin özerkliğine dokunmayacakları da benimseniyordu. Aslında merkezi otoriteyle yerel otoritenin karşılıklı

olarak birbirlerini tanırken yetkilerinin de sınırlandırılmasını içeren bu sözleşmeden ne padişah, ne de mühür basmak zorunda kalan ayanlar memnun olmuştu, ama durumu kabullenmiş göründüler.

Sened-i İttifak'la konumunu güçlendirdiğine inanan Alemdar Mustafa Paşa, Nizam-ı Cedid yerine Sekban-ı Cedid'in kurulmasına karar verecek ve bu arada Yeniçerileri çok rahatsız eden önemli bir karar daha alacaktı; yeniçerilerin aylık cüzdanları olan esamelerin alınıp satılmasını yasaklayacak, böylece önemli bir gelir kaynağını ortadan kaldırmış olacaktı.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda Yeniçerilerin Alemdar Mustafa Paşa'yı ortadan kaldırmak için örgütlenmeleri kadar doğal bir şey olamazdı. Nitekim bu doğrultuda hazırlıklara giriştikleri açıkça görülüyordu. Bu arada Alemdar Mustafa Paşa'nın Rumeli'den yanında getirdiği askerler de İstanbul'da yozlaşmış

ve dağılmıştı. Alemdar Mustafa Paşa hem kendi elleriyle tahta oturttuğu padişaha, hem de

ayanlarla yaptığı sözleşmeye fazla güvenmiş olacak ki, Yeniçerilerin hazırlıklarına karşı Rumeli'ye gidip tekrar asker toplayarak İstanbul'a gelmesi önerilerim reddedecekti.

Sonunda Yeniçeriler ayaklandılar. Sened-i İttifak'la yetkilerinin sınırlanmasından hoşnut olmayan padişah da parmağını oynatmadı, Yeniçerilerin ayaklanması durumunda İstanbul'a koşup gelmeye söz veren ayan da. Alemdar Mustafa Paşa, konağını saran Yeniçerilerle baş edemeyeceğini anlayınca 15 Kasım 1808'de mahzenine barut doldurup ateşleyerek kendisiyle birlikte yüzlerce yeniçeriyi de havaya uçurdu.

Osmanlı'da sivil toplum sözleşmesine ilk örnek, hatta İngiltere'de kral ile derebeyleri arasında yapılan Magna Carta Libertatum'a gönderme yapılarak

"Osmanlı Magna Cartası" diye de anılan bu belgenin ömrü ancak beş hafta sürdü. İngiltere'de yerel otoriteler merkezi otoritenin yetkilerini sınırlamak üzere Magna Carta'yı

kabul ettirmişti, oysa Osmanlı'da yerel otorite arasından sivrilerek merkeze gelmiş bir sadrazam, hem padişahı, hem de diğer ayanları hizaya getirmeye kalkışmıştı.

Yani Magna Carta'nın İngilizi ile Osmanlısının karşılaştırılması pek mümkün değildi. Birisi gerçekten anayasal bir düzen doğrultusunda sahici bir adımdı, diğeri ise daha baştan ölü doğmuştu ve tek sahibinin de ölümüyle birlikte tamamen tarihten silinecekti. "Tarihten silinmesi" sözcükleri bir mecaz değil gerçekti; çünkü daha sonra güçlenerek yerel derebeylerini yok etmeye girişen II.

Mahmud, Sened-i İttifak'ın aslını da yakıp, yok edecekti.

Sonraki kuşaklar bu belgenin ancak Cevdet Tarihi'nde verilen kopyasını görüp, inceleyebileceklerdi...

ÖFKE BALDAN TATLIDIR AMA MEYVESİ ACIDIR!

II. Mahmut'tan Yunan İsyanına Destek

Nisan 1821, Fener Patrikhanesi

Alemdar Mustafa Paşa Rumeli askeriyle Topkapı

Sarayı'nın kapısına dayandığında padişah IV. Mustafa hem III. Selim'in, hem de II. Mahmut'un öldürülmesi emrini vermişti. Selim öldürüldü ama Mahmut haremdeki kadınların yardımıyla kurtuldu ve ardından tahta geçti. Napolyon'un çağdaşı olan II. Mahmut, Fransız imparatorunun Rusya'nın üzerine yürümesinden memnundu.

Napolyon'un başarıları yüzyıllardır Ruslarla savaşmakta olan Osmanlıların işine geliyordu. Dolayısıyla Fransızlarla Osmanlıların ilişkileri bu dönemde hayli gelişecekti. Avrupa ve Rusya Napolyon'la uğraşırken II. Mahmut da Osmanlı İmparatorluğunda bazı reformlar yapma olanağını bulacaktı.

Ancak Fransa sadece Avrupa ve Rusya'nın başına bela olacak bir Napolyon'u çıkarmakla kalmamıştı, aynı zamanda 1789 devrimini de gerçekleştirmiş ve bu devrimin rüzgarı Osmanlının egemenliği altındaki topraklara kadar ulaşmıştı.

Fransız devriminin yaydığı fikirler, başta Balkanlar olmak üzere, Osmanlıların da canının

sıkılmasına neden olan milliyetçi akımları birçok yerde güçlendirecekti. Bunlardan biri de Yunanistan'dı. Ortodoks dininin egemen olduğu Balkanları kendi hegemonya alanı olarak gören Rusların, Sırbistan ve Yunanistan'ın bağımsızlığı için uğraşmaları anlaşılır bir şeydi.

Nitekim 1814'de, Rusya'daki Yunan tüccarları tarafından Odesa'da kurulan

"Philiki Hetairia" örgütü Yunan bağımsızlığı için önemli bir adım olacaktı. Bir süre sonra Osmanlılardan bağımsızlık kazanmak için Balkanlarda başlatılmak istenen savaş hemen sonuçlarını vermeyecekti ama artık fitil de tutuşturulmuş

oluyordu.

Aslında kendilerini Bizans İmparatorluğunun varisi olarak gören Rumların Osmanlı egemenliği altında hayli ayrıcalıklı bir statüsü vardı. Başkent İstanbul'un nüfusunun önemli bir kesimini oluşturan Rumlar dış ilişkiler başta olmak üzere Osmanlı devletinin birçok önemli

mevkisini işgal ediyordu.

Osmanlı devletinin Avrupa ülkeleriyle diplomatik ilişkilerinde kullandığı dil esas olarak Yunancaydı. Tabii en önemlisi de Fener Patrikhanesi'nin İstanbul'da bulunmasıydı. Ortodoks kilisesinin merkezinin İstanbul'da olması ve varlıklı Fener aristokrasisinin Osmanlı sultanlarıyla iyi geçinmeyi temel alan ilişkileri Osmanlının Yunan/Rum tebaasıyla olan ilişkileri açısından da belirleyici bir öneme sahipti.

Ama ne olursa olsun, sonuçta Yunanistan yüzlerce yıldır Osmanlı'nın egemenliği altındaydı ve artık çağ ulusal esaslara göre yeni devletlerin mantar gibi fışkırdığı, ulus-devlet modelinin evrenselleşmeye başladığı bir çağdı. Dolayısıyla Yunanistan'ın da kendi bağımsızlığı için ayaklanması ve savaşmaya başlaması doğaldı. Uzunca bir zamandan beri Yunanistan ve Arnavutluk'un bir bölümünde fiilen hükümranlık kurmuş Tepedelenli Ali Paşa'nın II. Mahmut'un orduları

---

tarafından tepelenmeye çalışılmasını fırsat bilen Yunan milliyetçileri Mart 1821'de ayaklandılar.

Asıl destek adalardaki tüccarlardan, orta sınıftan ve köylülerden geliyordu.

Özellikle deniz ticaretiyle uğraşan Yunan adaları hem zenginleşmiş, hem de başta Marsilya olmak üzere Fransa ile olan yoğun ilişkileri çerçevesinde milliyetçi fikirlere açık hale gelmişti. Bir yandan Tepedelenli Ali Paşa, diğer yandan da İran'la savaş halinde olan Osmanlı orduları ilk aşamada isyanı bastırmakta güçlük çektiler.

Böyle bir ayaklanmayı pek beklemeyen II.

Mahmut büyük bir öfkeye ve paniğe kapıldı. Paniklemişti, çünkü Rumlar hep birlikte ayaklandıklarında İstanbul'u, en azından Galata ve Beyoğlu'nu ele geçirirler diye korkuyordu. Nitekim gizli bir emir vererek İstanbul'daki Müslüman ahalinin böyle bir Rum ayaklanmasına karşı koymak üzere silahlanmasını istedi. Yeniçeri kışlalarına da gerektiğinde sivil halka dağıtılmak üzere yeteri kadar silah bulundurmalarını emretti.

Öfkesini ise Fener Patrikhanesi'nden çıkaracaktı. Evet, yüzlerce yıldır ataları da her türlü başkaldırıyı kan dökerek, şiddetle bastırmıştı ve atalarından bildiği yolu izlemesi şaşırtıcı değildi. Ayrıca o sıralarda aşınmış olan merkezi otoriteyi, yani kendi otoritesini güçlendirmek için yerel otoritelerin ve ayaklanmaların üzerine şiddetle giderek despotlukta bir hayli ün de kazanmıştı. Ama yine de öyle akılsızca hareket edecekti ki, karşısındaki güçleri birleştirmekle kalmayacak, durduk yerde bir din şehidi yaratacak ve kendisine karşı mücadele edenlere etkili bir bayrak armağan edecekti.

Dönemine göre bir "aydın" olduğu
söylenebilecek padişahın "aydın despotluğunu"

annesi "Fransız Sultan"dan aldığı ileri
sürülmüştü. Ve kan dökmeye alışık bu

"aydın" Sultan, Yunan ayaklanmasının arkasında
Ortodoks kilisesinin olduğuna inanıyordu.
Öyleyse önce kilisenin önde gelenlerini
cezalandırarak işe başlamak gerekir, diye
düşünüyordu. Oysa Fener Patrikhanesinin patlak
veren ayaklanmanın arkasında olduğu
kanıtlanamazdı. Evet, kimi yoksul papazlar ve
din görevlileri isyancılarla beraber olabilirdi,
ama Fener yöneticileri, patrik ve piskoposlar bu
hareketten rahatsızdılar ve kendi konumlarını da
tehlikeye attığının bilincindeydiler.

Nitekim Mora'da ayaklanma başladıktan sonra
Fener Patrikhanesi Ortodoks Kilisesi adına resmi
bir açıklama yapacak ve ayaklanmayı kınarken
Sultan'a bağlılığını bir kez daha vurgulayacaktı.
Ancak II. Mahmut açısından bunların hepsi
oyundu. Fener Patrikhanesi hem ayaklanmayı
gizlice destekliyor, hem de kendisini kurtarmak

için bu tür açıklamalar yapıyordu. Oysa durum böyle olsa bile, bu açıklamanın ayaklanan güçleri bölmek için bir silah olarak kullanılması mümkünken öfkesinin esiri olan padişah budalaca hareket edecekti.

İşte böylece, Mora'daki ayaklanmanın başlamasından birkaç hafta sonra, 22

Nisan 1821'de yaklaşan Paskalya için ayin yapılırken silahlı askerler Haliç'in kıyısındaki Fener Patrikhanesi'ne daldılar. Ayinin bitmesini sabırsızca beklemeyi nasıl akıl ettiler Allah bilir, ama ayin biter bitmez tören cüppeleri içindeki Patrik Gregorius ve beraberindeki piskoposlarla papazları yakaladılar.

Bir anda ortaya çıkan cellatlar kementlerini Patrikle diğerlerinin boynuna dolayıverdiler. Sürüklenerek Patrikhanenin kapısına getirilen Gregorius

---

buradaki bir çengele asılıverdi. Tüm Rumlara gözdağı vermek için Patriğin cesedi üç gün boyunca orada asılı kalırken, diğer piskoposlar da İstanbul'un çeşitli semtlerinde aynı şekilde asılarak günlerce teşhir edildi. Sultan Mahmut bu katliamın ardından Rumların tepki gösterebileceğini de düşünmüş ve İstanbul'a dışarıdan askeri birlikler getirtmeyi ihmal etmemişti.

Ayrıca Müslüman halk da Rumlara ve Hıristiyanlara karşı silahlandırılıp, kışkırtıldı. Gözü dönmüş topluluklar günlerce İstanbul'un altını üstüne getirerek terör estirdiler; insanları öldürdüler, kiliseleri yağmaladılar, hatta Patriğin tahtını bile parçaladılar.

Bu arada Sultan Mahmut'un da öfkesi dinmek

bilmiyordu. İyice çileden çıkmış

olan Padişah, Ortodoks Hıristiyanları daha da aşağılamak ve küçük düşürmek için Patriğin cesedinin Yahudilere verilmesini ve bir pazar yerinde Yahudiler tarafından ayağından sürüklendikten sonra bir taşa bağlanıp Haliç'e atılmasını emredecekti.

Böylece Osmanlı Sultanı İstanbul'daki Rumların herhangi bir harekete kalkışmasını belki önlemişti ama bir anda imparatorluk topraklarında yaşayanların dörtte birini, sadece Rumları değil bütün Ortodoks Hıristiyanları kendisine düşman etmeyi başarmıştı.

Olanlara kayıtsız kalmayan Avrupa devletleri Osmanlı devleti üzerinde ağır bir baskı kurdu. Bu arada zaten geleneksel olarak eski Yunan uygarlığından gelen hayranlık ve bağlılık duygulan artık tüm Avrupa'da Yunanistan'ın bağımsızlık savaşının daha büyük ölçüde desteklenmesini getirecekti. "Barbar Türkler"

"Uygar Yunanlıları" böylesine vahşice

katlederken Avrupa'nın hareketsiz kalması mümkün değildi. Ve sonuçta çok geçmeden Yunanistan tam da bu destek sayesinde, Avrupa'nın Hıristiyan devletlerinin eliyle bağımsızlığını kazanacaktı.

Yunanistan'daki ayaklanmalar Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın ordusuyla bastırılacaktı ama Rusya ve diğer büyük devletler yapılanları unutmayacak ve Yunan davasının zafere ulaşmasını sağlayacaklardı. 1827'de Navarin'de Osmanlı-Mısır donanması ağır bir yenilgiye uğratıldıktan ve Ruslar yine Balkanlara indikten sonra Eylül 1827'de Edirne'de yapılan anlaşma ile Yunanistan'ın bağımsızlığı resmen tanınacaktı.

Öte yandan cesedi Haliç'in sularına atılan Gregorius'un hikayesi orada bitmedi.

Bağlandığı taştan kurtularak suyun yüzeyine çıkan ceset Rusya'ya tahıl götüren bir Rum gemisi tarafından bulundu. Bunun "din şehidi" Patrik için ilahi bir mesaj olarak algılanması kadar doğal bir şey olamazdı. Gemi Odesa'ya

ulaştığında Gregorius dini ve vatanı uğruna şehit olmuş kutsal bir kişi, bir "aziz"

olarak büyük bir törenle toprağa verildi. Aslında Osmanlıya bağlı olan ve ayaklanmacılara karşı çıkan talihsiz adam artık bağımsızlık mücadelesi verenlerin elinde bir meşale olacak ve hep öyle kalacaktı.

Yarım yüzyıl sonra Ruslar Ortodoks kiliseleri arasındaki ilişkileri geliştirmek için Patriğin kemiklerini anavatanı Yunanistan'a gönderdiler. Atina'daki Metropol katedralinin girişine defnedilen Patriğin mezarı o gün bugündür dindar Yunanlılarca bir türbe gibi ziyaret ediliyor.

HASTA ADAM DAHA FAZLA YAŞADI

Rus Çarı I. Nikola Fena Çuvalladı

Ocak 1853, St. Petersburg

Aralık 1825'te Petersburg'da muhafız birliği kendisine bağlılık yemini ederken patlak veren Dekabristlerin ayaklanmasından canını ve tahtını zor kurtaran Rus Çarı I. Nikola'dan sonra, hüküm sürdüğü 30 yıl boyunca Rusya'yı ilerleten bir adam olmamıştı. Tam tersine Rus tarihi içindeki değerlendirilmesinde kendisi için söylenen şey "Rusya'nın gelişmesini donduran Çar" olacaktı.

Ama buna rağmen bu Rus Çarı onu, bunu "hasta" ilan etmekten adeta zevk alıyordu. Kendi ülkesinin sorunlarına ne kadar vakıf olduğu ayrı bir tartışma konusu olan I. Nikola önce 1846'da Avusturya ve Habsburglar için "Hasta adam"

teşhisini koyacak, daha sonra ise aynı teşhisi

Osmanlılar için tekrarlayacaktı.

9 Ocak 1853'de bir konserden çıkarken sohbet etmekte olduğu İngiltere'nin Rusya elçisi Hamilton Seymour'a Osmanlı İmparatorluğu için de "hasta adam"

diyecekti. Aslında yakında dağılıp, parçalanmasını beklediği bu ülkenin topraklarını paylaşmak için nabız yokluyordu. İngiliz elçisi de bu değerlendirmeyi Londra'ya rapor edince I. Nikola'nın bu sözleri hızla yayıldı ve Osmanlı İmparatorluğunun son dönemi için "hasta adam" deyimi Avrupalıların çok hoşuna gitti.

Ancak bu deyimin asıl sahibi bir süre sonra bu "hasta adam" ve müttefiklerine karşı giriştiği Kırım Savaşı'nı kaybetmekle kalmayacak, daha da önemlisi, çok sağlam sandığı kendi imparatorluğu Osmanlı'dan önce çökecekti!

Rus Çarı'nın "hasta" ilan ettiği Osmanlı İmparatorluğunun sağlığının yerinde olduğu tabii ki söylenemezdi. Çeşitli reformlar yapmaya, modernleşmeye çalışan imparatorluk

gerçekten de bir türlü kendisini toparlayamıyordu. Ama bu durum sadece Osmanlı için geçerli değildi. Gelişmekte olan kapitalizm benzer imparatorlukların tümünü sarsıyor, kapitalizmin ilerlemesi ve giderek bir dünya sistemi haline gelmesiyle birlikte klasik imparatorluklar tarihin gerisinde kalırken yeni koşullar ulus-devletleri öne çıkarıyordu.

Temeldeki bu iktisadi-siyasi süreç Osmanlı için de geçerliydi, Rusya veya Avusturya için de. Kapitalizmin gelişimine ayak uydurma koşullan olanlar bu durumdan daha az etkilenir görünürken, kendine özgü bir sosyo-ekonomik yapısı olan Osmanlı İmparatorluğu ise diğerlerine göre daha hızlı bir şekilde tarihin dışına itilmekte olduğu izlenimini veriyordu. Ama hepsi o kadar! Çünkü bütün bu imparatorluklar sonuçta uluslararası bir sistem haline gelen kapitalizmin dünyayı ilk kez paylaştığı Birinci Dünya Savaşı sırasında şöyle veya böyle tarih sahnesinden çekileceklerdi.

Rus Çarı I. Nikola Osmanlı'yı "hasta adam" ilan ettikten sonra orada durmadı tabii. Hastayı bir an

önce öbür dünyaya gönderip malına-mülküne el koymak için çabalarını da yoğunlaştırdı. Nitekim İngiliz elçisine bu sözleri söylemesinin üzerinden çok geçmeden Prens Alexander Mençikof'u İstanbul'a özel elçi olarak gönderen Çar, Sultan Abdülmecit üzerinde bir nüfuz elde etmeye çalıştı.

Abdülmecit ona istediklerini verdiği ölçüde de Sultanın güvenliğini sağlamak üzere gizli bir anlaşma teklif etti. Osmanlı egemenliği altındaki topraklarda yaşayan Ortodoksların hamiliğini kazanmaya çalışan Rusya, böylece imparatorluk dağıldığında hamisi olduğu yerlerin de kendisine

kalacağını düşünüyordu.

Prens Mençikof İstanbul'da üç ay kadar kaldı ve ortalığı hayli kırıp geçirerek Çarın isteklerini kabul ettirmeye çalıştı. Ancak diplomatik kabalıklarının ötesinde pek bir şey gerçekleştiremeden Mayıs ayında İstanbul'dan St.

Petersburg'a dönerken Sultan Abdülmecit'e ateş püskürüyordu. Osmanlı sarayı da Rus prensinden çok rahatsız olmuştu ve böylece Osmanlı-Rus ilişkileri yeni bir savaşa doğru yol almaya başladı.

Sonuçta patlak veren Kırım Savaşı'nda Ruslar sadece Osmanlılarla değil, onların müttefiki İngiltere ve Fransa ile de savaşmak zorunda kaldı. I. Nikola'nın kaba ve aç gözlü politikaları Rusya'yı tecride sürüklemiş ve karşısındaki güçler yelpazesini genişletmişti.

Öyle ki, Fransızlarla İngilizler tarihte ilk kez Rusya'ya karşı birlikte savaşıyorlardı. 1854 başından 1856 sonlarına kadar yaklaşık üç yıl

süren Kırım Savaşı sonunda Rusya kaybetti ama Çar I. Nikola bu yenilgiyi göremedi. Çünkü savaş devam ederken 2 Mart 1855'de ölmüştü. Kırım Savaşı'nda "hasta adam"a yenilen Rusya'nın öngörülü Çarını bekleyen sadece bu değildi.

Öykünün daha sonrasında ise Çarlığın 1917'deki Bolşevik Devrimi ile tarihten silinmesi de yer alıyordu. Mirasını paylaşmak için ölümü beklenen "hasta adam"

da Birinci Dünya Savaşı'nın anaforunda boğulacaktı ama yine de Rus Çarlığından beş yıl daha fazla yaşayacak, Çarlığın yıkılışını gördükten sonra o da son nefesini vererek tarih sahnesinden çekilecekti.

____

163

KILIÇ KUŞANMAYAN TEK PADİŞAH

V. Murad'ın Üç Aylık Saltanatı

Haziran-Ağustos 1876, İstanbul

622 yıl hüküm süren Osmanlı İmparatorluğunun 36 padişahından biri olan Sultan V. Murad en kısa süreyle tahtta kalan ve hatta Eyüp Sultan Camii'nde kılıç kuşanma töreni yapılmayan tek padişahtır. Büyük umutlarla tahta çıkarılmış ama üç ay sonra da indirilmiştir.

Sultan Abdülmecid'in oğlu olan V. Murad babası ölüp de amcası Abdülaziz tahta geçince veliaht oldu. 17. Yüzyılın sonunda tahta çıkan I. Ahmed'den bu yana, yani iki yüz elli yılı aşkın bir süredir Fatih Sultan Mehmed'in kardeşlerin öldürülmesini öngören kanunları uygulanmıyor, tam tersine hanedanın en yaşlı erkek üyesinin tahta geçtiği "ekberiyet sistemi" uygulanıyordu.

Ama buna rağmen saray darbelerinin sıkça görüldüğü, hatta tahttan indirilen padişahların ırzına bile geçildiği Osmanlı sarayında veliahtın can güvenliğinin olduğu söylenemezdi. Dolayısıyla tahta çıkan padişah her zaman için kendisinden sonra saltanat sırasını bekleyen veliahtı bir tür rakip olarak görür ve denetimi altında tutardı. Sarayların birinde padişahın en güvendiği adamlarının gözetimi altında bir tür yarı tutukluluk halinde geçen hayatı özellikle siyasi ilişkiler kurmasına olanak tanımazdı. Gündelik hayatı ve hemen her türlü ilişkisi tahttaki padişahın izin verdiği biçim ve ölçüler içinde kalırdı.

Tüm bunlar veliaht Murad için de geçerliydi. Amcası Abdülaziz'in Mısır ve Fransa gezilerine katılmasına izin verilmesine rağmen yaşamının pek de serbest olduğu söylenemezdi. Benzer bir yaşam süren hanedan üyelerinin çoğu gibi müzik ve edebiyatla uğraşan, besteler yapan ve içkiye düşkün olan Murad babası Abdülmecit gibi Batı hayranı birisiydi.

Fransa ziyareti sırasında Paris'te bulunan Yeni

Osmanlılarla görüşerek meşrutiyet ilan etmeye hazır olduğunu bildirmesi Abdülaziz'i çok rahatsız etmiş

ve İstanbul'a dönüşte daha sıkı bir denetim altına alınmıştı. Belki can güvenliğini sağlamlaştırmak, belki de Batı'ya olan hayranlığını kanıtlamak için olsa gerek, Mason olduğu, Büyük Doğu Locasının üyesi olduğu iddia edilecek ve daha sonra bu ilişkinin hayatını kurtardığı da söylenecekti.

1861'de tahta geçen Abdülaziz'in keyfi, baskıcı ve müsrif yönetimi en sonunda bir saray darbesine yol açtı. Sadrazam Mehmed Rüşdi, Serasker Hüseyin Avni ve Ahmet Mithat paşalarla Şeyhülislam Hayrullah Efendi birlikte hareket ederek Abdülaziz'i tahttan indirince anayasal bir düzen getirmesi için 30 Mayıs 1876'da V. Murad'ı tahta çıkardılar.

Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na getirilen Sultan Murad'ın ruh sağlığı aslında pek iyi değildi ve alkolizmden de mustariptı. Ancak tahta çıkınca verdiği sözlere uygun davranacak

gibi görünüyor ve meşrutiyet yanlısı paşalar da doğru bir iş yaptıklarına inanıyorlardı. Ancak tahta çıkışını izleyen günlerde sultanın ruhsal dengesini iyice sarsan iki trajik olay meydana geldi.

Birincisi, Abdülaziz tahttan indirilmesinden 5 gün sonra, 4 Haziran 1876'da odasında ölü bulundu. Resmi açıklamaya göre eski padişah tahttan indirilmesini gururuna yedirememiş ve bileklerini keserek intihar etmişti. Ancak bu ölüm hayli kuşkuluydu ve hızla yayılan söylentiye göre eski padişah öldürülmüştü.

İngiliz elçiliğinden gelen bir doktor eski padişahın bileklerinde görülen kesikleri kendi kendine yapmasının mümkün olmadığını söylemişti. Bundan 10 gün sonra ise Serasker Hüseyin Avni Paşa ve Dışişleri Bakanı Raşid Paşa'nın ölümüne yol açan ikinci bir olay daha meydana geldi.

Abdülaziz'in en sevdiği karısı olan Nesrin Sultan doğum yaparken ölünce daha önce sarayda görev yapmış olan ağabeyi Çerkez Hasan 14 Haziranda nazırların toplantı halinde oldukları salona dalmış ve silahıyla rasgele ateş açarak bu iki paşayı öldürmüştü. Hemen yakalanarak idama mahkum edilen Çerkez Hasan'ın cesedi ibret olması için dört gün boyunca asılı kalmıştı.

Bu iki olay zaten pek iyi durumda olmayan sultanın dengesini iyice alt üst edecekti. Yine söylendiğine göre amcası Abdülaziz'in ölümünü öğrendiğinde bir buçuk gün boyunca kusan V. Murad'ın içine ölüm korkusu düşmüştü ve kendisinden beklenenleri yapamayacağını o da, onu tahta çıkaranlar da yakında anlayacaklardı.

Ölüm korkusuyla bunalıma sürüklenen bir padişaha uzun süre tahammül edilebilecek bir zaman değildi; Osmanlı devleti Sırbistan ve Karadağ ile savaş

halindeydi ve meşrutiyetçi paşaların da acelesi vardı. Nihayet akli dengesinin ülkeyi yönetmeye uygun olmadığına ilişkin olarak doktorların verdiği bir raporla tahttan indirildi ve yerine meşrutiyet ilan etmeye söz veren kardeşi II.

Abdülhamit geçirildi.

Osmanlı hanedanının en kısa süre tahtta kalan üyesi Dolmabahçe Sarayı'ndan çıkarak hemen yan taraftaki Çırağan Sarayı'nın yolunu tuttu. Bir ara Abdülhamit tarafından öldürülmeye niyetlense de Mason Locası hayatını kurtardı ve sıkı bir gözetim altında da olsa daha 28 yıl yaşadı.

Daha sonrasında Abdülhamit'in yaptıklarını görünce Murad'ı tahttan indirenler pişman oldular mı, bilinmez. Ama ona bağlı olanlar vardı. Tahttan indirildiği yıl

"kafes içinde" yaşadığı Çırağan'dan onu Avrupa'ya kaçırmaya çalıştılar ama beceremediler. İki yıl sonra, Mayıs 1878'de bu kez de Ali Suavi, Çırağan'ı basarak onu tekrar tahta çıkarmaya çalıştı ama bu girişim de başarılı olamadı.

Gerek üç ay süren saltanatı, gerekse kendisinden sonra 33 yıl hüküm süren kardeşi Abdülhamit'in dönemi Yeni Osmanlılar için tam bir fiyasko olurken, V.

Murad 29 Ağustos 1904'e kadar İstanbul Boğazının kıyısındaki sarayda kendi hayatını ve kendi hayal kırıklıklarını yaşamaya devam etti.

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

ANAYASA YAPARKEN DİKKATLİ OLMAK GEREK

Mithat Paşa Kendi Anayasasının İlk Kurbanı Oldu 1877, İstanbul

19. Yüzyılın son çeyreğine doğru ilerlenirken hala üç kıtaya yayılmış dev bir imparatorluk olan Osmanlı devleti de ayakta durmakta zorlanıyordu. Aslında yüzyılın başından beri bu duruma çare aranıyor ve bulunmuş gibi de görünüyordu; Batı Avrupa'nın yönetsel modeli Osmanlı'ya uyarlanacaktı. Ancak sonuçta kapitalizmin siyasal üst yapısı olarak nitelendirilebilecek bir modelin uyarlanmasıyla imparatorluğun kurtulması doğrusu pek mümkün değildi.

Gelişmekte olan kapitalizm, uluslararası bir sistem haline gelirken dünyayı da yeniden şekillendiriyordu. Bazı ülkeleri bağımlı, yarı-sömürge ve sömürge durumuna getirerek merkezdeki kapitalist ülkelerin sermaye

birikimini daha hızlı sağlamak için bu ülkeleri de daha yoğun bir sömürüye tabi tutuyor, yağmalıyordu.

Aslında Osmanlı devleti de, görünüşteki tüm azametine rağmen bu süreçte bağımlı olmaya ve tabii bu arada dağılmaya mahkumdu. Çağın ideolojik akımlarından da etkilenen Osmanlı aydınları ülkeye bir an önce anayasal bir sistem, meşruti bir monarşi getirmeye çalışırken Osmanlı'yı kaçınılmaz kaderinden uzaklaştırmaya çalışıyordu.

III. Selim'le başlayan ve Tanzimat'la ilerleyen bu yenileşme ve reform çabalarının hedefi 19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde artık meşruti bir monarşinin kurulmasıydı. 1867'de kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin desteklediği bu çabaların siyasi önderi olarak sivrilen ismin de Ahmet Mithat Paşa olması doğaldı.

Neredeyse devlet hizmetine girmesinden itibaren reformcu çalışmalarıyla dikkat çeken, eğitim ve maliye başta olmak üzere birçok alanda önemli düzenlemeler gerçekleştiren Mithat Paşa Batı

Avrupa'daki gelişmeleri de yakından izliyordu.

Bu arada Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi Yeni Osmanlıların fikir adamlarıyla da yakın bir temas ve işbirliği içindeydi.

İlk kez Temmuz 1872'de Abdülaziz tarafından sadrazamlığa getirilen Mithat Paşa'nın padişahın Mühr-ü Hümayununu elinde tutması ancak üç ay sürebildi.

İmparatorluğun bir federasyona dönüşmesi fikrine yakınlık duyduğu iddialarının yanı sıra maliyeye sıkı bir düzen getirmeye yeltenmesi ve Abdülaziz'in Dolmabahçe Sarayı'ndaki hesapsız harcamalarını da denetlemeye kalkışması üzerine üç ay sonra görevden alındı.

Sadrazamlıktan uzaklaştırılmakla birlikte devlet içinde etkili olması engellenemeyen Mithat Paşa daha sonra çeşitli nazırlıklarda ve yüksek görevlerde bulunmaya devam edecek ve bu arada o dönemin en etkili üç veziri arasında bir tür yakınlaşma ve işbirliği ortamı da yaratacaktı. Sonuçta Mithat Paşa, Mehmet Rüşdi Paşa ve

Hüseyin Avni Paşa birlikte hareket ederek 30

Mayıs 1876'da Abdülaziz'i tahttan indirerek yerine V. Murat'ı geçirdiler.

Uzun yıllardır Topkapı Sarayı'nda kendi dünyasında yaşayan içkiye düşkün V.

Murat reformlara yatkın görünüyordu. Ancak ruh sağlığı yerinde olmayan yeni padişah Abdülaziz'in 4 Haziran'da kuşkulu bir şekilde ölümü üzerine iyice bunalıma girdi ve kendisinden beklenenleri yerine getiremeyeceği anlaşıldı.

Bunun üzerine üç ay sonra V. Murat da tahttan indirilecek ve Mithat Paşa ile arkadaşlarının çalışmalarına destek olacağına, bir anayasa ilan edeceğine söz veren II. Abdülhamit 31 Ağustos I876'da tahta çıkarılacaktı.

Hemen bir anayasa oluşturmak üzere çalışmalara başlandı; Mithat Paşa'nın başkanlığında kurulan bir komisyonda 16 yüksek dereceli devlet memuru, ulemadan 12 kişi ve 2 de asker yer alıyordu. 30 kişiden oluşan komisyonun elinde zaten kimi taslaklar ve hazırlanmış metinler vardı. Hızla yürütülen çalışmalar sonuçlandırılırken biri halkın oylarıyla seçilmiş Meclis, diğeri padişahın atayacağı Ayan olmak üzere iki temsili organa dayanan bir sistem öngörülüyor, Batı'da geçerli olan çeşitli temel hak ve özgürlükler tanınıyordu.

Abdülhamit kendisine onaylanmak üzere sunulan taslağa bazı maddeler ekleyerek kabul edecekti. Eklenen en önemli madde ise padişaha Anayasayı askıya alma yetkisi veren ve bu arada "kendisi veya ülke için tehlikeli" gördüğü kişileri sürgüne göndermesine olanak sağlayan ünlü

113. Maddeydi. Ve bu madde ilk kez Anayasa Komisyonu Başkanı Mithat Paşa için kullanılacaktı.

Osmanlı'yı meşruti bir monarşi haline getiren Anayasayı hazırlayan komisyonun başkanı Mithat Paşa'yı 17 Aralıkta sadrazamlığa atayan II. Abdülhamit, hemen altı gün sonra da, 23 Aralıkta Anayasayı onaylayarak yürürlüğe soktu. Acelesi vardı çünkü aynı gün İstanbul'da toplanan çeşitli Batılı ülkelerin temsilcileri

"Tersane Konferansı" diye bilinen bu toplantıda Osmanlı'dan özellikle Balkanların yeniden düzenlenmesiyle ilgili olarak yeni bir takım taleplerde bulunmaya hazırlanıyorlardı.

Toplantı Kasımpaşa'daki Donanma Komutanlığı binasında başladığı sırada duyulan top seslerinden şaşkınlığa uğrayan temsilcilere Anayasanın ilan edildiği açıklandı. Aslında böylece konferans boşlukta kalmış oluyordu. Yine de 20 Ocak 1877'ye kadar çalışmalarını sürdürmekte ısrar etti ama ortaya konulan talepler Osmanlı yönetimi tarafından kabul

edilmeyince delegeler de hep birlikte İstanbul'dan ayrılarak protestoda bulundular. Ancak hükümet umursamayacak, padişah ise rahat bir nefes alacaktı.

Batılı devletlerin temsilcilerinin İstanbul'dan ayrılmasıyla uluslararası baskıdan uzaklaştığını düşünen Abdülhamit, Abdülaziz'in ölümünden sorumlu tuttuğu ve hiç güven duymadığı Mithat Paşa'yı tasfiye etmek için vakit kaybetmedi. Aslında anayasal bir düzeni de benimsemiş değildi ve daha sonra hayli uzun sürecek hükümranlık dönemi için kendisine göre planları vardı. Egemenliğini ne Mithat Paşa gibi etkili isimlerle, ne de milletin oylarıyla seçilen temsili organlarla paylaşmaya niyeti vardı.

5 Şubat 1877'de Dolmabahçe Sarayı'na çağrılan Anayasa Komisyonu Başkanı ve Sadrazam Mithat Paşa sarayın önünde, Boğaz'da demirlemiş olan bir geminin bacasından dumanların çıktığını görünce buna bir anlam veremeyecekti. Kış

vakti padişahın denize açılması pek görülen bir

durum olmadığına göre acaba yolcusu kim olabilirdi?

____

Anayasayı ve temel reformları yapma sözü verdiği için tahta çıkardığı padişahın kendisinden kurtulmakta kararlı olduğunu bilse belki kendine göre önlemlerini alır ve bir karşı darbeye kalkışabilirdi. Ama bu gibi kuşkulardan uzak bir şekilde gittiği Dolmabahçe Sarayı'nda II. Abdülhamit'in kendisi yoktu. Bir saray görevlisi sadrazama padişahın kararını bildirdi; Anayasanın 113. Maddesine göre padişah, sadrazamı kendisi ve ülke için "tehlikeli kişi" olarak değerlendiriyor ve sürgüne gönderiyordu.

Böylece Anayasayı yapan paşa o anayasanın da ilk kurbanı oluyordu! Mithat Paşa hemen Dolmabahçe önündeki gemiye bindirilecek ve İtalya'nın yolunu tutacaktı.

Anayasanın mimarına üç ay tahammül edebilen II. Abdülhamit Anayasanın kendisine ise bir yıldan fazla katlanacaktı. Doğrusu Meclis-i Mebusan'ı fazla ciddiye aldığı söylenemezdi ama 24 Nisan 1877'de başlayan Osmanlı-Rus savaşında uğranılan yenilgiye bir sorumlu arayıp bulması gerektiğinde Meclis'i buldu ve Şubat 1878'de yine Anayasanın kendisine tanıdığı hakka dayanarak Anayasayı askıya alacak ve Meclis-i Mebusan'ın da kapatıldığını ilan edecekti.

Ardından da 30 yıl süreyle ülkeyi istediği gibi yönetmenin yollarını bulmak konusunda ne kadar becerikli olduğunu kanıtlayacaktı.

İkinci sadrazamlığı da yine ancak üç ay süren Mithat Paşa ise önce bir yıl kadar Avrupa'da sürgünde kaldıktan sonra yeniden ülkeye dönecek ve devlet hizmetine devam edecekti.

Ancak İstanbul'a yaklaştırılmayan ve önce Suriye ardından da Aydın valiliklerinde bulunan Mithat Paşa, padişahla ilişkilerinin normalleştiğini zannedecekti. Oysa Abdülaziz'in tahttan indirilmesini ve ölümünü hiçbir zaman unutmayan, kendisi de sürekli "hal edilme" kuşkusu içinde yaşayan Abdülhamit, en sonunda 1881'de Mithat Paşa ve Mehmet Rüşdi Paşa'nın Abdülaziz'in ölümü dolayısıyla sorgulanmalarını gündeme getirecekti.

Önce İzmir'deki Fransız konsolosluğuna sığınan Mithat Paşa hükümetin güvence vermesi üzerine teslim olacaktı. "Yıldız Mahkemesi" olarak bilinen yargılama sonunda suçlu bulunarak ölüm cezasına çarptırılacak ama Batılı devletlerin araya girmesiyle cezası ömür boyu hapse çevrilerek imparatorluğun en uzak köşelerinden birine, Taif'e gönderilecekti. Ve burada padişahın emriyle 8 Mayıs 1884'de öldürülecekti.

Yaptığı Anayasanın ilk kurbanı olarak sürgüne gönderilen paşanın ölümü de kendi elleriyle tahta çıkardığı padişahtan gelecekti.

168

SARIKLI İHTİLALCİ !

Ali Suavi'nin Çırağan Sarayı Baskını

20 Mayıs 1878, İstanbul

Halk arasında "93 Harbi" diye bilinen Osmanlı-Rus savaşı 24 Nisan 1877'de başladığında Osmanlı orduları doğrusu iyi savunma savaşları vermişlerdi.

Kars'ta Ahmet Muhtar Paşa, Plevne'de ise Gazi Osman Paşa'nın gösterdikleri başarılara rağmen sonuçta savaş Rusların zaferiyle bitmişti.

Plevne'nin teslim olmasından sonra hızla Edirne'ye inen Ruslarla 3 Mart 1878'de Ayestefanos (Yeşilköy) antlaşması yapılmıştı.

Bu yenilginin sorumluluğunu Meclis-i Mebusan'a yıkan padişah II. Abdülhamit 23 Aralık 1876'da ilan ettiği Anayasayı askıya alarak meclisi kapattı. Böylece bir yıl kadar süren meşruti monarşi yerini tekrar mutlakıyete, daha doğrusu 30

yıldan fazla sürecek bir istibdada bıraktı. Hem bu baskı rejimine duyulan öfke, hem de Rusların tüm Balkanları çiğneyerek Edirne'ye yürümeleri sırasında Rumeli'den kaçarak İstanbul'a sığınan on binlerce göçmen Yıldız Sarayı'ndaki Abdülhamit'i fazlasıyla huzursuz ediyordu.

Bu toplumsal öfke, bu umutsuz ve aç yığınlar pekala tahtına mal olabilirdi.

Çünkü bunlar bir ayaklanmanın ve saray darbesinin koşullarını da yaratıyordu.

Ağır bir savaş yenilgisi nedeniyle Meclisin

kapatılması bir siyasi kriz anlamına gelirken, başkenti işgal eden Rumeli göçmenleri ise bir toplumsal krizin başkent sokaklarına yansımasından başka bir şey değildi.

Saltanatına yönelik tehlikeyi fark eden II. Abdülhamit bir baskı rejimine yönelerek işin içinden sıyrılmaya çalışırken hayli tedirgindi. Nitekim bu ihtilal ortamından yararlanarak gerçekten de Abdülhamit'i devirmeye kalkışan bir ihtilalci çıkacak ve silaha sarılacaktı. Abdülhamit'in uzun süre kendisine gelememesine yol açan bu "sarıklı ihtilalci"nin adı Ali Suavi idi.

Yeni Osmanlıların önemli kişiliklerinden biri olan Ali Suavi daha sonraları

"Türk milliyetçiliğini ilk kez ortaya atan bir mütefekkir", "Türk milliyetçiliğinin bayrağı, zulme ve istibdada çekilen ilk kılıç" gibi övgülerle anılmasına rağmen yaşamı da, düşünce dünyası da hayli karışık ama hiç kuşkusuz çok ilginç bir kişiydi. Rüştiye mektebini bitirdikten sonra çeşitli kademelerde

devlet memurluğunda bulunmuş, rüştiyelerde öğretmenlik, medreselerde hocalık yapmıştı.

Filibe'deki tahrirat müdürlüğü görevine son verilmesinden sonra geldiği İstanbul'da siyasal çalışmalara ağırlık veren Ali Suavi, dönemin en önemli gazetesi Muhbir'deki yazılarıyla dikkat çekiyor, padişah Abdülaziz ve annesi Pertevniyal Sultan hakkındaki konuşmalarıyla sarayın da öfkesini topluyordu.

En sonunda gazetesi kapatıldı ve kendisi de Kastamonu'ya sürgün edildi.

Daha sonrasında ise dönemin pek çok muhalifi gibi Ali Suavi'ye de Avrupa'nın yolları göründü. Yeni Osmanlıların hamisi Mustafa Fazıl Paşa'nın çağrısı ve yardımıyla Kastamonu'dan kaçarak Paris'e giden Ali Suavi burada bulunan Yeni Osmanlıların diğer önde gelen kişileriyle, özellikle Namık Kemal ve Ziya Paşa ile

anlaşmazlığa düştü. Londra'ya giderek bir süre orada yaşayan Ali Suavi tanıştığı bir İngiliz kadınla, Marie Stewar Lugh ile evlendi, bundan dolayı da pek çok saldırıya uğradı.

Bir "gavur"la evlenmek o dönem için de pek hoş görülür işlerden değildi.

Yurtdışında iken bir süre Muhbir ve Ulüm adlı gazeteleri de çıkaran Ali Suavi, İstanbul'da saraya bilgi verdiği ileri sürülerek Yeni Osmanlılar arasında tecrit edildi. Hatta Namık Kemal onun için şu dörtlüğü bile yazmıştı: "Suavi dedikleri o küçük adam/ Paris'te oturmuş yanında madam/ Biz anı adam sandık o da mı cüdam/ Aman yalnız kaldı Mustafa Paşa."

II. Abdülhamit'in tahta geçmesi ve meşrutiyetin

ilanıyla af çıkması üzerine Yeni Osmanlıların birçoğu gibi Ali Suavi de İstanbul'a döndü. Muhaliflere çeşitli mevkiler dağıtarak onları kontrol altında tutma politikası izleyen Abdülhamit'ten Ali Suavi'nin payına düşen de Mekteb-i Sultani'nin (Galatasaray Lisesi) müdürlüğü oldu. Bu görevdeyken pek çok önemli yenilikler yapan Ali Suavi'nin bir süre sonra padişahla arası açıldı ve böylece ilk "sivil ihtilal"

girişiminin öznel koşulları da hazırlanmaya başlandı.

Meclisi fesh edip Anayasayı askıya alan II. Abdülhamit'in bir baskı rejimine yöneldiğini gören Ali Suavi Rumeli göçmenleri arasında örgütlenme çalışması yaparak 150 kadar kişiyi silahlandırdı. Amacı Çırağan Sarayı'nda "kafes hayatı"

süren eski padişah V. Murad'ı bir baskınla kurtarmak ve yeniden tahta geçirmekti. Aklı dengesi yerinde olmadığı gerekçesiyle tahttan indirilen Murad'ın sağlığının düzeldiği

söyleniyordu.

20 Mayıs 1878'de silahlanmış olarak teknelere doluşan Ali Suavi ve adamları Üsküdar tarafından yola çıkarak Boğazı geçtiler ve Çırağan Sarayı'na çıkartma yaptılar. Böyle bir şeyi hiçbir şekilde beklemeyen saray görevlilerini etkisizleştiren Ali Suavi ve adamları Murad'ın kapalı olduğu bölüme de girerek eski padişahı kendileriyle birlikte gelmeye ikna etmeye çalıştılar. Ancak ortaya çıkan kargaşadan büyük bir korkuya kapılan ve ne olduğunu anlayamayan eski padişah asilere direndi ve onlarla gelmeyi reddetti.

V. Murad'ı ikna edebilseler geldikleri teknelerle tekrar Anadolu yakasına dönecekler ve orada yeni padişahı ilan edeceklerdi. Ancak akli dengesi zaten pek yerinde olmayan eski padişah asilerle işbirliği yapmayınca bütün plan suya düştü. Tam o sırada Çırağan'a baskın yapan Abdülhamit'in Beşiktaş Muhafızı Yedisekiz Hasan Paşa, Ali Suavi ve adamlarına karşı zaptiyeler ve askerlerle saldırıya geçti. Çıkan çatışma esnasında Ali Suavi'nin kafasına

elindeki kalın sopayla vuran Paşa bu "sarıklı ihtilalci"yi cansız yere sererken adamlarından da 60 kadarını öldürerek Osmanlı tarihindeki bu ilginç ihtilal girişimini bastırdı.

Okuma yazması olmadığı için imzasını atarken yaptığı şekil Arapça yedi ve sekiz rakamlarına benzediği için "Yedisekiz Hasan Paşa" diye adlandırılan bu cahil adam, bir süre Avrupa'da yaşamış, pek çok eser vermiş ve ülkenin en önemli eğitim kurumunun da müdürlüğünü yapmış Ali Suavi'yi bir sopa darbesiyle öldürünce sanki meydan savaşı kazanmış büyük bir kumandan gibi II.

Abdülhamit tarafından "müşir" rütbesiyle ödüllendirildi. Ali Suavi ise, belki de

"Vatan Şairi" Namık Kemal'le atışmış olmasının da etkisiyle, tarihin unutulup giden isimleri arasındaki yerini aldı.

ŞARK KURNAZI BU KEZ FAKA BASTI

31 Mart Vakası ve Abdülhamit'in Tahttan İndirilmesi Nisan, 1909

Tarih sahnesinden çekilmeye hazırlanan Osmanlıların son döneminin en önemli hükümdarı olduğu söylenebilecek II. Abdülhamit'in bir tür "şark kurnazı"

olduğuna da fazla itiraz gelmeyebilir. Yeni Osmanlılara meşrutiyet ilan etme sözü vererek V. Murad'ın yerine tahta çıkarılan II. Abdülhamit daha sonra ilk fırsatta Anayasayı askıya alıp, Meclisi fesh etti. Ve 30 yılı aşan bir süre Osmanlı İmparatorluğunu tam bir otokrat olarak yönetti.

Kimilerine göre "imparatorluğu batıran", kimilerine göre ise "kurtaran" "Kızıl Sultan" Birinci Meşrutiyet'ten sonra İkinci Meşrutiyeti de bir kenara koymaya kalkıştı ama ikincisinde Çuvalladı ve tahttan indirilerek Selanik'e sürgüne gönderildi.

III. Ordunun görev alanı olan Selanik ve Makedonya Osmanlı İmparatorluğunun en batı bölgesi olarak Avrupa'daki gelişmelerden en fazla etkilenen, kapitalist ilişkilerin en fazla geliştiği, en aydınlanmış bölgeydi. Dolayısıyla Osmanlı'yı meşruti bir monarşiye dönüştürmek için toplumsal baskının da öncelikle bu bölgeden gelmesi, gizli devrimci örgütlerin asıl olarak bu bölgede gelişmesi doğaldı.

Nitekim Abdülhamit'i İkinci Meşrutiyet'i ilan etmeye de bu bölgedeki ordu birlikleri ve halk zorlayacaktı. Bölgedeki orduyu neredeyse tümüyle kontrolü altına alan İttihat ve Terakki örgütü, Niyazi ve Enver'in dağa çıkmasıyla aslında silahlı bir isyanı da başlatmış oluyordu. Selanik Merkez Kumandanı Nazım Paşa'nın öldürülmesi üzerine durumun ciddiyetini iyice

anlayan Abdülhamit isyanı bastırmakta geç kalmıştı.

Enver ve Niyazi'nin kasabalara baskın verip Anayasanın yeniden yürürlüğe konduğunu açıklamaya başlamaları üzerine Yıldız Sarayı'na kapanmış olan padişah pes etti ve 24 Temmuz 1908'de otuz yıl önce askıya aldığı Anayasayı raftan indirdi.

Beş yılı aşkın bir süredir sadrazamlık yapmakta olan Mehmet Ferit Paşa'yı azleden Abdülhamit, en has adamlarından Küçük Mehmet Sait Paşa'yı yedinci kez sadrazam yaparak derhal Anayasanın gereklerini yerine getirmesini istedi.

Osmanlı devleti bir gün içinde yeniden meşruti bir monarşi olmuştu. Otuz yıl önce Anayasayı askıya aldığını ilan ederken halkın "henüz meşrutiyete hazır olmadığını" iddia ediyordu, tekrar yürürlüğe koyarken ise "artık halkın gereken olgunluğa eriştiğini" söylüyordu.

Halk kitlelerinin siyasi olgunluk düzeyinin ne olduğu tartışması bir yana, son derece kurnaz,

temkinli ve ürkek bir kişiliği olan Abdülhamit aslında meşrutiyeti, yani yetkilerinin sınırlandırılmasını hiç de kabullenmiş ve hazmetmiş değildi. Ama karşı karşıya kaldığı baskı ve tahttan indirilme korkusu nedeniyle ilk aşamada suların aktığı doğrultuda görünmeye karar veriyordu.

Meşrutiyetin ilan edilmesiyle sular durgunlaşıp, ortalık yatıştıktan sonra

birincisini nasıl ortadan kaldırdıysa ikincisinin de üstesinden gelmenin bir yolunu bulmaya çalışacaktı.

Abdülhamit'in beklenenden önce meşrutiyeti ilan etmesi Makedonya'daki ayaklanmayı örgütleyen İttihat ve Terakki için de sürpriz oldu. Cemiyet, gizliliğine son verip hemen açık örgütlenmeye geçmeye ve iktidarı almaya hazır değildi. Ne Abdülhamit'e dokunmayı göze aldı, ne de iktidara gelmeye kalkıştı.

Tam tersine herkesin bildiği varlığına ve olayların arkasındaki reddedilmez rolüne rağmen yarı-gizli yapısını sürdürdü ve zaman kazanmaya çalıştı.

Bir yandan Meclisin oluşumu için seçim hazırlıkları sürerken Abdülhamit de boş

durmuyor, durumu anlamaya, güç dengelerini kavramaya çalışıyor, karşı atağa ne zaman ve nasıl geçeceğinin hesaplarını yapıyordu. Seçimler gerçekleştirildi ve 17 Aralık 1908'de padişahın nutkuyla Meclis açıldı.

Artık İkinci Meşrutiyet dönemi başlamıştı ama bir yandan da son derece ilginç bir tablo ortaya çıkmıştı; perde arkasındaki iktidar partisi gibi

devletin başındaki padişah da gizlice faaliyet yürütüyordu. Abdülhamit el altından taraftarlarının örgütlenmesini sağlıyor ve Makedonya'daki askeri ve sivil örgütlenmeye İstanbul'da aynı türden bir örgütlenmeyle karşı çıkmaya hazırlanıyordu.

"İslam Birliği" diye bir cemiyet kurulmuştu ve padişahın oğlu Mehmet Burhaneddin'in de içinde yer aldığı bu örgüt meşrutiyete karşı kampanya yürütmeye başlayacaktı. Siyaset anlayışında İslam'a özel bir yer veren ve ilk kez

"Halife" unvanını uluslararası politikada bir araç olarak kullanmaya çalışan Abdülhamit'e İslamcıların sahip çıkması doğaldı. İstanbul'daki ordu birlikleri içinde de Abdülhamit yanlısı bir örgütlenme hızla yaygınlaşıyordu.

Artık iktidara daha yakın olmak için yeterince hazırlandığını düşünen İttihat ve Terakki Şubat 1909'da Kamil Paşa'nın yerine kendi adamı Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadrazamlığa getirilerek hükümeti kurmasını isteyince Abdülhamit yanlısı hareket de daha açık faaliyete geçti.

"Makedonya Cuntası" kendi iktidarını kuruyor ve İslam'ı tasfiye ederek "memleketi gavurlara teslim etmeye"

hazırlanıyordu.

Sonuçta eski Rumi takvime göre 31 Mart 1325'te, miladi takvime göre ise 13

Nisan 1909'da bir kısım öğrenci, asker ve halktan insan sokaklara dökülerek gösterilere başladılar. Meclisi basarak bazı mebusları tartaklayıp, ikisini de öldürdüler. Şeriata uygun bir yönetim ve Halife-Sultanın yetkilerine saygı gösterilmesini istiyorlardı.

Arkasında kendisinin olduğundan kuşku duyulmayacak bu ayaklanmayı gerekçe gösteren Abdülhamit has adamlarından Ahmet Tevfik Paşa'yı hükümeti kurmakla görevlendirerek yeniden politik inisiyatifi eline aldı. İstanbul'daki yabancı elçiler başkentlerine gönderdikleri raporlarda Abdülhamit'in otokratik rejimini yeniden kurduğunu bildiriyorlardı.

Ama aslında böylesi bir sonuca varmak için henüz erkendi. Çünkü bu durumu kabullenmeyecek güçler de vardı ve onlar da karşı harekete geçeceklerdi.

Nitekim meşrutiyetin silahlı gücü durumundaki Selanik'teki Üçüncü Ordu Mahmut Şevket Paşa komutasında İstanbul'a doğru yola çıkacak ve

ayaklanmadan iki hafta sonra 24 Nisan'da İstanbul'a gelerek birkaç küçük çatışmanın ardından durumu kontrolü altına aldı. Artık başkent İttihat ve Terakki'nin Rumeli subaylarının elindeydi ve kendilerine daha güvenli olan bu kadrolar Abdülhamit'i tahttan

indirecek adımı da bu kez atacaklardı.

Başına gelecekleri gören Abdülhamit hemen hükümeti azlederek bir kez daha zamana oynadı ama artık çok geçti. Şeyhülislamdan gereken fetva alındı ve 33

yıl sonra, 27 Nisan 1909'da tahttan indirilen Sultan İstanbul'da kalırsa entrikalarına devam edeceği bilindiği için hem İstanbul'dan uzak, hem de meşrutiyetin mayalandığı ve İttihat ve Terakki'nin kontrolündeki bir kente, Selanik'e sürgün edildi. 1912'ye kadar burada ikamet eden Abdülhamit daha sonra Beylerbeyi Sarayı'na getirilecek ve 1918'deki ölümüne kadar burada "kafes hayatı" sürdürmek zorunda kalacaktı.

Aradan geçen otuz yılda meydana gelen toplumsal ve siyasal gelişmeler tam bir şark kurnazı olan padişaha meşrutiyetin birincisini bir kenara koyma olanağı sunmuştu, ama ikincisinde tarihin tekerrürü mümkün olmayacaktı. "Kızıl Sultan"ın hükümranlığı boyunca en korktuğu şey başına gelecek ve bu kez tahtından olacaktı!

GENERAL KIŞ 90 BİN ASKERİ TELEF ETTİ

'Kuvve-i Külliye Mahvoldu'

Aralık 1914, Sarıkamış

Yirminci yüzyılın sonlarında Sovyetler Birliği dağıldığında Türkiye Cumhuriyeti'nin önde gelen simaları "Adriyatik'ten Çin denizine kadar bir Türk Dünyası"nın doğduğundan sıkça söz etmeye başlamışlardı. Bu kadar geniş bir coğrafyada etkin bir güç olmak, bir hegemonya sağlamak düşüncesi hemen herkesi heyecanlandıran bir hülya idi. Daha sonra bunun

hiç de kolay bir iş

olmadığı görülecekti.

Ama aynı hülyayı yüzyılın başında daha büyük bir inançla görenler de vardı ve çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğunu böylesine bir coğrafyaya yayılan bir Türk-İslam İmparatorluğu olarak yeniden ihya etme hayaliyle yanıp tutuşuyorlardı. Hiç kuşkusuz bunların başında İttihat ve Terakki'nin askeri lideri Enver Paşa geliyordu ve hayallerinin bedelini de Türkistan'da can vererek ödeyecekti.

Balkanlar'dan Kafkasya ve Türkistan'a uzanan bir imparatorluk kurma hayalinin nasıl bir fiyaskoyla sonuçlanabileceğinin ilk işareti aslında Aralık 1914'te Sarıkamış'ta ortaya çıkmıştı. Ama Osmanlı İmparatorluğunun 34

yaşındaki Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın bunu kavraması mümkün değildi.

Enver Paşa ve ordunun başına geçmiş genç subaylar açısından Almanlarla ittifak halinde

girilen Birinci Dünya Savaşı işte bu hayallerin gerçek olması açısından büyük bir tarihsel fırsat olarak algılandı. Savaşın kazanılması çökmekte, dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğunu kurtarmakla kalmayacak çok daha geniş bir coğrafyada, çok daha büyük bir Türk-İslam devleti doğacaktı. Oysa bu savaş, aralarında Osmanlı devletinin de olduğu bazı devletlerin topraklarının paylaşılması için çıkmıştı ve öyle de sonuçlanacaktı.

29 Ekim 1914'de iki Alman savaş gemisi Yavuz ve Midilli adını alarak Karadeniz'deki Rus limanlarına saldırınca Osmanlı devleti hem Birinci Dünya Savaşı'na fiilen girmiş, hem de Rusya ile savaşa başlamış oluyordu. Ruslar Karadeniz filosuna saldırıya yanıt vermekte hiç gecikmediler. 1 Kasım'da Kafkasya'daki Rus ordusu Türk sınırını aşarak Erzurum'a doğru saldırıya geçti.

İşte Enver Paşa açısından da beklediği tarihsel fırsat ayağına gelmişti. Karşı saldırıya geçerek Rus ordusu imha edilecek ve ardından hızla ilerlenerek Orta Asya'ya doğru gidilecekti. Bu

arada Enver Paşa'nın yeğeni Halil Paşa da İstanbul'dan yola çıkıp, iyi eğitilmiş ve donatılmış bir tümenle İran'a girecek, Tahran ve Tebriz'i zapt ettikten sonra Azerbaycan'a doğru ilerleyecek, karşısına çıkan orduları her defasında yenilgiye uğratarak, bir diğer koldan yine Türkistan'a doğru yoluna devam edecekti. Büyük İskender'i kıskandıracak bu muhteşem askeri sefer için de hemen hazırlıklara başlandı.

Ancak bu muhteşem zaferlerin kazanılmasından önce halledilmesi gereken ufak bir iş, kazanılması gereken mütevazı bir zafer vardı! Erzurum'a doğru saldırıya

____

geçen Rus ordusunun durdurulması ve imha edilmesi gerekiyordu. Öncelikle bu iş başarılmadan Turan hayallerinin gerçekleşmesi mümkün değildi. Nitekim Enver Paşa da bunun farkındaydı ve kendisini bütünüyle bu işe verdi.

Sarıkamış üzerinden saldırıya geçen Rus ordusunun karşısında Türklerin III.

Ordusu bulunuyordu ve bu ordunun savaş planları saldırıdan çok savunma ağırlıklıydı. IX., X. ve XI. kolordulardan ve Kürt aşiretlerinin Hamidiye alaylarının kalıntıları durumundaki bir tümenden oluşan III. Ordunun komutanı Hasan İzzet Paşa geri çekilip Erzurum müstahkem mevkilerinde bir savunma savaşı verilmesi gerektiği düşüncesindeydi.

Nitekim birliklerine bu doğrultuda emirler verip, buna göre hazırlığa girişti.

Bölgede kış mevsimi olanca şiddetiyle sürüyordu ve bu koşullarda Rus ordusunun saldırısının da çok etkili bir şekilde gelişmesi kolay değildi. Bir savunma savaşına

girişildiğinde "General Kış" Türk ordusunun yanında yer alacaktı. Erzurum'da, cephedeki Hasan İzzet Paşa böyle düşünüyordu ama Harbiye'den öğrencisi olan Başkumandan Vekili Enver Paşa İstanbul'da çok farklı düşünüyordu.

Enver Paşa'nın Turan hayallerinin ve hırsının yanı sıra Almanlar da savaş

halinde oldukları Ruslara karşı güneyden, Kafkasya'dan etkili bir savaşın açılması için Harbiye Nezareti üzerinde baskı yapıyordu. Bu cephede ne kadar şiddetli bir savaş cereyan ederse Ruslar da batıdan, Avrupa'daki kuvvetlerinden buraya güç kaydırmak zorunda kalacaklardı. Onun için zaten Osmanlı ordusunu yönetmekte olan Alman subaylar ve Alman Genelkurmayı Enver Paşa'yı destekliyor, Kafkasya'ya saldırıyı kışkırtıyordu.

İşte bu koşullarda Enver Paşa İstanbul'dan Erzurum'a emirler yağdırıyor, Hasan İzzet Paşa'yı savunma değil saldırı ağırlıklı bir savaş vermeye zorluyordu.

Erzurum civarındaki iki kolorduya ilaveten Samsun'da bulunan X. Kolordu da cepheye sevk edildi. Böylece toplam mevcudu 150 bin askere ulaşan III. ordunun muharip asker sayısı da 100 bine yaklaşmıştı.

İstanbul'da yapılan planlara göre bir "çevirme-kuşatma-imha hareketi"

gerçekleştirilecek ve ardından ileri yürüyüşe geçilecekti. Bu emir ve zorlamalar sonucunda Türk ordusu 27 Kasımda karşı saldırıya geçti. Rus ordusunun bulunduğu mevkiinin adı dolayısıyla Birinci Köprüköy Muharebesi denilen bu saldırıya bütün kuvvetler katılmadı ve Türk ordusu başarılı olamadı. Tam tersine Rus ordusu bir miktar daha ilerleme olanağı buldu.

Bunun üzerine ordu kurmay başkanı Alman Guze'nin de ısrarıyla cephede ikinci bir saldırı planlandı ve bu kez mevcut bütün birliklerin savaşa girmesine karar verildi. Aslında geri çekilme yanlısı olan ordu komutanı Hasan İzzet Paşa bu ikinci saldırıda elde edilecek bir

başarının sağlayacağı moralle geri çekilmenin daha uygun olacağına ikna edildi. İkinci Köprüköy Muharebesi adı verilen bu ikinci saldırıda da aslında ciddi bir başarı kazanılamadı, ama bu kez Rus ordusu biraz geri çekilmek zorunda kaldı.

İki taraf da ağır kayıplar vermişti ama İstanbul'da Enver Paşa bu ikinci saldırıyı bir zafer gibi ele aldı ve kendi düşünce ve planlarının doğrulanması olarak gördü.

Oysa ağır kış şartlan askeri çok zorluyor ve ordu yavaş yavaş eriyordu. Ordu

komutanı Hasan İzzet Paşa bu durumu görüyor ama İstanbul'a dert anlatamıyordu.

Enver Paşa da İstanbul'da tedirgin ve öfkeliydi. Cephede işlerin tam olarak kendi istediği gibi gitmediğine, ordunun iyi yönetilmediğine inanıyordu. Bunun üzerine İstanbul'da Genelkurmay İkinci Reisi Miralay İsmail Hakkı Beyi Karadeniz üzerinden Erzurum'a, cepheye gönderen Enver Paşa onun vereceği rapor çerçevesinde hareket etmeye karar verdi.

Enver Paşa ile aynı hayaller peşinde olan İsmail Hakkı Bey tabii ki Enver Paşa'nın duymak istediklerini söyleyen bir rapor gönderince Enver Paşa da karargahıyla birlikte 6 Aralık 1914'de İstanbul'dan yola çıktı. Önce Trabzon'a ardından Erzurum'a ulaştı. Başkumandan Vekili ile beraber Alman subayları, Genelkurmay Başkanı Bronzar von Shellandorf ve Harekat Şubesi Başkanı Albay Feldman da Erzurum'a geldiler.

Enver Paşa, ordu komutanı Hasan İzzet Paşa'ya "Hatalı hareket ettiniz, Rus ordusunu şimdiye kadar imha etmeliydiniz"

deyince, ummadığı bir yanıt aldı. Bölgeyi iyi bilen ve askeri tanıyan Hasan İzzet Paşa "Kış bastırmış durumda, bu koşullarda karşı saldırı iyi sonuç vermez. Bu konuda ısrar etmekle yanlış yapıyorsunuz. Kış şiddetini kaybettikten sonra saldırıya geçmemiz lazım" dedi. Hiddetlenen Enver Paşa "Eğer hocam olmasaydınız sizi idam ettirirdim" diyerek Hasan İzzet Paşa ile diğer bazı komutanları görevden aldı ve kendisi de doğrudan ordunun komutasını üstlendi.

Ve hemen ardından da yeni ve büyük bir saldırıya geçildi. İsmail Hakkı Bey ve İhsan Paşa'nın komutasındaki iki kolordu Rus ordusunu Sarıkamış'ta kuşatacak ve yok edecekti.

Sıfırın altında 25 derece soğukta ve bir buçuk metreyi aşan karla kaplı dağlık arazide yürütülen saldırıda Rus ordusundan çok "General Kış"ın etkili olması kaçınılmazdı. Ruslar her şeye rağmen bölgenin koşullarına alışık ve daha donanımlıydılar. Oysa bu saldırıya büyük önem veren Enver Paşa, güneyden sıcak bölgelerden bile buraya asker getirmişti ve bu ağır kış

şartlarına hiçbir şekilde alışık olmayan ve uyum sağlayamayacak durumda olan birliklerin erimesi için Ruslarla karşı karşıya gelmeleri gerekmiyordu.

2500-3000 metreye ulaşan Allahü Ekber Dağlarında soğuktan, açlıktan kırılıp gittiler. Enver Paşa'nın karargahı dahil olmak üzere pek çok komutan ve birlik yollarını kaybediyor, birbiriyle haberleşemiyor ve karların içinde donuyordu.

Hatta bu kargaşada iki Türk tümeni saatlerce birbiriyle çarpışmaya bile girdi.

Narman'ın ilerisinde 31. ve 32. Tümenler 4 saat boyunca birbirleriyle savaştılar ve 2 bin kadar Türk askeri de bu çarpışmada can verdi.

Savaşın dördüncü günü iyice yıpranmış, erimiş birliklere bir de gece yürüyüş

emri veren Enver Paşa hala zafer kazanacağını hayal ediyordu. Oysa 90 bin askerle başlayan saldırıda zaten birliklerin neredeyse yarısı

erimişti. Tipi ve fırtına altında şaşkın, yolunu bile bulamayan birliklere Ruslar ummadıkları noktalarda saldırılar düzenliyordu.

Örneğin 29 Aralık'ta 17. Tümenin sayısı 300 kişiye, IX. Kolordunun sayısı ise 1500 kişiye kadar düşmüştü. Enver Paşa ise hala yayımladığı emirlerde

düşmanın dağılmak üzere ve zaferin yakın olduğundan söz ediyordu. 3 Ocak günü Rus ordusu tam anlamıyla karşı saldırıya geçti. Türk birliklerinin tutunacak, dayanacak mecali yoktu. 10 gün kadar süren Sarıkamış Muharebesi sonucunda 90 bin kişilik ordudan geriye birkaç

bin kişi ancak kalmıştı.

8 Ocak günü her şeyin bittiğini kabul eden Enver Paşa İstanbul'a dönmeye karar verdi. Ordunun komutasını Tuğgeneral yaptığı İsmail Hakkı'ya devrederek 11

Ocakta İstanbul'a doğru yola çıktı. İran ve Azerbaycan üzerine yapacağı muhteşem sefer için yola çıkarak o sıralarda Urfa'ya gelmiş olan yeğeni Halil Paşa'nın da hevesi kursağında kalmıştı. Sarıkamış faciasından sonra bu seferden de vazgeçildi. Yeğenini Urfa'dan yanına çağıran Enver Paşa Ulukışla'da buluşarak İstanbul'a birlikte dönmelerini uygun görüyordu. Çünkü bu yenilginin sonuçlarının ne olacağını tam kestiremiyor, Başkumandanlık makamının tehlikeye girebileceğini düşünüyordu. Yanında güvenilir birileri olmalıydı.

Ulukışla tren istasyonunda karşılaştıklarında şaşkın ve üzgündü. İlk sözü,

"Kuvve-i külliye mahvoldu" olacaktı, yani bütün kuvvetler tükenmişti.

Ama aslında bu henüz bir başlangıçtı, çünkü daha sonra bütün bir memleket mahvolacak, Enver Paşa ve arkadaşları da bir Alman denizaltısıyla memleketi terk etmek zorunda kalacaklardı!

177

HARBİYE NAZIRI OLAMAYINCA CUMHURBAŞKANI OLDU

Fiyaskonun Böylesi Herkese Nasip Olmaz!

Kasım 1918, İstanbul- Ekim 1923, Ankara

Yirminci yüzyılın başında Osmanlı

İmparatorluğunun başkenti İstanbul'daki Erkan-ı Harbiye'den mezun olan genç subayların birçoğu gibi Mustafa Kemal de ülkesinin içinde bulunduğu koşullardan hiç memnun değildi ve günün birinde bu durumu değiştirecek cüretkar düşüncelerle haşır neşirdi. Hatta bunları kimi arkadaşlarıyla da paylaşmış ve yazılı hale de getirmişlerdi.

Harbiye'de okudukları sırada Manastır'dan arkadaşları Ali Fuat, Ömer Naci, İsmail Hakkı ile 1904 yılında el yazması bir gazete çıkarmaya kadar işi ileri götürmüşlerdi. II. Abdülhamit'in istibdat rejiminin hüküm sürdüğü bu tarihlerde bu gizli faaliyet açığa çıkmıştı ve az kalsın ordudan atılmalarına bile neden olacaktı. Ali Fuat'ın babası İsmail Paşa devreye girmişti de bir aylık bir tutukluluktan sonra, sürgün gibi bir tayinle Filistin'e gönderilmeleri sağlanmış, böylece güç bela paçayı kurtarmışlardı.

Ancak Mustafa Kemal'in siyasi iddiaları ve hırsı hiç azalmadı. Bir süre sonra 1908 hareketinin mayalanmakta olduğu Makedonya'ya geçmenin yolunu buldu ve buradaki III. Orduya tayinini

yaptırdı. Selanik ve diğer kentlerde örgütlenmekte olan İttihat ve Terakki ile ilişkiye geçti ama önder kadro ile arası pek iyi olmayacaktı. Abdülhamit'i tahttan indiren Hareket Ordusunun kurmay kadrosuyla İstanbul'a geldi ama ilan edilen "Hürriyet"in bilinen kahramanlarından değildi.

Enver ve Niyazi Makedonya'da birlikleriyle birlikte dağa çıkarak bu süreçte önemli bir rol oynamışlardı. Daha sonra Balkan Savaşı ve Trablusgarp Savaşı'na katılan Mustafa Kemal yıldızının parlaması için Birinci Dünya Savaşı'nda Müttefik donanmasının Çanakkale'ye saldırmasını bekleyecekti. 1915'de burada gösterdiği yararlılıkla ismi duyulmaya başlayan Mustafa Kemal'in fotoğrafı ordunun çıkardığı bir dergiye kapak yapılmaya çalışılmış, ancak iddialara göre Enver Paşa tarafından engellenmişti.

Öteden beri yıldızları hiç barışmayan bu iki subaydan Mustafa Kemal'in ülkenin kaderine ilişkin gerçek bir inisiyatif kazanması için Enver Paşa'nın Anadolu topraklarını terk etmesi

gerekecekti...

Çanakkale Savaşı sırasında gösterdiği başarılardan sonra İstanbul'a dönen Mustafa Kemal bazı gazeteler tarafından "Anafartalar Kahramanı", "Payitahtın ve Saltanatın Kurtarıcısı" olarak selamlanırken artık bilinmeyen bir asker değildi.

Daha sonra Doğu ve Güney cephelerinde görev üstlenen Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki iktidarının Almanya ile kurduğu ilişkiden, Osmanlı İmparatorluğunun kaderini Almanya'ya bağlamasından hoşnut değildi. Esas olarak Alman generallerinin yönetimindeki Osmanlı orduları beklenenin üzerinde bir performans göstermelerine rağmen Almanya'nın yenileceğini ve böylece Osmanlı'nın da yenilerek parçalanacağını öngörüyordu. İlk fırsatta

---

____
____

Almanya ile yolların ayrılmasından ve ayrı bir barış antlaşması yapılmasından yana görüşlerini giderek daha açık bir şekilde savunur olmuştu.

Bu arada 1917 Aralık ayında veliaht Mehmet Vahdettin'in Almanya'ya yapacağı geziye eşlik etmesinin istenmesi Mustafa Kemal için iyi bir fırsat oldu. Hem Almanya'nın askeri ve siyasi durumunu yakından gözleme şansını buldu, hem de daha önemlisi geleceğin padişahı Vahdettin'e görüşlerini aktarmak ve yakın bir ilişki kurmak olanağını elde etti.

Gerçekten de on gün süren bu geziyi Mustafa Kemal iyi değerlendirdi; Almanya'nın savaşı kaybedeceğine ilişkin görüşleri yaptığı gözlemlerle iyice pekişirken Vahdettin'le de yakın bir ilişki kurmaya özen gösterdi. Görüş ve değerlendirmelerini geleceğin padişahına etraflıca anlatırken onu etkilediğini

düşünüyordu. Gerçi Vahdettin pek renk vermiyordu ama bu genç paşanın anlattıklarını ve önerilerini de dikkatle dinliyordu.

Vahdettin 3 Temmuz 1918'de 36. Osmanlı padişahı olarak tahta çıktığında Mustafa Kemal böbreklerindeki ağrılar nedeniyle Avusturya'nın kaplıcalarıyla ünlü şehri Karlsbad'da tedavi görüyordu. Ancak altı ay önce Alman Kayzeri'nin karargahını birlikte ziyaret ettikleri ve düşünceleriyle etkilediğini umduğu yeni padişahın ipleri ele geçirmesiyle birlikte kendisine de iktidar yolunun açılabileceğini düşünen Mustafa Kemal tedavisini yarıda bırakarak hemen İstanbul'a dönmeye karar verdi. Kaderi önemli ölçüde belli olan Dünya Savaşı'nın ülkeye getireceği felaketi önlemek açısından bir fırsat doğabilirdi.

Eğer yeni padişahı kendisini Harbiye Nazırı yapmaya ikna edebilirse çok şey değişebilirdi.

İstanbul'a gelir gelmez Vahdettin'den randevu istedi ve yeni padişah da fazla bekletmeden kendisini kabul etti. Bu ilk görüşmenin ardından

daha sonra iki görüşme daha olacak ve Mustafa Kemal neden kendisinin Harbiye Nazırı olması gerektiğini Vahdettin'e anlatacaktı.

İlk iki görüşmede pek renk vermeyen ve esas olarak Mustafa Kemal'i dinlemekle yetinen Vahdettin üçüncü görüşmede baklayı ağzından çıkardı; "Biz bütün bu konuları Enver ve Talat Paşa Hazretleriyle görüştük" diyerek Mustafa Kemal'e yolu gösterdi. Hemen ardından da 7 Ağustos'ta Mustafa Kemal Suriye'deki 7.

Ordu Komutanlığına atanarak İstanbul'dan uzaklaştırıldı.

Mustafa Kemal, "varlığı bile şüpheli" dediği bu ordunun başına tayin edilerek payitahttaki iktidar mücadelelerinden uzaklaştırılmasını Enver Paşa'nın bir oyunu olarak görüyordu. Yeni padişah duruma egemen değildi ve hala iktidarda bulunan İttihat ve Terakki'yi karşısına alacak gücü yoktu.

Kendisinin Harbiye Nazırlığı veya Erkan-ı Harbiye Reisliğine getirilmesi için ısrar edecek

olsa İttihatçıları ve Enver Paşa'yı açıkça karşısına alması gerekecekti ancak Vahdettin bunu yapmaya hazır değildi. Böylece Mustafa Kemal Suriye'nin yolunu tuttu ama aklı da İstanbul'da ve burada dönmekte olan iktidar oyunlarındaydı.

Ama üç ay sonra Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Mustafa Kemal tekrar İstanbul'a dönecek ve bu kez amacına ulaşmak için koşulların çok daha uygun olduğuna inanarak yeniden girişimde bulunacaktı.

Daha 30 Ekim'de Mondros Mütarekesi imzalanmadan önce Yıldırım Orduları Grup

Komutanı olarak bulunduğu Adana'dan padişahın yaveri Naci'ye ulaştırılmak üzere İstanbul'daki doktoru Rasim Ferit'e çektiği telgrafta düşüncelerini olanca açıklığıyla ifade ederek şöyle diyordu: "Talat Paşa'nın kabinesinin zor durumda olduğunu ve Tevfik Paşa'nın da istikrarlı bir hükümet kurmakta zorlandığını duydum. Ordu savaşacak durumda değil ve mevcut güçler kendilerini savunamazlar. Her geçen dakika düşmanın durumu güçleniyor ve başa çıkılamaz hale geliyor. Ayrı ya da beraberce barış derhal sağlanmalıdır ve yitirilecek bir an bile yoktur. Yoksa tüm ülkenin yitirilmesi ve devletimizin telafisi imkansız yaralar alması ihtimal dışı değildir. Eğer Tevfik Paşa gerçekten zorluklarla karşılaşmışsa sadrazamlık görevinin İzzet Paşa'ya verilmesini ve onun da Fethi, Tahsin, Rauf, İsmail Canbulat, Azmi, Şeyhülislam Hayri ve benden oluşan bir hükümet kurmasını öneriyorum. Böyle bir kabinenin durumu kontrol altına alabileceğine inanıyorum..."

Dünya Savaşı sırasında güney cephesinde

kendisinin de komutanlığını yapmış

olan Ahmet İzzet Paşa'nın hükümeti kurmasını önerirken Mustafa Kemal kendisini de Harbiye Nazırı olarak düşünüyordu. Sadrazamlık için önerdiği Ahmet İzzet Paşa saygın bir paşaydı ve o günlerin önemli sorunu "Ermeni tehciri" ile bir ilişkisi yoktu. Müttefik devletlerin özellikle bu açıdan tepkisini veya itirazını çekmeyecek bir isimdi.

Kabine için adı geçen diğerlerinin ve bu arada Mustafa Kemal'in durumu da aynıydı. Nitekim Ekim ayında önerdiğine çok yakın bir hükümet kuruldu.

Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarından Fethi Okyar'ın Dahiliye Nazırı, Rauf Orbay'ın da Bahriye Nazırı olduğu bu hükümette Ahmet İzzet Paşa sadrazamlığın yanı sıra Harbiye Nazırlığını da üstlendi. Bu duruma çok öfkelenen Mustafa Kemal kendisinin neden hükümete alınmadığını sorduğunda kendisine hala güney cephesinde çok ihtiyaç olduğu yanıtını aldı. Ancak tabii ki bu tatmin edici

değildi.

Ahmet İzzet Paşa yakın çevresine Mustafa Kemal'in "çok hırslı" olduğundan şikayet ediyordu. Rauf Orbay'ın başkanlığındaki Osmanlı heyeti 30 Ekim 1918'de Limni adasının Mondros limanında demirlemiş olan Agememnon gemisinde mütarekeyi imzaladıktan on gün kadar sonra istifa etmek zorunda kalacaktı.

Hükümetin tek önemli işi bundan ibaret olurken, mütarekeden hemen sonra l Kasımı 2 Kasıma bağlayan gece de Enver, Talat ve Cemal paşalar İttihat ve Terakki'nin önde gelen bazı liderleriyle birlikte bir Alman denizaltısına binerek Kırım'a kaçtılar.

Böylece Yıldırım Orduları Grup Komutanlığının lağvedilmesinden sonra 13

Kasım 1918'de Adana'dan trenle İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, Haydarpaşa'da indiğinde Müttefiklerin savaş gemileri de İstanbul Boğazı'na giriş yapıyorlar ve Dolmabahçe

önlerine demirliyorlardı.

Ahmet İzzet Paşa hükümeti 11 Kasımda istifa etmiş ve yeni hükümeti kurma görevi yeniden yaşlı Tevfik Paşa'ya verilmişti. Mustafa Kemal uzun süredir ulaşmak istediği Harbiye Nazırlığı için yeniden girişimlerde bulunmaya kararlıydı.

Şimdi artık koşullar kendisi için çok daha uygundu. Her şeyden önce artık onu engelleyecek Enver Paşa ve diğerleri yoktu. Ülkeyi yüzüstü bırakıp kaçmışlardı.

Çanakkale başta olmak üzere savaş sırasında

gösterdiği askeri başarılar dolayısıyla en itibarlı paşalardan biriydi. İttihat ve Terakki içinde muhalif olduğu, kaçıp giden lider kadroyla arasının hiç iyi olmadığı biliniyordu. Hem bu özelliği, hem de savaşı kaybeden Almanlarla da özellikle son yıllarda hep sürtüşme içinde olması mevcut koşullarda kendisi için avantajdı.

Müttefiklerin çok hassas oldukları "Ermeni tehciri"ne de bulaşmamıştı. Ve nihayet padişah Vahdettin'le veliahtlık döneminden gelen bir ilişkisi vardı. Saray çevresinde padişahın yakını olarak biliniyordu. Tüm bunlar dikkate alındığında Mustafa Kemal bu kez hedefine çok yakın olduğuna inanmakta haksız görülemezdi.

Ancak öncelikle Tevfik Paşa'nın hükümeti kurmasını engellemek görevin yeniden Ahmet İzzet Paşa'ya verilmesini sağlamak gerekiyordu. Bunun için hiç vakit kaybetmeden hemen ertesi gün Rauf Orbay'la birlikte sadrazam makamını boşaltmakta olan Ahmet İzzet Paşa'yı ziyarete gitti. Ancak görüşmeden pek umduğunu bulamadı. Bir sonraki gün, 15 Kasımdaki randevusu sarayda, padişahlaydı. Vahdettin yine

sanki uyuyormuş gibi yarı kapalı gözlerle Mustafa Kemal'i dinledi ama önerilerine ilişkin pek bir şey söylemedi.

29 Kasımda Mustafa Kemal Vahdettin'le bir kez daha görüşecek ancak istediği sonucu alamayacaktı. Bu arada Tevfik Paşa'nın meclisten güven oyu almasını engellemek için uğraşmaya da devam ediyordu. Fethi Okyar'la birlikte çıkardığı Minber gazetesini bir siyasi araç olarak kullanmaya ve kendisine iktidar yolunu açmaya çalışıyordu.

Ancak tüm bu çabaları Mustafa Kemal'i Harbiye Nazırlığına taşımaya yetmedi ve ülkenin kaderine payitahttan müdahalede bulunma olanağını bulamadı. 1918

Kasımından 1919 Mayısına kadar tam altı ay süren bu iktidar kavgasında başarılı olamayan Mustafa Kemal kendisine önerilen 9. Ordu müfettişliğini kabul ederek Samsun'un yolunu tutacak ve Anadolu'da örgütlenmekte olan milli mücadeleye katılarak Erkan-ı Harbiye sıralarından beri düşündüklerini gerçekleştirme

fırsatını bulacaktı.

Fiyaskonun böylesi herkese nasip olmaz; Osmanlı'nın Harbiye Nazırı olamamıştı ama yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olmuştu!

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

181

ESKİ BAŞÇAVUŞ PAŞALARA KARŞI

Çerkez Ethem Yunan Ordusuna Sığınıyor

Ocak 1921, Kütahya Civarı

Çözülmekte olan bir devlet sisteminin yerine bir yenisi doğarken ve bu arada esas olarak halkın

gönüllü katılımına dayanan yeni bir askeri örgütlenme biçimlenirken geçmişin profesyonel kadroları dışında yeni askeri önderler ortaya çıkar. Henüz düzenli ordunun olmadığı veya varolan askeri kuvvetlerin bu tür bir örgütlenme modeline ulaşmadığı koşullarda ancak bir gerilla mücadelesinden söz edilebilir.

Daha önce askerlikle profesyonel bir ilişkisi olmamasına karşın doğal askeri yetenekleri ve cesaretleriyle sivrilerek gerillalara komuta eden bu yeni askeri önderlerin kaderi bir noktada yol ayrımına gelir; ya kendilerinin yönetimindeki birlikler düzenli birliklere dönüşerek yeni devletin askeri liderleri durumuna gelirler, ya kendi dışlarındaki bir takım odakların inisiyatifiyle örgütlenmesini tamamlayan düzenli birliklere katılarak onların bir parçası olurlar, ya da çözülmekte olan devletin yanı sıra doğmakta olan yeni devlete de isyan edip, güçleri yeterse 'kahraman' yetmezse de 'hain' olarak tarihe geçerler!

Hiç kuşkusuz bu yol ayrımında tutulacak yolun sonunu ve dolayısıyla tarih tarafından nasıl

anılacaklarını belirleyen şey kendi yetenek ve cesaretlerinden önce toplumsal koşullardır. Bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde de olsa çıkarlarını savundukları sınıfların tarihsel olarak sahip oldukları güç ve örgütlenme düzeyidir.

1919-1922 yılları arasında Türkiye'deki milli mücadele gelişirken Osmanlı devleti dağılıyor ve yerine "millete dayandığını", siyasal meşruiyet kaynağının millet olduğunu söyleyen yeni bir devlet sistemi adım adım kuruluyordu. İşte daha bu sürecin başlarında, henüz Ankara'daki yeni merkezin elinde ciddi bir askeri kuvvet olmadığı sıralarda Batı Anadolu'daki Yunan işgaline karşı ortaya çıkan "milli direniş" bir yandan Ege'deki efelerin çetelerinde, bir yandan da Çerkez Ethem'in kuvvetlerinde ifadesini bulacaktı. Bunlar milli mücadelenin gerilla örgütlenmesiydi.

Bandırmalı bir Çerkez ailesinin üç çocuğunun en küçüğü olan Ethem, Birinci Dünya Savaşı sırasında orduya katılmış ve ancak başçavuşluğa kadar yükselebilmişti. Mütarekeden sonra köyüne dönen Ethem'in ağabeyleri Tevfik ve

Reşit de orduda subaydı. Yunan işgalinin ardından harekete geçen Ethem önce eski İzmir Valisi Rahmi'nin oğlunu kaçırarak 50 bin lira fidye almış ve daha sonra da civardan 300 kişilik bir müfreze örgütleyerek Yunan kuvvetlerine karşı mücadeleye girişmişti.

Salihli cephesinde Yunan askeri birliklerine karşı düzenlediği gerilla saldırılarıyla kısa sürede ünlenen Çerkez Ethem'in emrindeki kuvvetlerin sayısı da giderek artacak ve süreç içinde Kütahya ve havalisine egemen duruma gelirken "Kuvvayı Seyyare Umum Kumandanı" olacaktı.

Henüz Ankara'nın yeni bir iktidar merkezi olarak kendini kabul ettirmediği ve emrinde de önemli bir askeri kuvvet bulunmadığı 1920 yılının başlarında Batı Anadolu'da en önemli kuvvet Çerkez Ethem'di. Nitekim Ankara'daki harekete karşı gelişmeye başlayan yerel isyanların birçoğu Çerkez Ethem tarafından bastırılmıştı. İlk olarak 16 Şubat 1920'de Balıkesir taraflarında İkinci Anzavur isyanını bastıran Çerkez Ethem'in Kuvvayı Seyyare'si ardından Geyve, Adapazarı, Düzce ve Bolu bölgesindeki tüm isyanları bastıracaktı.

Bu isyanları gerilla birlikleri niteliğindeki Kuvvayı Seyyare'nin bastırabilmesi ve bu arada saflarını genişletmesi anlaşılır bir durumdu. Çünkü bu birlikler gönüllü savaşçılardan oluşuyor, uzun yıllardır süren savaşlar sonucunda halkta subaylara ve düzenli orduya karşı oluşan tepkiyi çekmiyor ve sahip oldukları olanaklar -giyim-kuşam, yiyecek, içecek- açısından da sefalet içindeki yoksul kitlelere cazip geliyordu. Dağınık durumdaki düzenli ordu askerleriyle karşılaştırıldığında Kuvvayı

Seyyare çok daha iyi donatılmış durumdaydı.

Ordudaki askeri disiplin ve hiyerarşinin yol açtığı baskı ve eziyetten de uzak olan bu kuvvetlere halktan insanların katılımı mümkün oluyordu. Birçok yerdeki isyancılar karşılarında düzenli ordu askerlerini değil de aslında aynen kendileri gibi olan müfrezeleri gördüklerinde kolayca onların safına geçebiliyorlardı.

Zaten birçok yerde de isyanların elebaşılarını cezalandırdıktan sonra geri kalanlara hoş görüyle yaklaşılıyordu. Bu arada yöredeki zenginlerden, eşraftan alınan haraçlar bir adalet duygusuna da hitap ediyor ve yoksulların Kuvvayı Seyyare'ye daha farklı gözle bakmasında önemli bir rol oynuyordu.

1920 yılında Şubat'tan Mayıs'a kadar Marmara ve Ege bölgesindeki isyanlarla uğraşan ve tümünü de bastıran Çerkez Ethem ve kuvvetlerine Haziran ayında Yozgat yolları göründü. Çünkü Yozgat'ta isyan eden Çapanoğulları şehri ele geçirmişti ve yeni katılımlarla hareket bölgede yayılıyordu. Yozgat

bölgesindeki isyanı bastırmak üzere Meclis tarafından Ankara'ya davet edilen Çerkez Ethem, Mustafa Kemal Paşa da dahil olmak üzere o sırada Ankara'da bulunan milli mücadelenin önder kadrosuna yukarıdan bakıyordu. Çünkü silahlı kuvvet kendisindeydi ve anlı-şanlı paşaların emrinde henüz pek bir kuvvet yoktu.

Zaten bunun için Ege'de Yunan kuvvetleri karşısında bulunan Kuvvayı Seyyare Ankara'nın doğusundaki isyanı bastırmak için çağrılmıştı. Nitekim Yozgat'a geçerken Ankara'daki paşalarla -Mustafa Kemal, Fevzi, İsmet, Refet- yapılan görüşmelerde eski başçavuş, yeni gerilla komutanı Ethem bir hayli sert eleştirilerde bulunacak ve paşalar bunu unutmayacaktı!

Yozgat isyanını da kısa sürede bastıran Çerkez Ethem asilerin bir bölümünü de kuvvetlerine katarak Ankara'ya döndü. İsyanın sorumlularının yargılanması için kurduğu mahkemede Ankara Valisi Yahya Galip'in de yargılanmasını istedi.

Çünkü Yahya Galip, Çapanoğulları ile işbirliği yapmış, Kuvvayı Seyyare'nin üzerlerine geldiğini önceden bildirmişti.

Bu durum açığa çıkınca da valinin yargılanması gerekliydi ve cezasının ölüm olacağı da açıktı. Ancak aynı zamanda Mustafa Kemal'in yakınlarından olan Yahya Galip'in Çerkez Ethem'in "halk mahkemesi" tarafından yargılanmasına Ankara izin vermedi. Sadece valilik görevinden alarak olayı geçiştirmeye çalıştılar.

Bunun üzerine öfkelenen Çerkez Ethem'in

Ankara'ya geldiğinde "Büyük Millet Meclisi Reisini Meclisin kapısında asacağım" dediği rivayet olunur. Ayrıca Miralay Refet Bey'in de isyanın bastırılmasında hiçbir katkısı olmadığı gibi, kendisi savaşırken Çorum'da saklandığını ileri süren Ethem onu da mahkemeye sevk etti ama sonra araya girenlerce sorun çözümlendi.

Yozgat isyanının bastırılmasıyla birlikte iyice ünlenen ve hatta Meclis tarafından kendisine "milli kahraman" unvanı verilen Ethem, Temmuz ortasında Ankara'ya döndüğünde Mustafa Kemal Paşa Ankara'da bulunmamayı tercih edecekti. Garp Cephesi'ndeki durumu yerinde görmek üzere Ankara'dan ayrılarak Eskişehir'e giden Mustafa Kemal Paşa o sıralarda Ethem'le karşılaşmak istemedi.

Ethem Eskişehir'e geldiğinde ise Mustafa Kemal Afyon'a geçmişti. Böylece Ankara ile birlikte hareket eden en önemli gerilla komutanı ile Millet Meclisi Reisi o günlerde köşe kapmaca oynarken varolan gerginliğin azalması için de gereken zaman kazanılmış oldu.

1920 yazında ününün ve gücünün doruğunda bulunan Çerkez Ethem'e milli mücadelenin önderliğini üstlenen kadronun uzun süre tahammül etmesi pek mümkün değildi. İşgal ettiği alanı genişleterek ilerlemeye devam eden Yunan ordusunun ancak düzenli bir orduyla durdurulabileceği görüşüyle varolan askeri kuvvetlerin hızla yeniden örgütlenmesini ve tam anlamıyla bir milli orduya dönüşmesini savunan Ankara'daki paşalar Çerkez Ethem'in direnişiyle karşı karşıya geldiler.

Aslında olayların gelişimi içinde böylesi bir yol ayrımına gelinmesi kaçınılmazdı.

Ankara'daki paşalara güvenmemekle birlikte aralarında bir iktidar mücadelesinin de gelişmekte olduğunu gören Çerkez Ethem, kuvvetlerinin düzenli ordu birliklerine dönüşmesine de, kendisinin ve adamlarının paşaların komutası altına girmesine de karşı çıktı.

Bu güçlü gerilla liderini imha etmeden askeri otorite olunamayacağını gören Mustafa Kemal

de Yunan kuvvetleriyle ciddi bir çarpışma öncesinde Kuvvayı Seyyare'nin dağıtılmasını zorunlu görüyordu. Nitekim sorunun barışçı yollardan çözümü için yapılan bir dizi görüşme ve tartışmanın ardından Mustafa Kemal 27

Aralık 1920'de Garp Cephesi Komutanlığına Çerkez Ethem'in kuvvetlerinin imha edilmesini emretti.

Artık bir tür iç savaş başlayacaktı ve bir ay kadar süren bu savaşın başlangıcında Çerkez Ethem'in kuvvetleri yaklaşık 5 bin kişi, düzenli ordu birlikleri de 15 bin kişiydi. Çeşitli çarpışmalar sonucunda Kuvvayı Seyyare yenilgiye uğradı. Milli mücadelenin başlangıcında çok önemli bir rol oynayan, Büyük Millet Meclisi tarafından "kahraman" ilan edilen, Yunan ordusuna karşı ilk önemli direnişi örgütleyen Çerkez Ethem sonuçta Yunan ordusuna sığınmaktan başka çare bulamadı.

Çoğunluğu Çerkezlerden oluşan kuvvetlerinin yarısına yakınıyla birlikte 26

Ocak 1921'de Yunanlılara teslim olurken, diğer yarısı ise Ankara'nın çağrısına olumlu yanıt vererek düzenli ordunun saflarına katıldı.

Nazım Hikmet 'Kuvayı Milliye Destanı'nda; "Ve 29 Aralık Kütahya/ 4 top/ ve 1800 atlı bir ihanet/ yani Çerkez Ethem/ bir gece vakti/ kilim ve halı yüklü

katırları/ koyun ve sığır sürülerini önüne katıp/ düşmana geçti/ Yürekleri karanlık/ kemerleri ve kamçıları gümüşlüydü/ atları ve kendileri semizdiler.../

Ateşi ve ihaneti gördük" diye yazacaktır ama

Çerkez Ethem'in tasfiyesinden iki gün sonra, 28 Ocak'ı 29 Ocak'a bağlayan gece Mustafa Suphi ve arkadaşlarının da topluca bıçaklanarak Karadeniz'in sularına gömülmesini acaba basit bir rastlantı olarak mı görmektedir?

Çerkez Ethem'in ünlü Yeşilordu ile bağlantıları nedeniyle Bolşevizme eğilim gösterdiği iddiaları varsa da bunların pek ciddiye alınabilmesi mümkün değildir.

Ama aynı zamanda Kuvvayı Seyyare'nin bir halk örgütlenmesi, asıl örgütleyici çekirdeği ve gücü etnik olarak Çerkezlere dayanan bir "aşağı tabaka" hareketi olduğu da ortadadır. Bu yoksul kesimin çeşitli özlemlerinin yanı sıra öfkelerini, tepkilerini ve zaaflarını da yansıtması doğaldır. Ya milli mücadele önderliğinin emrine girecekler ya da tasfiye olacaklardı. Birincisini kabul etmeyince ikincisi oldu.

Öte yandan Bakü'den yola çıkan komünistler ise Ankara'daki önderliğe yardımcı olmak, birlikte mücadele etmek için geliyorlardı. Ama sonuçta Ankara açısından onlar da güvenilir değillerdi.

Dünyada hızla yayılmakta olan Bolşeviklik Mustafa Suphi ve arkadaşları aracılığıyla Ankara'da güçlü bir temsil gücü kazandığında olayların nasıl gelişebileceği tahmin edilemezdi.

Sonuçta bu iki odağın da hemen hemen aynı günlerde tasfiye edilmesi pek de bir rastlantı olmayacak, milli mücadelenin önderliğini ne eski bir başçavuşla, ne de komünistlerle paylaşmaya niyeti olanlar, hareketi kendi bildikleri doğrultuda ve herhalde koşulların da dayattığı biçimde götüreceklerdi.

Ulaştıkları yerde ve kurdukları yeni devlet sisteminde ne komünistlere yer olacaktı, ne de gerillalara...

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

185

GÜVENDİKLERİ DAĞLARA KAR YAĞDI

TKP Lideri Bakü'ye Dönemedi

28/29 Ocak 1921, Trabzon Açıkları

Dağılmakta olan Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde iyi yetişmiş aydınlardan biri olan Mustafa Suphi İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra 1910'da Paris'e giderek Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu'nda öğrenim gördü. Paris'te bulunuşu sırasında milliyetçi akımlardan etkilenen, Türkçü düşünceler savunan ve o arada İttihat ve Terakki'nin yayın organı Tanin gazetesinin muhabirliğini de yapan Mustafa Suphi İstanbul'a döndüğünde önceleri İttihatçıları destekledi.

Ama daha sonraları İttihatçıların uyguladıkları baskı politikalarına karşı tutum alan Mustafa Suphi muhalefetin saflarına geçecek ve Ferit Tek ile Yusuf Akçura'nın kurduğu Milli Meşrutiyet Partisi'ne katıldı. Bu partiyi destekleyen İfham

gazetesinin sahibi Ferit Tek, sorumlu yazı işleri müdürü de Mustafa Suphi idi.

Haziran 1913'te Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine kendilerine muhalefet eden hemen herkesten kurtulmak için harekete geçen İttihatçılar İstanbul'da yaygın tutuklamalara girişti. Bu arada İfham gazetesinde çıkan bir yazı nedeniyle Mustafa Suphi ile ilgili de soruşturma açılmış olmasına karşın herhangi bir delil bulunamamıştı, ama buna rağmen diğer muhaliflerle birlikte tutuklandı ve daha sonra da Sinop'a sürgün edildi.

1914'te birkaç arkadaşıyla birlikte Sinop'tan kaçan Mustafa Suphi Bakü'ye yerleşti. Bu sırada patlak veren Birinci Dünya Savaşı'na karşı çıkan yazılar yazması üzerine Çarlık yönetiminin şimşeklerini çeken Mustafa Suphi önce Kaluga'daki esir kampına, ardından da Urallar'a sürülecek ve böylece yaşamı da artık başka bir doğrultuda ilerleyecekti.

Urallar'da Bolşeviklerle ilişki kuran Mustafa

Suphi artık komünist olmuştu ve savaş sırasında Ruslara esir düşen Türk askerleri arasında siyasi çalışma yapmaya başladı. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Moskova'ya giden Mustafa Suphi, burada Tatar-Başkırt devrimcileriyle birlikte "Yeni Dünya" adında bir gazete çıkardı. Rusya'daki Türk komünistleri örgütlemeye çalışırken artık tanınmış bir komünistti. Bolşeviklerin Doğu'ya ve Müslüman halklara doğru açılmasında ve ilişkiler kurmasında önemli sorumluluklar üstlenecekti.

Moskova'da Temmuz 1918'de Türk Sol Sosyalistleri Kongresi'nin ve Kasım 1918'de Müslüman Komünistler Kongresi'nin toplanmasına öncülük etti. Yeni kurulan Sovyet yönetiminin Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak oluşturulan Doğu Halkları Merkez Bürosu'nun Türk bölümü başkanlığını üstlendi. Mart 1918'de Moskova'da düzenlenen Komünist Enternasyonal'in kuruluş kongresine ise Türkiye delegesi olarak katıldı. Komünist Enternasyonal'in Eylül 1920'de Bakü'de düzenlediği I. Doğu Halkları Kurultayı'nın da

önde gelen isimlerinden biri Mustafa Suphi'ydi.

Bu arada İstanbul ve Anadolu'daki komünistlerle de ilişkiler kuran, bağlarını geliştirmeye çalışan Mustafa Suphi, Doğu Halkları Kurultayı vesilesiyle Bakü'ye

gelen Türk komünistleriyle 10 Eylül 1920'de Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kuruluş kongresini örgütledi ve partinin başkanlığına getirildi. Böylece Türkiye bir komünist partisinin örgütlendiği ilk Müslüman ülkelerden biri olurken, yine bu kongrede alınan bir kararla partinin çalışmalarının Anadolu'ya kaydırılması da uygun görülmüştü.

Beş ay kadar önce, 23 Nisan 1920'de Ankara'da çalışmalarına başlayan Büyük Millet Meclisi ve hükümeti Anadolu'da bir milli mücadele örgütlemeye çalışıyor ve emperyalist devletlerin ülkeyi işgal etmelerine karşı çıkıyordu. TKP de bu mücadele içinde yerini alacaktı. Ankara hükümetinin de Rusya'da iktidarı elinde tutan Bolşeviklerle iyi ilişkiler kurmaya ve onların desteğini almaya ihtiyacı olduğu için TKP'ye olumlu yaklaşacakları umuluyordu.

Başta İngilizler olmak üzere Ankara hükümetinin karşısına çıkan güçlerle Rusya'daki iç savaşa müdahale eden ve Kızıl Ordu'ya karşı Beyazlan destekleyen güçler aynıydı. Dolayısıyla o günkü uluslararası koşulların ortaya çıkardığı doğal bir yakınlaşma, TKP'nin de Ankara'dan geliştirilmekte olan mücadelenin doğrudan bir parçası olduğu koşullarda daha da gelişebilirdi. İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde Ekim Devrimi'nin çeşitli etkileri gözleniyor, Bolşeviklere sempatiyle bakan kişiler ve çevreler yayılıyordu.

Bütün bu güçlerin örgütlü bir şekilde Ankara

hükümetinin yanında yer alması önemliydi. Nitekim gönderilen bazı kişiler ve mektuplar aracılığıyla Ankara ile doğrudan kurulan ilişkiler ve bazı görüşmeler herhangi bir sorun yaşanacağına işaret etmiyordu.

Bu gibi değerlendirme ve öngörülerin eşliğinde Anadolu'ya geçme ve Ankara'ya giderek Mustafa Kemal Paşa ve hükümetiyle görüşme hazırlıkları hızla tamamlandı. Eşi ve parti yöneticisi 13 arkadaşıyla yola çıkan Mustafa Suphi, 28

Aralık 1920'de Bakü'den Kars'a geçti. Kars'ta fazla oyalanmak istemeyen komünistler o sıralarda en düzenli ve donanımlı askeri birlik olan 15.

Kolordunun bulunduğu Erzurum'a doğru yola çıktılar. Ancak bu arada sorunlar da baş göstermeye başlamıştı.

Yolda çeşitli sıkıntılarla karşılaşan TKP heyeti Erzurum'da Kazım Karabekir tarafından kabul edilmek bir yana, kışkırtılmış ve örgütlenmiş bir

takım toplulukların protesto gösterileri ve saldırılarıyla karşılaştı. Kentteki mülki ve askeri erkanla ilişki kurmaları mümkün olmadı ve kente sokulmadılar. O günün koşullarında Ankara ile ilişki kurup, durumu anlamaları veya yardım istemeleri de hiç mümkün değildi.

Her türlü girişimleri sonuçsuz kalıyordu. Can güvenliklerinin tehlikede olduğunu görünce Bakü'ye geri dönmeye karar verdiler. Ancak dönüşün Kars üzerinden yapılması mümkün görünmüyordu. Bunun üzerine Trabzon'a geçip, buradan deniz yoluyla Bakü'ye dönmeyi uygun gördüler. Nitekim Erzurum'dan Trabzon'a geçmeyi başardılar. Artık Bakü'ye dönmeleri için gemiye binip denize açılmaları yeterliydi.

1921'de 28 Ocak'ı 29 Ocak'a bağlayan gece Karadeniz'e açıldılar ama o sıralarda Batum'da bulunan Enver Paşa'nın adamı olarak bilinen Trabzon Kayıkçılar Kahyası Yahya ve adamlarının Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Bakü'ye dönmelerine izin vermeye niyetleri yoktu. Trabzon'dan yola çıkan gemiden

---

Sürmene açıklarında bir motora alınan TKP'lilerin hepsi bıçaklanarak öldürüldüler ve cesetleri denize atıldı. Bir iddiaya göre Mustafa Suphi'nin Rus asıllı karısı öldürülmemiş ve bir tür ganimet gibi el konmuştu.

Bu iddia da dahil olmak üzere, geride kalanlar bu trajedinin gizli kalmış birçok noktasını tartıştılar ve hala da tartışmaya devam ediyorlar. Kayıkçılar Kahyası Yahya kendi inisiyatifiyle mi, yoksa Ankara'nın ve Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi ve onayıyla mı bu saldırıyı düzenlemişti?

Hala iki görüşün de savunucuları bulunmakla birlikte, Sovyet Rusya ile ilişkileri de tehlikeye

atacağı dikkate alındığında, uluslararası sonuçları olabilecek böylesi bir eylemin Ankara'dan habersiz gerçekleştirilmesi pek mümkün değildir.

Mustafa Suphi ve arkadaşları Ankara'ya gelebilselerdi zaten Meclis'te kendisine karşı güçlü bir muhalefet bulunan Mustafa Kemal ve arkadaşları iyice zor durumda kalır ve Sovyet Rusya ile ilişkiler de dikkate alındığında Ankara'da ciddi bir komünist odak ortaya çıkabilirdi. Ankara'ya ulaştıktan sonra TKP'lilerin ortadan kaldırılması da artık mümkün olamazdı.

Nitekim daha sonra cereyan eden bazı gelişmeler olayın Ankara'ya doğru bağlantıları olduğu kuşkusunu güçlendirmektedir. Çünkü katliamın sorumlusu olan Yahya Kaptan 3 Temmuz 1922'de Mustafa Kemal'in muhafız alay komutanlığını yapan General İsmail Hakkı Tekçe ve Topal Osman'ın iki adamı tarafından öldürülmüştür.

Bu durumu öğrenen Meclis'teki İkinci Grup'un

önde gelen isimlerinden Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey de 27 Mart 1922'de Mustafa Kemal'in muhafızı Topal Osman tarafından öldürülecektir. Cinayet açığa çıktığında Topal Osman teslim olmayı reddedecek ve saklandığı bağ evinde çatışma sonucunda yaralı olarak yakalanacaktı.

Kısa bir süre sonra da ölecek ve cesedinin Meclis'in kapısında asılarak teşhir edilmesi için Büyük Millet Meclisi'nde karar alınacaktı. Böylece olayla bağlantılı kişilerin birbiri ardına ortadan kaldırılışı karşısında katliamın resmi çevrelerle ilişkili olduğu görüşü doğal olarak güçlenmektedir. Tecrübeyle sabittir ki, ancak resmi çevrelerle bağlantılı cinayetlerde failler buna benzer şekillerde ortadan kaldırılmakta, tanık bırakılmamasına özen gösterilmektedir.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmeleri Sovyet Rusya ile Ankara hükümeti arasındaki ilişkileri bozmadı. Ankara hükümeti katliamdan haberinin olmadığını iddia etti ve iç savaşın yaşanmakta olduğu Rusya'da da olayın üzerine gidilmedi. Belli ki o sıralarda varolan uluslararası durum Ankara'nın gözden

çıkarılmasına olanak tanımıyordu. Ankara'nın "haberimiz yok" açıklamasına inanmış görünmek reel politikanın bir gereği olarak kabul edildi.

Olan Türkiye'nin ilk komünistlerine olmuş, güvendikleri dağlara kar yağmıştı.

Daha sonraki yıllarda Moskova'daki "dağlar" bir yana Ankara'daki "dağlar" hep karla kaplı kalacak, hep "dondurucu bir soğuk" egemen olacak, kurulan rejimin komünistlere yaklaşımı hemen hiç değişmeyecek, nasıl başladıysa öyle sürüp gidecekti!

ULU TURAN İHTİLAL ORDULARI KUMANDANI

Enver Paşa'nın Türkistan Macerası

Ağustos 1922, Buhara

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden devletler arasında yer aldığını kabul ediyordu.

İmparatorluk parçalanıp, tarih sahnesinden çekilecekti. Ancak imparatorluğu bu savaşa sokan ve savaş sırasında da yönetimini ellerinde tutanların l Kasımı 2

Kasıma bağlayan gece bir Alman denizaltısıyla Kırım'a doğru yola çıkarken bu gerçeği kavradıkları pek söylenemez.

Daha sonra Avrupa, Rusya, Kafkaslar ve Orta Asya bozkırlarında geçen yıllarına ve serüvenlerine bakıldığında bu durum görülebilir. Evet, bir dünya savaşını kaybettiklerini herhalde

anlıyorlardı, ama bunun aynı zamanda imparatorluğun da sonu olduğunu, hatta belki de geleneksel imparatorluklar döneminin de kapanmış olduğunu kavrayabilselerİstanbul'dan ayrıldıktan sonraki serüvenleri farklı olurdu.

Ama onlar, özellikle de Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğunun Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa bambaşka hayaller peşindeydi. Nasıl Türkler bin yıl kadar önce Orta Asya'dan yola çıkıp Anadolu'ya gelmişler ve burasını yurt edinmişlerse, Enver Paşa da bu tarihi bir başka şekilde tekerrür ettirmeyi hayal ediyordu. Orta Asya'da kendisini kucaklamaya hazır Türk-İslam devletlerini bir çatı altında toplayacak ve başına geçeceği bu güçlerle yeniden Anadolu'ya gelecekti.

Evet, Marks'ın dikkat çektiği gibi, tarih belki tekerrür edebilirdi, ama birincisinde trajedi ise ikincisinde komedi olarak!

1918 Kasım ayı başında Kırım'a çıkan Enver Paşa hemen Kafkasya üzerinden Türkistan'a

geçmeye niyetliydi. Bir yıl önce, 1917 Kasımında Rusya'da Bolşevik Devrimi olmuştu ama Lenin ve arkadaşları henüz Rusya'nın tümüne egemen değillerdi. Uçsuz bucaksız Rus topraklarında bir iç savaş hüküm sürüyordu.

Petrograd ve Moskova başta olmak üzere Kızıllar büyük kentleri ellerinde tutuyordu ama kırsal alanda ve çeşitli bölgelerde Çarın generallerinin yönetimindeki Beyazlar egemendi. İşte bu koşullar Çarlığın Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk-İslam sömürgelerinde de bir otorite boşluğuyla birlikte bağımsızlık eğiliminin ortaya çıkmasına yol açmıştı ve "cihan imparatorluğu"

Osmanlı'nın Başkumandan Vekili kendisine tarihsel bir misyon düştüğüne inanıyordu.

Bu kargaşa içinde Enver Paşa hemen Türkistan'a geçme olanağını bulamadı.

Bunun üzerine bir süre Avrupa ve Rusya'da kalacak ve Bolşevik Devrimi'nin meydana getirdiği uluslararası ortamdan da esinlenerek bir

"ihtilalci İslam örgütlenmesi" gerçekleştirmek için uğraşacaktı. Avrupa'daki çalışmaların merkezi Berlin'di ama Moskova ile de sıkı bir bağ söz konusuydu. İngiliz emperyalizmine karşı bir güç olabileceği düşüncesiyle Rus devrimcileri de Enver Paşa'ya belirli desteklerde bulunmayı uygun görüyorlardı.

Doğrusu Enver Paşa da Bolşeviklerle arasını iyi tutmaya özen gösteriyordu.

Örneğin Moskova'da daha çok Kuzey Afrikalı olmak üzere çeşitli İslam ülkelerinden -ne olduğu pek de belli olmayan- temsilcilerin

katıldığı "İslam İhtilal Cemiyetleri Kongresi" toplandı. Daha sonra Eylül 1920'de Bakü'de düzenlenen Birinci Doğu Halkları Kurultayı'na da katılan Enver Paşa burada etkili bir rol oynamamaya çalıştı ama pek başarılı olamadı. Bu arada bir kulağı da Ankara'daydı. Anadolu'da sürmekte olan milli mücadeleyi yakından izliyor, Mustafa Kemal'le haberleşiyor ve fırsat bulursa dönmeyi düşünüyordu.

Ancak Mustafa Kemal bunu engelleyecek, hatta bir ara Enver Paşa 1921

Ağustosunda Batum'a kadar gelip sınırı geçmeyi ciddi bir şekilde düşündüğünde tutuklanmasını bile isteyecekti. Sonuçta Ankara'daki kadro Sakarya Savaşı'nı kazandıktan sonra o aşamada Anadolu'da bir şansının kalmadığını gören Enver Paşa da kendisini Türkistan'a attı.

Ekim 1921'de Türkistan'da Buhara'ya gelen Enver Paşa'nın bu bölgeye ilişkin ne doğru dürüst bilgisi, ne de ciddi bir askeri gücü ortaya çıkaracak bir örgütlenme olanağı vardı. O kendi kendine bir misyon biçmişti ama tarih toplumsal

ve siyasal olarak bambaşka bir kanaldan, onun hiç kavrayamayacağı bir doğrultuda akıp gitmekteydi. Enver Paşa bu akıntıya rağmen kendisinden başka belki de kimsenin inanmadığı ve ciddiye almadığı misyonunu gerçekleştirmek için bazen komik, bazen trajik görünümler kazanan bir dizi uğraştan sonra bir tür intihar eylemiyle yaşamına son noktayı koyacaktı.

Buhara'ya geçtikten sonra merkezi iktidarı ellerinde tutan Bolşeviklere de tavır alan ve bölgede bir güç toparlayabilmek için hem Ruslara, hem de İngilizlere karşı mücadele etmeye kalkışan Enver Paşa çıkışsızlığını fark ettiği ve ölümüne yaklaştığı sıralarda İngilizlerle ilişki kurmamakla yanlış yaptığını düşünmeye başlamıştı ama artık onun için çok geçti...

Türkistan'a geldikten sonra Doğu Buhara'ya geçerek buradaki Basmacı hareketinin başına geçmeye niyetliydi. Nitekim bu doğrultuda hareket etti. O

sıralarda Türkistan'daki iktidarı elinde tutan kadro Bolşeviklerle iyi ilişkiler içindeydi ve yerli

gericiler tarafından Ruslardan daha tehlikeli ve öncelikle yok edilmesi gereken düşmanlar olarak değerlendiriliyordu. Bu güçler önceleri Enver Paşa'ya da pek iyi gözle bakmadılar. Sonuçta onun da geçmişinde padişahı tahttan indiren bir ihtilal bulunuyordu. Bunun için pek güven verici değildi.

Hatta bir ara tutuklu koşullarında yaşadı.

Orta Asya bozkırlarında Ruslara karşı bir güç ortaya çıkarmaya çalışırken örneğin kendisine "Ulu Turan İhtilal Orduları Kumandanı, Merkezler Merkezi Reisi" gibi komik unvanlar yakıştırarak bir hava yaratmaya çalışıyordu.

Çevresindeki bazıları da adeta dalga geçer gibi "Sen Hakanlar Hakanı, Padişahların En Muazzamı ve Bizim Büyük Padişahımızsın" diyorlardı. Ama tüm bu gösterişli laflar bir komediden, Enver Paşa'nın tüm uğraşları da nafile çabalar olmaktan ileri gitmeyecekti.

Her şeye rağmen Enver Paşa'nın bölgedeki çabalarını yakından izleyen ve küçümsemeyen

Bolşevikler önce kendisini Moskova'ya davet ettiler. Ancak bunu kabul etmeyen Enver Paşa, Basmacı hareketiyle ilişki kurmasının ve çevresinde

bir miktar adam toplamasının ardından Sovyet iktidarı için bir tehdit unsuru haline geldi.

Duşanbe'de meydana gelen çarpışmalarda Enver Paşa'nın kuvvetleri başlangıçta bazı başarılar kazandı ve Kızıl Ordu birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı.

Böylece Enver Paşa bir süre Buhara'da denetimi eline aldı. Hatta Sovyet iktidarından kendisini

tanımalarını bile talep etti. Ancak durumun ciddiyetine uygun kuvvetleri bölgeye sevk ederek toparlanan ve karşı saldırıya geçen Kızıl ordu birlikleri bir dizi çarpışmadan sonra bölgeye egemen oldu.

Kuvvetleri dağılan ve elinde küçük bir birlik kalan "Turan ve İslam İhtilal Orduları Serdarı, İslam ve Buhara Leşkerlerinin (Askerlerinin) Emiri" Enver Paşa güneye, Afgan sınırına doğru çekilmeye çalışırken 4 Ağustos 1922'de bulunduğu Belcivan yakınlarında kıstırıldı. Mermi yağdıran makineli tüfeklerin üzerine atına binip, kılıcını çekerek maiyetiyle birlikte saldırdığı rivayet edilen Enver Paşa Pamir Dağlarının yamaçlarında, Çegan Tepesi eteklerinde can verdi.

Ama Turan hayalleri bitmeyecekti. Bazıları "Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan/Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir, Turan" diye şiirler yazmaya, yeni trajedilerin ve fiyaskoların yollarını döşemeye devam edecekti...

191

MUHALEFET GEREKİRSE ONU DA İKTİDAR YAPAR

'Kansız İnkılap Ebedileştirilemez'

Kasım 1924 - Haziran 1925, Ankara

Ünlü sözdür, her devrimin kendi evlatlarını yediği söylenir. Devrimden sonra kurulan yeni rejimin içinde patlak veren iktidar mücadeleleri gerçekten de şu veya bu ölçüde tasfiyelere yol açmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra yeni Türk devletinin kuruluşuna yol açan milli mücadelenin önder kadrolarından bir kısmının

kurduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın sonu da "Devrim evlatlarını yer" sözü çerçevesinde değerlendirilebilir.

1924 yılı yeni Anayasanın da kabul edildiği bir yıl ve 29 Ekim 1923'te ilan edilen cumhuriyetin de ilk yılıdır. Zekeriya Sertel'in 1925'de Resimli Ay mecmuasına yazdığı bir makalesinde "yıkım yılı" diye değerlendirdiği 1924 yılı yeni bir partinin doğuşuna da tanıklık edecekti. Aslında Mustafa Kemal'in Umumi Reisi olduğu Halk Fırkası'nın yönetim mahfillerinde bir muhalefet partisi ihtiyacı zaman zaman konuşuluyordu ancak henüz bunun uygun koşullarının olmadığı kanısı egemendi. Ama öte yandan fırka içindeki tartışmalar ve fikir ayrılıkları dolayısıyla ayrılmaların olması ve bunların yeni bir parti meydana getirmeleri pek de beklenmedik bir gelişme sayılmazdı.

Nitekim Millet Meclisi açılıp da çalışmalarına başladığında kökleri Birinci Dönem'deki İkinci Grup'la ilgili tartışmalara kadar götürülebilecek bir çatışma Halk Fırkası içinde yoğunlaştı. İsmet Paşa hükümetine muhalefet eden bazı mebuslar

Halk Fırkası'ndan istifa etmeye başladılar. İlk aşamada 11 mebus istifa etti ve 17 Kasım 1924'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF) resmen kuruldu.

Yönetici kadroları milli mücadelenin önde gelen kişilikleriydi; Başkan Kazım Karabekir Paşa, Başkan Yardımcıları Rauf Orbay ve Dr. Adnan Adıvar, Genel Sekreter ise Ali Fuat Cebesoy idi. Refet Bele ve Cafer Tayyar Paşa ile Bekir Sami Beyin yanı sıra Mustafa Kemal'in bir dönem çok yakını olmuş Albay Arif Bey de dahil olmak üzere daha birçok ünlü de mebus veya parti üyesi idi.

TpCF, Cumhurbaşkanı'nın, yani Mustafa Kemal'in yetkilerini fazla buluyor ve diktatörlük eğilimine dikkat çekiyordu. Daha liberal ve demokratik bir politikadan yana olduğunu söylüyordu. İki dereceli seçime karşı çıkarak tek dereceli seçim sistemini savunuyordu. Belediye başkanlarının atamayla değil seçimle belirlenmesini isteyerek ademi merkeziyetçi bir anlayıştan yana çıkıyordu. Ve nihayet dini hak ve özgürlükler alanında da daha yumuşak ve

ılımlı davranılmasını öneriyordu.

TpCF'nin kuruluşunun hemen ardından 21 Kasım 1924'de İsmet Paşa hükümeti istifa etti. Sağlık sorunları olduğunu ileri süren İsmet Paşa Heybeliada'da dinlenmeye çekilirken yeni kabineyi kurma görevi Fethi Okyar'a verildi. 27

Kasımda da yeni hükümet görevine başladı. Fethi Bey'in hükümeti daha ılımlı ve yumuşak olarak değerlendirildi ve Meclisteki güven oylamasında TpCF

mebusları da olumlu oy kullandılar.

Yeni hükümet aslında Halk Fırkası'ndaki kan kaybını ve istifaları durdurmak üzere oluşturulmuştu ve buna uygun bir tutum içinde olmasına özen gösteriliyordu. Nitekim istenilen oldu ve Halk Fırkası'ndan istifalar duruldu.

Yeni fırkaya geçen mebus sayısı 29'da kalmıştı. Ama bu bile tek partili sistemin monolotik yapısını doğal olarak zorluyordu ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ile Halk Fırkası yönetimi gelişmelerden hiç de memnun değildi.

Mustafa Kemal London Times gazetesine verdiği demeçte yeni partiye açıkça cephe alarak, "TpCF'nin programında, mevcut fırkanın -Halk Fırkasının-umdelerinden hariç ve mevzu-u münakaşa olmağa değerli esaslı bir prensip ve fikir görülmüyor." diyecekti. Bu arada kendisinin diktatörlüğe eğilimli olduğuna ilişkin eleştirilere ise "Bir istibdadın mevcudiyetine dair ima ve telmihler bence kabil-i izah değildir" diye karşılık verecekti.

Tam tersine özellikle Mustafa Kemal tetikte bulunuyordu. Çünkü yeni partinin ortaya çıkışı

ve önder kadrosu bir tür iktidar mücadelesinin açığa vurulmasıydı ve en önemli hedef de Mustafa Kemal'den başkası değildi. TpCF kuruluşundan hemen önce "Paşalar Komplosu" adıyla anılan gelişmeler Mustafa Kemal'i fazlasıyla rahatsız etmişti.

Hem orduda görev yapan, hem de mebus olan paşaları ikisinden birini tercih etmeye zorlamıştı. Ancak yeni partinin önder kadrosunun ağırlığı ve yeni devletin kuruluş sürecinde oynadıkları rol Mustafa Kemal ve iktidar partisi Halk Fırkası'nın işini zorlaştırıyordu. İstanbul basınının yeni partiye destek olması ise ayrıca ciddi bir sorundu.

İşte bu koşullarda 13 Şubat 1925'de patlak veren Şeyh Sait isyanı doğrusu imdada yetişti. İsyanın üzerine yeterince kararlı gitmediği eleştirileriyle karşılaşan Fethi Okyar, karşı çıktığı bir takım baskı önlemlerinin Halk Fırkası Meclis Grubu'nda 60'a karşı 94 oyla kabul edilmesi üzerine istifa etti.

4 Martta hemen İsmet Paşa yeni hükümeti kurdu

ve ilk yaptığı iş de Takrir-i Sükun Kanununu çıkartmak ve İstiklal Mahkemelerini kurmak oldu. Elazığ'ı ele geçirerek Diyarbakır üzerine yürüyen ve şehri kuşatan Şeyh Sait kuvvetlerinin üzerine ordu bütünüyle sevk edildi ve 15 Nisanda durum kontrol altına alındı.

Ama bu arada, iddialara göre ordunun verdiği kayıplar İstiklal Savaşı sırasında verilen kayıplardan daha fazlaydı.

İsyan bölgesinde çalışmakta olan İstiklal Mahkemesi TpCF'nin Urfa Katib-i Umumisi Fethi Beyi suçlu bularak 5 yıl hapis cezasına çarptırınca zaten partiden kurtulmak isteyen Mustafa Kemal ve Halk Fırkası yöneticileri aradıkları fırsatı bulmuş oldular. Önce isyan bölgesindeki parti merkezleri kapatıldı.

Ardından -İstanbul da dahil olmak üzere- diğer parti merkezleri İstiklal Mahkemeleri tarafından aranıp, bir takım belgeler yakalandığı ileri sürüldü.

Sonuçta bu olağanüstü mahkemelerin çağrısıyla

harekete geçen hükümet 3

Haziran 1925'te TpCF'yi kapatmaya karar verdi. Şeyh Sait isyanı resmi söylemde "dinci ve gerici bir ayaklanma" olarak nitelendiriliyor ve TpCF'nin programında dini hak ve özgürlüklere daha ılımlı yaklaşım gösterilmesine ilişkin maddeler kapatılmanın da en önemli gerekçesi olarak sunuluyordu. Partinin mebusları yeni seçimlere kadar Millet Meclisinde bağımsız olarak kaldılar ama yeni seçimlerde hiçbiri yeniden Meclise giremedi.

Ama olayın bunun da ötesine giden boyutu

1926 yılındaki "İzmir Suikastı Davası" idi. Bu dava dolayısıyla biri dışında (Halit Akmansü) Türkiye'de bulunan bütün TpCF milletvekilleri tutuklanarak yargılandılar. Kazım Karabekir Paşa'nın tutukluluğunu Başvekil İsmet Paşa ilk önce kaldırttı ama sonra tekrar tutuklanmasını engelleyemedi. Rauf Orbay ise Londra'da bulunduğu için daha sonra Ankara İstiklal Mahkemesinde gıyabında yargılandı.

Bu dava sonucunda TpCF'nin 29 mebusundan altısı idam edildi. Yargılanan ve her biri birer ulusal kahraman olarak tanınan paşaları -Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Refet Bele, Cafer Tayyar- Mustafa Kemal'in mahkeme reisiyle konuşarak beraat ettirdiği daha sonra ortaya çıkacaktı.

Böylece hayatları bağışlananların bir daha siyasette önemli bir rolleri olmadı.

Hatta Meclise tekrar milletvekili olarak girebilmeleri ancak Mustafa Kemal'in ölümünden sonra mümkün olabildi.

Sonuçta bu bir iktidar savaşıydı ve kaybedenler kellelerini kurtardığına şükretmek durumundaydılar. Çünkü devir, Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa Nutkunda "Kan ile yapılan inkılaplar daha muhkem olur, kansız inkılap ebedileştirilemez" dediği bir dönemdi. Ve söylentilere bakılacak olursa, aynı yıl yapılan Şapka İnkılabı dolayısıyla İzmir dolaylarında bir küçük kasabada giyecek şapka bulamayan ahali, Rumlardan kalma bir depoyu yağmalayarak kadın şapkaları ele geçirmiş ve korkudan kafalarına bu şapkaları geçirerek dolaşmaya başlamışlardı!

Ahalinin bu durumuna bakıldığında, TpCF girişimi bir fiyaskoyla sonuçlanmasına rağmen paşaların canlarını kurtarması az şey mi! Gerçi aradan çok geçmeden, bir yıl sonraki İzmir suikastı davasında onlar da darağacının gölgesini üzerlerinde hissedecekler ve her şey bitti dedikleri bir anda yine kellerini kurtaracaklardı...

BABASI ÇOCUĞUNU TANIMADI!

SCF Ancak Üç Ay Dayanabildi

Ağustos-Kasım 1930, Ankara

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı Fethi Okyar'a kurdurduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) Türkiye'deki tek partili rejimin denetlenmesine yardımcı olacak "güdümlü bir muhalefet" deneyimi olduğuna hiç kuşku yoktur.

TpCF'dan farklı olarak kendiliğinden ve doğal bir sürecin ürünü olarak değil yapay ve doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in "teşvik,

ısrar ve tasvipleriyle"

kurulan SCF ilk muhalefet partisi kadar da dayanamamış ve üç ay sonra kendi kendini feshetmeye zorlanarak tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır.

Gerek dünyadaki gelişmeler, gerekse tek parti iktidarının denetimsiz ve keyfi yönetiminin ortaya çıkardığı sorunlar Mustafa Kemal'e güvenilir arkadaşlarından bir kısmına bir muhalefet partisi kurdurmanın yararlı olacağını düşündürttü. Ancak iktidardaki Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (CHF) da "Umumi Reisi" olan cumhurbaşkanının asıl niyeti tek partili sistemin monolitik yapısının çözülmesi değildi.

Başında bulunduğu partinin uygun bir şekilde denetlenmesi, çürük-çarık yanlarının açığa çıkarılması ve böylece kendisini yenilemesi, temizlenmesi ve güçlenmesiydi. Kurulacak partinin ne iktidar olabileceği öngörülüyordu, ne de -

ve daha önemli olarak- varolan siyasal rejimin

monolitik yapısını çatlatabileceği.

Böylece Paris Büyükelçisi olan Fethi Okyar, hazır "muasır medeniyeti" yerinde görmüş, incelemiş rejimin eski bir başbakanı olarak memlekete davet edildi ve bir muhalefet partisi kurması istendi.

TpCF'nin başına gelenlerden sonra doğal olarak hayli temkinli hareket eden Fethi Okyar, Mustafa Kemal ve İsmet Paşa ile yaptığı uzun görüşmelerde çeşitli güvenceler istedi; her şeyden önce Mustafa Kemal iki parti karşısında tarafsız kalabilmeli, CHF'den bazı mebuslar yeni partiye geçmeli ve partinin örgütlenme çalışmaları için en az CHF kadar mali kaynak sağlanmalıydı.

Cumhurbaşkanının tarafsız kalması dışında diğer koşullar kabul edildi. İsmet Paşa 1931'de yapılacak seçimlerde 40-50 kadar mebusun seçilmesi güvencesini vermeyi önerecek, Fethi Okyar Meclisin üçte biri olan 120 mebus isteyecek ve Mustafa Kemal'in müdahalesiyle 70 mebusta anlaşılacaktı.

SCF'nin programatik yaklaşımı da TpCF'ye benzer yönelimdeydi; daha liberal iktisat politikaları, tek dereceli seçim, ademi merkeziyetçilik, dinsel konularda hoşgörü ve yeni olarak ise kadınlara oy hakkı tanınması belirgin noktaları oluşturuyordu.

12 Ağustos 1930'da kurulan SCF'nin başkanlığını Fethi Okyar üstlenirken Genel Sekreterliğine ise Mustafa Kemal'in çocukluk arkadaşı ve sofrasından eksik etmediği en güvenilir adamı Nuri Conker getirildi. Kuruluştan bir süre sonra 15

kadar mebus CHF'den SCF'ye geçerek partiye Meclis'te grup kurma olanağı sağlandı.

Ancak işler pek de planlandığı gibi gitmedi. Varolan monolitik yapı içinde yasal, meşru bir muhalefet olanağı ortaya çıkınca her türlü gayri memnun, her türlü muhalif buraya doluşuverdi. Böylece hem parti sanılandan daha kısa zamanda güçlenmişti, hem de içine dolan muhalefet dinamiklerini denetleme olana-

ğı pek olmayan ve dolayısıyla rejimin planladığından öteye giden potansiyeller taşıyan bir yapı ortaya çıkıyordu. Meşhur İzmir gezisi bu durumu olanca açıklığıyla ortaya koymuştu. Fethi Okyar'ı karşılamaya gelen 50 bin kişilik kalabalık o zamana kadar görülmedik bir olaydı ve yer yer polisle çıkan çatışmalar Ankara'yı hayli rahatsız etmişti.

Bu gelişmeler Mustafa Kemal'i de endişelendiriyor ve yavaş yavaş SCF'ye karşı CHF'nin "Umumi Reisi" olarak açık mücadeleye gireceğinin işaretlerini veriyordu. Fethi Okyar'ı en çok düşündüren de bu idi. Bir ara Mustafa

Kemal'in tarafsız kalmasını sağlamak için "Milli Blok" önerisi geliştirilmiş ancak tutmamıştı.

Ama SCF'nin güçlenmesi karşısında Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanlığından istifa ederek başbakanlığı üstlenebileceği, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın cumhurbaşkanı olabileceği konuşulur olmuştu. Öte yandan CHF

yöneticileri ise ellerindeki devlet olanaklarını SCF'ye karşı her yönden kullanmaya başlamışlardı ve tabii bu arada basını da harekete geçirmeyi ihmal etmiyorlardı.

Bu koşullarda Ekim 1930'da belediye seçimlerine gidildi ve henüz yeni kurulmuş

olmasına karşın SCF hayli başarılı oldu ve birçok şehirde CHF'ye yakın oy alırken Samsun'da da belediye başkanlığını kazandı.

Böylece TpCF deneyiminden sonra yapay bir şekilde ve rejimin en güvenilir adamlarına da kurdurulmuş olsa ikinci bir partinin varlığı tek parti sisteminin çatırdamasına yol açıyor ve bu

durum da açıkça görülüyordu. Oysa cumhurbaşkanı ve iktidar partisince Fethi Okyar'a uygun görülen görevin sınırları çok daha dardı.

SCF esas olarak CHF'nin kendini yenilemesi ve taze güç kazanması için kurulmuştu. Oysa iktidara gelmeyi ümit edecek kadar hızlı gidiyordu. Ortaya çıkan tablo karşısında Mustafa Kemal'in SCF'ye daha açık ve kesin tavır alması ve Umumi Reisi olduğu partisine, CHF'ye sahip çıkması Fethi Okyar'ı hayal kırıklığına uğrattı.

TpCF deneyimini de dikkate alarak partisini feshetmekten başka seçeneği olmadığına kanaat getirdi. Zaten bu doğrultuda telkinler giderek artıyordu. 17

Kasım 1930'da Dahiliye Vekaleti'ne verdiği bir dilekçeyle SCF'nin feshedildiğini açıklarken şöyle yazıyordu:

"Efendim,

Büyük Gazimiz Mustafa Kemal Hazretlerinin

teşvik ve tasvibiyle SCF'yi teşkil etmiştim. Kanaatimizce bu teşvik ve tasvip, teşkil edeceğim fırkanın Gazi Hazretlerine karşı siyasi mücadeleye girmesi ihtimalini hadd-i zatında bertaraf

ediyordu. Esasen bu kanaat haricinde siyasi bir teşekküle vücut vermek mesuliyetini almayı hatırıma getirmemiştim.

Halbuki tahakkuk edecek şekle nazaran fırkamız atiyen Gazi Hazretleriyle siyasi sahada karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalabileceği anlaşılmıştır. Bu vaziyette kalacak siyasi bir teşekkülün mevcudiyetinin fırka müessisi

sıfatıyla muhafaza ve idameyi muhal buluyorum. Bu sebeple SCF'nin feshine karar verdim. Bu karar fırka teşkilatına tebliğ edilmiştir.

Keyfiyeti arz ederim efendim."

Böylece SCF deneyimi de ancak üç ay dayanabilirken SCF'nin ideologu Ahmet Ağaoğlu'na göre bu fesih dilekçesi bile Mustafa Kemal ve İsmet Paşa ile birlikte hazırlanmıştı.

Dönemin sol gazetelerinden Hür Adam'ın 4. Sayısında Abidin imzasıyla çıkan bir karikatürün lejandında "Yeni fırkalar doğuyormuş" diye yazarken, İsmet Paşa kafalı, Halk Fırkasını temsil eden hamile bir kadına bir köylü ağa şöyle diyordu:

"Kız bu ne hal? Daha yeni çocuk düşürdün! Sonra bunu da babası tanımazsa ne yaparız?"

Halk Fırkası'nın daha sonra, 1946'da doğurduğu Demokrat Parti'nin 1960'da bir darbeyle iktidardan düşürüldüğü ve Menderes ve

arkadaşlarının idam edildiği dikkate alınacak olursa, köylü ağanın korktuğu başına gelmiş sayılmaz mı?

Biraz gecikerek de olsa, babası çocuğunu yine tanımayacaktı!

İHTİLAL EVLATLARINI YEMEDEN DURAMAZ!

14'lerin Tasfiyesi

13 Kasım 1960, Ankara

On yıldır, 14 Mayıs 1950'den beri iktidarda

bulunan Demokrat Parti'yi 27 Mayıs 1960'da devirerek iktidara el koyan darbe ordu içinde daha çok alt kademe subaylarına dayanan bir cuntanın eseriydi.

Daha sonraki 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980'de olduğu gibi "emir-komuta zinciri içinde" gerçekleşmeyen bu hareket, sadece iktidar partisine karşı değil ama aynı zamanda onunla işbirliği içinde olan ordunun yüksek komuta kademesine karşı da sert davranacak ve daha ilk adımdan itibaren Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun ve kimi generalleri de gözaltına alarak işe başlayacaktı.

27 Mayıs hareketinin ve daha sonra iktidarı kullanan Milli Birlik Komitesi (MBK)'nin başına getirilen eski Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel, "başımızda yüksek rütbeli bir subay olsun" diye adeta zorla, arayarak bulunmuştu. Ama ihtilal yasasının kendine özgü bir diyalektiği vardı ve neredeyse rica minnet hareketin başına getirilen Cemal Gürsel ve arkadaşları 27

Mayıs'ın asıl aktörlerini ilk fırsatta tasfiye edeceklerdi.

38 kişiden meydana gelen MBK'ya birçoğu yüzbaşı, binbaşı rütbesindeki genç subayların damgasını vurması bir siyasal ve toplumsal hareket olarak 27

Mayıs'ın sahip olduğu özellikleri de açığa vuruyordu ama bu unsurların iktidar mevkilerinde kalmalarına da beş buçuk aydan fazla tahammül edilemeyecekti.

Aslında 27 Mayıs'ın arka planında yer alan siyasal-toplumsal süreci belirleyen Türkiye'de gelişmekte olan kapitalizmin harekete geçirdiği dinamiklerdi. On yılı bulan DP iktidarı döneminde kapitalizmin hızla gelişmesi için önemli adımlar atılmış ve bir sermaye birikimi gerçekleştirilmişti.

İç pazarın gelişmesi ve sermayenin dolaşımı için gereken alt yapı yatırımlarının gerçekleştirildiği bu süreç aynı zamanda bir önceki dönemin nispeten içe kapalı toplum yapısında varolan

değer yargılarını ve statüleri de hızla değişmeye zorlarken "orta sınıf tanımını ve bunun içinde yer alan toplumsal kesimleri de farklılaştırıyordu.

Tek parti döneminin anlayışı ve politikaları çerçevesinde şekillenen hemen ne varsa artık geride kalıyor, ülkede varolan kapitalist ilişkilerin yayılmasıyla egemenliğini ilan eden yeni dönem geçmişten farklı "yükselen değerler" ortaya çıkarıyordu. Bu bağlamda subayların, ordu mensuplarının da dahil olduğu memurlar artık eskisi gibi toplumsal yaşamın önemli aktörleri olamayacaklardı.

Yoğun iç göçün sayılarını artırdığı ve büyüttüğü kasaba irisi kentlerdeki yaşam, tüccarları, ithalatçıları, montaj sanayinin bir ucuna tutunmuş kalbur üstü işadamlarını, zengin çiftçileri öne çıkarıyordu.

Böylesi bir iktisadi-toplumsal sürecin ordunun alt kademelerinde tepkilere yol açması doğaldı. Bu sosyo-psikolojik tepkilerin yanı sıra, fonda her zaman bir tür

"Atatürkçülük" ideolojisi bulunmak kaydıyla ve bunun tarihsel ve ulusal meşruiyetinden yararlanarak, kendisini her zaman "memleketin asli sahibi"

olarak gören ordunun içinden DP iktidarının temsil ettiği bir tür geç kalmış

"vahşi kapitalizme" karşı şiddetli bir muhalefet patlak verecek ve sonuçta 27

Mayısa kadar gidilecekti.

Ancak bu hareketin içinde bulunanların, cuntalar

örgütleyip, kelleyi koltuğa alanların ideolojik ve siyasal formasyonu ne pek ciddiye alınır düzeydedir, ne de belirli bir homojenlik ve netlik taşımaktadır. Bir önceki dönemde ağırlığı hissedilen "devletçi" politikaların esin kaynağı olduğu kimi görüşler veya düpedüz bu politikaların tekrarı niteliğindeki önerilerden ileri giden fazla bir şey yoktur.

Ama sonuçta 27 Mayıs, baskıcı bir rejime karşı bir tür "hürriyet mücadelesi"

olarak da kendisini tanımlayacaktır. Asıl olarak alt kesimlerin damgasını vurduğu ve onların kimi özlemlerini yansıttığı ölçüde de ortaya çıkardığı Anayasa ve seçim yasası gibi kimi hukuki-siyasi düzenlemeler daha demokratik ve özgürlükçü bir eksende şekillenebilmiştir.

Tüm bunlardan sistem gereken dersleri alacak ve daha sonraki on yıl içinde geliştireceği önlemlerle ordu içinde bir daha böylesi bir hareketin gelişmesine olanak tanımayacaktır. OYAK başta olmak üzere, ordu mensuplarının sistemle daha iyi bütünleşen bir yapıya

bürünmelerini sağlayan iktisadi ve kurumsal önlemler alınırken, subaylar da devletin diğer görevlilerine oranla görece daha ayrıcalıklı bir konuma zamanla kavuşacaklardır.

Nitekim 12 Mart 1971'deki müdahale öncesinde gerçekleştirilen 9 Mart tasfiyesi bu bağlamdaki son kalıntıların da temizlenmesidir. Daha sonraki dönemlerde artık ordu içinde gerçekleştirilen örgütlenmeler ideolojik çizgisi net olan sistem dışı örgütlenmelerdir ve bunlar da açığa çıktığı ölçüde kesin bir şekilde ayıklanıp, kazınacaklardır.

Ama bunlar daha sonrasının olgularıdır. 1950'li yıllar henüz bu adımların atılmadığı, bir anlamda "bakir" ve "masum" bir dönemdir ve darbeyi gerçekleştiren kadrolar da hem kendilerini örgütlemekte, hem de toplumsal karşılık bulmakta şanslı olacaklardır.

Ankara ve İstanbul radyolarının ele geçirilerek bir bildirinin okunmasıyla iktidara el konulabildiği bu dönemde 27 Mayıs öncesinde oluşan cuntalar hiç kan dökmeden amaçlarına

ulaşacaklar ve ilk aşamada 38 kişiden oluşan bir iktidar organı ile ülkeyi yönetmeye başlayacaklardır. NATO'ya ve CENTO'ya bağlı olduklarını daha ilk andan ilan etmeleri kendileri açısından akıllıca olacak ve dış

dünyadan büyük bir tepkiyi üzerlerine çekmeyeceklerdir.

Ancak esas önemlisi bundan sonrasında, iktidarı aldıktan sonra ne yapılacağıdır.

Böylece kısa sürede MBK içinde ayrılıklar baş gösterir; devlet ve hükümet başkanı ve Milli Savunma Bakanı olarak neredeyse her türlü yetki kendisine tevdi edilen Cemal Gürsel ve arkadaşları DP iktidarının sorumlularının yargılanmasının yanı sıra yeni bir Anayasa ve seçim yasası yapılarak makul bir süre içinde çekilmeyi savunmaktadır.

Bütün bu siyasal sürecin en örgütlü gücü CHP'nin lideri İsmet İnönü de bu görüştedir ve tarihsel kişiliğiyle tüm ağırlığını bu doğrultuda kullanmaktadır.

Ama MBK üyelerinin bazıları iktidarın kısa sürede sivillere bırakılmasına taraftar değildir.

Sivil siyaset alanına ve politikacılara derin bir güvensizlik duyarken, ne olduğu pek de belli olmayan militarist ve devletçi görüşlerinin ülkenin hızla kalkınması ve ilerlemesi için pek gerekli olduğuna inanan bir grup MBK üyesi subay, belirli bir tarih telaffuz etmemekte ama en azından uzunca bir süre ülke yönetimini ellerinde tutmak istemektedirler.

İçlerinde Alparslan Türkeş gibi faşist unsurlar

olduğu gibi, bir tür "üçüncü dünya solculuğu" olarak tanımlanabilecek görüşlere sahip olanlar da vardır. Ve aslında bu kadar farklı görüşleri olanların birlikte ülkeyi yönetmeleri de mümkün değildir. Ama öne çıkan ayrım ve çatışma noktası askeri yönetimin devam edip etmemesi olunca, 13 Kasım 1960 günü sabaha karşı isimleri daha önceden belirlenen 14 MBK üyesi evlerinden toparlanarak ordudan emekli edileceklerdir. Ardından yurtdışında bir takım uyduruk görevlere atanma görüntüsü altında sürgüne gönderileceklerdir.

İhtilal evlatlarını yemeden duramazdı! İktidarın silahlı ayaklanmayla el değiştirdiği 27 Mayıs da bunun dışında kalmayacak ve ihtilal yasasının diyalektiği yine hükmünü icra edecekti. Düzenin yeniden geri gelmesini savunanlar çeşitli görüşlerdeki "aşırıları" tasfiye edip, duruma egemen olacaklardı.

AH, ŞU RADYO OLMASAYDI!

İhtilal Yapmadan Duramayan Albay

22 Şubat 1962 - 21 Mayıs 1963, Ankara

27 Mayıs 1960 darbesini gerçekleştiren cuntanın ilk örgütleyicilerinden olan Kurmay Albay Talat Aydemir tam bu tarihte Kore'deki Türk birliğinde görevli olduğu için fazla ön plana çıkamamış dolayısıyla Milli Birlik Komitesi (MBK) içinde yer alamamıştı. Ancak MBK üyelerinin birçoğu yakın arkadaşıydı ve darbeden üç ay kadar sonra Türkiye'ye döndüğünde Ankara'daki Harp Okulu Komutanlığı'na atanarak kritik bir göreve getirilmişti.

Harbiydiler cunta içi iktidar mücadelelerinde ve yeni darbe girişimlerinde son derece önemli bir güçtüler. Böylesi bir kritik mevziyi elinde bulunduran Aydemir, bu güce dayanarak daha sonra iki kez darbe yapmaya kalkışacak ancak ikisinde de başarılı olamayacaktı.

22 Şubat 1962'deki ilk girişiminde affedilen ve emekliye sevk edilen Aydemir, 21

Mayıs 1963'te ikinci bir kez daha darbe yapmaya kalkışacak yine başarılı olamayınca yargılanarak idam edilecekti. İhtilal yapmadan duramayan albay en sonunda darağacında can verecekti.

Kendisini "Kemalist" olarak tanımlayan Talat Aydemir'in siyasi görüşleri o yılların dünyasında Türkiye gibi ülkelerde yaygınca görülen "üçüncü dünya solculuğu"na yakındır. İttihat ve Terakki'ye kadar uzatılabilecek bir askeri-siyasi geleneğin 1960'lı yıllarda ortaya çıkan bir karikatürü gibidir.

Darbe yapmaya kalkıştıklarında askeri harekat

sırasında belirledikleri parolanın

"Halaskar", işaretinin ise "Fedailer" olması bu hırslı albay ve arkadaşlarının tarihsel bağlantıları ve siyasi tutumları konusunda bir fikir verebilir. Memleketi kurtarmak için son derece azimlidirler ve kötü politikacıları kovalayarak kendileri iktidar olurlarsa çok iyi işler yapacaklardır! Gerçekten siyasi programları da, felsefeleri de bundan ibarettir!

Tabii ki bu kadroyu harekete geçiren siyasal ve toplumsal bir arka plan vardır, ama onların anlayamadığı ve anlamak için hiç uğraşmayacakları da tam bu sınıfsal temeldir. 27 Mayıs'ın nasıl olduğunu ve ne kadar kolay gerçekleştiğini bildiklerine inandıkları için kendi girişimlerinin de başarılı olacağına emindirler.

Aslında sahip oldukları silahlı kuvvet ve örgütlenme itibariyle iktidarı ele almaları mümkündür de, ama bunu yapmış olsalar bile sonrasında bir şansları, yaptıkları işin toplumsal bir karşılığı yoktur, olmayacaktır.

Zaten onları başarısızlığa mahkum eden ve sonuçta idam sehpasına götüren de bu toplumsal gerçeklikten başka bir şey değildir. 27 Mayıs'tan sonra MBK içinde duruma egemen olabilseler, belki bir süre için Türkiye'yi bir tür "üçüncü dünya solculuğu" çerçevesinde yönetmeyi deneyebilirlerdi. Ama o dönemin Soğuk Savaş

koşullarında Türkiye gibi bir ülkede buna ne kadar izin verilebileceği de ayrı bir konudur.

27 Mayıs darbesi Demokrat Parti iktidarını tasfiye ettikten sonra yeni bir Anayasa ve seçim yasası çerçevesindeki düzenlemelerle rejimi yeniden

oluşturmaya yöneldiğinde aslında hareketin içinde de ayrılıklar baş göstermeye başlayacaktı.

13 Kasım 1960'da MBK'dan 14 kişinin tasfiyesi ile orduda faaliyet halindeki cuntalar içinde ayrılıklar ve mücadele sona ermiş olmuyordu. Nitekim 14'lerin tasfiyesine onay veren Aydemir başta olmak üzere, birçok etkili subay ve çeşitli cuntalar düzenin geri dönüş hazırlıklarından memnun değildi ve 27 Mayıs'ın boşuna yapılmış olduğunu düşünmeye başlamışlardı. "Bu çocuk sakat doğdu!"

sözleri adeta bir parola gibi ağızdan ağıza yayılıyor ve ordu içinde yeni ilişkiler ve örgütlenmeler uç veriyordu.

Sonuçta MBK'ya da alternatif niteliğinde veya onun üzerinde baskı kurmak amacıyla "Silahlı Kuvvetler Birliği" (SKB) adı altında yeni bir cunta oluştu. Bazı MBK üyelerinin de içinde yer aldığı bu cunta olan-bitenden memnun değildi ve Cemal Gürsel-İsmet İnönü ikilisinin denetiminde ilerleyen sürece ve bu ikilinin emrinde hareket eden Genelkurmay Başkanı

Orgeneral Cevdet Sunay'a karşıydılar.

Seçimlerin yapıldığı 15 Ekim 1961'den bir hafta sonra, 21 Ekim 1961'de İstanbul'da Harp Akademilerinde toplanan SKB yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmadan önce müdahale etmeye ve "İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli temsilcilerine tevdi etmeye" karar verdi. Ve bu kararın uygulanmasını

"hiçbir şekilde 25 Ekim sonrasına tehir etmemeye" yemin etti.

Ancak gelişmeleri izleyen ordunun yüksek kademesi duruma el koyacak ve 23

Ekim'de yapılan bir toplantı ile SKB'nin harekete geçmesini engelleyeceklerdi.

Bununla birlikte cuntalar ve arkalarındaki güçler olduğu gibi duruyordu. Bazı subayların, özellikle de generallerin harekete geçmemeleri konusunda ikna edilmiş olmaları darbe girişiminin ertelenmesini sağlamaktan öte bir şey değildi.

Nitekim Meclis açılmış ve İnönü'nün başkanlığında bir koalisyon kurulmuş

olmasına karşın ordu içindeki durumda önemli bir değişiklik yoktu ve bütün gelişmeler yeni bir darbeye doğru ilerliyordu. Meclisteki partilerin bir araya gelerek 27 Mayıs'a sahip çıkan ve parlamenter düzeni savunan açıklamalar yapmaları da darbe hazırlıkları içindeki cuntalar açısından bir şey ifade etmiyor, caydırıcı bir etki yaratmıyordu.

SKB 9 Şubat 1962'de tekrar bir protokol imzalayarak müdahale konusundaki kararlılığını ifade edecek, ancak ordunun yüksek komuta kademesi de yeniden inisiyatif üstlenecek ve 18 Şubat'ta yapılan geniş katılımlı bir toplantıyla SKB'nin yönetime el koymasını bir kez daha engelleyecektir.

Darbeyi ordunun hiyerarşik düzeni içinde, emir-komuta zincirine uygun olarak yapmak için uğraşan SKB cuntasında Talat Aydemir ve arkadaşları ikinci kez yarı yolda bırakılınca artık kendi başlarına harekete geçmeye karar

verecekler ve 21 Şubat'ı 22 Şubat'a bağlayan gece düğmeye basacaklardır.

Aydemir ve arkadaşlarının hareketlerini yakından izleyen hükümet ve Genel Kurmay darbecilerin önde gelenlerini tutuklamaya karar verince, başta Harp Okulu olmak üzere Ankara'daki çeşitli birliklere alarm verilerek harekat başlatılmış oldu. Aslında Ankara'daki askeri birlikler açısından Talat Aydemir

daha güçlüydü. Ankara çevresinden gelen birlikler bile emrine giriyorlardı. Ve en önemlisi Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı da darbecilerin safına geçmişti.

Alay komutanını enterne eden Binbaşı Fethi Gürcan Çankaya Köşkü'nde toplantı halinde bulunan Başbakan İsmet İnönü ve kuvvet komutanlarını tutuklamak için Harp Okulu'nda bulunan Talat Aydemir'e telefon edecek, ancak ihtilalci albay buna karşı çıkacaktı. O andan itibaren de "ihtilal" tuhaf bir oyuna dönüşecek ve bir anlamı kalmayacaktı. "İhtilalle oyun oynanmaz" sözü Aydemir'in de kaderini belirleyecek ve eline geçen fırsatı kullanmayan albay hükümetle pazarlık yaparak eylemini durduracaktı.

Başbakan İsmet İnönü kan dökülmemiş olduğu gerekçesiyle 22 Şubat olayına karışanlara ceza verilmeyeceğine yazılı olarak söz verecek ve böylece bir darbe girişimi daha bastırılmış olacaktı. Askeri açıdan duruma egemen olmalarına rağmen darbeciler kalkıştıkları işin mantığına uygun davranmaya cesaret edememiş ve sonuna kadar gidememişlerdi.

Olay bastırıldıktan sonra inisiyatifi ele alan hükümet verilen sözlere rağmen Talat Aydemir ve üç albayı birkaç günlüğüne gözaltına alacak

ve ardından da emekliye sevk edecekti. Daha sonraki emekli işlemleriyle birlikte 22 Şubat olayına karışan 69 subay ve 4 astsubayın orduyla ilişkisi kesilecekti.

Oysa bazı generaller de dahil olmak üzere, SKB ile ilişkide olan ve darbe girişiminde yer almaya söz veren subay sayısı çok daha fazlaydı ama önemli bir bölümü son anda taraf değiştirmiş veya ortada gözükmemişti. İstanbul grubu ise hiç harekete geçmemişti.

Kendilerine verilen sözlerin tutulmadığını ve aldatıldıklarını gören Talat Aydemir emekliye sevk edildiği gün evine geldiğinde eşine şöyle diyordu: "Şadan, ilk önce şu şerefli elbisemi çıkarayım. Bu iş bitmedi, bir gün gelecek muvaffak olacağım. Üzülme, istesem en kısa zamanda hallederim."

Gerçekten de iş bitmemişti. Aydemir cuntası daha da bir hırsla yeni bir darbeye hazırlanmaya başladı. Bu arada yurtdışına sürgüne gönderilen 14'ler de yavaş

yavaş dönüyor ve onlarla da ilişkiler kuruluyordu. Ancak 14'ler durumu daha iyi kavramışlar, darbe yolundan yürümenin mümkün olmadığını, bir siyasi partiyle iktidar mücadelesi vermek gerektiğini düşünmeye başlamışlardı.

Aslında bu konuda da aralarında bir fikir birliği yoktu ve ancak Alpaslan Türkeş

bu doğrultuda ilerlemeyi başaracak, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ni ele geçirerek bu partiyi MHP'ye dönüştürecekti.

Böylece ordu içinde yeniden hız kazanan örgütlenme yine daha çok alt kademelerde taraftar bularak yayılmaya başladı. Bu arada Talat Aydemir 22

Şubat konusunda verdiği bir demeç nedeniyle Temmuz 1962'de dokuz günlüğüne tutuklanarak serbest bırakılacak ama bu olay Harbiydiler ve genç subaylar üzerindeki etkisini artırmaktan başka bir sonuç getirmeyecekti. Oturduğu evin önünden gruplar halinde geçen Harbiydiler

balkona çıkan emekli albayı selamlayarak gösteri yapıyorlardı.

1963 yılı başından itibaren "27 Mayıs'ı devam ettirmeye" kararlı cuntalar ve subaylar arasındaki görüşmeler sıklaşmaya başladı. "Lale Apartmanı Toplantısı", "Söğütözü Toplantısı", "Dikmen Toplantısı" gibi toplantılarla saflar

ve görüşler netleşiyor, harekat tarzları belirleniyordu. "Herkes benim liderliğimi kabul etsin" diyen Türkeş başta olmak üzere 14'lerle Aydemir cuntasının yolları ayrılacaktı.

Mayıs ayında yeniden darbe yapmaya karar

veren ihtiraslı albay ve arkadaşları da hükümet ve ordu tarafından adım adım izleniyordu. Ama yine de başta Ankara olmak üzere bazı önemli askeri birliklerde örgütlenmişlerdi. Ordu içindeki tepki Erzurum'da genç subayların Başbakan İnönü'ye arkalarını dönerek yaptıkları protesto ile kendisini ortaya koymuştu.

Bu huzursuzluğu arkasına alan Talat Aydemir ve arkadaşları 20 Mayıs'ı 21

Mayıs'a bağlayan gece bir kez daha harekete geçeceklerdi. Yine ayaklanmanın karargahı ve asıl gücü Harp Okulu idi ve başta tank taburu olmak üzere Ankara'daki kimi birlikler de harekete destek veriyorlardı. Aydemir de dahil olmak üzere emekliye sevk edilmiş 22 Şubatçılar üniformalarını giyerek Harp Okulu'nda toplandılar ve harekete geçtiler.

İlk hedef Ankara radyosu idi, hazırlanan ihtilal bildirisi saat tam 24'de radyodan okunmaya başladığında "Tamam, bu kez başardık" diye darbeciler birbirlerine sarılacaklardı. Ancak durumu yakından izleyen hükümet ve ordunun

yüksek komuta kademesi bu kez daha hazırlıklı ve hatta darbenin yapılacağından haberliydi. Daha sonraki mahkeme sürecinde kendisinin de itiraf ettiği gibi Alpaslan Türkeş, Aydemir ve arkadaşlarını ihbar etmişti.

Kısa bir süre sonra Ankara radyosu el değiştirecek ve 28. Tümen Kurmay Başkanı Yarbay Ali Elverdi, hükümetin duruma egemen olduğunu, ordunun da hükümetin emrinde olduğunu ve biraz önce okunan bildirinin üç-beş çapulcunun ve maceracının bir girişimi olduğunu belirten bir konuşma yapacaktı. Aydemir ve arkadaşları şaşkınlık içindeydiler.

Radyo marşlar çalıyor ve zaman zaman Ali Elverdi konuşuyordu. Hemen Ankara radyosuna bir grup Harbiyeli gönderildi ve Ali Elverdi tutuklanarak Harp Okulu'na getirildi. Harbiyelilerin öldürmeye kalkıştıkları Elverdi'nin hayatını Aydemir kurtaracaktı.

Radyo tekrar darbecilerin eline geçmiş, "Büyük Türk Milletine", "Türk Silahlı Kuvvetleri İhtilal Genel Karargahı" adına Talat Aydemir imzalı

bildiriler okunuyor, "Büyük Türk Milleti, hiçbir şahıs, zümre ve parti adına hareket etmeyen yalnız milletine karşı borçlu olduğu vazifesini yapan senin Silahlı Kuvvetlerinin zaman zaman yayınlayacağı bildirileri tam bir vakar, huzur ve güvenlik içinde bekle, halaskar fedailerin yalnız ve daima senin emrinde ve hizmetindedir" deniyordu.

Ama hükümet kuvvetleri duruma bir kez daha teknik olarak müdahale ettiler ve Ankara radyosunun yayınını keserek, susturdular. Ardından hava kuvvetlerinin bulunduğu Etimesgut'tan yayın başladı. Bu kez konuşan Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'dı. Sunay şöyle diyordu: "Türk Silahlı Kuvvetleri hükümetin emrindedir. Kara, deniz, hava ve jandarma komutanlıkları hükümeti desteklemektedir. Talat'ın 3-5 adamı hüsrana uğrayacaktır. Maceraperestler muvaffak olamayacaklardır ve cezalarını göreceklerdir. Bunlar toplanmaktadırlar."

———————————————————————————

Genelkurmay Başkanının bu konuşmasıyla birlikte hükümet yavaş yavaş

duruma egemen olacaktı. Ordunun hiyerarşisi içinde bir harekete yatkın olan birlikler yüksek komuta kademesinin tavrını öğrenince çözülmeye başlayacaklardı. Oysa Sunay'ın konuşmasına kadar hükümetin emrinde doğru dürüst bir askeri birlik yoktu. Hükümet savaşı radyo ile kazanıyordu.

Daha sonraki anılarında Talat Aydemir de bu durumu kabullenecek ve şöyle yazacaktı: "Sunay'ın konuşmasından itibaren subaylarda, kıta kumandanlarında bir çözülme başladı. Halbuki karşımızda hiçbir kıta yoktu. Subaylar

tankları, bölükleri bırakıp kaçmasaydı hiçbir şey olmayacaktı. Tek bir radyonun bu kadar tesirli bir silah olduğunu o zaman anladım. Mağlubiyetimizin tek sebebi radyodur."

Bu arada Ankara'da meydana gelen bazı küçük çatışmalarda ölenler ve yaralananlar olacak, Ankara'nın üzerinde iki tarafın da jetleri uçarak karşı tarafın bilinen mevzilerine makineli tüfek ateşi bile yapacaktı. Bu kez kan da dökülmüş, 22 Şubat'tan daha kararlı davranılmış ama yine başarılı olunamamıştı.

Sabah Harp Okulu'ndan ayrılan Talat Aydemir ailesinin kalmakta olduğu bir arkadaşının evine giderek vedalaşacak ve daha sonra subaylara değil polise teslim olacaktı. Silah arkadaşlarına teslim olursa kendisini hemen öldüreceklerine inanıyordu.

Bir yıl kadar süren mahkeme sonucunda ihtilal yapamadan duramayan ama bir türlü de başaramayan emekli albay ve üç arkadaşı idama mahkum edilirken, diğer yüzlerce subay ve Harp Okulu öğrencisi de çeşitli cezalara çarptırılacak

ve ordudan atılacaklardı.

TBMM Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın cezalarını onaylarken diğer iki idam hükümlüsünün cezasını müebbede çevirdi. Gürcan 27 Haziran 1964'de idam edilirken, avukatının son anda yaptığı bir itiraz nedeniyle infazı bir hafta geciken Aydemir ise 5 Temmuz 1964'de hırsının ve aynı zamanda ideallerinin bedelini canıyla ödeyecekti.

27 Mayıs da dahil olduğunda ihtilalle üç kez oynamıştı; ilkinde Türkiye'de olmadığı için elde edilen başarıdan payını alamamış, ikincisinde başarısız olmasına rağmen arkasındaki güçler dolayısıyla kellesini kurtarmış, ama üçüncüsünde baş koyduğu yolda başını vermişti.

İhtilal, kendisiyle bu kadar çok oynanmayacak kadar ciddi ve tehlikeli bir işti. Ve bir ihtilal, ancak toplumsal ve siyasal açıdan "şartlar tamam olunca"

gerçekleşebilirdi!

Talat Aydemir ve arkadaşları ise tam da bu "şartlardan" habersizdiler!

____

____
____

BAŞKANI OLDUĞU ÜÇ PARTİ DE KAPATILDI

Erbakan'ın Azmine Şapka Çıkarılır

1971-1998, Ankara

Cumhuriyetin kuruluşundan üç yıl sonra, 29 Ekim 1926'da doğan Necmettin Erbakan, yaşı kemale erip de politikaya başladığında cumhuriyetin canını az sıkmadı. Kuruluşundan

itibaren kendisine başlıca üç düşman belirleyen cumhuriyet, "komünizme, bölücülüğe ve şeriata" karşı bitmez tükenmez mücadeleler içinde şekillendi, gelişti, olgunlaştı.

"Ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün" olan cumhuriyet sık sık "milli birlik ve beraberliğe en muhtaç olduğu günler" yaşamak zorunda kaldı ve özellikle bu günlerde kabak bu düşmanların başına patladı.

70'li yıllar geldiğinde şeriat tehlikesi ile Erbakan'ın adı birbirinden ayrılmaz hale geldi. İTÜ Makine Fakültesi'nden 1948'de mezun olan Erbakan aynı yıl Makine Fakültesi Motorlar Kürsüsü'nde asistan olarak göreve başladı.

1951'de Almanya'ya gönderilerek Aachen Teknik Üniversitesi'nde bilimsel çalışmalar yapan Erbakan'ın "milliyetçi-mukaddesatçı" görüşleri burada Alman ordusu için araştırmalar yapmasına engel olmamıştı. DVL Araştırma Merkezi'nde Prof. Schimit ile birlikte çalışan Erbakan doktorasını da burada verdi.

Daha sonra Almanya'nın en büyük motor fabrikası Deutz Motor Fabrikalarında Alman Leopar tanklarının daha az yakıt tüketmesiyle ilgili çalışmalar da yapan Erbakan 1953 yılında doçentlik sınavını vermek üzere Türkiye'ye dönüş yaptı.

Ama 27 yaşında doçent olduktan sonra davet üzerine tekrar altı ay Alman ordusu için çalışmak üzere Almanya'ya döndü.

Daha sonra çalışmalarını İTÜ'de sürdüren Erbakan 1956 yılında Türkiye'de ilk yerli motoru üretmek üzere 200 ortaklı Gümüş Motor AŞ'yi kurdu.

Orta yaşa gelmiş her başarılı Türk erkeği gibi siyaseti düşünmeye başlayan Erbakan 1969'da Odalar Birliği Başkanı olunca "siyaset yoluyla memlekete hizmet" etmenin de yolunun açıldığını sanıyordu. Ancak bu hiç de öyle düz bir yol olmayacaktı.

O dönemde, başta İTÜ'den arkadaşı Süleyman Demirel'in Adalet Partisi olmak üzere, çeşitli sağ

partilerde faaliyet gösteren, ama bu partilerin politikalarını yeterince İslami bulmayan bir grup milletvekiliyle yeni bir partinin kuruluş

hazırlıklarına girişen Erbakan bu parti 1969 seçimlerine yetişmeyince AP'den milletvekili adaylığı için başvurdu.

Ancak Demirel, üniversitede beraber namaz kıldıkları arkadaşını veto edecek ve böylece Erbakan da Konya'dan bağımsız aday olacaktı. Bazı yakın arkadaşlarının da başka illerden bağımsız olarak aday olmasıyla meydana çıkan harekete "Bağımsızlar Hareketi" adı verildi.

Bu hareketten milletvekili seçilebilen tek kişi olan Erbakan, 17 arkadaşıyla birlikte 26 Ocak 1970'de Milli Nizam Partisi'ni kurdu ve genel başkanlığına

---

getirildi. MNP'ye, kuruluşunun hemen ardından AP'li iki milletvekili daha katılınca parti TBMM'de üç milletvekili ile temsil edilmeye başlandı.

Böylece parlamento ve Türkiye siyaseti "İslamcı bir parti" ile ilk kez ciddi bir şekilde karşılaşmış oluyordu. Ancak "memleketin asli sahipleri" bu karşılaşmadan hiç hoşlanmadılar. Erbakan ve şürekası herkesin gözünün içine baka baka İslam'ı politik olarak istismar ediyordu. Nitekim ertesi yıl 12 Mart darbesi olduğunda, "milli birlik ve beraberliğe en çok muhtaç olunan" günler gelmişti ve solla birlikte ilk kez kendi partisiyle parlamentoya giren İslamcı parti de kapatıldı.

Anayasa Mahkemesi'nde açılan kapatma davası 20 Mayıs 1971'de sonuçlanacak Erbakan da soluğu İsviçre'de alacaktı. İslamcı hareketin, muhafazakar eğilimdeki en büyük partinin,

AP'nin etekleri altından çıkıp, kendi kanatlarıyla uçmaya kalkıştığı bu ilk deneyimi çabuk sona ermiş görünüyordu.

Ancak Türkiye Erbakan'ı henüz fazla tanımıyordu ve onun inatçılığını ve kararlılığını bilmiyordu. Ama öğrenecekti.

Bir iddiaya göre Demirel'in gücünü kırmaya çalışan 12 Martçıların teşviki ve himayesiyle İsviçre'den dönen Erbakan'ın yakın arkadaşlarından Süleyman Arif Emre'nin başkanlığında, 11 Ekim 1972'de Milli Selamet Partisi kuruldu. İslamcı akım kendi partisiyle sistemin içinde yer almakta kararlıydı. MSP'nin 1973 genel seçimlerinde yüzde 11.8 oy ile 48 milletvekilliği kazanmasının ardından başına yeniden Necmettin Erbakan geldi.

Amblemi anahtar olan MSP gerçekten de 70'li yıllarda kurulan koalisyon hükümetlerinde "anahtar parti" oldu. Bu dönemde üç hükümette yer alan MSP

sistem açısından hep bir sıkıntı kaynağı olarak

değerlendiriliyor ancak İslamcı hareket de meşruiyet alanını ve kitlesel temelini giderek genişletiyordu. Basın her fırsatta dalga geçse, aydınlar hemen hiç ciddiye almasa da Erbakan, kendi politik üslubu ve tarzı içinde bildiği yolda yürümeye devam ediyordu.

12 Eylül 1980'de ordu bir kez daha darbe yaptığında ileri sürülen gerekçelerden biri kısa bir süre önce Konya'da MSP tarafından yapılan mitingde İstiklal Marşı söylenirken bir grubun yaptığı protestolardı. Erbakan ve arkadaşları tutuklanarak haklarında dava açıldı. Ancak üç yıl süren mahkeme sonunda beraat ettiler, ama hem diğer bütün partilerle birlikte MSP de kapatılmış, hem de Erbakan ve parti yöneticilerine siyaset yasağı getirilmişti. Böylece MNP'den sonra Erbakan ve İslamcı hareket ikinci partisinden de olmuştu.

Ama tabii ki bu hiçbir şeyin sonu demek değildi. Yeniden kollar sıvandı, yeniden yollara düşüldü. Erbakan'ın 33 arkadaşı 19 Temmuz 1983'te Ahmet Tekdal'ın Genel Başkanı olduğu Refah Partisi'ni kurdu. Memleketin neredeyse bütün

illerinin meydanlarında Kuran'dan ayetler okuyarak nutuklar atan 12 Eylül cuntası İslamcı partiyi seçimlere sokmaya niyetli değildi.

Böylece -vetolar yüzünden- RP Kasım 1983 seçimlerine katılamadı. İlk kez 25

Mart 1984 yerel seçimlerine katılan RP yüzde 4.4 oy alacaktı. Ancak komünistler ve Kürtlerin yanı sıra İslamcıların da parlamentoya girmesini engellemek isteyen cunta yüzde 10 gibi dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen bir seçim barajı koymuştu ve bu durumda RP'nin bu barajı aşması gerçekten zor görünüyordu.

1987'de yapılan referandumun ardından yasakları kalkan MSP'liler RP'ye geçti.

11 Ekim 1987'de yapılan RP 2. kongresinde Necmettin Erbakan oybirliğiyle genel başkanlığa seçildi. 29 Kasım 1987'de yapılan genel seçimlerde 2 milyona yakın oy alan RP, yüzde 7.16 oyla bir önceki seçimlere göre neredeyse oylarını ikiye katlamasına rağmen ülke çapındaki yüzde 10 barajını geçemediği için yine parlamentoya girememişti. Ama hızlı bir şekilde yükselişini sürdürüyordu.

26 Mart 1989 yerel seçimlerinde RP oy oranını yüzde 9.8'e çıkarırken Konya, Şanlıurfa, Sivas, Van ve Kahramanmaraş il belediye başkanlıklarını kazandı. 20

Ekim 1991'deki genel seçimlere Milliyetçi Çalışma Partisi ve Islahatçı Demokrasi Partisi ile ittifak yaparak giren RP yüzde 16.2 oy aldı. RP listelerinden TBMM'ye giren 62 milletvekilinden 22'si kısa süre sonra gerçek partilerine döndüler.

27 Mart 1994 yerel seçimleri ise RP için tam bir

zafer oldu. 5 milyon 340 bin 969

oyla oy oranını yüzde 19.0'a çıkaran RP, İstanbul ve Ankara başta olmak üzere 6

büyükşehir, 22 il, 92 ilçe ve 207 beldede, toplam 327 belediye başkanlığı kazandı.

24 Aralık 1995 genel seçimlerinde 6 milyona yakın seçmenin desteğiyle yüzde 21.3 oy alan RP 158 milletvekili çıkarırken artık Türkiye'nin de en büyük partisi haline gelmişti.

1969'da başlayan kavga çeyrek yüzyıl sonra amacına ulaşmış gibi görünüyor, 70'li yıllarda "Erbakan Başbakan" sloganlarına istihzayla gülümseyenler, böyle bir şey olacağına hiç ihtimal vermeyenler neredeyse kendilerine çimdik atarak, rüyada olup olmadıklarını anlamaya çalışacaklardı. İşte RP-DYP koalisyonuyla 54. Hükümet kurulmuştu ve Erbakan Başbakandı!

Ancak bütün bu gelişmeleri kendilerine çimdik atmadan da izleyenler ve artık değişen dünyada

İslamcı akımların başlıca tehdit durumuna geldiğini değerlendirenler de vardı. Yani Erbakan'ın iktidara tırmanışında bir zamanlama sorunu vardı.

70'li yıllarda uluslararası ölçekte komünizme karşı mücadele açısından İslamcı akımlara hoşgörüyle bakılıyordu, ama 90'lı yıllarda artık Belin Duvarı çökmüş ve konsept değişmişti. Nitekim "memleketin asli sahipleri" bir kez daha harekete geçti ve böylece daha sonra bizzat uygulayıcılarının da kabul ettiği nitelendirmeyle "post modern darbe" adı verilen "28 Şubat süreci" başladı.

Bir kez daha "milli birlik ve beraberlik" günleriydi ve dolayısıyla bir kez daha Erbakan'ın partisi kapatılacak ve kendisi de siyasi haklarını kullanamaz duruma gelecekti. Daha henüz iktidarda iken, Aralık 1997'de Anayasa Mahkemesi'ne RP'nin kapatılması için dava açıldı. Ve 16 Ocak 1998'de RP kapatıldı.

Erbakan ve bazı arkadaşlarına 5 yıl süreyle siyaset yasağı getirilecek ama bununla da

kalınmayarak ayrıca Erbakan için bir konuşmasından dolayı mahkumiyet verilecekti.

Yasaklı olmayan RP'liler yeni kurulan Fazilet Partisi'ne geçecekler, 18 Nisan 1999 seçimlerinde FP yüzde 15.2 oy alarak 108 milletvekili çıkaracak ama çok geçmeden bu parti için de Anayasa Mahkemesi'nde kapatma davası açılacaktı.

Motor profesörü Necmettin Erbakan'ın siyaset makinesinde anlayamadığı bir şey mi vardı? Başkanlığını yaptığı üç parti de kapatılırken, başkanlığını üstlenmeye fırsat bulamadığı dördüncüsü için de kapatma davası sürdüğüne göre ilk bakışta

---

---

bu motor profesörüne kabahat bulunabilir. Ancak biraz daha yakından bakılırsa gerçekler belki de daha farklı görünecektir.

Herhangi bir konuda yapılan denemeler ve alınan başarısız sonuçlar karşısında

"Allahın hakkı üçtür" derler. Yani üç kez deneyip yine başaramayan birinin artık vazgeçmesi gerekir. Ancak bu noktada üç kez deneyip başaramayan ve artık vazgeçmesi gerekenin kim olduğu gerçekten tartışmaya açık bir durumdur; acaba başkanlığını yaptığı üç parti de kapatılan Erbakan mı artık vazgeçmelidir, yoksa üç kez partisini kapattığı halde Erbakan'ı engelleyemeyen ve dördüncüsüyle uğraşmaya devam edenler mi?

Evet, ortada bir fiyasko var, ama bu kimin fiyaskosu?

209

MORGENERAL!

Keramet Üniformada

Mart 1973, Ankara

1960'lı yılların ikinci yarısı sol hareketin genel bir yükselişine de tanıklık ediyordu. 1965'den 1971'e kadar Adalet Partisi'nin tek başına iktidar olduğu bu yıllarda daha sonraki dönemlerde Süleyman Demirel'in her fırsatta övünerek işaret ettiği bir ekonomik kalkınma hızı (ortalama yüzde 7) ve düşük enflasyon (ortalama yüzde 5) vardı.

Bu koşullar kitleleri elindekiyle yetinmemeye,

daha fazlasını talep etmeye teşvik ediyordu. 1961 Anayasasının sağladığı demokratik hak ve özgürlükler de bu mücadelenin yasal ve meşru yollardan yürütülmesine olanak sağlıyordu.

Sosyalizmi savunan Türkiye İşçi Partisi'nin Meclis'te 15 milletvekili vardı ve böylece TBMM'de grubu bulunan partilerden birini oluşturuyordu.

Bu durum TİP'e büyük olanaklar sağlarken Meclis kürsüsünden emeğin ve solun sesi bir daha hiçbir dönemde bu kadar duyulmayacaktı. Nitekim daha sonra gerek seçim ve siyasi partiler yasası, gerekse de TBMM'nin iç tüzüğü hep bu birinci TİP döneminin tecrübeleri dikkate alınarak düzenlendi. Hatta Demirel

"Ben muhalefeti TİP'ten öğrendim" diye itirafta bulunacaktı.

Sokaklar, fabrikalar ve üniversiteler de o zamana kadarki Türkiye tarihinin en hareketli dönemini yaşıyordu. Yeni çıkan sendikalar ve toplusözleşme yasasından yararlanan işçiler

hızla örgütlenirken DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) dev adımlarla ilerliyordu.

Üniversiteler DEV-GENÇ'in karargahı durumundaydı ve sokaklar hemen her gün her çeşit miting ve yürüyüşe sahne oluyordu. Başbakan Demirel, "Sokaklar yürümekle aşınmaz" diyerek durumu pek önemsemediğini göstermeye çalışıyor, belki de çaresizliğini itiraf ediyordu.

Sonuçta 12 Mart 1971'de Türk Silahlı Kuvvetleri hükümete bir muhtıra verdi.

Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın ağzından çıkan, "Sosyal uyanış

ekonomik gelişmeyi aştı" sözleri muhtıranın da gerekçesini oluşturuyordu.

Hükümet istifa edecek ve yerine partiler üstü bir "reform hükümeti" kurulacak ve topluma "fazla bol ve lüks" gelen Anayasada önemli değişiklikler yapılacaktı.

Yoksa ordu ülkenin yönetimini doğrudan üstlenecekti. Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının imzasını taşıyan bu muhtıra 12 Mart 1971 günü TRT'nin öğlen 13.00 haberlerinde okunduğunda hemen istifa eden Demirel,

"şapkasını alıp, gitti."

Daha sonraları kendisini savunurken, o kendine özgü üslubuyla "Ne yapacaktım yani, benim kendime ait başka bir ordum mu vardı, komutanlara neyle karşı koyabilirdim" diyecekti. Bir kenara çekilerek hamle sırasının kendisine gelmesini bekleyecek, belki de köylülükten gelme bir sabır ile "Keser döner, sap döner, gün olur, devran döner" diye düşünüyordu.

____

14 Ekim 1973 tarihinde yapılan genel seçimlere kadar iki buçuk yılı aşkın bir süre Türkiye, adına "ara rejim" denilen ve esas olarak solun ve işçi hareketinin bastırılmasını hedefleyen bir "beyaz terör" dönemi yaşadı.

TİP kapatılarak yöneticileri tutuklandı, aydınlar üzerinde geniş bir baskı kurulurken adı solcuya çıkmış hemen herkes terörden nasibini aldı. Mümtaz Soysal'dan Uğur Mumcu ve Altan Öymen'e kadar çok sayıda kişi uydurma iddialarla tutuklanarak uzun süre hapishanelerde kaldı. Mahir Cayan ve arkadaşları Kızıldere'de öldürülürken

Deniz Gezmiş ve arkadaşları da idam edildiler. Anayasanın tanıdığı kimi demokratik haklar büyük ölçüde budandı. Ve tüm bunların ardından artık "ara rejim" normalleşmeye doğru giderken ordu yine pek rahat değildi. Tüm bu yapılanlara sahip çıkacak ve denetimi bir yerde

elde tutacak bir güvence arıyordu. Mart 1973'te yapılması gereken Cumhurbaşkanlığı seçimleri bunun için uygun bir fırsat gibi görünüyordu. Cevdet Sunay'ın görev süresi 28 Mart 1973'te sona eriyordu.

Bu arada Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç emekli olmuş, yerine Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler geçmişti. Yeni Genelkurmay Başkanı Sunay'ın yerine Cumhurbaşkanı seçilirse 12 Martçılar Çankaya Köşkü'ne çıkmış

olacaklar ve oradan durumu kontrolleri altında tutabileceklerdi.

O dönemde cumhurbaşkanı TBMM üyeleri arasından seçildiği için uygun yol Faruk Gürler'in kontenjan senatörü olarak atanmasıydı. Genelkurmay Başkanlığı'ndan istifa eden Gürler hemen Cevdet Sunay tarafından kontenjan senatörü olarak atandı ve cumhurbaşkanlığına aday oldu. Bunun öncesinde iki büyük parti, AP ve CHP ile yapılan temaslar Gürler'e umut vermişti. Çünkü onların desteği olmadan

seçilmesi mümkün değildi.

Cumhurbaşkanlığı için TBMM'de ilk oylamanın yapılacağı gün bütün komutanlar izleyici localarında yerlerini alırken binanın etrafında da askeri birlikler gereken önlemleri almışlardı. Aslında iki büyük partinin liderleri Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit, Faruk Gürler'in cumhurbaşkanı seçilmesine hiç de sıcak bakmıyorlardı.

13 Mart 1973'de Cumhurbaşkanlığı seçimi için yapılan ilk tur oylamada Adalet Partisi, Cumhuriyet Senatosu Başkanı Tekin Arıburun'u, Demokratik Parti ise Ferruh Bozbeyli'yi aday gösterdi. İlk turun sonuçları belli olduğunda Gürler açısından da durum açıklığa kavuşmuştu; Arıburun 292 oy alırken Gürler'e ancak 175 oy çıkmıştı. Bozbeyli de 45 oyla kendi partisinin desteğini alırken adaylardan hiçbiri seçilmek için gerekli oyu sağlayamamıştı.

İkinci ve üçüncü turlarda da durum değişmeyecek, ordudan gelen baskılar bir işe yaramayacaktı. Bunun üzerine seçilemeyeceğini

anlayan Gürler adaylıktan çekildi. Ama AP ve CHP hiçbir aday üzerinde görüş birliği sağlayamadığı için seçim de kilitlenmişti.

Bu arada Anayasada değişiklik yapılarak Sunay'ın görev süresinin uzatılması düşünüldü. Bunun için gerekli Anayasa değişikliğinin Millet Meclisi'nden geçebilmesi için 300 oy gerekiyordu. Değişiklik önerisini 299 milletvekili destekleyince, öneri Millet Meclisi'nde bir oyla reddedilmiş oldu. Millet

Meclisi'nde benimsenmeyen Anayasa değişikliği önerisi, usule uygun olmamasına karşın Cumhuriyet Senatosu'nda da oylandı.

Cumhuriyet Senatosu'ndaki görüşmeler sırasında İsmet İnönü Anayasa değişikliği yoluyla Sunay'ın görev süresinin uzatılması önerisine şiddetle karşı çıktı ve sonuçta öneri Cumhuriyet Senatosu tarafından da reddedildi.

Sunay formülü işlemeyince, AP ve CHP liderleri Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan üzerinde anlaştılar. Ama Sunay, Taylan'ı kontenjan senatörlüğüne atamayı reddetti ve böylece bu yolla da cumhurbaşkanlığı seçimi krizi aşılamadı. Kriz derinleştikçe ne gibi gelişmelere yol açacağı belirsizdi ve iki büyük parti de telaşlanmaya başlamıştı.

28 Mart'ta görev süresi dolan Cevdet Sunay Çankaya Köşkü'nü vekaleten Cumhuriyet Senatosu Başkanı AP Senatörü Tekin Arıburun'a bıraktı ve tabii senatör olarak Faruk Gürler'in oturduğu Cumhuriyet Senatosu sıralarında yerini aldı.

Bunun hemen ardından Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi eski Deniz Kuvvetleri Komutanı ve

Moskova Büyükelçisi, kontenjan senatörü Fahri Korutürk'ü ortaklaşa aday gösterdiler.

Korutürk 6 Nisan 1973'te Türkiye'nin altıncı cumhurbaşkanı seçilirken cumhurbaşkanı olmak için henüz altı ayını doldurmadığı Genelkurmay Başkanlığı'ndan istifa eden Faruk Gürler de orgenerallikten "morgeneralliğe"

terfi etmiş oluyordu.

"Morgeneral" olmak çok ağırına giden Gürler, fazla yaşamadı. Söylentiye göre kahrından ölmüştü.

O gün bugündür, asıl kerametin kendilerinde değil sırtlarındaki üniformada olduğunu bilenler Gürler'den daha dikkatli ve tedbirli davranıyorlar!

____

____

212

PARDON YUNAN GEMİSİ SANMIŞTIK

Kocatepe'nin Türk Uçaklarınca Batırılması

21 Temmuz 1974, Kıbrıs Açıkları

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantörlüğünde 1960'da resmen kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti adadaki iki etnik topluluk arasındaki ilişkileri bir sisteme bağladıysa da Türkler ve Rumlar arasındaki sorunlar bir türlü sona ermiyordu.

Her iki topluluk içinde de adanın Türkiye'ye ve Yunanistan'a bağlanması için faaliyetler sürüyor, zaman zaman da saldırılar ve katliamlar meydana geliyordu.

1963, 1964 ve 1967'de kanlı olaylar cereyan etmiş ve Türkiye "soydaşlarını kurtarmak üzere"

adaya silahlı müdahalede bulunmaya bile kalkışmıştı. 1964

olaylarından sonra Başbakan İsmet İnönü Kıbrıs'a çıkartmayı ciddi ciddi düşünmüş ama hem 5 Haziran 1964'deki ünlü "Johnson Mektubu" hem de Türk ordusunun bu çapta bir amfibik harekatı yürütecek olanaklara sahip olmaması üzerine çıkartmadan vazgeçilmişti.

ABD Başkanı Johnson Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektupta, eğer çıkartma yapılırsa bir Sovyet tehdidi karşısında Nato'nun Türkiye'nin yanında yer almayacağını söylemiş ve İnönü de "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye de orada yerini alır" gibi ağır bir laf etmişti, ama olay da o noktada bitmişti. Buna rağmen Türkiye bir gövde gösterisi yapacak ve uçaklarını adanın üzerine gönderecekti.

Bu harekat sırasında 8 Ağustos 1964'de Türk pilotu Cengiz Topel'in uçağı düşecek ve pilot da hayatını kaybedecekti. 1967'deki kriz sırasında ise Yunanistan'daki Albaylar Cuntası Yunan askerlerini ve Grivas'ı adadan çekmeyi kabul

ederek geri adım atacaktı.

Ancak Yunan cuntası Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'dan kurtulmakta kararlıydı ve nitekim 1974 yazında harekete geçti. 15 Temmuz 1974'de Nikos Sampson liderliğinde bir darbeyle Makarios devrildi ve Kıbrıs'ta da Atina'daki cunta yönetimin uzantısı bir yönetim oluştu. Makarios son anda kurtularak Malta'ya kaçmıştı.

Makarios'dan Türkiye de rahatsızdı ama Sampson'un yönetiminin kabullenilmesi de mümkün değildi. Özellikle 1963 ve 1964 olaylarında Türklere yapılan saldırılarla tanınan Sampson hem uluslararası anlaşmaları çiğnemiş, hem de adadaki Türklerin can güvenliğini büyük bir tehdit altına sokmuştu.

Türkiye'de iktidarda bulunan CHP-MSP hükümeti adaya çıkartma yapmanın kaçınılmaz olduğuna karar vermişti. 1964'de-ki krizden ders çıkararak gereken önlemlerini alan Türk ordusu da adaya yapılacak bir çıkartma harekatı için gereken olanaklara artık sahipti. Sampson yönetimi uluslararası düzeyde tepkiyle

karşılanmış ve arkasında Yunanistan'ın olduğu bilindiği için Albaylar Cuntası da ağır bir baskı altına alınmıştı. Dolayısıyla koşullar Türkiye'nin adaya çıkartma yapması için hayli uygundu.

Öteden beri adada denizle bağlantısı olan bir bölgede Türk egemenliğinin oluşturulması gerektiğine inanan Türkiye'nin eline bu amacına ulaşmak için iyi

bir fırsat geçmişti. Başbakan Ecevit ve Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in yürüttüğü temaslar, bir diğer garantör devlet olan İngiltere'ye ortak askeri harekat önerileri olumlu karşılık bulmayınca 20 Temmuz 1974 sabahı Türk

birlikleri çıkartma harekatına başladı. Başbakan Ecevit "Barış Harekatı" adı verilen askeri harekatın Kıbrıs'a barış, Yunanistan'a da demokrasi getirmek üzere yapıldığını söylüyordu.

Girne bölgesine çıkartma yapan Türk birlikleri şiddetli bir direnişle karşılaştılar ancak burada bir köprü başı tutmayı da başaracaklardı. Girne'den Lefkoşa'ya doğru ilerlemek ve iki kent arasında bağlantı kurmak zorundaydılar. ABD ve diğer ülkeler Türkiye'nin askeri harekatına karşıydılar.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi hemen toplanarak ateşkes çağrısında bulundu ve sorunun barışçı yollardan çözümlenmesini istedi. Ancak Türkiye artık askeri harekatı başlatmıştı. Sampson'un darbesinin gayri meşru niteliği ve Atina'da iktidarda bir askeri cuntanın bulunması doğrusu Ankara'nın işini kolaylaştırıyordu. Girne ve Lefkoşa arasındaki bağlantıyı kurup, askeri açıdan saptanan hedeflere ulaşmadan BM'nin çağrısına uyulması düşünülmüyordu.

20 Temmuz sabahı başlayan savaş 21 Temmuz günü de bütün şiddetiyle sürerken Ankara'da savaşı yönetmekte olan Genelkurmay Karargahına gelen bir istihbarata göre Yunanistan'dan Kıbrıs'a doğru yola çıkan bir filo adaya silah ve asker götürüyordu. Baf limanı açıklarına doğru ilerlediği bildirilen bu Yunan savaş gemilerinin durdurulması gerekiyordu.

Girne limanında bulunan üç Türk muhribi, Kocatepe, Adatepe ve Mareşal Çakmak gemilerine bölgeye doğru hareket etmeleri ve bu Yunan filosunu karşılamaları emri verilirken, Türk savaş uçaklarına da aynı şekilde bölgeye intikal etmeleri ve Yunan gemilerini vurmaları bildirildi.

Ama bu arada Ankara'daki savaş karargahı çok ilginç bir şey daha saptadı. Bu Yunan gemileri Türk bayrağı çekmişti ve telsiz konuşmaları da Türkçe yapılıyordu! Karargah hemen bu durumu değerlendirdi; Yunan gemileri Türkleri şaşırtmak ve kendi gemileri sanmalarını sağlamak için Türk bayrağı çekmek ve Türkçeyi iyi bilen Yunan personelini kullanmak gibi çok kurnazca

bir savaş

hilesine başvurmuşlardı, ama Türk Genelkurmayı bu numarayı yemezdi!

Türk ve Yunan askerleri NATO'da birlikte çalıştıkları için ortak yürütülen tatbikatlarda Türk birliklerinin kullandığı dili ve kodları iyi incelemişlerdi ve görüldüğü kadarıyla gayet güzel taklit ediyorlardı.

Bu durum hemen Başbakan Ecevit'e de bildirilecekti. Çünkü yine o saatlerde ateşkes görüşmeleri de sürüyordu ve ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'la Ecevit arasında sürekli telefon görüşmesi yapılıyordu. Kissinger, Yunanistan'ın ateşkes istediğini söylüyor ve Türkiye'nin de buna olumlu yanıt vermesi için baskı yapıyordu. Yoksa savaş Kıbrıs'la sınırlı kalmayarak bir Türk-Yunan savaşına dönüşebilirdi.

Adaya çıkartma yapmış Türk birliklerinin ilk hedeflerine ulaşmadan bir ateşkese yanaşmak istemeyen Ecevit de zaman kazanmaya

çalışıyordu. Ecevit'e "Türk bayrağı çekmiş ve Türkçe konuşan" Yunan savaş gemilerinin Kıbrıs açıklarında bulunduğu bilgisi verilince Türkiye Başbakanı çok sevindi.

İşte Kissinger'in ateşkes baskısını geriletmek için eline iyi bir silah geçmişti.

Kissinger'a Yunanistan'ın ateşkes isterken samimi olmadığını artık kanıtlayabilirdi; hem ateşkesten söz ediyor, hem de asker ve cephane yüklü savaş gemilerini Kıbrıs'a gönderiyordu. Ve üstüne üstlük de bu gemilere Türk bayrağı çekip, Türkçe bilen personel yerleştirerek kötü

bir savaş hilesine başvuruyordu. Kissinger'a tüm bunları anlattığında ABD Dışişleri Bakanının söyleyebileceği bir şey kalmayacaktı.

Nitekim Başbakan Ecevit ABD Dışişleri Bakanı ile bu konuyu tam da bu çerçevede görüşecekti. Daha sonra Henry Kissinger anılarını yayımladığında o 21

Temmuz sabahı kendisiyle Ecevit arasında geçen telefon görüşmesini bütünüyle aktaracaktı.

Ecevit telefonda bazı Yunan savaş gemilerine Türkçeyi iyi bilen personelin yerleştirilip, Türk bayrağı çekildiğini ve bu gemilerin batırılacağını söyleyince Kissinger da şaşırmış, Ecevit'in sözünü ettiği bölgede Yunan savaş gemilerinin bulunduğu bilgisine sahip olmadığını söylemiş ama Ecevit'in verdiği bilgilere de kuşkuyla yaklaştığı için çok ilginç bir yanıt vermişti. Kissinger; "Evet, sayın başbakan" demişti, "Türk bayrağı taşıyan ve Türkçe konuşulan gemileri batırdığı için Türkiye'yi kimse suçlayamaz."

Kissinger'ın anılarında aktardığına göre Ecevit'le konuşmaları şöyle olmuştu: Ecevit: Yunanistan'ın ateşkes istediğinden söz ediyorsunuz ama ortada ciddi bir sorun var. Yunanistan'ın samimiyetinden ve güvenilirliğinden kuşkuluyuz.

Yuannides'in şeref sözü bir oyundan ibaret. Yuannides'in sözlerinin gerisindeki oyunu şimdi anladık. Yunan bayrağı taşıyan her gemiye ateş açabileceğimizi söyleyip ardından da gemilerine Türk bayrağı çekiyor!

Kissinger: Eh, kendi gemilerinizi batırırsanız sizi hiç kimse suçlayamaz.

Ecevit: Hayır, Dr. Kissinger, onlar bizim gemilerimiz değil. Onlar Yunan gemileri. Türk bayrağı çekmiş Yunan gemileri.

Kissinger: Evet, sayın başbakan, Türk bayrağı taşıyan ve Türkçe konuşulan gemileri batırdığı için Türkiye'yi kimse suçlayamaz.

Ecevit: Yunanlılar hile yapıyorlar. Biz NATO

müttefikiyiz ve Yunan pilotlar kodumuzu biliyorlar. Türkçe konuşuyorlar, pilotlarımızla Türkçe ve bizim kod kelimelerimizi kullanarak temas kuruyorlar. Bu durumda Yunanistan'ın sözlerine nasıl güvenebiliriz?

Kissinger: Tam olarak istediğiniz nedir? Sizin zeki bir insan olduğunuzu Harvard günlerinden biliyorum. Size saygı duyuyorum ama bu çatışma devam etmemeli.

Bu iş böyle giderse altı hafta boyunca devam edebilir.

Ecevit: Ateşkes istediklerini söylüyorlar ama ateşkesi adaya askeri yığınak yapmak için istedikleri açıkça ortaya çıktı. Yunanlılar bu yöntemlere son vermeliler.

Kissinger: Hangi yöntemlere son vermeliler?

Ecevit: Ateşkese hazır olduklarını söylüyorlar. Ama bir yandan da bize ateşkesi çiğnemekte kullanacakları hileleri de göstermiş durumdalar.

Kissinger: Bana ateşkesi kabul etmeyeceğinizi mi söylüyorsunuz?

Ecevit: Ateşkesi kabul edeceğiz.

Kissinger: Bugün mü?

Ecevit: Şu anda sorunu görüşmekle meşgulüz.

Kissinger'la bu görüşmenin ardından "Türk bayrağı çekmiş ve Türkçe konuşulan" Yunan gemilerinin batırılması için bir engel kalmamıştı. Çünkü Türkiye resmen Yunanistan'la savaş halinde değildi ama bu gemiler batırıldığında iş

bu noktaya kadar gidebilirdi. Ancak ABD Dışişleri Bakanı'nın da onayladığı gibi Yunanistan yaptığı hilenin sonuçlarına katlanacaktı!

Türk savaş uçakları üç Türk gemisinin üzerinde görüldüğünde gemidekiler bunların Türk uçakları olduğunu anladılar. Çünkü Yunan uçaklarının menzili bulundukları bölgeye kadar gelip böyle uzun uzun dolaşmalarına yetmezdi.

Uçakların saldırıya geçmeye hazırlandığını gören gemiler şaşkınlık içindeydi.

Pilotlarla temas kurmaya çalıştılar. Ama tüm çabalar beyhudeydi, Türkçe konuşmaları ve kendilerini Türk gemileri olarak tanıtmalarının bir şeyi değiştirmesi mümkün değildi. Zaten pilotlara bunun bir Yunan savaş hilesi olduğu bildirilmişti. Pilotlar kendileriyle temas kurmaya çalışan Türk gemilerinin subaylarına küfürler yağdırarak saldırıya geçtiler ve bombalarını bırakmaya başladılar.

Saldıranın Türk uçakları olduğunu bilen gemiler

ateş de edemiyor, kendilerini savunamıyorlardı. Böylece Akdeniz'in ortasında kolay bir hedef haline gelen üç Türk muhribine Türk uçakları rahat rahat bombalarını attılar. Uçakların ilk saldırısında üç Türk muhribinden Kocatepe ağır yara aldı ve hızla batmaya başladı.

Mareşal Çakmak muhribi Kocatepe'nin yanına doğru hareket ederek gemiyi terk etmekte olan personeli kurtarmak istedi. Ama bu durumu gören uçaklar döndüler ve ikinci bir kez daha saldırıya geçerek bu kez yağdırdıkları bombalarla Mareşal Çakmak muhribinde de ağır hasar meydana getirdiler.

İsabet alan Mareşal Çakmak da kendi derdine düştü, batmaktan kurtulmak için Kocatepe'den uzaklaştı ve hala çalışmaya devam eden tek kazanıyla zigzaglar çizerek Mersin sahillerine doğru çekilmeye başladı. Aynı şekilde Adatepe de yara almış ve o da bölgeyi terk etmeye çalışıyordu.

Görevlerini başarıyla tamamladığına inanan pilotların üslerine dönerken duydukları bir telsiz

anonsu gariplerine gidecekti; Baf bölgesinde Türk gemilerinin batırıldığını bildiriyordu telsiz. Ama üslerine dönene kadar ne olduğunu anlamayacaklar ancak yere indikten sonra faciayı öğrenebileceklerdi.

Adatepe ve Mareşal Çakmak muhripleri delik deşik vaziyette de olsa ancak ertesi gün Mersin'e ulaşmayı başarırken kaderine terk edilen Kocatepe muhribi Akdeniz'in sularına gömülecekti. Kocatepe mürettebatından 54 kişi hayatını kaybedecek, kurtulanlar denizde sallar üzerinde yaklaşık bir gün geçirdikten sonra tesadüfen bir İsrail balıkçı gemisi tarafından kurtarılarak İsrail'e götürüleceklerdi. Kurtulanlar arasında Kocatepe muhribinin komutanı Albay Güven Erkaya da vardı ve yıllar sonra Deniz Kuvvetleri Komutanı olacaktı.

____

____

Sonuçta ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın dediği oldu; Türk bayrağı taşıyan ve Türkçe konuşulan gemilerin Türk uçakları tarafından batırılmasından dolayı kimse Türkiye'yi suçlamadı! Zaten bir süre "devlet sırrı" olarak kalan bu facia nedeniyle Türkiye içinde de kimse kimseyi suçlamayacak, kimseden hesap sorulmayacaktı!

Türk Hava Kuvvetleri ile Türk Deniz Kuvvetleri arasında meydana gelen çarpışmada 54 denizci hayatını kaybetmiş oldu, hepsi bu!

____

____

———————————————————————————

217

EVDEKİ BULGURUN KIYMETİNİ BİLMEK GEREKİR

Çoban Sülü, Karaoğlan'a Karşı

1974, Ankara

12 Mart dönemi diye adlandırılan süreçten çıkış 14 Ekim 1973 seçimleriyle oldu.

Solun üzerinde terör estiren ve toplumsal muhalefeti baskı altına alan bu dönemin sonunda yapılan seçimler Bülent Ecevit'in liderliğindeki CHP'nin zaferiyle sonuçlandı. 1950'de başlayan çok partili sistemde CHP ilk kez bu kadar oy alarak ve seçimlerden birinci parti olarak çıkıyordu.

12 Mart döneminin baskı ve zulmü karşısında tüm toplumsal muhalefet güçleri, tüm sol hareket "demokratik bir söylem" tutturan Ecevit'in

CHP'sini destekliyordu. Dağlara taşlara yazılan "Halkçı Ecevit", "Umudumuz Ecevit",

"Karaoğlan" sloganlarının da gösterdiği gibi emekten, özgürlükten, demokrasiden yana güçler ülkede yeni bir dönemin ancak Ecevit'in CHP'sinin iktidara gelmesiyle açılabileceğini düşünüyordu.

Meydanları coşkuyla dolduran büyük kalabalıklara daha sonra adına "Ecevit mavisi" denilen mavi renkli gömleğiyle seslenen Bülent Ecevit de bu talepleri gerçekleştirmeye söz veriyor, kendisine yönelen umutları boşa çıkarmayacağını söylüyordu. Nitekim "Karaoğlan" 1973 seçimlerinden birince parti olarak çıkarken 1965 ve 1969 seçimlerinden tek başına iktidar olarak çıkan ve köylü kökeni dolayısıyla "Çoban Sülü" lakabıyla anılan Süleyman Demirel'in Adalet Partisi ancak ikinci parti olabiliyordu.

12 Mart döneminin son "partiler üstü hükümeti" olan Naim Talu hükümetinin yerine Ecevit'in liderliğinde bir hükümet kurulacaktı. Ancak bu o

kadar kolay olmadı. Büyük Millet Meclisi'nde ancak 180 milletvekili olan CHP'nin koalisyon yapabileceği bir ortağa ihtiyacı vardı. Uzun görüşmeler ve uğraşlardan sonra bu ortak Necmettin Erbakan'ın liderliğini yaptığı Milli Selamet Partisi oldu.

Solcu bir partiyle İslamcı bir partinin bu ortak hükümetini çiçeği burnunda Başbakan Bülent Ecevit "tarihsel uzlaşma" olarak nitelendiriyordu. Türkiye Cumhuriyeti'nin 38. Hükümeti olan ve Ecevit'in de ilk kez başbakanlık koltuğuna oturduğu 25 kişilik kabinede CHP'nin 18, MSP'nin ise 7 bakanı vardı.

12 Mart dönemi artık geride kalıyor ve ülkede bir bahar havası esiyordu.

Ancak işler hiç de umulduğu gibi gitmeyecekti.

12 Mart döneminin yaralarını sarmak üzere bir genel af çıkarılması ve cezaevlerine doldurulan binlerce ilerici, solcu tutuklu ve mahkumun dışarı salıverilmesi hükümetin programında yer alan ve halka söz verilen en önemli vaatlerden

biriydi. O dönemdeki Türk Ceza Kanununun ünlü anti-komünist maddeleri 141-142'inci maddeler de dahil olmak üzere siyasi nedenlerle cezaevine atılan herkes affın kapsamı içinde yer alacaktı.

Bu görüşmeler sırasında Adana Cezaevinde yatmakta olan şair Can Yücel, kendisini ziyarete gelen ve "Hadi gene iyisiniz, yakında çıkacaksınız, CHP sizi affediyor" diyen bir dostuna sinirlenmiş, "Önemli olan bu değil, önemli olan halkın CHP'yi affetmesidir, bunu anlamaya çalışın" diye yanıt vermişti.

Ancak genel af yasa tasarısı Meclis'te görüşülürken 20 MSP milletvekilli 141-142'inci maddelerin af kapsamı içine alınmasına muhalefetle birlikte karşı oy vermiş ve tam da korkulduğu gibi af gerçek amacı dışına çıkıvermişti. Sadece adli tutuklu ve hükümlüler salıverilirken hemen bütün siyasiler içeride kalmıştı.

Hükümetin istifası, koalisyonun bozulması tartışmaları patlak vermiş ancak bunlar bir sonuca ulaşmadan Anayasa Mahkemesi imdada yetişerek çıkan yasanın "eşitlik ilkesi"ne aykırı olduğunu belirterek, affın kapsamasını genişletmiş ve tüm siyasi tutuklu ve hükümlüler de yasadan yararlanır duruma gelmişlerdi. Böylece hem hükümet, hem de CHP paçayı kurtardı.

Mayıs ayında atlatılan bu krizin ardından bu hükümet ne kadar devam edebilir, Erbakan'a ne kadar katlanılabilir diye tartışırken bu kez Kıbrıs krizi patlak verdi.

Bir süredir Kıbrıs'ta varolan karışıklıklar,

Yunanistan'daki cuntanın da desteğiyle 15 Temmuz 1974'de Nikos Sampson'un Makarios'a karşı düzenlediği bir darbeyle çok kritik bir noktaya sıçradı. Kıbrıslı Türklerin can güvenliği tehlikeye girmişti ve Türkiye'den yardım istiyorlardı. Kıbrıs'la ilgili anlaşmalarda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan "garantör devlet" olarak tanımlanmıştı ve adada varolan statüko bozulduğunda müdahale etmeye hakları vardı.

Ecevit hükümeti Kıbrıs'a müdahale edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Ancak bu konuda Yunanistan'la işbirliği yapmanın olanağı yoktu, çünkü Sampson'un darbesinin arkasında Yunan cuntasının olduğu besbelliydi. İngiltere'yi birlikte müdahaleye ikna etmek için yoğun bir çabaya giren Türk hükümeti bir sonuç alamayınca Kıbrıs'a tek başına müdahale etmeye karar verdi.

20 Temmuz sabahı TRT mikrofonlarına heyecanlı bir sesle konuşan Ecevit, Türk silahlı kuvvetlerinin Kıbrıs'a çıkartma yapmakta olduğunu dünyaya açıklıyor,

"Barış Harekatı" adını verdiği bu askeri müdahalenin sadece Kıbrıs'a değil Yunanistan'a da barış ve demokrasi getireceğini ileri sürüyordu.

İki gün süren harekattan sonra Birleşmiş Milletler'in çağrısıyla 22 Temmuzda ateşkes yapıldı, ancak İsviçre'de süren görüşmelerden bir sonuç alınamayınca 15

Ağustosta Türk birlikleri ileri harekata devam ederek adanın yaklaşık üçte birini kontrolleri altına aldı.

Geride kalan çeyrek yüzyıldan bu yana Kıbrıs sorunu bir çözüme ulaşmadı ama adaya yapılan askeri müdahale ile birlikte Başbakan Ecevit de "Kıbrıs Fatihi"

oluvermişti. Yarım yüzyıl sonra ilk kez savaşa giren Türk ordusunun bir zafer daha kazandığı havası ülkeye hızla yayılmış ve bunu sağlayan Ecevit de birden

"kahraman" haline gelmişti.

Otobüslerin arkasını Ecevit'in "miğferli posterleri" süslüyordu. Daha sonra uzun yıllar boyunca Türkiye'nin başını çok ağrıtacak bu askeri harekat Ecevit'in popülaritesini çok artırmış, Başbakan Yardımcısı Erbakan iyice gölgede kalmıştı.

Af yasası tartışmaları sırasında doruğa çıkan hükümet içindeki kriz ve Erbakan'ın dayanılmaz kaprisleri olarak sunulan bir takım koalisyon içi sorunlar karşısında kamuoyunun desteğine güvenen Ecevit, Kıbrıs fatihliğini oya tahvil edebileceğini düşündü. Hükümet istifa edecek ve hızla erken seçime gidilecekti.

Erken seçimden CHP'nin tek başına iktidara geleceğinden hiç kuşkusu yoktu.

Nitekim Ecevit, Kasımda hükümetin istifasını vererek ülkeyi bir erken seçime götüreceğini umduğu süreci başlattı. Ancak evdeki hesap hiç de çarşıya uymayacak ve "Kıbrıs Fatihi" tam bir fiyaskoyla karşı karşıya kalacaktı.

Gerçekten hemen bir seçime gidilse Kıbrıs rüzgarını arkasına alan Ecevit belki de tek başına iktidar olabilirdi, ancak Çoban Sülü'nün buna izin vermeye hiç niyeti yoktu.

Önce yine bir hükümet krizi çıktı. Kontenjan Senatörü Sadi Irmak'ın başkanlığında 12 Mart döneminin "partiler üstü" hükümet modelini yansıtan, bakanların tümünün TBMM dışından veya kontenjan senatörlerinden oluştuğu bir hükümet kuruldu. Ancak güven oyu alamadı. Alamadı ama bir başka hükümet de kurulamadığı için yaklaşık dört ay ülkeyi yönetmeye devam etti.

En sonunda 31 Mart 1975'de AP lideri Süleyman

Demirel, Milli Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'ni bir araya getirerek

"Milliyetçi Cephe" adı verilen bir koalisyon hükümeti kurmayı başardı. MHP'nin de ilk kez iki bakanla yer aldığı bu hükümet yoğun çatışma ve çalkantılarla birlikte 5 Haziran 1977'de yapılan seçimlere kadar, yaklaşık iki buçuk yıl devam edecekti.

Eline geçen iktidar fırsatını ancak 10 ay değerlendirebilen "Kıbrıs Fatihi" ise Midyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan da olmuş, Çoban Sülü'nün fendi Karaoğlan'ı yenmişti!

____

____

____

BİT PAZARINA NUR YAĞDI

Eski Liderlere Siyaset Yasağı

12 Eylül 1980 Sonrası

12 Eylül 1980 Cuma günü sabaha karşı iktidara el koyan "Milli Güvenlik Konseyi" ordunun en üst komuta kademesini oluşturan Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarından meydana geliyordu. Ordunun "emir-komuta zinciri içinde ve emirle gerçekleştirdiği" açıklanan ve adına "Bayrak Harekatı" denilen bu darbeyle Demirel'in 1980 yılı başında kurduğu azınlık hükümeti devrilmiş ve ordu 27 Mayıs 1960'tan sonra ikinci kez iktidarı doğrudan ele almıştı.

12 Mart 1971'deki muhtıra darbesinde parlamento açık kalmış ve komuta kademesinin istediklerini aynen gerçekleştirerek ve "partiler üstü bir hükümet"

kurulmasını sağlayarak geriye çekilmişti. Bir

iktidar odağı olmaktan çıkan, ne yasama, ne de yürütme alanında herhangi bir varlığı hissedilen parlamento böylece "demokrasi"yi korumuş oluyordu.

Ama bu kez generaller dokuz yıl öncesinden daha kararlıydılar ve memleketi daha köklü bir şekilde kurtarmak azmindeydiler! Nitekim cuntanın lideri Orgeneral Kenan Evren'in radyo ve televizyonlardan okuduğu ilk bildiride, parlamento ve hükümetin lağvedildiği duyurulurken siyasi partilerin faaliyetleri de askıya alınıyordu. Siyasi partilerle birlikte tüm sendika, kitle örgütü ve derneklerin de çalışmaları durdurulmuştu.

İktidara el koyduğu gün cuntanın aldığı bir diğer önlem de parlamentodaki siyasi partilerin liderlerini "gözetim altına" almak oldu; Başbakan Süleyman Demirel ve ana muhalefet partisi lideri Bülent Ecevit eşleriyle birlikte Çanakkale'de Hamzaköy'de "ordunun misafiri" olurken, Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'la Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş de İzmir'de

Uzunada'ya gönderildiler.

Daha sonra Erbakan ve Türkeş tutuklanarak Ankara'da cezaevine konulacaktı.

Demirel'le Ecevit'e ise bir süre sonra Ankara'ya evlerine dönmelerine izin verilecek ancak siyaset yapmamalarına ilişkin sıkı uyarılarla birlikte bir tür göz hapsine alınacaklardı.

Tutuklananlar bir yana "dışarıda" kalan Demirel ve Ecevit'in de cuntaya göre pek rahat durduğu yoktu. Ecevit'in daha çok uluslararası ilişkileri baş

ağrıtırken, "Tapulu arazimin üzerine gecekondu kurdurmam" diyen Demirel'in de ülkenin her tarafındaki siyasi kadrolarıyla ilişkilerini düzenli olarak sürdürmesi ve zamanı gelince bir siyasi parti kurma hazırlıkları sıkıntı veriyordu.

Sırtında Genelkurmay Başkanı üniformasıyla ve cuntanın diğer üyeleriyle şehir şehir dolaşarak meydan nutukları atan Kenan Evren'in konuşmaları tam da ortalama bir kasaba

politikacısının mantığını ve dünyaya bakışını yansıtan basit ve kestirme değerlendirmeler ve mesajlar içeriyordu. İdam cezalarının infaz edilmesi eleştirileri karşısında "Ne yapalım yani, asmayalım da besleyelim mi?"

diyen Evren, Kuran'dan ayetler okuyarak halkı eğitmeye çalışıyor, şeriata karşı uyanık olmaya çağırıyordu.

Uzun yıllar sonra yaptığı tüyler ürpertici bir itiraf kafalarının nasıl çalıştığını ortaya koyuyordu; cunta üyelerinden birine suikast yapmaya kalkışan bir örgütün cezaevlerindeki bütün

taraftarlarının öldürülmesini kararlaştırmışlardı.

Cuntanın hukuktan anladığı ancak bu kadardı!

Bu arada hemen her yerde Evren en şiddetli hücumlarını eski siyasi liderlere yöneltiyordu. Her gittiği şehirde yaptıkları darbeyi meşrulaştırmak için dönüp dolaşıp lafı onlara getiriyor ve ne kadar beceriksiz ve sorumsuz olduklarını kanıtlamaya uğraşıyordu. Halkın gözünde onları ne kadar mahkum edebilirse kendilerinin de o kadar aklanacağını, haklı görüneceğini düşünüyordu.

Siyasi söz söylemeleri, görüş açıklamaları yasak olan eski genel başkanlar meydan mitinglerinde yerden yere vurulurken, eli kolu bağlı insanları hırpalamaktan zevk alan bir boksör gibi Evren hemen her hafta sonu bir şehri ziyaret ediyordu. Bir süre sonra bu kadar mahkum ettikleri liderlerin hala rahat durmadıkları ve gizliden gizliye siyasi faaliyetlerine devam ettikleri yolunda şikayetler artmaya başladı.

1981 yılı başlarında Konya'da yaptığı

konuşmada "Kirlettikleri tencereyi tekrar kendilerine teslim edeceğimizi düşünüyorlarsa çok yanılıyorlar" diye tehdit eden Evren ve arkadaşları aynı yılın sonunda faaliyetleri askıya alınan siyasi partileri tümüyle kapattılar ve aynı adla bir daha parti kurulamayacağına ilişkin de bir yasa çıkardılar.

Yasa yapmak çok kolaydı, çünkü yasama yetkisi 5 kişiden oluşan Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılıyor. İstedikleri anda istedikleri her türlü yasayı yazıp resmi gazetede yayımlayarak "kanun devleti" olmanın gereklerini özenle yerine getiriyorlardı!

Daha sonra 1982 yılında referanduma sundukları Anayasaya geçici bir madde, 15. maddeyi ekleyerek bu dönemde 5 generalin çıkardığı yasaların Anayasaya aykırı olduğunun iddia edilemeyeceğini de yine bir Anayasa maddesi haline getirecekler ve kendilerince gelecek için de önlem almayı ihmal etmeyeceklerdi.

Generaller sadece partileri kapatmakla

yetinmediler ayrıca kapatılan siyasi partilerin genel merkez yöneticilerine 10 yıl, il ve ilçe yöneticilerine ise 5 yıl siyaset yasağı getirdiler. Böylece hiçbir yargılamaya tabi tutmaksızın, hiçbir mahkeme karan olmaksızın 12 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi partinin yöneticisi olan binlerce kişinin siyaset yapma hakkı gasp edildi.

O zamana dek siyasal yaşamın öne çıkardığı, her partinin kendi tarihinin ürünü olarak ortaya çıkan siyasi kadrolar ve liderler bir anda en doğal haklarından yoksun kaldılar. Cunta sözcüleri bu siyasi kadroların 12 Eylül öncesinde "ülkeyi uçurumun eşiğine getirdiğini" iddia ediyor ve "demokrasiye geçince memleket yeniden bu adamlara teslim edilemez" diyerek siyasete yeni ve yıpranmamış

isimlerin girmesi gerektiğini söylüyorlardı.

Siyasette "mıntıka temizliği" yapmaya kalkışan cuntanın siyasal alanın kendine özgü kurallarından, işleyiş koşullarından ve özerk yapısından habersiz ve bilgisiz bir şekilde

yapmaya kalkıştığı bu tırpanlamadan sonra "kendi alanlarında

başarılı olmuş" kişilerin siyasete girmesi nasıl beklenebilirdi? Ama siyaseti de bir

"devlet hizmeti", aslında "askerlik" gibi bir tür "vatani görev" olarak gören kafanın soruna böyle yaklaşmasında şaşılacak bir yan da yoktu!

Tüm bu abese varan mantık içinde tabii ki en önemlisi her birinin kendi seçmen kitlesi açısından "karizmatik" özellikleri olan liderlerin tasfiye edilmesiydi.

"Lider sultası" o yıllarda da üzerinde en fazla durulan konulardan biriydi.

"Başarısız" veya "kötü" olduğuna kanaat getirilen liderler partilerin iç ilişkileri ve demokrasisi çerçevesinde tasfiye edilemediğine göre, böyle süngü zoruyla bir kenara konulursa memleketin demokratik yaşamına ciddi bir katkıda bulunulacağına inanılıyordu.

Sıradan bir kasaba politikacısının politik zekasını aşmayan kavrayışlarının sınırları ancak bu kadarına el veriyordu. Tüm bu önlemlerle ve siyasal alanın tahrip edilmesiyle Türkiye'nin önüne yeni ufuklar açtıklarını düşünüyorlardı ama onların gerçekten ne olduğu Özal dönemiyle birlikte görülecekti.

Böylece 12 Eylül öncesinin "karizmatik" liderlerinin hepsi yasaklı hale geldiler.

Geldiler ama hiçbiri de köşesine çekilip, emekli olmadı. "Siyasetin emekliliği olmaz" kuralı bu kez de işledi ve her biri kendilerine en sadık isimlerden

"emanetçiler" bularak 1983 sonrasında kendi partilerini kurdurdular.

Perde arkasından yönettikleri partileri bir anlamda "ikinci sınıf kadroların elindeydi ve hem liderlik düzeyinde tamamen, hem de taşradaki parti teşkilatlarını çekip çeviren yerel önderler düzeyinde önemli ölçüde her şey eskisi gibi olmaya devam etti.

Sadece Turgut Özal'ın ANAP'ı eski hiçbir partinin devamı olmadığını söyler ama aslında seçtiği isimde bile Adalet Partisi'ni (AP'yi) çağrıştırırken, diğerlerinin tümü 12 Eylül'ün kapattığı partilerin devamı niteliğindeydiler; DYP AP'nin, SHP

CHP'nin, RP MSP'nin, MÇP ise MHP'nin devamıydı.

Bu tuhaf tablo 12 Eylül'ün "yargısız infazı" olan siyaset yasağının da giderek tartışılmasına yol açıyordu. Nitekim tartışmalar ve kamu vicdanında ortaya çıkan tepkiler sonucunda iktidardaki ANAP'ın karşı çıkmasına rağmen

Kasım 1987'de siyasi yasaklıların haklarının tanınması için Anayasada değişiklik yapıldı ve referanduma gidildi.

Özal'ın amacı ve beklentisi referandumla yasakların onaylanması, cuntanın yaptığı infazın toplumsal meşruiyet kazanmasıydı. Ancak kıl payı bir farkla yasaklar kaldırıldı; yüzde 49 yasakların sürmesinden yanayken yüzde 51 karşı çıkmıştı.

Böylece eski liderlerin hepsi siyaset sahnesine ve partilerinin başına döndüler.

Hem de öyle bir dönüş ki, 12 Eylül'ün başbakanlıktan indirdiği Süleyman Demirel önce başbakan oldu, hızını alamayıp cumhurbaşkanlığına da çıktı.

Bülent Ecevit iki kez başbakan olurken, 12 Eylül'den önce bir gün başbakan olacağı söylense kimsenin inanmayacağı Necmettin Erbakan bile başbakan olmayı başardı. Ömrü yetse belki Türkeş de bu makama oturmayı becerecekti ama onun ardından MHP'nin başına

geçen Devlet Bahçeli bu göreve hazırlanıyor.

12 Eylül'ün tasfiye etmeye kalkıştıklarının hepsi "bit pazarına nur yağdı" sözünü doğrularcasına geriye döndüklerine göre cuntacılar bir anlamda başarısız sayılırlar.

Ama belki de başka bir açıdan da başarılı oldukları söylenebilir; çünkü başbakan veya cumhurbaşkanı olan bu şahsiyetlerin izledikleri politikaların hiç de eskisi gibi birbirinden önemli farklar taşımadığına, hatta birbirlerini çok sevip anlaştıklarına ve önemlice her konuda devlet tarafından saptanan politikaları harfiyen

uyguladıklarına bakılacak olursa, 12 Eylül'ün generalleri kalkıp, "Biz size başbakan, cumhurbaşkanı olamazsınız demedik, eskisi gibi siyaset yapamazsınız dedik" diye konuşsalar, acaba ne kadar haksız olurlar?

VATANDAŞ KUMARI SEVİYOR

Banker Skandalı ve Özal'ın Önlenemeyen Yükselişi Temmuz 1982

Yarım yüzyılda 17 kez IMF ile stand-by veya çerçeve anlaşması imzalayarak ekonomisinin içine sürüklendiği krize çare arayan, istikrar

önlemleri uygulayan Türkiye 1970'li yılların sonlarında yine bir ekonomik kriz içine girmiş ve kurtuluşu Turgut Özal'da bulmuştu.

1980 yılı başında bir azınlık hükümeti kuran Süleyman Demirel, Özal'ı da tam yetkiyle ekonomi yönetiminin başına getirmiş ve o da daha sonra "24 Ocak kararlan" diye anılacak bir istikrar paketini uygulamaya koymuştu. Her zaman olduğu gibi "kemer sıkma" politikasına dayanan Özal'ın programı Türkiye'yi

"serbest piyasa düzeni"ne ulaştırma iddiasını taşıyordu.

Başka toplumsal ve siyasal etkenlerin yanı sıra aynı zamanda böylesi bir ekonomik istikrar programının da siyasi bir gereği olarak 12 Eylül 1980'de bir askeri darbe oldu ama Özal görevinden alınmadı. Tam tersine Demirel hükümetinin bir bürokratı iken cunta hükümetinin ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcısı olarak daha da güçlü bir şekilde misyonuna devam edecekti. Kaya Erdem ise Maliye Bakam olarak Özal'ın en önde gelen

yardımcısıydı.

Bu ikilinin serbest piyasa düzenine geçişin bir gereği olarak yaptıkları işlerden biri ise faizlerin serbest bırakılması olacaktı. Türkiye'de sermaye birikimi yetersiz olduğu için mali sistem de her zamanki gibi zayıf ve birçok sorunla yüz yüzeydi. Daha hızlı ve vahşi bir sermaye birikiminin sağlanması için serbest bırakılan faizler ve devreye sokulan yeni bazı ekonomik politikalar sonucunda Türkiye'deki banker sayısında bir patlama meydana gelecek ve bankalar büyük ölçüde bu bankerler aracılığıyla halktan para toplar hale gelecekti.

O dönemde Türkiye'deki 38 bankanın 31'i bu bankerler aracılığıyla mevduat sertifikası pazarlıyor ve böylece mali sisteme yeni kaynak bulunmuş oluyordu.

Ancak denetimsiz ve bilinen alaturka ölçülerin de iyice ötesine giden bu "piyasa bankerleri" olayında ipin ucu fena halde kaçacaktı. Her türlü üç kağıtçı, iflas eden tüccarlar, emekli memurlar, emlakçılar, kaportacılar, kasaplar, ev kadınları

veya köşe başındaki bakkal, 18 yaşından 70 yaşına kadar, her yaştan, her baştan ve her cinsten Türk vatandaşı birkaç ay içinde "banker" olup çıktı!

1981 yılında sayılarının bini aştığı tahmin edilen bankerleri bir ölçüde denetim altına almak için bir yasa çıkarılarak 15 Ekime kadar yeniden başvuru yapmaları istenecek ancak yasal süre dolduğunda başvuranların sayısı 278'de kalacaktı. Ama başvurmayanlar da faaliyetlerine pekala devam ediyor, gazetelere tam sayfa ilanlar vererek halktan para toplamalarına kimse bir şey diyemiyordu.

Yıllık enflasyon yüzde 30'larda iken aylık yüzde 10-12 ile para toplayan bu bankerlere güvenilemeyeceğini, hemen hepsinin yakında batmak zorunda kalacağını herkes biliyor, konuşuyor ama bir yandan da evini, arabasını satıp

---

bankerlere yatırarak, bir süre için de olsa bu "saadet zinciri"nden pay kapmak için can atıyordu.

3 milyon liraya lüks bir dairenin satın alınabildiği o günkü rakamlarla bu bankerlerde toplanan para 150 milyar lirayı geçiyordu. Yine o günlerdeki döviz kuru dikkate alındığında bir buçuk milyar dolara yakın bir para toplanmıştı ki, 1981 Türkiye'sinin ölçüleri çerçevesinde bu oldukça büyük bir miktardı.

Durumun nasıl bir felakete doğru gittiğini görenler müdahale etmeye çalışacaklar, bankerlerin sıkı bir denetim altına alınmasını ve faiz oranlarında da bazı düzenlemeler yapılmasını isteyeceklerdi. Ama Turgut Özal-Kaya Erdem ikilisi bu tür müdahalelere şiddetle

karşı çıkacaklar, bunun "serbest piyasa"

mantığına uygun olmadığını söyleyeceklerdi.

1981'de Özal'ı Türkiye'de "Yılın Adamı" seçen ünlü Euromoney dergisi "Türk Mucizesi"nden söz ediyordu. Başbakan Yardımcısı Turgut Özal 5 Nisan 1982'de İstanbul'da yaptığı bir konuşmada şöyle diyecekti: "1981 yılında alınan ekonomik sonuçlar uygulanmakta olan politikaların doğruluğunu göstermiştir.

Enflasyon yüzde 30'a çekilmiş, yüzde 4,4 büyüme hızına ulaşılmış, sanayi ürünleri ihracatında yüzde 120 oranında artış sağlanmıştır." Merkez Bankası Başkanı Osman Şıklar aynı günlerde yaptığı bir açıklamada "Avrupa bizi kıskanır duruma geldi" diyecek kadar kendinden geçmişti.

Bu çılgınlık, bu acayip saadet zinciri tabii ki bir gün gelecek kırılacaktı ve o günün gelmesi çok gecikmedi. 1981 sonbaharında bankerler birer-ikişer batmaya başladığında Eylül ayında Maliye Bakanı Kaya Erdem bir gazeteye verdiği

demeçte ağzından baklayı çıkarıverdi; "Vatandaş üç-beş kuruş fazla kazanmak için kumar oynamıştır" deyiverdi. Kumarda kazanmak kadar kaybetmek de vardı ve sağlam yatırım yapmayan vatandaş kaybedecekti.

Maliye Bakanının bu sözleri birkaç hafta içinde yüzlerce bankerin batmasını, topladıkları paralarla birlikte ortadan kaybolmasını getirecekti. Bu bankerlere, yani tefecilere bağlı olarak iş yapan firmalar da batıyor ve banka sistemi içinde iş

görmeye çalışan büyük sanayi kuruluşları da sallanıyordu. Ama Özal "Batan batar, kalan sağlar bizimdir" derken hiç umursamıyordu. Serbest piyasa böyle bir şeydi, yanlış yapan ve aşırı risk yüklenen sonuçlarına katlanırdı.

Bu sıralarda gazetelere yansıyan ilginç bir olay bankerlere umut bağlayanların kimlere kadar uzandığını gözler önüne seriyordu. O sıralarda 12 Eylül cuntası kendi seçtiği isimlerden bir Danışma Meclisi de kurmuştu ve eski başbakanlardan Prof. Sadi Irmak da bu Meclisin

başkanlığına seçilmişti. 27

Kasımda resmi plakalı aracıyla Ankara'da bir banker kuruluşunu ziyaret eden Meclis Başkanı 28 Kasım 1981 günkü gazetelere şöyle haber olacaktı:

"Dün Ankara'daki nezaket ziyaretlerini sürdüren Danışma Meclisi Başkanı Sadi Irmak son ziyaretini bir bankerlik kuruluşuna yaptı. Burada gazetecilerle görüşen Irmak, Tara yatırmadım, çekmedim de. Eski bir dostumdur, ziyaretine geldim' dedi. 001 plakalı arabasını Kızılay'ın göbeğinde kaldırıma çektiren Irmak, ceketinin sağ cebinden dışarıya taşan ve mevduat sertifikasına benzeyen iki adet kağıdın göründüğünü fark edince de hemen pardösüsünün düğmelerini ilikledi. Irmak'ın ayrılışından sonra bankerlik kuruluşunun müdürü de bilgi

---

____

____

vermekten kaçındı ve sorular karşısında 'Hesabı vardır da diyemem, yoktur da diyemem. Biliyorsunuz bu konu gizlidir' dedi."

Ancak hızla batmakta ve ortadan kaybolmakta olan küçük ve orta büyüklükteki bankerlerden kurtulunmakla kalınmayacak, sıra büyüklere ve en büyüğe gelecekti. "Banker Kastelli" adıyla tanınan Cevher Özden gerçekten de piyasanın en büyüğü idi ve 150 milyar lirayı aşan paranın yaklaşık 100 milyarını toplamıştı.

Ancak bir yandan da piyasanın artık tahammül edilemez duruma gelen risklerini ve potansiyel hasarı denetim altına almak için getirilmek zorunda kalınan kimi önlemler, bankaların mevduat sertifikası satışına getiren sınırlamalar ve daha sonra yasaklamalar Banker Kastelli'nin de sonunu getirecekti.

1982 yazına doğru artık sadece Çavuşoğlu-Kozanoğlu grubuna bağlı Hisarbank'ın ve Özer Çiller'in başında bulunduğu İstanbul Bankası'nın sertifikalarını satmaktan başka bir yolu kalmayan Kastelli'ye son darbe 18

Haziran 1982'de indirildi. Bu tarihte İstanbul'da yapılan toplantıda o sırada Türkiye'de faaliyet gösteren 40 bankanın hepsinin imzaladığı bir kararla artık

"Bankalar bankerler aracılığıyla mevduat sertifikası satmayacaklar ve pazarlamayacaklar"dı.

Halktaki güvensizlik had safhada olduğu için bankaların bu kararı gazetelerde yarım sayfayı bulan büyük ilanlarla duyuruluyordu, ama aynı gazete sayfalarının diğer yarısında Banker Kastelli'nin ilanları da çıkmaya devam ediyordu.

Son zamanlarında Türkiye'nin en ünlü artist ve aktörlerine reklam filmleri çektiren Kastelli, "Güven tecrübe edilmez, tecrübeden doğar" diyordu. Kastelli gerçekten de tecrübeliydi ve

gazetelerde bu ilanlar çıkarken, 19 Haziran Cumartesi günü soluğu İsviçre'de alacaktı.

Uçak bileti gidiş-dönüştü ve dönüş tarihi olarak da 22 Haziran Salı günü görünüyordu. Ama Banker Kastelli o tarihte dönmeyecek, çok daha sonra Türkiye'ye döndüğünde hakkında verilen gıyabi tutuklama kararı vicahiye çevrilerek yeni ikamet adresi Bayrampaşa Cezaevi olacaktı. Kastelli'nin çöküşüyle mali sistemin ağır bir darbe yiyeceğini bilen Özal ve Erdem, Ziraat Bankası ve Pamukbank aracılığıyla Kastelli'ye büyük miktarda kredi sağlamaya çalışmış ancak başaramamıştı.

Kastelli'nin ardından Hisarbank ve İstanbul Bankası da batacaktı. Böylece Türkiye ilk kez o tarihlerde tanık olduğu banka batışlarına daha sonraki yıllarda bir çok kez tanık olacak ve hatta alışacaktı, ama her şeyin ilki en etkili örnek olmaya da devam ediyordu. On binlerce insanı perişan eden, intiharlara yol açan tam bir facia ortaya çıkacaktı.

Ama Kastelli'nin peşinden sürükledikleri bu

kadarla kalmayacaktı. Maliye Bakanı Kaya Erdem de hemen istifa etmeye kalkışacak ancak Turgut Özal engelleyecekti. "Şimdi istifa edersek olayın sorumluluğu bizim sırtımıza kalır, biraz zaman geçsin" diyecek ve gerçekten de yaklaşık bir ay sonra, 13 Temmuz 1982'de ikisi de istifa edecekti.

Özal ve Erdem Temmuz 1982'de istifa ettiler ama aradan bir buçuk yıl geçmeden ve hem de daha güçlü bir şekilde tekrar geldiler. Kasım 1983'de yapılan seçimlerin ardından Özal Başbakan, Erdem ise yine Maliye Bakanı olarak geri dönecekti. Bu çapta bir skandalin

sorumluluğu bile Özal'ın yükselişini önleyememişti.

Vatandaş bu ikiliye güvenerek bir buçuk milyar dolarlık bir kumar oynamış ve kaybetmişti ama vatandaş kumarı seviyordu!

228

BETERİN BETERİ VAR!

Turgut Sunalp'in MDP'si Sondan Birinci

Kasım 1983, Ankara

1982 yılında Anayasanın referandumda yüzde 92 gibi yüksek bir oyla kabul edilmesi ve bu

arada Kenan Evren'in de devlet başkanlığına seçilmesinin ardından 12 Eylül cuntası en başta söz verdiği gibi "demokrasiye dönüş"

adımlarını atmaya başlamak zorundaydı. Evet, kendilerine çok yakışan bir Anayasayı millete armağan etmişler ve Anayasa oylamasının kuyruğuna ekledikleri bir maddeyle de Kenan Evren'in cumhurbaşkanı seçilmesini sağlamışlardı.

Anayasaya bu kadar yüksek oranda oy çıkması "millet bir an önce gitsinler diye oy verdi" biçiminde yorumlara da neden olmuştu. Ama ne olursa olsun, 12

Eylül'ün ciddi bir toplumsal desteği olduğu görülüyordu. Evren ve arkadaşları da durumu böyle görüyordu ama yine de çok dikkatli ve emin adımlarla

"demokrasiye geçmek" için kılı kırk yaran planlar yapıyorlardı.

Geçici maddeleriyle birlikte Anayasa, Evren'in

cumhurbaşkanı olması, cunta üyelerinin de Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri olması yeterli görülmüyordu.

Yapılacak seçimlerde iktidarın gönül rahatlığıyla emanet edileceği bir sivil ve onun kuracağı bir siyasi partiye de ihtiyaç vardı. Evet, eski partileri ve liderleri yasaklamışlardı ama hiçbiri rahat durmuyor, ortalığı karıştırmaya devam ediyorlardı.

Siyasi partilerin kuruluşu serbest bırakıldığında bunların her biri yine perde arkasından yönettikleri partiler kurdurarak 12 Eylül'ün memlekete yaptığı bütün hizmetleri alt üst eder, "huzur ve güven ortamını" bozarlardı! Öyleyse iktidarı emanet edecek güvenilir biri şarttı. Bu kişi ise üniformasını yeni çıkarıp askıya asmış, üzerindeki takım elbiseye henüz yeterince uyum sağlayamamış bir

"sivil" olabilirdi ancak. Ve 12 Eylülcüler bu "sivil"i fazla aramak zahmetine girmediler.

Zaten 12 Eylül'den beri ortalıkta dolaşan Ege

Ordusu eski komutanı emekli orgeneral Turgut Sunalp düşünülen bu görev için biçilmiş kaftan gibiydi. Herkes çok parlak ve zeki bir general olduğunu söylüyor, siyaset konusunda da çok yetenekli olduğundan kuşku duyulmuyordu. Böylece aranan "sivil lider"

bulunmuş oldu.

12 Eylülcüler rahatlamıştı. Ama yeniden dönülecek "demokrasi" konusunda alacakları önlemler bu kadarla kalmıyordu. 12 Eylül öncesinin parçalanmış

siyasi tablosunun da sürmesini istemiyor, "çağdaş Batı ülkelerinin birçoğunda olduğu gibi, örneğin demokrasinin beşiği İngiltere'deki gibi" iki partili bir sistemi oturtmak istiyorlardı. Bir iktidar, bir de muhalefet partisi olmalı ve bunlar sırayla görev yapmalıydılar.

Öyle bir sürü parti ve abuk-sabuk fikir ortada dolaşmamalı ve hele de parlamentoda kesinlikle temsil edilmemeliydi. Bunu sağlamak için hem bazı

partilerin seçime girmesini engelleyecekler, hem de yüzde 10 gibi dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen bir baraj getireceklerdi.

12 Eylülcüler gerçekten abuk-sabuk olan bu önlemlerin hepsini aldılar, akıllarına gelen her şeyi yaptılar!

Siyasi partilerin kurulması serbest bırakılınca Turgut Sunalp derhal 16 Mayıs 1983'de Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) adı altında bir parti kurdu. 12 Eylül öncesinde AP, MHP ve diğer sağ veya milliyetçi partilerde tutunamamış, aradığı ikbali bulamamış ne kadar yeteneksiz

adam, ne kadar "kifayetsiz muhteris"

varsa toplamıştı.

12 Eylül darbesinin toplumda sahip olduğu varsayılan yüksek desteğinin hepsi değilse de önemli bir bölümü oya dönüşse partisinin iktidar olmasına kesin gözüyle bakan Turgut Sunalp "geleceğin başbakanı" edasıyla ortalıkta dolaşmaya başlamıştı.

İktidar partisi MDP'nin karşısında muhalefet partisi olarak düşünülen ise İsmet İnönü'nün başbakanlık müsteşarı Necdet Calp'in kurduğu Halkçı Parti (HP) idi.

MDP ile HP biri "sağ", diğeri de "sol" parti olarak tahtıravalli gibi sırayla memleketi yönetebilirlerdi.

Bu arada İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü başkanlığında kurulan SODEP ve Süleyman Demirel'in emanetçisi Hüsamettin Cindoruk başkanlığında kurulan Büyük Türkiye Partisi'nin kurucuları veto edilmiş ve seçimlere katılmaları

engellenerek bir kaza ihtimali ortadan kaldırılmaya çalışılmıştı.

Ancak kurucuları fazla veto edilmeyen ve seçimlere girmesine izin verilen üçüncü bir parti daha vardı. Amerikalıların seçime girmesine izin verilmesini cuntadan özel olarak rica ettiği söylentileri yayılan Turgut Özal'ın ANAP'ı ise muhtemel iktidar ve ana muhalefet partileri yanında bir aksesuar olacak, seçimlerin demokratikliğinin kanıtı olarak herkese gösterilecekti.

Evren ve arkadaşlarının kafasındaki seçim sonuçlan açıktı; birinci parti MDP

iktidar olacak, ikinci parti HP ana muhalefet görevini üstlenecekti. ANAP'ın barajı aşacağı kuşkuluydu ama sıralamayı bozmayacağına göre önemli de değildi!

6 Kasım 1983'de yapılacağı ilan edilen seçimler yaklaşıp da propaganda faaliyetleri başladığında muhtemel iktidar partisinin lideri Turgut Sunalp de çuvallamaya başladı. O parlak, o çok zeki

olduğu söylenen emekli generalden eser yoktu.

Politik aklı ve yeteneği pek zayıf görünüyordu. Tek yaptığı 12 Eylül'ü savunmak ve eski liderlere küfür etmekten ibaretti. Ne doğru dürüst konuşmasını beceriyor, ne de nutuk atmasını biliyordu. Partisini ordu, toplumu da kışla zanneden bir zihniyetle sorunlara yaklaştığı için kısa sürede gazetecilerin oyuncağı olup çıkmıştı.

Bir keresinde gazetecilerin işkence ve tecavüzle ilgili olarak sordukları soruya verdiği yanıt belki de doğru dürüst başlamayan siyasi kariyerinin de bitişini ilan etti; gözaltında copla tecavüz edildiği iddialarını reddeden Sunalp şöyle diyecekti:

"Böyle bir şey yapacak olsak copa neden ihtiyaç olsun, elimizin altında taş gibi delikanlılar var!"

Öte yandan kısa boylu, şişman, gözlüklü adam- Turgut Özal- ellerini kenetleyip, AP, CHP, MSP, MHP'yi kast ederek "dört eğilimi birleştirdik" deyip, televizyon konuşmalarında elindeki kalemi milletin gözünün içine sokar gibi konuşarak etkili oluyordu. Aksesuar olarak düşünülen partisinin gördüğü ilgi ve destek 12

Eylülcüleri endişelendirmeye başlamıştı.

Sunalp de, Calp de Özal'ın karşısında iyi bir performans göstermiyordu.

Televizyondaki bir tartışmada Boğaz Köprüsünü satacağını söyleyen Özal'a karşı çıkarken yumruğunu masaya vurarak "sattırmam" diyen Calp yine de durumu idare ediyordu ama iktidar partisi olarak tasarlanan Sunalp'in sesi soluğu duyulmaz olmuştu.

Bunun üzerine seçimlerden iki gün önce Kenan Evren devreye girmeye karar verdi ve cunta ağırlığını Sunalp'den yana açıkça koydu. Her türlü yasayı ve geleneği bir kenara koyan Evren, seçimden 48 saat önce, 4 Kasım 1983 akşamı televizyonlardan konuşma yaparak Özal'a yüklendi ve Sunalp'e oy verilmesi gerektiğini herkesin anlayabileceği şekilde anlattı. Daha sonraları "Sunalp Paşa'yı kıramadığım için bu konuşmayı yapmak zorunda kaldım" diyecekti!

Evren anlatmasına anlattı ama seçmenler buna hiç aldırmadı! İki gün sonra açılan sandıklardan yüzde 45 oy alan ANAP birinci parti olarak çıkarken, Calp'in HP'si yüzde 30 oyla ikinci, Sunalp'in MDP'si ise yüzde 25 oyla üçüncü parti oluyordu. Seçimlere zaten üç partinin girmesine izin verildiği için Sunalp ipi sonuncu olarak göğüslemeyi başarmıştı! Bundan sonrasında MDP iflah olmadı.

1985'de Sunalp istifa etti ve yerine Mehmet Yazar geçti ama bir kere dikiş

tutmayan bu parti bir daha belini

doğrultamayacaktı. 4 Mayıs 1986'da kendini feshetmek zorunda kalarak partiler mezarlığındaki yerini aldı...

Bir zamanlar Tanıl Bora, Turgut Özal'ın ANAP'ı için "çarşı iznine çıkmış 12

Eylül" diye hoş bir benzetme yapmıştı. Ya seçimleri Turgut Sunalp'in MDP'si kazansaydı ne olurdu acaba? 12 Eylül'ün çarşı iznine çıkmaktan vazgeçerek kışlanın kapısından geri dönen ve iznini eğitim alanında geçiren bir uzantısıyla karşı karşıya kalınabilirdi!

Beterin beteri var!

BİR KOYUP ÜÇ ALACAĞIZ DERKEN

Körfez Savaşı ve Özal'ın 'Vizyonu'

Ocak-Şubat 1991, Irak

Kasım 1989'da TBMM'de sadece partisi ANAP'ın oylarıyla cumhurbaşkanlığına seçilerek 12 Eylül'ün lideri Kenan Evren'in yerine Çankaya Köşkü'ne çıkan Turgut Özal gerçekten de alışılmadık davranışları olan farklı bir siyasal kişilikti.

Farklılığı yazın üzerinde tişört, altında şortla askeri birlik denetlemesinden, karısı Semra Özal'la elele arabesk şarkılar söylemesinden veya Red Kit okumasından kaynaklanmıyordu.

Soğuk Savaş bitip de "küreselleşme" veya "yeni dünya düzeni" adı verilen yeni uluslararası koşullarda ABD'nin kesin egemenliğini kabullenerek Türkiye'yi gerçekten de ABD'nin bir eyaleti gibi yönetmeye kalkışmasından ve

"serbest piyasa ekonomisini yerleştiriyorum" diyerek ortalığı kırıp geçirmesinden kaynaklanan bir farklılığı, kendine özgü bir siyaset anlayışı vardı. Dünyaya Ankara'dan çok Washington'dan baktığı söylenebilirdi. Onun bu yaklaşımı kimilerince "vizyon sahibi adam" diye övülse de seveninden çok sevmeyeni olduğu da muhakkaktı.

Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle patlak veren Körfez krizini heyecanla karşıladı. Nihayet sahip olduğu "vizyon"u kanıtlayabileceği ve kendisini uluslararası arenada sergileyebileceği bir fırsat ayağına gelmişti. Karar verdiğinde gözü kara bir şekilde giderdi ve yine öyle yaptı. Derhal krizi yöneten uluslararası politik kişiliklerden biri havasına girerken Türkiye'ye söz verdi: "Bir koyup, üç alacağız. Bu işten çok karlı çıkacağız. 21. Asır Türk Asrı' olacak."

İran'la sekiz yıl süren bir savaştan daha yeni çıkan Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak 1 Ağustos 1990'da güney komşusu Kuveyt'i işgal ve ilhak ederek bu ülkeyi "18. Vilayeti" ilan

etmişti. Osmanlı İmparatorluğunun yüzlerce yıl egemenliğinde kalmış bu bölgede Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletler kurulurken İngiltere'nin oynadığı rol ve bu coğrafyada nasıl cetvel kullanarak sınırlar çizildiği biliniyordu. Dolayısıyla bu bölgedeki devletler ve rejimler üzerine çok şey söylenebilirdi, ama yine de sonuçta Irak gibi bir ülkeye sınırlarla böyle oynamasına ve kendi istediği gibi düzenlemesine izin vermezlerdi.

Nitekim "dünyanın patronu" ABD derhal tepki gösterecek ve Irak'ın çekilmesini isteyecekti. Daha önceki gelişmelerle ABD'den bu konuda "yeşil ışık" yandığını düşünen Irak hiç oralı olmayınca savaş hazırlıklarına başlayan ABD bir yandan da Birleşmiş Milletleri harekete geçirdi. BM Güvenlik Konseyi aldığı 660 sayılı kararla Irak'a çekilmek için 15 Ocak 1991'e kadar süre tanıdı.

Aynı anda aldığı 661 sayılı kararla ise Irak'a askeri, ekonomik ve ticari ambargo uygulanmasını istedi. Daha sonra Özal bu ambargo kararını kendi eseri olarak sunacak,

"Ambargoyu önce biz başlattık, biz olmasak ambargo uygulanamazdı"

diye övünecekti ama Türkiye ekonomik olarak en büyük zarara tam da bu ambargo sayesinde uğrayacaktı.

____

Irak'ın verilen süre içinde Kuveyt'ten çekilmeye niyeti yokken ve dünya adım adım savaşa doğru giderken Türkiye'nin "vizyon sahibi" Cumhurbaşkanı da Ankara'da bütün ipleri eline almış, Türkiye'yi kafasına göre yönetiyor ve çıkacak savaşa katılmanın koşullarını oluşturuyordu. Çankaya'ya çıkarken ANAP'ı ve

hükümeti emanet ettiği Başbakan Yıldırım Akbulut'u zaten pek kimsenin ciddiye aldığı söylenemezdi.

Hakkında üretilen fıkralar nedeniyle "milletin yüzünü güldüren tek başbakan"

diye dalga geçilen Akbulut, Özal'ın emrindeydi. Ancak hükümetin bazı bakanlarından ve özellikle ordudan Özal'ın savaşa girme, ABD Irak'a güneyden saldırınca kuzeyden de ikinci bir cephe açma politikalarına karşı ciddi bir direniş

vardı.

Özal, bölgeyi Türkiye'nin hegemonya alanı olarak görüyor, ABD liderliğindeki güçlerin Irak'ı kesin olarak yenilgiye uğratacağına ve Saddam'ın Irak'ın başından uzaklaşacağına inanıyordu. Savaş sonrasında bölge yeniden düzenlenirken "galip devletler arasında masaya oturmak"tan söz ediyordu.

Musul ve Kerkük konusundaki tarihi iddiaların

yeniden canlandırıldığı ve bölgedeki petrole el koyma iştahının kabardığı bu günlerde Irak Kürtlerinin de

"hamisi" rolüne soyunan Özal'ın "emperyal bir vizyona" sahip olduğu açıktı. "Bir koyup, üç alacağız" derken dile getirdiği buydu.

Krize ilişkin politikalardaki bu farklılık ve Özal'ın tarzı Ekim ayında Dışişleri Bakanı Ali Bozer ile Milli Savunma Bakanı Safa Giray'ın istifasını getirdi.

Bunların yerine Dışişleri'ne yine Özal'ın has adamlarından Ahmet Kurtcebe Alptemoçin, Milli Savunma'ya da dayı oğlu Hüsnü Doğan getirildi. Bakanların istifaları Turgut Özal'ı pek etkilemeyecekti ama Aralık ayında esas bomba patlayıverdi.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay Özal'la anlaşmazlığı dolayısıyla 4 Aralık 1990'da istifa ediverdi. Özal'ın savaş yanlısı politikasını asıl frenleyen de ordunun en yüksek kademesinden gelen bu tepki olacaktı.

Torumtay'ın yerine Doğan Güreş gelecek ama artık Özal savaşa aktif olarak katılma konusunda eskisi gibi ısrarlı olamayacaktı.

Özal'ın vizyonunu pek beğenenler daha sonraları "Genelkurmay, Dışişleri ve Milli Savunma çok bürokratik ve klasik" diye yakınacaklardı ama bu tepkiler Özal'ın Türkiye'yi bir maceraya sokmasını da engelleyecekti.

Sonuçta 15 Ocak 1991 tarihinde BM'nin verdiği süre dolduğunda Irak Kuveyt'ten çekilmeyecek ve son anda Fransa'nın önerdiği barış planını kabul etmeyen ABD

ve İngiltere savaşı başlatacaktı. ABD Başkanı George Bush "Kuveyt'in kurtuluşu başladı" derken ve "Bir galon petrol için değil yeni bir dünya düzeni için savaşıyoruz" diye konuşurken, Saddam Hüseyin de "Savaşların anası başladı"

diye meydan okuyordu.

16 Ocak'tan 15 Şubat'a kadar 30 gün boyunca Irak havadan ağır bir bombardımana tabi tutularak dize getirilmeye çalışıldı. İlk gün Irak'a uçaklar 18

milyon kilo bomba atmıştı. Komşu halkın üzerine bombalar yağarken Sabah gazetesinin başyazarı Güngör Mengi'nin İslam peygamberi Muhammed'in şu

____

sözlerini hatırlatarak, Saddam'la dalga geçmesi unutulur gibi değildi: "Sen yerdekilere acı ki, gökte olan da sana acısın!"

Oysa Bağdat'ı bombalamaya giden Hıristiyan

pilotların ve komutanlarının hiç acıması yoktu. Atacakları bombaların üzerine "To Saddam with love" (Saddam'a Sevgilerle) diye yazdıkları, kalp işareti yaptıkları bu korkunç hava akınlarında Irak halkı büyük kayıplar verecekti.

15 Şubat 1991'de Irak Devrim Komuta Konseyi bölgedeki müttefik kuvvetler çekilir ve Kuveyt'te serbest seçim yapılırsa çekilebileceğini açıkladı. Sovyetler Birliği bu doğrultuda bir barış planı hazırladı ama ABD yine reddetti ve bu kez çekilmesi için 24 Şubat'a kadar Irak'a süre verdi. Sürenin bitiminde bu kez kara savaşı başlayacaktı.

Nitekim Irak yine çekilmedi ve bu kez 24 Şubat'ta başlayan kara savaşı, "Çöl Fırtınası" ancak 100 saat sürecekti. 26 Şubat günü Irak resmi açıklamasında şöyle deniyordu: "Kahraman ordumuz bugün Kuveyt'ten çekilmeye başladı, çekilme bugün tamamlanacak." 28 Şubat günü bir basın toplantısı düzenleyen ABD Başkanı George Bush, "Irak teslim oldu, Kuveyt kurtuldu" diyerek zaferini ilan edecekti. Bu arada böylesi

bir savaşla ilk adımları atılan "yeni dünya düzeni"nin ne olduğu konusunda da herkes bir fikir sahibi olmuştu.

Bütün bu gelişmeleri yakından takip eden ve TBMM'den savaşa girme yetkisi alan Özal, İncirlik üssünden kalkan uçakların Irak'ı bombalamasına izin verdi ama bir kara savaşma girişilmesi mümkün olmayacaktı. Çarpışmaların sürdüğü günlerde yaşanan savaş korkusu ve Irak sınırındaki kentlerden yüz binlerce kişinin Türkiye'nin batısına göç etmesinin ötesinde Türkiye asıl zararı ambargo nedeniyle görecekti.

Irak'la ticarete dayanan bölge ekonomisinin çökmesi ülkenin tümünü olumsuz etkilerken, Yumurtalık petrol boru hattı da dahil olmak üzere, Irak'la ortaklaşa sahip olunan tesisler yıllarca çalışmayacaktı. Ama asıl önemli olan Irak'la yapılan çok yönlü ticaretin tümüyle durması ve Irak'ın dünya ile ticaretini büyük ölçüde Türkiye üzerinden sağlıyor olması nedeniyle bu gelirden Türk ekonomisinin mahrum kalmasıydı. Ürdün ambargoya katılmamış ve Irak da bütün ticaretini Ürdün

üzerinden gerçekleştirmeye yönelmişti. Ürdün'ün bu işten milyarlarca dolar kazandığı belirtiliyordu.

Savaşın sonucunda Saddam Irak'ın başında kalmaya devam edecek ve aradan geçen yıllara rağmen bu konumunu sürdürecekti. Öyle ki, 10 yıl sonra ABD

Başkanlığına George Bush'un oğlu George W. Bush gelecek ve neredeyse ilk işi babasının intikamını alır gibi Irak'ın yeniden bombalanması olacaktı ama Saddam da Bağdat'ta oturmaya devam edecekti.

"Vizyon sahibi" Turgut Özal ise savaştan iki yıl sonra, Nisan 1993'te ani bir kalp krizi ile ölecek ve "Ne büyük adamdı" diye arkasından hayli ağlayan olacaktı.

Rahmetli "büyük adam", "vizyon sahibi adam", "hesap adamı" idi, "Bir koyup, üç alacağız" demişti, ama 10 yıl sonra iktisatçıların yaptığı hesaba göre, Türkiye'nin ambargo nedeniyle ekonomik kaybı 40 milyar doları bulmuştu.

Ama yine de 10 yıl sonraki tabloda fiyasko olarak işaret edilmesi gereken şeyin hepsi bundan ibaret değildi. 10 yıl sonraki tabloda şu iki olgu daha sırıtıyordu; bir yandan Türkiye artık Özal'ın "emperyal vizyonu"nu büyük ölçüde benimsemiş

ve bölgesel hegemonya peşinde koşmaya başlamıştı.

Öte yandan da Bağdat'a Türk heyetlerini taşıyan uçakların biri inip, diğeri kalkarken Türkiye Irak'a hala uygulanmakta olan ambargoyu nereden nasıl delerim diye uğraşıyordu!

BALANSÇI BİR CUMHURBAŞKANI ADAYI!

Kod Adı 'Çevik Bir'!

Aralık 1999, İstanbul-İzmir

Türkiye'de şimdiye kadar başarıya ulaşmış dört askeri müdahalenin de bilinen liderlerinin ötesinde öne çıkardığı isimler vardır. Kamuoyunun darbenin "asıl beyni" olarak gördüğü ve parlattığı bu isimlerin siyasi ihtirasları darbe döneminin sonrasında da bazı roller üstlenmeye onları zorlar; 27 Mayıs 1960

ihtilalinde bildiriyi radyodan okuyan ve daha sonra Başbakanlık Müsteşarı olarak 14'lerin tasfiyesine kadar "fiilen başbakanlık" yapan Albay Alpaslan Türkeş bu isimlerden ilkidir.

12 Mart'ta Hava Kuvvetleri Komutanı "Uçan General" Muhsin Batur'a benzer bir rol atfedilmiştir. O da daha sonra senatör ve 12 Eylül öncesindeki bitmek bilmeyen cumhurbaşkanı seçimi krizinde CHP'nin cumhurbaşkanı adayı olmuştur.

12 Eylül'de Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık

"cuntanın beyni" olarak görülmüş ancak daha sonrasında siyasete atılmamış

büyükelçilikle yetinmiştir. Ama İsviçre Büyükelçiliği sırasında meydana gelen bir cinayetten dolayı o da bu diplomatik görevde fazla tutunamamış ve Türkiye'ye geri gönderilmiştir.

Bizzat gerçekleştirenlerin de "post-modern

darbe" olarak niteledikleri en sonuncu askeri müdahalenin, 28 Şubat'ın beyni olarak görülen isim ise hiç kuşkusuz Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir'di. "28 Şubat süreci" olarak adlandırılan bu dönemin en kritik günlerinde kamuoyuyla tüm ilişkileri kuran ve ordunun sözcüsü olarak öne çıkan Çevik Bir'in marifetleri daha sonraları açığa çıkan "andıçlarla" iyice sergilenmişti.

Sincan'da tankları yürüten, "demokrasiye balans ayarı" yaptıklarını söyleyen Çevik Bir, Ağustos 1998'de 1. Ordu Komutanlığına geçinceye kadar, bir buçuk yıl boyunca süreci yöneten ve yönlendiren adam olarak görülmüş veya kendisini böyle sunmuştu. Bir ara Genelkurmay Başkanı olabilmesinin yolu açılmaya da çalışılmış ama başarılamayınca Ağustos 1999'da emekli olmak zorunda kalmıştı.

Ancak emekli olduktan sonra kendi sözleriyle, "Hanımın kabul ve temizlik günlerinde spor yapmaya gidemezdim ya" diyerek hayli genç ve yetenekli olduğuna inanan ve gerçek ismini değil de sanki kod ismi kullandığı kuşkusunu

yaratan Çevik Bir, "stratejik düşünce üreten" bir merkez kurmayı planladığını söylerken, birdenbire cumhurbaşkanlığı tartışmalarının içine daldı ve dizginleyemediği siyasi ihtirasının kurbanı olarak işi cumhurbaşkanlığına aday olduğunu ilan etmeye kadar götürdü. Ama doğrusunu söylemek gerekirse bir aday ve kampanyası ancak bu kadar tuhaf olur, bir iş ancak bu kadar yüze göze bulaştırılırdı...

Anayasada yapılacak bir değişiklikle dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in görev süresinin beş yıl daha uzatılmasına çalışıldığı günlerde, 30

Kasım 1999'da Rumelili İşadamları Derneği'nin düzenlediği bir toplantıya

____

konferans vermek üzere davet edilen Çevik Bir'in konuşması NTV

televizyonundan da naklen veriliyordu.

Yani aslında bütün mizansen bir cumhurbaşkanı adayının kamuoyuna sunulmasıydı. Memleket meseleleri üzerine görüşlerini açıklayan "28 Şubat'ın beyni" emekli paşa, henüz alışamadığı sivil kıyafetleriyle toplumun karşısına çıkmış ve "halk tarafından seçilecek olursa cumhurbaşkanlığına aday olduğunu"

ilan ediyordu.

Toplantının düzenlenmesine ön ayak olan Ali Şen başta olmak üzere katılan işadamlarının alkışlarıyla karşılanan bu adaylık ilanının bütün keyfini kaçıran ise yine gazeteciler oldu. Siyasete atılan emekli generallerle uğraşmayı çok seven gazetecilerden birinin, Murat Birsel'in sorduğu bir soruya sinirlenen paşa, artık sırtında orgeneral üniforması olmadığını unutarak

gürleyince bir çuval incir berbat oldu ve Çankaya Köşkü'ne çıkma hayali de derin sulara gömüldü.

Daha sonra kendisini en ciddiye alanlardan birine, Hürriyet gazetesinin yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök'e Murat Birsel'i haşlamasıyla ilgili yaptığı açıklamada şöyle diyecekti: "Biraz alaya alır gibi konuştuğu hissine kapıldım.

Ama sonra gidip yanaklarından öptüm. Kendisinden özür diledim." Ancak artık iş işten geçmişti...

28 Şubat sürecinde gazetecilere nasıl kan kusturduğu daha sonra çarşaf çarşaf yazılan Çevik Bir'in bu zaafının ve zamanlama hatasının üzerine atlayan gazetelerde sonraki günlerde çıkan ve resmen kafa bulan yazılarla birlikte birkaç gün içinde paşa aday olduğuna da, olacağına da pişman oldu.

Hürriyet'ten Serdar Turgut, NTV'nin Çevik Bir'li yayınını "televoleden bile daha şamata, daha komik ve daha abuk" bulduğunu yazarken, Yeni

Şafak'tan Taha Kıvanç ise ev halkından biri komedi programı "Yasemince"yi seyretmek isteyince, "Aman kalsın" dediğini, "NTV'deki program çok daha mizah yüklüydü, üstelik heyecanlıydı" diye yazacaktı.

En ağır saldırı ise Hürriyet gazetesinin başyazarı Oktay Ekşi'den gelecek ve şöyle diyecekti: "Biz Çevik Bir Paşa'yı Somali'ye gönderilen Türk Birliğinin Komutanı olarak tanıdık. İlk notumuzu da orada birliğimizi hedef alan bir saldırı sırasında nöbet tutan erimiz hafif yaralanınca, onun fotoğrafını çeken ve düşüp bayıldığını yazan arkadaşımız Kadir Ercan'ı, 'Türk askeri bayılmaaz! Türk askeri korkmaaz! Sen bizi düşmanlarımıza rezil ettinn! Senin yazdıklarını gören PKK bize güleceek. Defol giit!' diyerek Somali'den Türkiye'ye posta etmesi üzerine verdik.

"Bizim doğrudan ve dolaylı şekilde muhatap olduklarımızı şimdilik yazmıyoruz.

Ama gazeteciler hakkında dosya tutturma; beğenmediği gazetecilerin askeri tesislere

girmesini yasaklama; kızdığı gazetecilerin kovulmaları için bazı işverenlere baskı yapma gibi hiçbir demokrasinin ve hiçbir hukuk devletinin kitabında bulunmayan karar ve uygulamaların arkasındaki isim olduğunu uzun zamandır duyuyoruz.

"Zaten adaylığını açıkladığı akşam kendisine soru yönelten gazetecileri azarlaması da hem duyduklarımızı doğruluyor, hem de nasıl bir zihniyete sahip olduğunu yeterince açık bir şekilde ortaya koyuyor.

"Çevik Bir'in kararını değerlendirmeye bu

sütunun boyu müsait değil. O yüzden yeri gelirse tekrar yazarız. Ama kendisine Faruk Gürler'den önce Turgut Sunalp'ı incelemesini salık veririz."

Tüm bu tepkilerden sonra soluğu memleketi İzmir'de alan Çevik Bir aslında son bir kez de burada adaylığı için zemin yokluyordu. İzmirliler Derneği'ni ziyaret ederek üye olan Çevik Bir, NTV'den naklen yayımlanan toplantı sanki başka bir şeymiş gibi, sanki kendisinin her toplantısı naklen yayımlanıyormuş gibi, "Bu toplantı amacından saptırıldı ve benim adaylık kampanyamın başlangıcı gibi sunuldu. Buna tepki gösterdim" diye şikayet ediyordu.

"Özellikle basından ricam, halkı, sivil toplum örgütlerini konuşturun, konuyu monologdan çıkartıp diyaloga dönüştürelim" diyen Çevik Bir'in ardından konuşan

İzmirliler Derneği Genel Başkanı Gündüz Kapancıoğlu, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi durumunda, bir İzmirli olan Çevik Bir'e destek vereceklerini belirtiyor ve bu

konunun daha geniş tartışılması için kampanya başlatacaklarını söylüyordu.

Kapısında "Yine ilk adım İzmir'den, cumhurbaşkanlığında ilk söz milletten"

pankartının asılı olduğu dernek binasının önünde zeybekler oynuyordu. Yani aslında inkar etmeye çalışsa da paşanın kampanyası basbayağı ve doğrusu oldukça tuhaf bir şekilde sürüyordu.

Çevik Bir, zeybeklerin arasından geçerek dernekten çıkışı sırasında, "Sizi Çankaya'da görmek istiyoruz" diye seslenen bir kadına "Her şey kanunla, sizin isteğinizle olur" karşılığını verdi.

Bütün bu şamata içinde en anlamlı ve sahici laf da galiba buydu.

Çevik Bir'in ihtirasına ne kanun geçit verdi, ne de halk...

238

BEŞ ARTI BEŞ EŞİTTİR SIFIR!

'Baba'yı Kim Kurtaracak?

Nisan 2000, Ankara

18 Nisan 1999 seçimlerinin ardından kurulan Bülent Ecevit başkanlığındaki üç partili koalisyon hükümeti bir yıl sonra Nisan 2000'de belki de en zor günlerini geçiriyordu. Birçok kişi hükümetin kendi kendine büyük bir sorun yarattığını ve altında kaldığını düşünüyordu ama kazın ayağı pek öyle değildi.

1993'te Özal'ın ani ölümüyle başbakanlıktan cumhurbaşkanlığına atlayan Türkiye'nin en

kıdemli politikacısı Süleyman Demirel'in görev süresi Mayıs 2000'de doluyordu. Anayasaya göre cumhurbaşkanları 7 yıl için seçiliyordu ve bir daha seçilmeye hakları yoktu.

12 Eylül askeri yönetimi tarafından konulan siyasi yasaklar 1987'deki referandumda kıl payı bir oyla kaldırıldıktan sonra yeniden siyasete ve kurdurdukları partilerin başına geçen eski liderlerden kendisini en fazla yenilemiş görünen Süleyman Demirel'di. 40 yıla yakın bir süredir Türkiye'deki sağın liderliğini yapan bu becerikli ve kıdemli politikacı yaklaşık sekiz yıldır oturmakta olduğu ünlü Güniz Sokak'taki evinden politik alana açıkça çıkınca gerçekten de iyi bir performans göstermişti. Aslında askeri yönetimin egemen olduğu sıralarda perde arkasından yönettiği ve adının baş harflerinden dolayı

"Demirel'in Yeni Partisi" denen DYP'nin başına geçtiğinde sosyal demokrat olduğunu söyleyenlerden daha ileri laflar ediyor, "Karakolların duvarları camdan olacak" demeye kadar işi vardırıyordu. Bilge bir siyaset adamı

havasına bürünen Demirel, 70'e yaklaşan yaşının olgunluğunu da kullanarak "Kendim için bir şey istiyorsam namerdim" diyerek halkın karşısına çıktı ve 1991 seçimlerinden en çok oyu alarak başbakan oldu.

Ama iki yıl sonra, koalisyon ortağı SHP'nin de desteğini alarak Mayıs 1993'te de cumhurbaşkanlığına seçilirken bu sözünü hatırlatanlara daha eskiden verilmiş

yanıtı da hazırdı; "Dün dündür, bugün de bugün!"

Her neyse, Çankaya Köşküne çıktıktan sonra "bilge devlet adamı" rolüne uygun davranmaya özen gösteren Demirel, özellikle 1997 yılında meydana gelen ve gerçekleştirenlerin de "post-modern darbe" diye adlandırdıkları "28 Şubat süreci"

sırasında önemli bir rol oynadı.

Necmettin Erbakan'ın başkanlığındaki Refahyol hükümetinin devrilmesini sağlayarak ordunun

"post-modern olmayan darbe" yapmasını engellemiş bir

"demokrasi kahramanı" kesilen Demirel'in en azından bir süre daha Çankaya'da kalması gerekiyordu. Genelkurmay Başkanı'nın "gerekirse daha bin yıl sürer"

dediği 28 Şubat süreci henüz sona ermemişti ve Çankaya'da güvenilir ve tecrübeli birisinin bulunması gerekiyordu.

İşte bu durumu dikkate alan Ecevit yeni cumhurbaşkanının seçilmesi gereken Nisan 2000 yaklaştıkça kara kara düşünüyordu. 70'li yıllarda en büyük kavgaları yaptığı Demirel'i artık o da çok takdir ediyor ve çok iyi anlaşıyordu. Kendisinin başbakan Demirel'in de cumhurbaşkanı olarak bir süre daha ülkeyi birlikte idare

---

____

____

etmelerinde sayısız fayda görüyor ve ne olursa olsun, mevcut statükoyu Mayıs 2000'den sonra da sürdürmenin formülünün bulunması gerektiğine inanıyordu.

Nitekim hükümet ortakları MHP ve ANAP'ın aslında gönüllerinde yatan başka aslanlar olmasına rağmen, devletin "etkili ve yetkili" çevrelerini de arkasına alan Ecevit, Anayasanın ilgili maddesinde değişiklik yapılması için harekete geçti.

Hazırlanan değişikliğe göre, cumhurbaşkanlarının 7 yıl için ve sadece bir kez seçilmesini öngören madde 5 yıl için ve iki kez seçilebilecekleri biçiminde yeniden düzenlenecekti. Böylece 7 yıldır görev yapmakta olan Demirel'e 5 yıl için bir kez daha seçilme şansı yaratılmış olacaktı.

Demirel için yapılması düşünülen bu değişiklik kamuoyunda da, parlamentodaki partilerde de pek hoş karşılanmıyordu. Durumu garanti altına almaya çalışan Ecevit, milletvekillerinin desteğini sağlamak için emekliliklerini ve özlük haklarını istedikleri gibi düzenlemeyi engelleyen Anayasa maddesini de değişiklik paketinin içine alıyor ve bununla da yetinmeyip hakkında kapatılma davası açılan Fazilet Partisi'nin desteğini almak için de partilerin kapatılmasını zorlaştıran bir değişikliği onlara yem olarak atıyordu.

Tüm bu hazırlık ve tartışmalara bulaşmamaya özen gösteren Demirel yine

"kendim için bir şey istiyorsam namerdim" diye ortalıkta dolaşıyor ve sorulan soruları "Ben bu olayların dışındayım, benim için yapılan bir şey yok" diye yanıtlıyordu.

Bu arada 40 yıldır Demirel'le yaşamakta olan ve artık onunla öleceğinden kuşkuya kapılanlar "yeter artık" diye feryat ediyor, ülkenin Demirel'den de, Ecevit'ten de bıktığını ve 70

yaşını aşan bu politikacılardan artık kurtulmak gerektiğini haykırıyordu. Meclis içinde ise Ecevit'in hazırladığı rüşvet ve yemlere karşın durum çok sağlam görünmüyordu. Sadece muhalefet değil iktidar partilerine mensup milletvekillerinden de itirazlar yükseliyor, Ecevit ve pek gönüllü olmasalar da başbakana destek olan koalisyon liderleri kendi milletvekillerini kontrol etmekte zorlanıyordu.

Bu Anayasa değişikliğinin Meclis'ten kolay geçmeyeceği belli oldukça Ecevit de öfkelenip, telaşlanıyor ve "Devlet krizi çıkar" diye kendince herkesi tehdit ediyordu. "Devlet krizi" derken ne demek istediği defalarca soruluyor ama yaşlı başbakan bunu bir türlü açıklığa kavuşturamıyordu. Herhalde kast ettiği "derin devlet"in bu değişikliklerin engellenmesinden hiç hoşlanmayacağı idi ama

"demokratik hukuk devleti"ni ağzından düşürmeyen başbakanın bundan daha fazlasını söylemesi de beklenemezdi.

Hükümetin bu adımının Meclis'te nasıl

sonuçlanacağı pek belli olmamasına rağmen üzerinde ciddi bir şekilde durulacak cumhurbaşkanı adayları da ortaya çıkmıyordu. En ciddi görünen aday 28 Şubat'ın mimarlarından emekli general

"balans ayarcısı" Çevik Bir olmuştu. Bir toplantıda cumhurbaşkanlığına aday olacağını açıklamış ama neredeyse anında işi bitirilmişti.

Dolayısıyla ortaya çıkan tablo Demirel'e itirazlar olsa da "hem ağlarım, hem giderim" gibi anlaşılıyor ve Demirel'in 5 yıl daha Çankaya Köşkü sakini olmaya devam edeceği az çok kabullenilmiş gibi görünüyordu. Kendisi aleyhine açılan kampanyalardan canı sıkılan Demirel, "Ben şu anda bu tartışmaya taraf değilim, ne yapıyorsa hükümet yapıyor, Meclis karar verecek. Benim elim kolum bağlı,

____
____

ama bir kavgaya girersem bazılarını anasından doğduğundan pişman ederim"

gibi ağır laflar etmekten de kendisini alamıyordu. Ama herhalde onun da kanaati tüm bu kargaşaya ve itirazlara rağmen tavuklara bakmak üzere Güniz Sokak'taki evine dönmeyeceği, bir beş yıl daha Çankaya'da oturmaya devam edeceği yolundaydı.

Böylece düşünülen Anayasa değişikliğine bağlı olarak Demirel'in yeniden aday olacağının kabullenildiği ve başka da hiçbir adayın isminin ortaya atılmadığı koşullar içinde Meclis'teki görüşmelerin ve oylamaların yapılacağı günlere gelindi.

Görüşmeler sırasında gönlünde Çankaya aslanının yattığı öne sürülen Mesut Yılmaz'ın ANAP'ının yanı sıra MHP'nin de içinin pek rahat

olmadığı anlaşılıyordu. Demirel Çankaya'dan inerse partinin içinin karışacağından tedirgin olan DYP'nin de değişikliğe oy vermesi bekleniyordu ama bu cephede de değişikliğe verilecek desteğin umulan kadar olmayacağı görülüyordu.

FP'de ise genel merkez yönetimindeki "ak saçlılar" ile "yenilikçiler" arasında sorun vardı ve ikinciler Demirel'in süresinin uzatılmasına şiddetle karşıydılar.

En sağlam bir şekilde duran Ecevit'in DSP'si gözüküyor, Ecevit sayesinde Meclis'e geldiklerinin farkında olan DSP milletvekilleri sağlık durumu pek de parlak görünmeyen liderlerini üzmemeye özen gösteriyordu.

Bu koşullarda Meclis'te ele alınan Anayasa değişikliği paketi ilk turda gereken oranda oyu alamadı. Bütün partilerden fire vardı ve bütün partilerin sözcüleri veya milletvekilleri kamuoyuna "resmi" görüş açıklarken bir türlü konuşuyor, oylamalara girince "gerçek" görüşleri doğrultusunda davranıyordu.

İkinci tur görüşmelere kadar geçen günlerde koalisyon liderleri durumu kontrol altına almak için yeniden kolları sıvadılar. Ancak durum pek umut vermiyordu.

Nitekim ikinci turda da istenilen oy alınamadı ve Ecevit tam anlamıyla hüsrana uğradı.

Herkes çıkacak "devlet krizi"ni beklerken Başbakan Ecevit şapkasından tavşan çıkarır gibi bir marifet sergileyecek ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer'i Meclisteki tüm partilerin liderlerinin desteğini alan cumhurbaşkanı adayı olarak kabul ettirecekti.

Böylece Türkiye 10. Cumhurbaşkanına kavuştu ama bir süre sonra hukukçu cumhurbaşkanı ile başı dertten kurtulmayan Ecevit bu kez de Ahmet Necdet Sezer'in 7 yıl olan görev süresini hiç olmazsa 5 yıla indirmek için yeniden Demirel için kabul ettiremediği formül üzerinde düşünmeye başlayacaktı.

Zorunlu olarak Çankaya'dan Güniz Sokak'taki evine dönen Demirel ise kızgındı.

Ekim ayında siyasete gösterişli bir dönüş yapmak üzere hazırlıklara başladı ama başta kendi bankasını hortumlayan yeğeni olmak üzere, yakını, ailesi olarak kabul edilen iş adamlarına yönelik yolsuzluk operasyonları öylesine gelişti ki, değil siyasete dönmesi Demirel'in evinden dışarı çıkması bile zorlaştı.

Şimdilik onun için uygun görülen en yüksek mevki Ombudsmanlık gibi görünüyor ama "aile fotoğrafı"nda yer alan şahsiyetlerle ilgili operasyonlar aynı hızla devam ederse gerçekten de "Kendim için bir şey istiyorsam namerdim" sözü

boşlukta kalmayabilir ve kümesteki tavuklarıyla ilgilenmekten başka bir iş

bulamayabilir!

Ama yine de temkinli konuşmak gerekir. Kırk yıldır siyasette nasıl bir hacıyatmaz olduğunu kanıtlayan 'Baba' yine kurtulmanın ve 'Kurtar bizi baba'

diye üstünü başını paralayan kalabalıkların arasına dönmenin yolunu bulabilir.

Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz!

"Siyasette 24 saat çok uzun bir zamandır!"

____-

Araştırma Serisi No.26 Tarihteki İlginç Olaylar

____

____

BİR EKONOMİK KRİZ NASIL ÇIKARILIR

Cumhurbaşkanı Başbakana Ağır Konuştu, Böyle Oldu!

19 Şubat 2001, Ankara

19 Şubat 2001 Pazartesi günü "Türkiye'nin asıl iktidar odağı" olarak değerlendirilen Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) Şubat ayı olağan toplantısı vardı. Her zamanki gibi Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında Çankaya Köşkü'nde yapılan toplantı bu kez çok kısa sürmüştü.

Sabah 9.45'te başlayan toplantıyı Başbakan Bülent Ecevit ve diğer bakanlar 15

dakika sonra terk etmişler, Köşk'ün çıkışında gazetecilere açıklama yapmaya yönelen Ecevit'i Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz engelleyerek "Başbakanlığa gidelim, orada gereken açıklamayı yaparız" demişti.

Kısa bir süre sonra MGK'nın asker kanadı da Çankaya'dan ayrılınca iyice afallayan gazeteciler büyük bir merak ve telaş içinde ne olduğunu öğrenmek için koşuşturmaya başladılar. Nihayet Başbakan Ecevit saat 11.00'de Başbakanlıkta kameraların karşısına geçtiğinde titreyen sesiyle şöyle konuşacaktı:

"MGK toplantısının açılışında gündeme geçilmeden önce kamu görevlileri önünde Cumhurbaşkanı söz alarak son derece terbiye dışı bir üslupla bana ağır ithamlarda bulundu. Devlet geleneklerimizde yeri olmayan eşi görülmedik bir davranışta bulundu. Aynı üslupla yanıt vermemek için toplantıdan ayrılmayı uygun gördüm. Ciddi bir krizdir bu."

Böylece ayrıntıları daha sonra öğrenilecek olayın ilk fotoğrafı çekilmişti.

Kamuoyunda büyük bir saygınlığı ve güvenilirliği olan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Başbakan Ecevit'i herhalde sert bir şekilde eleştirmiş, o da kızarak toplantıyı terk etmişti. Esas gündem maddesi Avrupa Birliği'ne

sunulacak Ulusal Program taslağının görüşülmesi olan MGK toplantısı da böylece başlamadan bitmişti.

Günün ilerleyen saatlerinde öğrenilen ayrıntılara göre Cumhurbaşkanı şöyle demişti:

"Gündeme geçilmeden önce bazı konulara değinmek istiyorum. Siz başbakan olarak yasamayı elinizin altına aldınız. Milletvekillerini oy makinesi haline getirdiniz. Yargıya da müdahale ediyorsunuz. DGM savcısı Talat Şalk hakkında tahkikat açtırıyorsunuz. Yaptığınız işler doğru değil. Devlet Denetleme Kurulu'nun bankaları denetlemesine 'Denetimin denetlemesi mi olur?' diye karşı çıkıyorsunuz? Bu denetimden neden korkuyorsunuz? (Ecevit'in yüzünün gerilmesi üzerine) Ters ters bakmayın lütfen. Anayasadaki yetkilerimi kullanarak Devlet Denetleme Kurulu'nu görevlendirdim."

Ecevit (sinirli bir biçimde): Bitti mi?

Cumhurbaşkanı devam ediyor: Hayır, bitmedi. İşte dosyalar burada. Bazı bakanların da adları

geçiyor. Bir bakanı görevden almayı bile beceremediniz.

Çamurun üstünde oturuyorsunuz. Siz temizleyemiyorsanız, biz temizleyelim.

Hepsinin üzerine gideceğim, beni engelleyemeyeceksiniz.

Devlet Bakanı ve Ecevit'in gölgesi Hüsamettin Özkan atılıyor: Şu Anayasadan gönderin de biz de okuyalım. (Cumhurbaşkanı elindeki Anayasayı Özkan'a fırlatır, Özkan da geri atar.) Burada oturmaya layık değilsiniz. Nankörsünüz.

Sizi biz oturttuk, indirmeyi de biliriz.

Cumhurbaşkanı: Beni Meclis seçti.

Özkan: Hukuktan bahsediyorsunuz ama kiraların yüzde 10'la sınırlanması kanunu var, siz kendi evinizi yüzde 25 artış yaparak kiraya verdiniz.

Ecevit: Bu şartlarda toplantıyı sürdürmemiz mümkün değil diyerek salondan ayrılıyor.

İşte böylece 5 dakikayı bulmayan bu tartışmanın kamuoyuna yansıtılmasıyla birlikte ortalık birbirine girecek ve asıl olarak da olan ekonomiye olacaktı. Bu sözlerle patlak veren siyasi kriz ekonomide tam bir çöküşe yol açan derin bir krizin tetikleyicisi rolünü üstlenecekti.

Bir yılı aşkın bir süredir IMF ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde bir "istikrar programı" uygulayan hükümet ekonomideki çöküşün sorumluluğunu önce cumhurbaşkanına atmaya çalıştıysa da kamuoyunu pek ikna edemeyecek ve

"kendim ettim, kendim buldum" hesabı işin içinden nasıl çıkacağını kara kara düşünmeye başlayacaktı.

Başbakanın saat 11.00'de yaptığı açıklamadan sonraki 6 saat içinde Merkez Bankası'ndan 7 milyar doların üzerinde döviz çekilmiş, İstanbul Borsası tepe taklak olmuş, gecelik repo faizleri yüzde 7500'e kadar fırlamıştı.

İki büyük kamu bankası, Ziraat Bankası ve Halk Bankası ödeme yükümlüklerini yerine getiremiyor, yabancı ajanslar flaş haber olarak şu cümleyi abonelerine geçiyordu: "Turkish banking system is at default." (Türk bankacılık sistemi çöktü.) Borsanın asıl tarihi düşüşü 21 Şubat Çarşamba günü gerçekleşecek ve bir

"Kara Çarşamba"yı daha idrak eden endeks tarihinde ilk kez bir günde yüzde 18

değer kaybedecekti.

Ekonomide her şey o kadar pamuk ipliğine bağlıydı ki, IMF ile yapılan program çökmüş ve

hükümet ne yapacağını bilemez duruma düşmüştü. İlerleyen günlerde, bizzat Başbakan ekonominin durumunun iyi olmadığını, hatta böylesi bir krizin beklendiğini bile itiraf edecek ve siyasi krizin doğmasına yol açan davranışının gelişmelerdeki rolünü küçültmeye çalışacaktı.

21 Şubat "Kara Çarşamba"yı izleyen günlerde koalisyon liderleri başta olmak üzere ekonomi uzmanlarından büyük sermayenin temsilcilerine kadar hemen her kesim toplantı üzerine toplantı, ortalığı sakinleştirmeye yönelik olarak açıklama üzerine açıklama yaparken ekonomi ise adeta duruyordu. Özellikle bankacılık sistemi tam anlamıyla felç olmuştu.

Kredi faizlerinin ulaştığı inanılmaz rakamlar karşısında kimse bankalara yanaşamaz duruma gelmişti. Çekler ödenemiyordu. Bir hafta içinde binlerce işyeri kapanırken yüz binlerce kişi de işsiz kalmıştı. Hükümet istifa baskısı altına alınırken erken seçim, "teknokratlar hükümeti" gibi öneriler tekrar ortaya sürülmeye başlanmıştı. Büyük sermaye ekonominin yönetiminden şikayet ederek

hükümette düzenlemeler ve en azından ekonominin sorumluluğunun tek elde toplanmasını istiyordu.

Sonuçta hükümet IMF ile yaptığı programdan vazgeçmek anlamına gelen dövizde dalgalı kur sistemine geçmeye karar verecekti. Aslında bu yüzde 30'a ulaşan bir devalüasyon demekti. Böylece ABD dolarının Türk lirası karşısındaki değeri bir anda 680 bin liradan yaklaşık bir milyona yükselirken yıllık oram yüzde 30'ların altına indirildi diye sevinilen enflasyon da yeniden yükselişe geçti.

Yeni düzenlemeler çerçevesinde 2001 yılında enflasyon oranı yüzde 50'de tutulabilirse bu, başarı olacaktı.

Bu arada doğan güvensizlik ortamını gidermek ve büyük sermayenin taleplerine de karşılık vermek üzere ekonominin yönetiminin teslim edileceği bir "sihirbaz"

ABD'den bulunarak ithal edilecekti. 23 yıldır Dünya Bankası'nda çalışmakta olan ve Dünya Bankası Başkanı'nın 26 yardımcısından biri olan Kemal Derviş

Ankara'ya davet edilecek ve ekonomiden sorumlu devlet bakanı yapılarak krizi aşma görevini üstlenecekti.

Artık medyanın yeni yıldızı olan Derviş'in "ekonominin patronluğu"na getirilişi aslında Türkiye'nin son çeyrek yüzyıllık tarihini iyi bilenler için hiç de iyi şeyler çağrıştırmıyordu. 1958'de, 1970'de, 1980'de, 1994'teki büyük devalüasyonları ve ekonomik krizleri adeta kaçınılmaz olarak askeri darbelerin, ordunun

siyasete açıktan müdahalelerinin izlediğini bilenler bu durum karşısında tabii ki iyi rüya görmüyorlardı.

Örneğin 12 Mart döneminde de Dünya Bankası'nın bir başka Türk yöneticisinin, Atilla Karaosmanoğlu'nun aynı şekilde ABD'den ithal edilerek ekonominin başına getirildiğini hatırlayanlar bu filmin sonunu az çok tahmin etmelerine rağmen, aradan geçen çeyrek yüzyılda değişen pek çok faktörün varlığını da dikkate alarak durumu, "Du bakali, ne ölçek?" diye gözlerken aşağıdaki fıkrayı da akıllarından çıkaramıyorlardı.

Fıkra bu ya, yaşlı bir adamın genç bir karısı varmış. Çok kıskanç olan dindar koca karısını bir yere bırakmazmış. Bir gün karısı sinemada Hazreti Ebubekir'in hayatını anlatan bir film olduğunu ve ona gitmek istediğini söylemiş. Adam mecburen izin vermiş ama iyice örtünmesini ve hiçbir yere takılmadan sinemadan hemen eve dönmesini sıkı sıkı tembih etmiş. Ertesi gün kadın sinemaya gitmiş ve dönmüş. Akşam kocası sormuş, ee ne oldu,

anlat bakalım.

Kadın başlamış anlatmaya. İyice sarınıp sarmalandım ve evden çıktım. Bir de ne göreyim adamın biri bizim kapının önünde duruyor. "Ee", demiş adam, "du bakali, ne ölçek?" Sinemaya gitmek için yola koyuldum, adam da peşimden gelmesin mi? "Ee, du bakali, ne ölçek?" Bilet alıp içeri girdim, biraz sonra ne göreyim, adam da gelip yanıma oturmaz mı? "Ee, du bakali, ne ölçek?"

Film bitti, sinemadan çıkıp eve doğru yürümeye başladım. Adam da ardım sıra gelmez mi? "Ee, du bakali, ne ölçek?" Kapıyı açıp içeri girdim, adam da içeri girmez mi? "Ee, du bakali, ne ölçek?" Yatak odasına gidip soyundum, adam da soyunmaya başlamaz mı? Yaşlı koca iyice heyecanlanmış, "Ee, du bakali, ne ölçek?" Yatağa girdim, adam da girmez mi? Yaşlı koca yine "Ee, du bakali, ne ölçek?" deyince kadın artık dayanamamamış, patlamış; "Ee, yeter be adam" demiş,

"artık bundan sonra da ne olacağını bilmiyor

musun?"

____-